

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Nazan Maksudyan Türklüğü Ölçmek

BİLİMKURGUSAL ANTROPOLOJİ
VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN IRKÇI ÇEHRESİ
1925-1939

metis

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Nazan Maksudyan Türklüğü Ölçmek

1977 İstanbul doğumlu. Boğaziçi Üniversitesi Siyasal-bilim ve Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans ve yüksek lisansını tamamladı. Sabancı Üniversitesi'nde tarih doktorası yapıyor.

Metis Yayınları
İpek Sokak 9, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com

Türklüğü Ölçmek
Bilimkurgusal Antropoloji ve
Türk Milliyetçiliğinin Irkçı Çehresi
1925-1939
Nazan Maksudyan

© Metis Yayınları, 2005

İlk Basım: Mayıs 2005

Yayıma Hazırlayan: Semih Sökmen
Kapak Tasarımı: Emine Bora
Kapak İllüstrasyonu: Aurélie Guillerey

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.

ISBN 975-342-518-X

Nazan Maksudyan

Türklüğü Ölçmek

BİLİMKURGUSAL ANTROPOLOJİ VE
TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN IRKÇI ÇEHRESİ
1925-1939

metis

انجی نسخه - تشرین اول ۱۹۲۵

تورک آنترولوژی مجلہ

تورک آنترولوژی ترقیات مرکزی

رئیس فخری :

مدرس اسلامیه سببی بک اتدی گ تورکجه جمهوریتی ماری وکیل .

فخری مدیر :

موسیو ہای پول ، پارس آنترولوژی مکتبی مدرسہ لندن .

موسیو ماق اولیف ، پارس تہذبات عالیہ مکتبی مدرسہ لندن .

ہفت ادارہ :

مدرسہ دوقتور نورالدین بک ، استانبول دارالفنون امین .

مدرسہ دوقتور نشاط مرید ، طبعا کولہ تی وچینی .

مدرسہ دوقتور موشہ ، طبعا کولہ تی مدرسہ لندن .

مدرسہ دوقتور زہا علی بک ،

معلم دوقتور اسماعیل علی بک ،

کاتب عمومی :

فرائضہ قسیمی ایچون زہد دوقتور موسیو موشہ

تورکجه قسیمی ایچون : مدرسہ دوقتور زہا علی بک

آلومانہ شرائطی

تورکجه ایچون : شملکی

تورکجه ایچون : شملکی

نسخہ :

تراجم مطبوعہ ل . تورکجه س . غلطہ لوفجی خداد ۱۲۵

İçindekiler

- I Giriş 7**
- II Antropoloji Disiplini,
İrkçılık ve Milliyetçilikle Teorik ve
Tarihsel Bağlar 15**
- III Türkiye'de Tek-Parti Dönemi
Totaliterlik Deneyimi 39**
- IV Türk Antropoloji Mecmuası 87**
- V Türk Milliyetçiliğinin İrkçi Tonlamaları:
İstisna mı Kaide mi? 176**

EKLER

- Ek I: On Dokuz ve Yirminci Yüzyıl
Antropologlarının Kısa Biyografileri 185**
- Ek II: Antropometrik Sözlük 189**
- Ek III: Türk Antropoloji Mecmuası'nda Yazan
Antropologların ve Ünlü Türkçülerin
Kısa Biyografileri 191**
- Kaynaklar 195**
- Dizin 205**

Ulu Türk ilim Başbuğu, Gazi Mustafa Kemal Eti dünyası araşdırmalarında, Gavur-Kale (1930)

Notre Grand Chef Gazi Mustafa Kemal aux fouilles d'Archéologie (Station Eii e Hittite) de Gavur-Kale (1930)

Türk Antropoloji Mecmuası, no. 13-14, s. 4.

Giriş

Türk milliyetçiliğinin vatandaşlığa dayalı milliyetçiliklerden biri olduğunu, dolayısıyla üstünde yaşanan toprak parçasını temel aldığını ve bireylerin din, dil, ırk gibi farklılıklarını göz ardı eden ortak bir vatandaşlık bağıyla bir arada tutulduklarını savunan güçlü bir tez vardır. Konu üzerine yapılmış çok sayıda araştırmada, hukuki altyapının vatandaşlığa dayalı milliyetçiliği kurumsallaştırmaya çalıştığı ileri sürülür; ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne sıklıkla yaşanmış açıkça ayrımcı pratikler de "uygulama alanındaki normdan sapmalar", yani istisnalar olarak yorumlanır. Yine aynı araştırmalar "kitapta yazan" resmi anlayış ile "yaşanan" gerçek arasındaki derin ayrımın altını çizerler.¹

Oysa hemen belirtmeliyiz ki Türk milli kimliğinin ve vatandaşlığının yegâne temeli olarak kabul edilen "aynı toprak parçası üzerinde yaşıyor olma" ilkesi çok kısa zamanda alt sıralara düşmüş ve devlet gitgide Türk ırkı ve Türk dilini kimliğin ayrılmaz parçaları olarak değerlendirmeye başlamıştır.² Taha Parla Türk milliyetçili-

1. Bkz. Ayhan Aktar, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uygulanan Türkleştirme Politikaları", *Tarih ve Toplum*, no. 156, Aralık 1996, s. 4-18; Ayhan Aktar, "Trakya Yahudi Olaylarını 'Doğru' Yorumlamak", *Tarih ve Toplum*, no. 155, Kasım 1996, s. 45-56; Donald McDowall, *A Modern History of the Kurds*, Londra: I. B. Tauris, 1996; Kemal Kirişçi, "Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices", *Middle Eastern Studies*, cilt 36, no. 3, Temmuz 2000, s. 1-22.

2. Bkz. Baskın Oran, *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999;

ğinin iddia edildiği gibi vatandaşlık ilkesine bağlı kalmadığını, hakim selim vatandaşlıkçı bir maskenin ardında, aslında ırkçı-etnik bir çehreye büründüğünü detaylarıyla anlatır.³ Ahmet Yıldız'ın hukuki metinlerdeki (yasa, kararname, yönetmelik, vs.) etnik ayrımcılığı incelediği çalışması da bu anlamda son derece önemlidir.⁴

Benim bu çalışmamdaki esas amaç ise Türk milliyetçiliğinin ön cephesindeki vatandaşlık belirleyeni üzerinden tanımlanan örtüyü kaldırmak ve arkada yatan ırkçı-etnik çehreyi resmederken, "istisnai" uygulamalardan veya normdan sapmadan söz etmek yerine normların doğrudan doğruya ayrımcı önkabullere göre şekillendiğini anlatmaktır. Bu bağlamda, milliyetçi ideolojinin düşünsel arka planını hazırlayan belli başlı araçlar analiz edilecektir.

Her ne kadar Batı felsefesi içinde daha erken öncüllerini bulmak mümkünse de, ırkçılık kuramlarının belirgin ilk örnekleri 19. yüzyılın sonunda oluşturulan evrimci "biyolojik ırklar" antropolojisidir. Buradan hareketle denilebilir ki antropoloji ve ırkçılık arasında, en azından 19. yüzyıl içerisinde, ciddi bir geçişlilik oluşmuştur. Ulus-devletlerin kurulması ve "millet" kavramının kurgulanmasıyla birlikte ırkçılık ve milliyetçilik arasında da benzer bir bağ kurulmuştur. Etienne Balibar'a göre "ırk ve ulus söylemleri bir inkâr biçiminde de olsa hiçbir zaman birbirinden çok uzak olmamıştır".⁵ Milliyetçilik ve ırkçılık arasındaki bağ biçimsel bir benzerlikten değil, tarihsel eklemlenmeden kaynaklanmaktadır. Önemli olan, ırkçılığın milliyetçiliğin basit bir görünümü olarak değerlendirilemeyeceğinin, özgül bir farklılığı olduğunun ve bu özerklik

Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba (der.), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998; Hugh Poulton, *Turkish Nationalism and the Turkish Republic: Top Hat, Grey Wolf and Crescent*, Londra: Hurst & Company, 1997.

3. Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku*, cilt 3, İstanbul: İletişim, 1992, s. 209.

4. Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etnoseküler Sınırları, 1919-1938*, İstanbul: İletişim, 2001.

5. Etienne Balibar, "İrkçilik ve Milliyetçilik", *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, çev. Nazlı Ökten, İstanbul: Metis, 2000, s. 50.

yüzünden de milliyetçiliğe gerekli olduğunun idrak edilmesidir.⁶

1920'lerde ve 1930'larda tüm dünyada, milli kimliğin kurgulanması ve milli birliğin muhafazası için "ırk" kilit bir kavram olarak kullanılıyordu. Milletın ırkla özdeş olarak algılanmasının, ortak köken yanılması ve kader birliğı hayaline dayanan bir toplum hissi yaratarak toplumsal dayanışmayı güçlendireceğine inanılıyordu. Türkiye Cumhuriyeti yeni kurulmuş bir devlet olarak milli kimliğin oluşturulması ve milliyetçi ideolojinin yerleştirilmesini gerekli görüyordu. İki savaş arası dönemin faşist ve ırkçı ideolojilerinden esinlenerek ve hâlâ güçlü bir pozisyona sahip Türkçülük akımının da etkisiyle Türk milliyetçiliğı, Türk dili ve devlet teke-line alınarak evcilleştirilmeye çalışılan Sünni İslam'ın yanı sıra, "Türk kökeni"ne dayandırılarak inşa edilmekteydi. İrkin milletin inşasında önem kazanmasının ardında yatan sebep, takip edilmek istenen laik siyaset ile döneme damgasını vuran –ve geç dönem milliyetçi hareketlere de hâkim olan– ırkçı temalardır. Fakat bunlardan da önemlisi, yeni bilim dalları vasıtasıyla, ırkın modern milli kimlikleri tarif ve teşhis edecek "bilimsel araştırma birimi" olarak algılanmasıdır. Hâkim pozitivist paradigmanın da etkisiyle, milletin üstünlüğünün kanıtlanması için *bilimsel bir açıklama* geliştirilmesi seçkinlere daha makul bir tercih gibi görünmüştür. Türk milletini tanımlayan temel taşlardan biri olan Türk ırkının üstünlüğü iddiasının hem "içişleri" hem de "uluslararası ilişkiler" bağlamında faydaları olacağı açıktır. Öncelikle, muasır medeniyet seviyesini hedefleyen yeni cumhuriyetin Türklerin Avrupalılarla akraba ya da en azından onlar kadar mütekâmil bir ırktan olduğunu iddia edebilmesi, aşağılanmış pozisyonu gidermek bağlamında çok kritik bir yere oturmaktadır. Diğer yandan, yaşanan tüm göçlere ve ölümlere rağmen hâlâ türdeş olmayan bir halk içerisinde "farklı ırkların" en üstününün Türk ırkı olduğunu ileri sürmek, Lozan'da azınlık statüsü verilen gayrimüslimler ve adı hiç zikredilmemiş dini ve etnik gruplar üzerinde Türklerin hâkimiyetini ve ik-

tidarını meşrulaştırmaya ve bu grupların ayrı devlet kurmalarını haklı gösterecek dayanağın bulunmadığını ispata yarıyordu.

Bu çalışmada hedeflenen, Türk milliyetçi seçkinlerinin, üniversite ve akademisyenleri bilimsel meşruiyet kaynağı olarak kullanarak, Türklerin efsanevi geçmişleriyle ilgili tezler icat edip Türk kimliğini ırka dayalı kurgulamak istediklerini göstermektir. Türk milliyetçiliğinin ırkçı bileşenlerini açığa çıkarmak ve bunu yaparken esas olarak üniversite ve akademisyenlerin ırkçı ideolojinin "bilimsel" temellerini attıklarını göstermek için bu çalışmada İstanbul Darülfünunu (Üniversitesi) yayını olan *Türk Antropoloji Mecmuası* ana eksen olarak alınmıştır.⁷ Dergi 1925-39 arasında 14 yıl boyunca, istisnalar olmakla birlikte, altı ayda bir yayımlanmıştır. Önce İstanbul Darülfünunu'na bağlı Haydarpaşa Tıp Fakültesi tarafından çıkartılan dergi, 1933 reformundan sonra İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi bünyesinde kurulan Antropoloji Kürsüsü'ne, 1935'ten sonra da Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne (ADTCF) taşınmıştır. Derginin yayımlanan son sayısı "no. 22" ibaresini taşıyor. Ancak çift sayılar dolayısıyla aslında 16 sayı yayımlanmıştır.⁸ İlk altı sayı (03/1925-03/1928) hem Osmanlıca hem Fransızca olarak iki dildedir. Latin alfabesinin kabulünden sonraki sayılar (03/1929-09/1939) Türkçe olarak yayımlanmış, ancak 1931'den itibaren makalelerin Fransızca özetleri de dergiye eklenmiştir.

Cumhuriyetin kurulmasından hemen sonra 1925'te yayımlanmaya başlayan *Türk Antropoloji Mecmuası* bünyesinde hemen fi-

7. Dergi hakkında yazılmış bir makale de vardır: Suavi Aydın, "Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm*, cilt 2, İstanbul: İletişim, 2002, s. 344-69. Aydın'ın makalesi Türkiye'de antropoloji disiplininin doğuşu, örgütlenişi ve milliyetçi ideolojiyle girdiği ilişkiyi açıklamakla birlikte, özel olarak *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın içeriğiyle ilgili bilgi vermemektedir. *Mecmuası* hakkında zikredilen tüm bilgiler Şevket Aziz Kansu'nun 1940 tarihli *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi* isimli kitabından nakledilmiştir.

8. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde bulunan 11. ve 12. sayılar dışında, tüm sayılar İstanbul, Yıldız Sarayı, IRCICA (International Research Center for Islamic Culture and Art) kütüphanesinde bulunmaktadır.

zik antropoloji araştırmalarının başlatıldığı anlaşıyor. Bu araştırmalarda binlerce kişi üzerinde ölçüm yapıldığının iddia edilmesi- nin ardında yatan esas amaç, Türk ırkının zaten bir önkabul olarak ele alınan üstünlüğünü pozitif bilimler arasında sıralanan fizik antropoloji, frenoloji ve antropometri metotlarına dayanarak kanıtlamaktır. Diğer bir deyişle, "şaşmaz" ölçüm teknikleri ve aletleri olan, saf pozitif bilim kisvesi altında tartışılmazlık iddiası taşıyan bu antropoloji, Türk milliyetçiliğini besleyen ırkçı kurmacaların omurgasının sağlamlaştırılmasında önemli rol oynuyordu. Bu nedenle, devlet hizmetindeki bu antropolojik araştırmaların *bilimsel* bir değer taşıdığını söylemek mümkün değildir, bu çalışmaların ancak *bilimkurgusal* olduğunu söyleyebiliriz.

Genel anlamda ırkçı antropolojinin, incelediğim örnekte de *Türk Antropoloji Mecmuası* çevresinin aslında ne denli büyük bir hayal, hatta fantazi peşinde koştuğu açıktır. Laboratuvarlarında –ya da belki fildişinden saraylarında– sınırları çok katı, camdan bir ayakkabı kadar eğilip bükülmesi imkânsız bir kalıp hazırlayan bu bilimcilerin, bu kalıba uyacak "Türk"ü bulmaları ancak bir masal âleminde mümkündür.

Türk milletinin tanımlayıcı bir unsuru olarak ırka yapılan vurgu, Türk milliyetçiliğinin en çok hasıraltı edilmiş ve bilinçli şekilde bastırılmış öğelerinden biridir. Türkiye'de milletin ve milliyetçiliğin tahayyülü üzerine çok sayıda araştırma varsa da, bunlardan hiçbirisi milliyetçi söylemdeki ırkçı aksanı derinlemesine incelemektedir. Bunun yanında, devletin özellikle üniversite reformu sonrasında yerleştirdiği bilimsel hegemonya ile bağlantılı olarak, üniversite mensubu akademisyen seçkinlerle kurduğu kunt ilişkiler ağının, ırkçı temellerin yaratılması ve yeniden üretilmesi açısından ne kadar belirleyici olduğu da gölgede kalmış bir konudur. Bu bağlamda yapılan araştırmanın önemi, yeni devletin seçkinler kadrosunun "millet"i nasıl ırkçı mercekler arkasından tasavvur ettiğini sergilemekte yatmaktadır. Dönemin ayrıntılı olarak incelenmesi ve *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın kuruluş, statü, yazarlar ve içerik açısından değerlendirilmesi, ön cephedeki vatandaşlık vurgusuna

rağmen, ırkçı-etnik temaların da pek o kadar arka bahçede olmadığını, birçok alana sızdığını gösterecektir. Bu araştırmanın mevcut çalışma sahasına en önemli katkısı, Türk milliyetçiliğinin ırkçı unsurlarının sadece uygulama alanına değil, ideolojik-normatif düşünce evreninin özüne de sinmiş olduğunu göstermesidir.

Araştırma esnasında *Mecmua*'yı Türk milliyetçiliğinin ırkçı tonlamalarının düşünsel-ideolojik dışavurumu olarak yorumlarken, özellikle Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi ayrıntılı şekilde incelenmiş ve ırkçı düşüncenin benzer izdüşümleri takip edilmeye çalışılmıştır. Benzer amaçlar güttükleri düşünülebilecek *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi* (1933-49) ve *Halk Bilgisi Haberleri* (1929-41) gibi diğer bazı süreli yayınlar da araştırmaya dahil edilmiş ancak faydaları sınırlı olmuştur; çünkü birincisi neredeyse tamamen arkeolojik hafriyatlarla değinirken, ikincisi sadece yerel örf ve âdetler üzerine yoğunlaşmıştır. Diğer bir deyişle her iki dergi de *Mecmua*'nın "bilimsel" tonundan uzaktır. Diğer yandan, ADTCF yayınlarından olan *Antropoloji ve Etnoloji Araştırmaları* [Yıllığı], *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın devamı niteliğindedir. *Mecmua*'nın yayın hayatı 1939'da sona erdikten sonra, ADTCF 1941'de antropolojik araştırmalara yer veren bir yıllık yayımlamıştır. Fakat söz konusu yılların İkinci Dünya Savaşı sonrasında ırkçı tutumların sönümlendiği bir döneme denk geldiği düşünülmüşse, *Mecmua*'nın şeklen vârisi sayılabilecek bu yeni yayın, içerik olarak ondan oldukça farklılaşmıştır. Sadece üç makalenin yayımlandığı bu yılda ırkçı unsurların büyük ölçüde törpülandığı görülüyor.

Denilebilir ki benim araştırmam *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın içeriğini ve söylemini derinlemesine incelemekle birlikte, derginin "sosyolojik" denilebilecek yansımalarını ve etkilerini hâlâ karanlıkta bırakmaktadır. Başka bir deyişle, derginin ne kadar basıldığı, ne yaygınlıkta okunduğu, okur kitlesinin kim olduğu, dergideki fikirlerin başka mecralarda tartışılıp tartışılmadığı ve buna benzer birçok soruyu üzümlere cevapsız bırakmak zorunda kaldım. Bu eksikliğin pratik ve teorik sebepleri var. Öncelikle, derginin ya-

ym hayatını ve anlamını tüm ayrıntılarıyla anlatabilecek kişiler, yani dergiye emek vermiş yazarlar, otobiyografik ögeler barındıran eserler bırakmamışlardır. Diğer yandan, kanımca daha önemli olan teorik/yöntemsel bir kısıt da bulunmaktadır. Herhangi bir düşünsel yapının içeriğini ve anlamını sorgulamakla, üretilen düşüncelerin toplumdaki izdüşümlerini takip etmenin birbirinden ciddi anlamda ayrılan teorik ve yöntemsel altyapılar gerektirdiği açıktır.

Bu çalışma üç temel yapıtaşı üzerine oturtulmuştur: antropolojinin gelişimi ve milliyetçi söylemlerde kullanılış biçimleri, Türkiye'de otoriter tek-parti rejimi ve milletin tanımında ırka atıf yapılması, ve bilimsellik kalkanyla milliyetçi ideolojiye nüfuz eden ırkçılığın dokunulmaz hale getirilmesi. *Türk Antropoloji Mecmuası* gerçekten de birçok olgunun ortasına yerleşmiş vaziyettedir. Saymak gerekirse, ırkçı milliyetçi politikalara "bilimsel destek" kaynağı olarak antropolojinin kullanılması; Türkiye'de 1925'ten itibaren yükselişe geçen totaliter eğilimlerin 1930'larda oldukça güçlenmesi ve beraberinde getirdiği milliyetçi idealler; tahayyül edilen millet ve tarih anlayışlarında Türk ırkının son derece merkezi bir konumda olması; ideolojik mitleri olgusal gerçeklermiş gibi göstermek için "ehlileştirilmiş" üniversite ve bilim adamlarından faydalanılması, vb.

Araştırmaya yeni başlamışken, tez danışmanım Taha Parla benim için çok zihin açıcı bir soru sormuştu. "Sence milliyetçi ideolojinin içine akacak bir yol bulmuş bu ırkçı kanal (diyelim ki *Mecmua*), söz konusu ideolojinin özünü değiştirecek kadar güçlü mü?" Soruda Türk milliyetçiliği bir deniz, ırkçı yaklaşımlar da denize akan çok sayıda nehirden biri gibiydi. Ben nedense metaforu ters-ten kurmak istedim. Bence ideolojiye içkin ırkçı unsurlar zaten çokça vardı, ama öyle bir an geldi ki deniz taşma noktasına ulaştı ve kendine bir kanal açtı. Böylelikle bu ırkçı damarın *Mecmua* ve benzeri birçok tezahürüyle karşılaşmış olduk. Dolayısıyla, burada iddia edilen, *Mecmua*'nın ve zamanın antropolojik çalışmalarının

Türk milliyetçiliğini şu veya bu şekilde ırkçılığa ittiği değil, tam tersine *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın söz konusu dönemde epey güçlü olan ırkçı eğilimlerin basit bir semptomu, dışavurumu olduğudur.

II.

Antropoloji Disiplini

İrkçılık ve Milliyetçilikle Teorik ve Tarihsel Bağlar

1925'te kurulan Türk Antropoloji Tetkikat Merkezi'nin ve yayımına başlanan *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın, teorik anlamda 19. yüzyıl Avrupası'nda kabul görmüş antropoloji disipliniyle ciddi bağları vardır. Fiziksel antropolojinin esasları, temel yöntemleri ve ölçüm teknikleri, frenolojik bakış açısı ve benzeri disipline dair araçlar büyük ölçüde dönemin literatüründen devralınmıştır. Bu bilimsel bilgi transferi, milliyetçilik ve ırkçılıkla ilişkileri etkileyecek ideolojik aktarımları da beraberinde getirecektir.

1 İrkçı Bir "Bilimsel" Disiplin Olarak Antropolojinin Tarihi

İrkçılık

İrkçılık, bir ırkın üyelerinin diğer ırkların üyelerinden asli üstünlükleri olduğu önyargısına dayanarak insan gruplarının sıraya konması, hiyerarşik bir sıralama içine yerleştirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu farklılıkların sebeplerinin kalıtsal, genetik olduğu düşüncesi hâkimdir. Diğer bir deyişle, sıraya koyma kıstası doğuştan gelen, kanda ya da genlerde mevcut olan özelliklerdir ve değişimleri hiçbir şekilde mümkün değildir. Dolayısıyla bütün ırkçı yakla-

şımlar kalıtsal aktarımlarla grupların davranışsal özellikleri arasında ilişki olduğunu savunurlar.¹

Irka dayalı determinizmin 19. yüzyıldaki gelişiminin kökleri, aslında, bir önceki yüzyılda belirgin olan "terakki" düşüncesine dayanır. Dolayısıyla, Aydınlanma Çağı'ndaki "mükemmelleşebilme" ilkesi, ırk fikrinin kabul görmesi için zemin hazırlamıştır denebilir. Tüm ırkların ve tüm sınıfların ilerlemeye eşit derecede katılımda bulunacağını inkâr edenler daha fazla inanırlık kazanmışlardı. İnsanlığın zayıfları eleyecek ve üstün ırk ve milletleri yüceltecek bir mücadele içinde olduğu gitgide daha güçlü destek buldu. Yirminci yüzyılın başlarında "medeniyet" yaratmak, edinmek, ya da medeniyete ulaşmak için gerekli doğuştan gelen yeteneklere ciddi anlamda kafa yormak dönemin ırkçılığının temel unsuru haline gelmiştir.²

Arthur de Gobineau,³ ırkçı düşüncenin gelişmesinde kilit rol oynamış kişilerden biridir. Irk teorisine üç değişik fikir getirmiştir: hususi ırk özellikleri, kanların karışması ve çöküş. Gobineau'nun ırklara dair iddialarının başında insan türünü beyaz, sarı ve siyah olarak üç ırka ayırması gelir. Beyaz ırk insanlığın tüm asil özelliklerini, liderliği, gücü ve üstünlüğü simgeler. Sarı ırkların istikrarı ve verimliliği vardır. Siyahlar şehvet ve sanatsal güdülerle donatılmıştır. Gobineau'ya göre ancak iki ırk karışırsa medeniyet ortaya çıkar. Diğer yandan medeniyet "aşağı kan"la yönetici kastın gitgide daha fazla karışmasına yol açar, bu yüzden "üstün ırk" kaçınılmaz olarak yozlaşıp pıçleşir ve bunu çöküş izler.

Gobineau, Aryan ırk, Cermen ırkı, aşağı ve üstün ırklar, ırkların karışması, dejenerasyon, Samileşme ve siyahlaşma gibi fikir ve kavramları, çağdaşlarının ve gelecek kuşakların kafalarına kazımıştır. Aralarında Friedrich Wilhelm Nietzsche, Wilhelm Richard Wagner, Ernst Renan, Paul Pierre Broca'nın da bulunduğu birçok

1. Marvin Harris, *The Rise of Anthropological Theory: A History of Theories of Culture*, New York: Crowell, 1968, s. 81.

2. A.g.e., s. 82. 3. Bkz. Ek 1.

tanınmış kişinin Gobineau'nun *Essai sur L'inégalité des Races Humaines* adlı eserini okuduğunu⁴ ve ilk Türkçü düşünürlerin de Gobineau'nun aynı eserinden etkilendiklerini gururla söylediklerini biliyoruz.⁵ Tekin Alp 1911'de Selanik'te yayımlanan *Genç Kalemler* dergisinin yazarlarının da geniş ölçüde Gobineau'dan etkilendiklerini belirtiyor.⁶ Tüm bu kişiler ırkın tarihyazımında temel kavram haline gelmesinden öylesine etkilenmişler, ya da kendi düşüncelerinde kanın önemini öyle ustaca pekiştirmişlerdi ki, Gobineau'nun düşünceleri yarım yüzyıl içinde insanlığın ortak mülkü haline geldi.⁷

İrk kavramı Avrupa'da çeşitli milletlerin "beyaz adamın yükü"-nü üstlenerek "güneşte bir yer" kazanmak için giriştikleri emperyalizm mücadelesinde sahnedeki yerini almıştı ve sömürgeleştirmedeki başarının ölçütü olarak değerlendiriliyordu. Avrupalılar sömürgelerindeki esir alınmış, tabi kılınmış insan topluluklarının, her zaman insanlığın en geri kalmış, en sınırlı zekâyâ sahip ırkları olduklarını ve dolayısıyla Avrupalılardan "daha az insan" sayılacaklarını "bilimsel olarak" kanıtlayarak vicdanlarını rahatlatıyorlardı.⁸ Darwin'in "en güçlü olanın yaşamını sürdürmesi, zayıfların yok olması" ilkesi de Avrupalıların sömürge topraklarında yeterince hayırsever destekte bulunmadıklarına dair suçluluk duygularını, tabii eğer varsa, azaltmıştı.⁹

4. Jacques Barzun, *Race: A Study in Superstition*, New York: Harper & Row, 1965, s. 61.

5. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken, 1979, s. 81.

6. Taner Akçam, *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu*, İstanbul: İletişim, 1992, s. 42.

7. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 62.

8. Mark L. Weiss ve Alan E. Mann, *Human Biology and Behavior: An Anthropological Perspective*, Boston: Little, Brown, 1975, s. 7.

9. Marvin Harris, *a.g.e.*, s. 97.

İrkçi Antropoloji

İrkçi antropoloji teorileri fiziksel ve zihinsel özelliklerin ilişkili olduklarını ve ikisinin de kuşaktan kuşağa aktarıldığını varsayarlar.¹⁰ Bu bağlamda ırkçı antropoloji sosyo-kültürel teorinin bir dalı haline gelmiştir. Çünkü gruplarla sınırlandırılmış, doğrudan gözlemle ulaşılamayan kalıtsal içgüdüler ve tutumlar, insan toplulukları arasındaki önemli sosyo-kültürel benzerlikleri ve farklılıkları açıklamak için gerekli ve belirleyici unsurlar şeklinde düşünülebilir kolayca.

Grup farklılıklarının değişmez olduğunun altını çizmek, aşağı seviyede olduğu düşünülen insan topluluklarına uygulanan çeşitli önyargı ve baskı biçimlerini haklı çıkarmak için kullanılmıştır. Fiziksel antropologların dünyayı türlere ve basmakalıp örneklere (*stereotypes*) ayırarak "incelerken" ulaştıkları, Çingeneler durmadan hareket halindedirler çünkü kanlarında "gezip dolaşma arzusu" vardır, ya da Amerikalı zenciler müzisyen olarak başarılı olmuştur çünkü onlarda "ritim duygusu" vardır, türünden "bulgular", önyargıların "bilimsel" hale sokulmasından başka bir şey değildir. Hayali kalıtsal bileşenlerden yararlanılarak yapılan benzer çıkarımlarla, her tür sosyo-kültürel olayı kalıtsal bir özelliğe atfetmek, buna rağmen bilimsel addedilmek mümkün olmuştur.¹¹

Araştırma yapan bilim adamları ve nitelikli propagandistler bir araya geldiklerinde, ortaya büyük antropolojik gerçekleri "araştırmak" ve halka yaymakla meşgul heybetli bir grup entelektüel çıkmış oluyordu. H. S. Chamberlain, Nietzsche, Eugène Pittard bu alanda çalışmalar yapan ünlü kişilerden bazılarıydı.¹² Bir yandan bilimin kalkını ırkçılara siper olmuş ve sağduyulu halkın eleştirileri bertaraf edilmişti – ne de olsa yanlışlığı bariz olan tezler bile

10. Annemarie De Waal Malefijt, *Images of Man: A History of Anthropological Thought*, New York: Knopf, 1974, s. 256-7.

11. Marvin Harris, *a.g.e.*, s. 81. 12. Bkz. Ek 1 ve Ek 3.

laboratuvarında dokunulmazlık kazanabiliyordu. Diğer yandan, 19. yüzyıl konjonktürünün uluslararası çekişmeleri (*Realpolitik*'in en güçlü zamanları), temelsiz düşünceleri ve karşı tarafı yekpare bir ırk olarak topyekûn suçlamayı vatanseverlik kisvesi altında haklı çıkarıyordu.¹³

Çağdaş antropologların ne ölçüde farkına vardığı tartışılabilir, ama antropolojinin bir disiplin olarak uzmanlaşması ırkçılığın yükselişiyle sıkı ilişki içindedir ve zamansal olarak da çakışmaktadır. 1860'lara gelindiğinde antropoloji ve ırka dayalı determinizm neredeyse eşanlamlı bir hale gelmiştir bile.¹⁴ Antropoloji tüm silahlarıyla Fransız Devrimi'nin insanlığa kazandırdığı özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerini mağlup etmeye çalışıyordu. "Milliyetçilikler Çağı"nın farklı milletleri mücadele içine soktuğu bir dönemde eşitlik, mücadele edilmesi gereken kavramlardan biriydi. Diğer yandan, eşitlik ilkesini sorgularken kardeşlik ve özgürlük ilkelerine de zarar geliyordu.

Evrim: Eşitlikle Mücadele

1750 ile 1800 yılları arasında, doğal yaşam formlarını maddi koşullarla açıklama arzusu birçok evrim teorisine ilham vermiştir. Charles Bonnet,¹⁵ Pierre-Louis Moreau de Maupertius, Georges Louis Buffon, Erasmus Darwin ve Lamarck'ın teorilerini bu furya içinde değerlendirebiliriz.¹⁶ Kısaca belirtmek gerekirse, evrim teorisi yeryüzündeki çevresel koşulların sürekli değiştiğini, dolayısıyla dünya üstünde yaşayan toplulukların da yaşamlarını sürdürebilmek için yaşadıkları çevreye uyum sağlayarak sürekli değişimleri gerektiğini savunur. Türlerin istidadını belirleyen doğal seçme süreci hem negatif hem pozitif yönde işler: Çevreye uyumları zayıf olan türlerin aleyhine, iyi uyum sağlayanların lehine seçim yapılır. Diğer bir deyişle, uyumları zayıf olan türlerin yeniden üreme

13. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 134. 14. *A.g.e.*, s. 100.

15. Bkz. Ek 1. 16. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 46.

ihtimalleri, kolayca uyum sağlayanlara kıyasla çok daha azdır. Dolayısıyla evrim teorisi, ırkçı bilim adamlarının temel kılavuzu olarak, "üstün ve aşağı ırklar" anlayışına son derece uygun düşmüştür.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında evrim Charles Lyell,¹⁷ Robert Chambers, Herbert Spencer, Charles Darwin, Alfred Russell Wallace ve T. H. Huxley'in yazılarında sağlam bir yer edindi. Darwin'in *The Origin of Species by Means of Natural Selection or the Survival of Favored Races in the Struggle for Life* adlı kitabında neden bazı aşağı ırkların daha yüksek olanların seviyesine ulaşamadıklarını açıklamak için *mücadele* ilkesi kullanılmıştı (kısaca *Türlerin Kökeni* diye bildiğimiz kitabın asıl başlığı şu anlama gelir: Doğal Seçme Yoluyla Türlerin Kökeni, ya da Yaşam Mücadelesinde Yetenekli Irkların Hayatta Kalması). Milletlerin yaşayan organizmalar olarak ebedi hayat mücadelesi verdikleri belirtilirken, Darwinizm ve ırk temel kavramlar olarak kullanılmıştır. Milletlerin ırksal açıdan eşitsiz olduğu önkabulü, en güçlü olanın ilerlemek için daha fazla yeteneğinin, daha büyük zekâ işaretlerinin ve yaşamak için daha fazla şansının bulunduğunu savunuyordu.¹⁸

Çeşitli ırkçı evrimci teoriler oluşmuştu. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısının en iyi tanınan antropologlarından James Cowles Prichard (1786-1848), insanın doğuştan itibaren estetik duygusuyla donatıldığını, bu yüzden ışığı karanlığa tercih edeceği gibi çiftleşme ve evlilik tercihlerinde de daha açık renkli tipleri seçmeye yatkın olduğunu iddia etmiştir. Dolayısıyla beyaz insan, güzelliğini tehlikeye atmamak için kendini siyah kardeşlerinden ayrı tutacak ve belirgin bir beyaz grup yaratılacaktı. Prichard'ın estetik anlayışı, ilerlemeye olan inancıyla birleşince beyaz derililerin aşamalı bir şekilde siyah derililerden türediği sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla insan türünün en eski ataları, Âdem ve Havva, siyahtı; "daha koyu", yani daha eski ırklar, daha açık, yani daha "medeni" ırklardan aşağıdaydı.¹⁹

17. Bkz. Ek 1. 18. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 135.

19. Annemarie De Waal Malefijt, *a.g.e.*, s. 267.

Bilimcilerin gitgide "yaratılış"ın İncil'deki anlatılış şeklinden memnun olmamaları ve insani ilerleme ilkesine geri dönme yönünde giderek artan baskılar, evrimcilik teorisinin popülerlik kazanmasının ardında yatan unsurlardır. Buna rağmen, Darwin'in tezinin bilimsel çevrelerde kabul görmesinin asıl sebebi ırkçı kibrin yoğunlaşmasıydı, sosyo-kültürel teorisinin biyolojikleşmesi de bu yoğunlaşmanın dışavurumuydu.²⁰ Her ne kadar evrim insanlar arasındaki farkların azalmasına işaret eder gibi görünse de, ırkçı antropologlar teoriyi farklı yorumlayarak, ırkların bir kez şekillendikten sonra sürdürdükleri varoluş mücadelesinin farklılıkları artırarak aradaki mesafeyi açacağını düşünmüşlerdir. Aslında, aynı anda hem evrim teorisine hem de farklı ırkların varlığına inanmak birbiriyle sadece bir ölçüde çelişen fikirlerdi, çünkü yeryüzünde, uyum yeteneklerine göre evrimin farklı evrelerinde olan çeşitli ırkların yaşadığı düşünülmekteydi. Böylelikle ırk, toplumların medeniyet derecelerini saptamak için başvurulacak bir gösterge haline gelmişti.²¹ *Anthropological Society of London*'ın başkanı James Hunt'a göre, Darwin'in teorisi ırkların aslında farklı insan türleri (*different species*) olduğunu her zamankinden daha kabul edilir hale getirmiştir. Yani, farklı ırklar aynı insanlık ailesine mensup farklı tipler olarak görülüyordu. Dahası bu ırkların bazıları, hayvanlar âleminin farklı türleri arasındaki yaşam mücadelesinde olduğu gibi, nesillerinin tükenmesi tehlikesiyle karşı karşıyaydı.²²

Çok-Soyluluk (Polygenesis): Kardeşlikle Mücadele

İrkçi antropologlar arasında çokça tartışılan bir diğer konu da insan türünün menşesine ilişkindir. Dünya üzerinde yaşayan insanların fiziksel olarak farklı olmalarından dolayı insanlığın "tek bir çift"ten doğduğu şüpheyi karşılanmaya başlamış ve "birçok fark-

20. Marvin Harris, *a.g.e.*, s. 94.

21. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 45-8.

22. Marvin Harris, *a.g.e.*, s. 93.

lı çift" fikri gelişmiştir. Tek-soyluluk (*monogenesis*) teorisi tüm insan ırklarının aynı anne-babadan doğduğunu veya aynı ecdattan gelme olduğunu, dolayısıyla tüm insanlığın Âdem ve Havva'yla ortak soyu paylaştığını iddia eder. Bu teoriyi destekleyenlerin neredeyse tümü ırksal farklılıkları evrime dayanarak ve çevresel koşullara atıfta bulunarak açıklamak durumunda kalmışlardır.²³

Diğer grup, yani çok-soyluluk taraftarları ise dünya üzerindeki insan ırklarının iki ya da daha fazla farklı anne-babadan doğduğunu ve dolayısıyla her ırkın kendine has Âdem ve Havva'sı olduğunu iddia eder. Bildiğimiz Âdem sadece Yahudilerin atasıdır, Mısırlı, Çinli, Meksikalı diğer eski insanların başkaca, Âdem öncesi ataları vardır. Aslında çok-soyluluk teorisi evrim teorisini tersine çevirmeyi amaçlayan bir anlayıştır, çünkü ırklar arası asli farklılıkların varlığına inanmak, kolaylıkla ırkların aslında farklı türler olduğunu iddia etmek anlamına gelebilir. Dolayısıyla bu teorinin açıkça vurguladığı insanlar arasında asli farklar olduğu ve bunların iklim ya da öğrenme süreci içinde silinemeyeceğidir. Her ne kadar aradaki ilişki kusursuz değilse de, çok-soyluluk teorisini destekleyenlerin çoğu ırka dayalı determinizm fikrini desteklemişlerdir. İnsan grupları arasındaki farklılıkları açıklarken çevresel koşulların önemi göz ardı edilmiş ve farklı insan gruplarının asli farklılıkları olduğu savunulmuştur.²⁴

Çok-soyluluk teorisinin ilk savunucularından Carolus Linnaeus,²⁵ çeşitli ırkları bir *scala naturae* (yaratılış skalası) üzerine dizmiş ve en zeki olanları evrimin zirvesi olarak belirtmiştir. *Systema naturae* adlı eserinin 1758'te basılan düzeltilmiş onuncu baskısında, Linnaeus ırka dayalı bir tasnif yapmış ve yedi farklı ırktan söz etmiştir. Bu ırklardan, beyaz Avrupalılar "ümitli" ve "adaleli", sarı Asyalılar "melankolik" ve "inatçı", kızıl Amerikalılar "öfkeli" ve "dimdik", siyah Afrikalılar "soğukkanlı" ve "rahat" olarak nitelendirilmişti. 1846'da, Harvard Üniversitesi'nden ünlü natüralist Lou-

23. Marvin Harris, *a.g.e.*, s. 83.

24. *A.g.e.*, s. 87. 25. Bkz. Ek 1.

is Agassiz, "başlangıçta Yaradan'ın, tüm diğer hayvan türlerinde olduğu gibi, belli bir coğrafyada yaşamak üzere farklı insan türleri tasarladığını" kabul etmenin "doğa kanunlarıyla çok daha iyi uyum içinde olacağını" iddia etmiştir.²⁶ Benzer şekilde, Manchester Üniversitesi'nden Doktor Charles White anatomik delillere dayanarak Avrupalıların, Asyalıların, Amerikalıların ve Afrikalıların (mükemmellik sırasına göre) birbirinden ayrı dört tür meydana getirdiğini kanıtlamaya çalışmıştır.

Antropometri: İnsan Haysiyetinin Ölçülmesi

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında uygulandığı şekliyle antropoloji sadece insan gruplarını tarif ve tasnif etmekle ilgileniyordu. Ancak aynı yüzyılın ikinci yarısı, antropologların gitgide yaygın meşguliyeti haline gelen ölçüm akımının başlangıcına denk düşer.²⁷ Eski "tanımlayıcı" antropolojiden, yeni "bilimsel" antropolojiye geçişin kesin zamanını belirlemek şüphesiz keyfi olacaktır. Ama yine de 1859'dan öncesi ve sonrası diye bir hat çekilebilir. 1859 senesi, insan bilimlerinde iki önemli olaya tanıklık eder: Darwin'in *Origin of Species*'inin yayımlanması ve Paris'te Pierre Paul Broca (1824-80) yönetiminde Antropoloji Cemiyeti'nin kurulması.²⁸

"Bilimsel antropologlar" bu dönemde ortak yöntemler kullandıkları gibi, bazı varsayımların doğruluğu hakkında da hemfikir idler. Bu varsayımların başında insan gruplarını birbirinden ayıran büyük tipik farklılıkların başlangıçtan beri var olduğunu kabul etmeleri geliyordu. İkinci bir varsayım ırksal farklılıkların fikirler ve davranışlar üzerinde etkisi olduğuydu. Mesela, fiziksel ölçümlere dayanarak yapılan çıkarımlarla Philadelphialı Doktor Samuel G. Morton (1799-1851) tüm ırkların manevi karakterini tanımlamıştı. Kendisine göre Kafkasyalıların en yüksek maddi ve manevi gelişi-

26. William Stanton, *The Leopard's Spots: Scientific Attitudes Toward Race in America, 1815-59*, Chicago: University of Chicago Press, 1960, s. 69.

27. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 32. 28. *A.g.e.*, s. 115.

mi gösterme potansiyellerinin olması sorgulanamaz bir gerçektir.²⁹ Bu bağlamda bu yeni bilim, fizyoloji ve morfolojinin yardımıyla, özellikle de kafatası ölçümlerine başlayarak, ırksal farklılıkların zihinsel etkilerine değinen alanlara yönelecekti.³⁰

Antropolojinin ırkçı türü "bilimsel" olarak adlandırılıyordu, çünkü bilimsel antropologların yöntemleri –sadece gözlemlemek ve tanımlamak değil, saymak, ölçmek ve deney yapmak– bilimin o zaman için geçerli tanımına tam olarak uyuyordu. "Bilimsel" sıfatının içinde barındırdığı yapılan işi yüceltme unsurunu da unutmamak gerekir. Dönemin antropologları insan bilimlerindeki kesinlik arayışını *sayılardan faydalanarak* takip etti. Antropoloji insan vücudunun bölümlerini –özellikle kafatası ama onun yanı sıra kollar ve bacaklar, cinsel organlar, boy, kalp çeperi, kalçalar– ölçme bilimi haline geldi.³¹

Louis-Jean-Marie Daubenton (1716-1800), 1764'te kafanın omurga kemiğinin üstündeki pozisyonunu derecelerle ölçüyor ve bu açının oranını çeşitli ırkların irade güçleriyle ilişkilendiriyordu. Petrus Camper (1722-89) 1786'da yüz açısını ölçtü ve insanlardaki güzelliğin kusursuzluğunun, eski Yunanlılarda bulduğuna inandığı maksimum değer olan 100 dereceye tekabül ettiğini savundu. Antropolojik deneyler gerekli araç-gerecin icat edilmesine de bağlıydı. Bu sahada Paul Broca'nın buluşları oldukça fazladır: Kraniyometreler (kafatası-ölçer) ve ense kemiği gibi eğimli bölgeleri ölçmek için kullanılan kama ve çengeller tasarlamış, kafatasının çeşitli bölgeleri arasındaki oranları bulmuştur.³²

29. Samuel George Morton, *Crania Americana: A Comparative View of the Skulls of Various Aboriginal Nations of North and South America*, Philadelphia: J. Dobson, 1839, s. 81.

30. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 118.

31. *A.g.e.*, s. 116. 32. *A.g.e.*, s. 117.

Frenoloji (Kafatası Bilimi): Zekânın Ölçülmesi

Kafatasının şekline ilk defa ciddi anlamda ilgi gösteren Franz Joseph Gall'dı (1758-1828). Kendi buluşu olan frenoloji bilimiyle, beynin düşüncenin merkezi olduğunu ve zihinsel faaliyetin fiziksel bir temeli olduğunu iddia etmişti. Beynin her bir farklı bölümünün kendine has zihinsel fonksiyonları bulunduğunu ve bu bölümlerin göreceli büyüklüklerinin, üstlendikleri fonksiyonların gelişme derecelerini belirlediklerini savundu. Böylelikle frenoloji disiplini insanların zihinsel kapasitelerinin beyindeki belli alanlarla ilişkili olduğunu ve bu alanların büyüklüklerinin kabiliyet miktarına işaret ettiğini iddia ediyorlardı. Dolayısıyla gözlemcilerin karakter teşhisi yapmaları için, kafatasının dışını ölçmelerinin beynin içini yeterince iyi tarif edebileceği varsayılıyordu.³³ 1829'da William F. Edwards boy ve saç renginin önemli olmasına rağmen, kafanın biçim ve oranlarının ırkın başlıca belirleyeni olduğunu ileri sürdü.³⁴

Frenologlar kafa ve kafatasındaki şişlik ve yumruların incelenmesinin ve ölçülmesinin kişilik ve karakter tahlilinde oldukça kesin tahminler sağladığını düşünüyordu. Bu yüzden frenoloji, bilimcileri irksal sınıflandırmalar yapabilmek ve ırkların "milli seciye"lerini belirlemek için kafatasları toplayıp bunlar üzerinde çalışmaya sevk etti.³⁵ Anders Retzius (1796-1860), 1842'de Finliler ve Hint-Avrupalıların kafatasları arasında kraniyolojik, kafabilimsel farklar bulunduğunu ilan etti ve *sefalik* endeksi (kafa karinesi) ifade etmek için basit bir formül –kafanın uzunluğunun genişliğine oranı– geliştirdi. Bu ölçümlerin sonuçlarına dayanarak *brakisefal* (geniş kafalı) ve *dolikosefal* (uzun kafalı) insan gruplarını sınıflandırdı.

Kafatasının biçimi ve büyüklüğü bir ırkın diğer ırklara nazaran zihinsel üstünlüğünün en iyi göstergesi olarak kabul edildi. "Ne kadar büyük o kadar iyi!" frenolojinin en güçlü sloganıydı.³⁶ Bro-

33. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 38. 34. *A.g.e.*, s. 36-7.

35. Annemarie De Waal Malefijt, *a.g.e.*, s. 260. 36. *A.g.e.*, s. 261.

ca, ilerleme için ırkların doğal yetenekleri olduğu hakkında yargıda bulunurken, braki'lerin doliko'lara nazaran kesinlikle daha büyük ve daha yetkin beyinleri olduğunu iddia etti ve bir bütün olarak beyaz ırkın bir bütün olarak siyahlardan daha üstün olduğu sonucuna vardı.³⁷ Diğer yandan kuşkusuz bu görüşün tam tersini savunanlar da vardı.

Alman gazeteci Otto Ammon (1842-1916) kendi dönemindeki kentli ve köylü nüfusun sefalik endekslerini karşılaştırdı ve şehirlerde daha fazla doliko ve köylüler arasında daha fazla braki buldu. Bu bulgu araştırmacıya dolikosefallerin daha zeki olduklarına dair "inandırıcı bir kanıt" gibi göründü. Georges Vacher de Lapouge (1854-1936), dolikosefaliyi yüceltme akımını takiben, Avrupa'da üç ana ırk olduğunu iddia etti: sarışın dolikosefal Protestan kuzeyliler cesur ve yaratıcı; bir basamak aşağıdaki brakisefal Katolik Alpinler donuk, muhafazakâr ve itaatkârdı. Skalanın en aşağısında ise kafa tipleri mezosefalik (orta kafalı) olan "huzursuz ve hain" Akdenizliler vardı.³⁸ Sınıf mücadelesi de bilinçsiz bir ırk mücadelesinden başka bir şey değilmiş gibi gösteriliyordu – yaşlı, muhafazakâr, barışçı, düşünceli Brakiler ve genç, kıpır kıpır, marceracı Dolikolar.

Sefalik endeksin çevresel faktörlere karşı dayanıklı olduğu düşünülüyordu, bu yüzden kafatası ölçümleri uzun süre ırksal evrimin teşhisi için en gözde yöntemdi. Franz Boas'ın 1912'de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki göçmenler üzerine yaptığı araştırmalar, kafa biçiminin çevresel faktörlere tek bir kuşak içinde dahi yanıt verdiğini göstermiş olsa da, frenoloji furyası 1930'ların sonuna dek sürdü.³⁹

37. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 125.

38. Annemarie De Waal Malefijt, *a.g.e.*, s. 277-8.

39. Marvin Harris, *a.g.e.*, s. 99.

"Ari Toplamlar": İrkçı Antropolojinin Etkileri

İrkçı antropolojinin sosyal mühendisler tarafından kullanılma biçimleri günlük hayata yansımış ve oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Kriminoloji, ırkçı antropolojiden ilk yararlananlardan biri olmuştur. Kriminal antropolojinin bilimsel ve disiplinsel geçmişi büyük ölçüde antropoloji, psikiyatri ve etnoloji üçgeninden ibarettir. Kriminal antropologlar kendilerini en çok Broca'nın klasik antropolojisine bağlı görmüşlerdi. Onlara göre nasıl zooloji hayvanların doğal tarihiyse, genel antropoloji de insanın doğal tarihiydi. Dolayısıyla kriminal antropoloji farklı insan türlerinin belli birinin araştırılmasından, suçlu insanın doğal tarihinden başka bir şey değildir – psikiyatrik antropolojinin "deli insan"ın doğal tarihi olması gibi.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru gelişen Sosyal Darwinist literatüre göre yoksullar ve suçlular "doğuştan suçlu" görülüyordu. Kriminolojide, antropolojik çalışmalara dayanarak en çok iddia edilen şey suçluların yozlaşmış oldukları ve bir suçlunun zürriyetinin de suçlu olmaya mahkûm olduğuydu. Bu da suçluları diğer insanlardan ayrı bir tür ırk haline getiriyordu. Bu grubun tanıtıcı özellikleri "uzun bir çene, basık, ezilmiş bir burun, seyrek sakal ve vahşiliğe geri dönüş olarak yorumlanan kafanın ve beynin büyüklüğünde türlü anormallikler olarak belirliyordu".⁴⁰ İtalyan kriminolojist Cesare Lombroso'nun⁴¹ tarifi, dönemin psikanalistlerini sadece davranışlarla değil fiziksel vasıflarla da belirlenebilen bir suçlu tipi olduğuna inandırdı. Kriminal Antropoloji öylesine kabul gören bir dal haline geldi ki çok sayıda uluslararası kongre düzenlendi. Birinci Uluslararası Kriminal Antropoloji Kongresi 1885'te Roma'da yapıldı. Bu kongreyi Brüksel (1892), Cenevre (1896), Amsterdam (1901) ve Torino'da (1906) yapılan kongreler izledi.

İrkçı antropolojinin askeri alanda da kullanıldığı görülmekte-

40. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 130. 41. Bkz. Ek 1.

dir. Mesela, Üçüncü Cumhuriyet döneminde Fransız ordusunun istatistiklerine göre askerlerin boyları kısalıyordu. Antropolojik dogma, insan boyunun ırksal bir özellik olduğunu, dolayısıyla sosyal ve coğrafi koşullar yüzünden değişmeyeceğini söylediği içindir ki ordu, askerlerin boyunun kısalmasının yetersiz beslenme ya da sanayileşmeden kaynaklanan çevresel değişim yüzünden olmayacağı sonucuna varmıştı. Esas sebep ırkın yozlaşması/dejenerasyonu olmalıydı.⁴² Yine Üçüncü Cumhuriyet zamanında ırk düşüncesinin çok güçlendiği bir dönemde, askeri antropoloji bilimi, askeri Doktor Réne Collignon yönetiminde, Fransızlar olarak bir arada yaşayan farklı ırkların haritasını çıkarıp, "tarihöncesi ırkların" Fransa'da yüzyıllardır yaşamlarını sürdürdüğünü göstererek "en asil ve vatansever vazife"yi yerine getirdi.⁴³ Böylece, Fransız ırklarının kadimliği ve sağlıklılığı kanıtlanmış oluyordu.

İrkçi antropolojiyle bağlantılı olarak gelişen bir diğer dal da *öjenik*'ti. Doğuştan daha kabiliyetli olan ırkları "kurtarmak" ve hatta daha ileri götürmek iddiasında olan öjenik hareketinin temellerini atan, Darwin'in kuzeni ve hayranı, Francis Galton (1822-1911) olmuştur. Galton bu kelimeyi "doğuştan iyi" ya da "soydan asil" anlamına gelen Yunanca kökten almıştı. Yirminci yüzyılın ilk yarısında öjenik hedefler yeni yeni ortaya çıkan genetik biliminin yanlış yorumlarıyla birleşti ve insafsızca baskıcı ve sonunda Nazi döneminde, görülmemiş zalimlikteki sosyal sonuçlara yol açtı.⁴⁴ Öjenik hareketinin en önemli yanı, gittikçe yaygınlaşan "kalıtım" kavramının sadece fiziksel özellikleri değil mizaç, zekâ ve davranışı da belirlediği fikriydi.

Galton ilk kitabı *Hereditary Genius*'ta (1869), doğal seçme fikrinden faydalananarak, üç yüze yakın "seçkin" –seçkinlik önemli bir sosyal pozisyonun ya da sanatsal başarının kazanılması olarak tanımlanmıştı– aileyi incelediğini açıklar. Ünlü insanların yakın ak-

42. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 128. 43. *A.g.e.*, s. 129.

44. Daniel J. Kevles, *In the Name of Eugenics, Genetics and the Uses of Human Heredity*, New York: Alfred Knopf, 1985, s. ix.

rabalarının uzak olanlardan daha kolay seçkinlik mertebesine ulaştığı sonucuna varınca, dehanın "yetiştirme" ve çevreden ziyade "yaratılış" ve kalıtımla ilgili olduğunu iddia etti. Bu fikirden hareketle doğuştan seçkin özelliklerle donatılmış ailelerin üyelerinin "sağduyulu çiftleşme"lerde bulunmalarını ve bu amaçla üstün ailelerin kayıtlarının tutulmasını önerdi.

Galton'un eserleri büyük beğeni gördü ve yüzyılın sonlarına doğru çok sayıda öjenik derneği kuruldu ve öjenik kayıt büroları –evlilik partneri aramak için listeler– oluşturuldu. Bundan sonradır ki alternatif bir yöntem popülerlik kazandı: "işe yaramazlar"ın çoğalması her halükârda engellenmeliydi. İşe yaramayanları üst sınıflarla, suçluluk, fiziksel hastalık ve zihinsel yetersizliği de alt sınıflarla eşleştirdiğinde, öjenik akımı, yoksulların içinde yaşadıkları sefil koşullara biyolojik olarak mahkûm oldukları fikrini yerleştirmiş oldu.⁴⁵

En etkili öjenik savunucularından biri Norveçli antropolog Jon Alfred Mjoen'di. Mjoen Amerikan Öjenik Derneği'nin kurulmasında önemli rol oynamıştı. Kendisi özellikle ırkların karışmasının zararlı neticeleriyle ilgiliydi. İkinci Uluslararası Öjenik Kongresi'nde, 1921'de, "Uyumlu ve Uyumsuz Irk Karışımları" adlı bir tebliğ sunmuş, Norveçlilerin Laponlarla karışmasının zararlı sonuçlarından bahsetmiştir. Kuzeyli özellikleri uzun boy, uzun kafatası, yüksek burun, açık ten, yoğun sakal, sarı saç, mavi veya ela göz iken, Laponlar kısa boylu, yuvarlak kafataslı, geniş ve basık burunlu, sarı-gri derili, dağınık küçük sakallı, düz saçlı ve mongol nitelikteydi. Mjoen, Kuzeyliler ve Laponlar arasındaki ırk karışımlarının genellikle "şapşallık, sarhoşluk ve fahişelikle" sonuçlandığını göstermeye çalışmıştı. Mjoen'in iddialarında genetik bilimi çapraşık bir şekilde öjenikle birbirine geçmişti ve genetik biliminin etkin unsuru, ırkçılığın bilimsel meşruiyet kazanması için de etkin unsurdu.⁴⁶

45. Annemarie De Waal Malefijt, *a.g.e.*, s. 279.

46. Daha geniş bilgi için bkz. Barry Mehler, *A History of the American Eugenics Movement*, University of Illinois, yayımlanmamış doktora tezi, 1988.

2 Milliyetçilik, Romantizm ve Irk

Avrupa'nın hemen her yerinde, 18. yüzyılın yükselen orta sınıfları, ahlaki ilkelere, insanların doğal hakları olduğuna, insanlığın doğal bir şekilde ilerlediğine dair genel bir inanç besliyordu. "İlerleme / Terakki" kavramıyla simgelenen daha iyi bir gelecek, nihai olarak gerçekleşeceğine tam anlamıyla güvenerek mücadele edilebilecek bir ideal olarak görülüyordu. Ancak 19. yüzyıldan sonra, tüm insanlığa hitap eden hümanist ve ahlaki ideal ve değerler yerlerini, idealize edilmiş vatan ve millet fikrini her tür genel idealin üstünde gören milliyetçi ideallere bıraktılar.

Milliyetçilik vatanseverlikten ırkçılığa kadar geniş bir yelpaze-ye yayılabilen çok kapsamlı bir kavramdır.⁴⁷ Fransız Devrimi, çokuluslu monarşilere tabi olarak yaşayan halklara milli bir ideal ve vatansever bir bağlılık örneği sunmuştur. Bir yandan siyasi bağlılık hanedandan "vatan" ve vatansever topluluğuna kayarken, diğer yandan, kendi kaderini tayin hakkına dayalı siyasi milliyetçilik doktrini ortaya atılıyordu.⁴⁸ Millet, milliyetin gönüllü olduğu anlayışına dayanan vatandaşlık ile tanımlanmıştı. Başka bir deyişle, milliyet belli bir devletin vatandaşlığı ile belirleniyordu. Ancak, birleşmiş bir devlette yaşamayan ya da farklı devletlere dağılmış olan Almanlar, İtalyanlar, Macarlar, Sırplar, Hırvatlar, Slovenler, Çekler, Bulgarlar gibi halklar için "millet", sadece bir devlete tabi olup siyasi varlık göstermenin yeterli olmadığı bir milliyet kavramı ile tanımlanmak zorundaydı. Yani, bu gruplar ayrı bir millet teş-

47. Milliyetçi fikirlerin tasnifi hakkında bilgi edinmek için bkz. Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, Ithaca: Cornell University Press, 1983; Anthony D. Smith, *Nationalism in the Twentieth Century*, Oxford: Martin Robertson, 1979; Eric J. Hobsbawm, *Nations and Nationalism Since 1780*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983; Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Londra: Verso, 1991; John Breuilly, *Nationalism and the State*, Chicago: Chicago University Press, 1982.

48. Daha geniş bilgi için bkz. Anthony D. Smith, *Nationalism in the Twentieth Century*, Oxford: Martin Robertson, 1979.

kil ettiklerini iddia ederek milliyetlerini kanıtlamak zorundaydılar. Bu tip milliyetçilikler, devletin toprakları üzerinde yaşayan farklı milletlere mensup halkları, ırka dayalı bir kimlik hissiyle birleştirmek için uydurma bir soy ve farazi atalar (ortak soy efsaneleri) yaratarak "entegre etme", ve "türdeşleştirme" yöntemleri yardımıyla tek bir halk haline getirme çabalarıyla da yakından ilişkilidir.⁴⁹

Romantizm ve Etnik Milliyetçilik

Romantik Çağ 18. yüzyılın ortalarında başlamış ve Avrupa'da en az bir yüzyıl boyunca etkili olmuştur. Geçmiş konusunda nostaljik olan Romantikler, her fırsatta geçmişi yüceltmek istediler. Romantizm, bu aşamada milliyetçi ideolojilerle çok yakın temas halinde olmuştur. "Vatan" idealinin ve üstünlük kavramının tuhaf bir şekilde "romantik" olan duygusal vurgusu, bir düşünce biçimi olarak, ulus-devletlerin kuruluşunda çok etkin bir rol oynamıştır. Millet in tarihsel devamlılık ve ilerlemesine inanan, aralarında Johann Gottfried von Herder'in de (1744-1803) bulunduğu birçok ideolog, kurulmakta olan devletlere saygıdeğer bir tarih ve etnik köken biçmeyi hayati önemde gördüklerinden geçmişe ilgi duymaya başladılar.⁵⁰ Romantik/kültürel milliyetçiliklerin temellerinin, hem Slav hem Alman milliyetçilerinin fikirlerinden faydalandığı Herder'e dayandırılması böyle bir milliyetçi tarih kurgusu hedefinden kaynaklanmaktadır.⁵¹ İnsanoğlunun doğal aynısını simgeleyen, özgün tarihsel dil ve kültüre dayanarak organik bir bütünlük sağlayan "folk" kavramını ilk kullanan Herder olmuştur. Herhangi bir devletin vatandaşı olmaktan çok, sahip olunan etnisitenin bir kimlik yaratacağını belirten Herder, "folk" kavramıyla birlikte milli karakter-

49. Anthony D. Smith, *a.g.e.*, s. 15.

50. Robert Reinhold Ergang, *Herder and the Foundations of German Nationalism*, New York: Octagon Books, 1966 [yak. 1931], s. 95.

51. Daha fazla bilgi için bkz. Anthony D. Smith, *Theories of Nationalism*, Londra: Duckworth, 1971, ve Hans Kohn, *The Idea of Nationalism*, New York: Mac Millan, 1944.

rin bir dışavurumu olarak efsaneleri, mitleri ve milli kahramanları sıkça kullanmış, tarihsel kurum, töre ve yasalara dikkat çekici bir vurgu getirmiştir. Romantiklere göre etnisite, ortak soy (ırk, kan, şecere) ya da dil, tarih, din gibi belirgin kültürel özelliklerden gelmektedir; etnik millet kavramı da önceleri en geniş anlamıyla ortak kökene, ortak tarihe ve dil birliğine dayanıyordu. Diğer yandan, kökenin farklılığını (ya da aynılığını) iddia edebilmek için bazı ırksal açıklamalardan da yararlanılmıştır.⁵² Vatan ve anavatan metaforlarının içinde saklı tutulan ortak köken masalı, etnik olarak oldukça heterojen olduğu bilinen topluluklara tereddütsüz uyarlanmıştır.⁵³

Milliyetçilik, aslında hem "esas" milleti ve üyelerini canlandırmak ve arileştirmek için içe dönük, hem de yabancı baskılara ve rakiplere karşı siyasi güç kazanmak için dışa dönüktür.⁵⁴ İçeriye dönük milliyetçilik, milli geleceği temsil edecek yeni bir birey ve yeni bir toplum yaratma hedefine ulaşmaya çalışır. Ancak arzuladığı birey ve toplum şanlı geçmişin tıpatıp aynısı olmalıdır. Dolayısıyla hedef, idealize edilmiş geçmişe geri dönmek ve oluşturulacak millete örnek olarak bu imgeyi göstermektir. "Geçmişimiz", bugünkü ve gelecek nesillere atalarının erdemlerini öğretmekle kalmayacak, aynı zamanda, görevlerini de yerine getirmelerini sağlayacaktır.

Gelecek yerine geçmişte kurgulanan ideal millet, benlik imgesinin, sosyal görüşlerin ve değerler sisteminin merkezine yerleştirilmiştir. "Biz" fikri ve "biz" idealinin özünü oluşturan, milli gelenek ve mirasın yansımasıdır. Bu ulus-devletlerin halkları gitgide milletlerinin atalarına ya da değişmez görünen milli başarılarına, özelliklerine ve değerlerine özel bir önem atfederek milli gururlarını ve haklarını temellendirdiler. Gelecek vurgusu yerini bugüne ve düne bırakırken, daha iyi olunacağına dair inanç, milli seciyenin ve geleneklerin değişmezliği inancına dönüşmüştür.⁵⁵

52. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 8-9. 53. Marvin Harris, *a.g.e.*, s. 106.

54. Anthony D. Smith, *National Identity*, Londra: Penguin Books, 1991, s. 123.

55. Norbert Elias, *The Germans*, Cambridge: Polity Press, 1996, s. 134-5.

Bu etnik ya da soybilimsel modelde millet yaratılırken, benliğin büyük kısmının icat edilmesi gerekse de, etnisite ve ırk gibi başlangıca ait bağları güçlendirecek, ülke, tarih, ölmeye yüz tutmuş gelenekler, törenler ve dil gibi unsurlar hayata döndürülerek söz konusu cemaatler yeniden keşfedilmiştir.⁵⁶ Kültürel kaynaklardan (etno-tarih, dil, etnisite, din, gelenekler, vb.) faydalanan bir "Yerleşme/Yerleştirme Seferberliği", toplumu aktif, politik bir millete dönüştürmek için kullanılmıştır.⁵⁷

Burada önemli olan, "millet" kavramının başlangıca ait bağlara dayanarak kurgulanması sırasında, vatandaşlık ve milliyetin birbirine karıştırılması ve devletin otoriter biçimler almaya başlamasıdır.⁵⁸ Devlet, inşa edilecek milletin yaratıcısı haline gelmiştir ve milliyetçi ideoloji heterojen toplumdaki her tür etnik kültürü bastırmaya başlar. Milliyetçi bütünlük kavramı etnik köklere (ırk, ortak soy) arkasını döner ve kültürel farklılıkların üstüne çıkacak bir birörneklilik arayışına girer.⁵⁹

Milliyetçi ideolojinin güçlü zamanlarında ırk, modern devletin sınıfsal farklılıklarını ve etnik ayrımlarını göz ardı ederek, bütünlük kavramını güçlendiren unsurlardan biri olabilir. Irk kavramını elverişli kılan en önemli nedenlerden biri, toplumu birbirine yakınlatacak kutsal bir bağ olarak algılanması ve ulus içindeki farklı tartışmaları dindirecek bir "tutkal" olarak düşünülmesiydi. "Dışarıdaki düşmanlar"la rekabet ve mücadele ederken böyle bir bütünlük hissinin sayısız faydaları vardı.

56. Anthony D. Smith, *National Identity*, s. 140. 57. A.g.e., s. 123.

58. T. K. Oommen, *Citizenship, Nationality, and Ethnicity: Reconciling Competing Identities*, Cambridge: Polity Press, 1997, s. 241.

59. Anthony D. Smith, *National Identity*, s. 76.

3 Irkçı Antropoloji ve Milliyetçilik

Irka dayalı determinizmin yükselişi Kıta Avrupası'nda ve İngiltere'de benzer bir şekilde gelişmiştir. Hem Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) hem Auguste Comte (1798-1857) dünya tarihi analizlerine ırksal faktörler eklediler ve ikisi de Avrupah olmayan milletleri hakir gördü. Almanya'da Gustav Klemm'in (1843) on ciltlik insanoğlunun kültürü ve tarihi temalı kitabının temel argümanı insan türünün "aktif" ve "pasif" ırklara ayrılmasıydı. Pasif ırklar Mongollar, Siyahlar, Mısırlılar, Finliler, Hintliler ve Avrupa'nın alt sınıflarını içeriyordu. Cermen soyu "aktif" ırkların en yüksek formunu temsil ediyordu. Ama aktif de olsa pasif de olsa bütün ırklar Hegelci bir süreci takip ederek vahşilik, evcillik ve özgürlük gibi evrelerden geçiyordu.⁶⁰ Yirminci yüzyılın başına gelindiğinde ırkçılık, militarizm ve kültürel milliyetçiliğin bir araya gelişi gözle görülür bir bileşim yaratmıştı. Irk dayanışması ve ırkçı nefret tüm ahlaki kaygıları kenara itmişti. "Yabancı", "ecnebi", "dışarlıklı" gibi kelimeler 1870-1914 dönemindeki literatürde aşağılama anlamında kullanılıyordu. Yabancı korkusu ve düşmanlığı tüm ülkelerdeki muhafazakâr ve gerici grupları harekete geçirmişti.⁶¹

Hitler şöyle diyordu: "Biz Aryanlar olarak... yalnızca tek bir milliyetin canlı organizması olan ve bu milliyetin korunması için kol kanat germekle kalmayıp, manevi ve ülküsel kabiliyetlerini de terbiye ederek en yüksek özgürlüğe ulaştıracak bir devlet hayal edebiliriz."⁶² Milletın muhafazası ve yabancı düşmanlığı yönündeki Avrupa'yı silip süpüren bu ideolojik konsensus, Avrupa'da modern devletin oluşumunun, "dil, din... ve eğitim standardizasyonu aracılığıyla tabi nüfusun kültürünü homojenleştirme" ve türdeşlik yönünde ilerlemesine sebep oldu.⁶³ Sonuç, Hobsbawm'a göre dev-

60. Marvin Harris, *a.g.e.*, s. 101. 61. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 146.

62. Adolf Hitler, *Mein Kampf*, New York: Reynal and Hitchcock, 1939, s. 595.

63. Charles Tilly, "Reflections on the History of European State-Making",

let, millet ve toplumun, "tüm toplumu veya milleti temsil etme gayreti içinde" bir noktada birleşmesi oldu.⁶⁴

Milliyetçilik modern dünyanın belki de en etkili kimlik efsanesini yaratmıştır. Milli kimlik mitleri, siyasi toplumun temeli olarak genellikle ya bir toprak parçasına ya da soya (ya da ikisine birden) gönderme yapar.⁶⁵ Bir millet her şeyden önce ortak soya dayanan hayali bir "süper aile" olarak görülecek ve genellikle "yerli" entelektüeller tarafından –bu özel misyonları içindeki adlarıyla "aydınlar" demek daha doğru olabilir– izi sürülen soy kütüğü, bütün o milli kimlik iddialarını sağlamlaştırmak için tükenmez bir övünç kaynağı olarak kullanılacaktır. Bu kullanımda tuhaf, tekinsiz bir aşırılık vardır, ama kuşkusuz milliyetçi projenin ilk parlaklığıyla kamaşmış gözlere görünmeyecektir bu aşırılık. Daha sonra ilk kalkışmanın hızı kesilip, proje matlaşmaya, "gerçek" ile karşılaşmanın hayal kırıklıkları birikmeye başladığında, karikatürümsü bir hal alan bir aşırılıktır bu – ne var ki bütün ulusun sırtına kolay kolay kurtulunamayacak bir yük yüklenmiştir bir kere.

Etnik milliyetçilik için milli kültür, yani anadil ve yerli âdetler, çok önemlidir. İşte bu yüzden dilbilimciler ve halkbilimciler milliyetçiliğin kurgulanmasında önemli roller oynarlar. "Halk"m bugünkü ve geçmişteki kültürü hakkında yaptıkları etnografik ve dilbilimsel incelemeler kurgulanacak milletin ayrıntılı planı için malzeme sağlar. Ulus-devlet, milletin efsanelerini, tarihsel ve dilsel geleneklerini halk arasında bilindik şeyler haline getirerek, etnik millet fikrini halkın büyük çoğunluğunun zihninde doğrulamayı ve billurlaştırmayı başarmıştır.⁶⁶

Charles Tilly (der.), *The Formation of Nation-States in Western Europe* içinde, Princeton: Princeton University Press, 1975, s. 78.

64. Eric Hobsbawm, "Mass Producing Traditions: Europe", Eric Hobsbawm ve Terence Ranger (der.), *The Invention of Tradition* içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 1983, s. 265.

65. "Etnik milliyetçilik" terimi *ethnos* kökünün anlamı bilinirse daha açıkça anlaşılabilir: aynı millet ya da ırka mensup, ayırt edici bir kültüre sahip kişiler.

66. Anthony D. Smith, *National Identity*, s. 11-2.

Bu süreç içinde, ırk da, milli kimliklerin oluşturulmasında ve milli birliğin korunmasında anahtar bir kavram haline gelmiştir. Milliyetin ırka dayalı yorumu ortak köken yanılması ve kader birliği hayaline dayanan bir toplum hissi yaratmıştır. Milli ve sınıfsal ayrıcalıkları meşrulaştırmak için ırkçılık gayet başarılı şekilde kullanılmıştır. Irkçılıktan ilham alan bir vatanseverliğin desteğiyle, millet kavramı, sınırları içindeki sınıf çatışmasının bölücü etkilerini bulanıklaştırmış ve ulus-devletin uluslararası düzeyde daha etkin bir şekilde savaşmasını sağlayan bir zemin yaratmıştır. On dokuzuncu yüzyıl boyunca Avrupa'da neredeyse tüm devletler milliyetçiliklerine ırkçı unsurlar ekliyorlardı. Fransa'da ırk, dil ve milliyet İkinci İmparatorluk'un başat öğretisiydi. İtalya'da birleşme yolundaki milliyetçilik de uzun kafatasları, Cermen nüfusu, devleti yönetmek için içkin yeterlilik veya yetersizlik gibi konuları barındırıyordu bünyesinde. Bismarck da benzer birleşme ve iktidar problemleriyle yüz yüze "Gaulleri yönetmenin Almanları yönetmekten daha kolay" olduğunu iddia ediyor, zira Alman kanının ele avuca sığmaz olduğunu söyleyerek övünmeye çalışıyordu.⁶⁷

Irak, insan grupları arasında basmakalıp örnekler yaratmak için rahatça, hiçbir engel tanımadan kullanılıyordu. Antropolojiyi korusan bilimsellik siperi sayesinde, herhangi bir millet hakkında türlü yorumlar yapılabiliyordu. Georges Vacher de Lapouge ve Otto Ammon gibi Fransa'da antro-po-sosyolojinin öncülerinin siyasi görüşlerine göre brakiler, hem eski, muhafazakâr ve hayalden yoksun köle bir ırk olarak hem de devrimlerin yapılmasında ana unsur olarak suçluydular. Bunlar, kendilerini her tür sorumluluktan kurtaracak, ama aynı zamanda özgürlüklerini de üzerlerinden sıyracak vesayetçi bir devlet arzulayan zayıf bireyciler olarak görülüyordu.⁶⁸ Tüm milletler içinde üstün Aryanlar ve devrimci brakiler diye bir ayırım olduğu fikri, zihinleri belli bir süre işgal etti.⁶⁹

67. Reichstag (Alman Meclisi'nde konuşma), 18 Mart 1867; 6 Mart 1874, aktaran Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 135.

68. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 160. 69. *A.g.e.*, s. 168.

Bekleneceği gibi, ırk milletlerin özerkliği ve ülke sınırları tartışmalarında da kullanıldı. Epir'in 1883'te Yunanlılara bırakılması-na itiraz eden Arnavutlara cevap olarak, büyük devletler (düvel-i muazzama) notalarında, "Yunanlıların ve Arnavutların neden aynı çatı altında yaşayamadıklarını anlamak için tamamıyla farklı olan kafatası biçimlerini incelemek dahi yeterlidir, Yunanlılar brakisefal, Arnavutlar dolikosefal ve neredeyse hiç *occipital* şişlikleri (art kafa kemiğinin dış yüzeyinin barizliği) yok," demişlerdi.⁷⁰ Bazı milletlerin temel özelliklerini tanımlamak için sayısız antropolojik çalışma yapılmıştır. Stuttgartlı bir antropolog Swabia'dan gelen Reichstag seçim sonuçlarını incelemiş ve koyu renk göz ile demokrasi arasında sağlam bir ilişki olduğunu ve doğal bir içgüdünün ifade edilmesinin bir halkın kendine özgü fiziksel özelliklerinde derinlerde kök saldıgını "saptamıştır".⁷¹

İrkin hastalıklarla ve biyolojik/kimyasal farklılıklarla korelasyonu, ırk üzerinde biyolojik araştırma yapılan iki önemli alandır. Kanser, kireçlenme, astım ve diğer yaygın hastalıklar üzerinde ırkın bir değişke olduğunun kanıtlanabileceği özel bir hassasiyet keşfetme umuduyla çalışılmıştır. Dr. Edgar Berillon, *Association Française pour Avancement du Sciences*'te, 25 Haziran 1915'te çıkan bir yazısında, Alman ırkının *polychesia*'dan (aşırı dışkılama) ve *bromidrosis*'ten (ter kokusu) mustarip olduğunu iddia ediyordu. Bu hastalıklar nefse hâkim olamamaktan kaynaklanmaktaydı ve soysuzlaşmaya ve sapıkça suçlara neden olabilirdi. Bugün bizi güldürse de, Berillon'un metotları döneminin son derece oturmuş ırkçı düşünce sistemleriyle uyum içindeydi. Yani bütün bunlar yeterince ciddi işlerdi, kariyer sahibi insanlarca kürsülerden dile getiriliyordu. Yine Berillon'a göre Birinci Dünya Savaşı çıkmıştı, çünkü gerçek Almanlar sarışın dolikosefallerdi, öte yandan Fransa, İngil-

70. Fouillée, *Psychologie*, 1898, s. iii'ten aktaran Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 136.

71. Kollmann, *Archives für Anthropologi*, 1877, s. 173'ten aktaran Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 136.

tere ve İtalya'daki liderler brakisefaldi.⁷² Hitler Almanyası'nda Toplum Aydınlatma Bakanlığı bünyesinde kurulan milli enstitüler ve öjenik kliniklerinde yapılan kan testleri yardımıyla bilimin resmi inanç seviyesine ulaşması, bu bölümde anlatmaya çalıştığımız bu akımın doruk noktası olmuştur.

Tarihin başlangıcından bu yana insan toplumları, yabancıları toplum dışı bırakmışlardır. Eskiden "başkası"na duyulan nefret din, âdetler ya da görünüşle anlamlandırılıyordu. Irk fikrinin milliyetçi söylemler yoluyla yükselişi ve buna paralel olarak antropolojinin bir bilimsel disiplin olarak gelişmesi hakkındaki 18. ve 19. yüzyılları kapsayan bu kısa bölümle, son birkaç yüzyılın ürünü olan, ırka dayalı ayrımcılığı meşrulaştırmak için bilimin kullanılması olgusunu göstermek istedim. Antropolojinin gitgide yerleşik bir bilimsel disiplin haline gelmesiyle, ırka dayalı sınıflandırmaların daha geniş çapta bilimsellik otoritesi kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısının, antropoloji disiplini için ciddi değişimler ifade ettiğini belirtmeliyiz. Fizik antropoloji kavramı yerine kullanılmaya başlanan biyolojik antropoloji ile ilgilenen araştırmacıların çoğu ırk kavramını reddediyor. Yapılan araştırmalar, ırksal sınıflamanın biyolojik bir temeli olmadığını ve ırkların kültürel olarak inşa edilmiş birimler olduğunu ileri sürüyor. Buna rağmen ve ne yazık ki kültürel antropoloji araştırmalarının ırkçı eğilimleri olmayacağını söyleyebilmek bugün için henüz mümkün değil.

72. *Association Française pour l'Avancement des Sciences*, 4 Şubat 1917, s. 11. aktaran Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 174-5.

III.

Türkiye'de Tek-Parti Dönemi Totaliterlik Deneyimi

1 Tek-Parti Diktatörlükleri

Avrupa'da iki dünya savaşı arasındaki dönemde birçok otoriter rejim kurulmuştu. Öyle ki 1918-45 arasındaki yıllara "diktatörlükler çağı" demek yanlış olmaz. İtalya'da Faşistler 1922'nin Ekim ayında Roma Yürüyüşü ile iktidara geldi; Almanya'da Naziler 1933'te Hitler'in Şansölye ilan edilmesiyle büyük bir zafer kazandılar; İspanya 1923'ten 1930'a kadar General Primo de Rivera'nın askeri diktatörlüğü altındaydı; Oliveira Salazar 1932'de Portekiz'de başbakan olduktan sonra "Katolik-Otoriter" bir devlet kurdu; Yunanistan'da ise General Metaxas 1936'da kurulan diktatörlüğün lideri oldu.¹

Siyasi yönetim alanındaki bu hâkimiyet çağın politik, ekonomik ve kültürel koşullarının son derece otoriter ve milliyetçi ideolojiler tarafından belirlendiği anlamına geliyordu. Eric Hobsbawm'a göre bu dönemde Avrupa "liberalizmin düşüşüne"² tanık oldu ve demokratik söylem geriledi. Dönemin yazılarında politik kültüre sinmiş, demokrasiden hoşnutsuz ve totaliter Faşist ve Nazi rejimlerine sempati duyan çokça ifade bulunabilir. Otoriter, muhafazakâr ve gerici eğilimler seçkin entelektüeller arasında bile baskın çıkmaya başlamıştı.³

1. Avrupa'daki önemli gelişmelerin geniş bir özeti için bkz. Elizabeth Wiske-mann, *Europe of the Dictators, 1919-1945*, New York: Harper & Row, 1966.

2. Eric Hobsbawm, *Age of Extremes – The Short Twentieth Century 1914-1991*, Londra: Abacus, 1995.

3. Michela Nacci, "The Present as Nightmare: Cultural Pessimism among Eu-

Bu genel sahnenin içinde, otuzlu yıllar Türkiye'de otoriter rejimin ve rejimi meşrulaştıracak ideolojinin kurulması için çok belirleyici olmuştur. Türkiye'de tek-parti döneminde siyaset, geleneksel, dini, tarımsal imparatorluk koşullarını yukarıdan aşağıya doğru endüstriyel, kentsel bir ulus-devlet haline dönüştürmeye çalışıyordu. Siyasi liderlik "yeni bir insan" yaratma sloganıyla toplumun da dönüştürülmesini hedefliyordu.⁴ "Modernleşme projesi" de denilebilecek bu dönüşüm hedefi, devletin başarısızlık korkusunu içinden atamayarak her alanda aşırı denetleyici davranmasını da beraberinde getiriyordu. Sonuç olarak siyasi ortam kesinlikle özgür tartışmaya açık değildi. Tersine, rejim, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP), hatta bizzat Mustafa Kemal'in, totaliterliğe doğru sürüklenmesi muhtemel otoriter yönetimi altındaydı.

Otoriter Rejimin Yerleştirilmesi

1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu'nun kabul edilmesiyle, Kemalist yönetimin her tür muhalefeti imkânsız hale getiren otoriter bir rejim olma yolunda önemli bir adım attığı söylenebilir. Devletin kumandan-liderleri güçlü bir milliyetçiliğin kurulabilmesi için Türk milliyetçi seçkinlerinin siyasi görüşleri arasında sağlam bir türdeşlik olmasının gerekli olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden en önemli adım her muhalif grubu köşeye sıkıştırmak ve yavaş yavaş tasfiye etmektir.⁵ İzmir Suikastı'ndan önce başlatılan siyasi tasfiye hareketi bu olayla doruk noktasına ulaştı; bu ise açık şekilde Mustafa Kemal'in otoritesine meydan okuma ihtimali olan herkesin gözden

ropean Intellectuals in the Period between the Two World Wars", Zeev Sternhell (der.), *The Intellectual Revolt Against Liberal Democracy, 1870-1945* içinde, Jerusalem: The Israel Academy of Sciences and Humanities, 1996, s. 105-28.

4. Cennet Ünver, *Images and Perceptions of Fascism Among the Mainstream Kemalist Elite in Turkey, 1931-1943*, Boğaziçi Üniversitesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 2001, s. 2.

5. Muhalefetin tasfiyesinin safhaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

düşürülmesi ve ortadan kaldırılması anlamına geliyordu.⁶

CHP'nin 1927 Parti Kongresi'nde Türkiye'deki merkezîyetçi-otoriter yapının sağlamlaştırıldığını söylemek mümkündür. Kongreden önce, 1927 sonbaharında, yeni seçimler yapılmak zorunda kalınmış ve CHP'nin Meclis Grubu, Meclis Tüzüğü'nde bir değişikliğe gitmiştir. Bu değişiklikle milletvekillerinin aday gösterilmesi kararı ve seçimlerin yürütülmesi süreci Parti Meclisi'nden alınmış, Umumi Reis Mustafa Kemal'e verilmiştir. Bu değişiklik iktidarın tekelleşmesi olarak yorumlanabilir. Umumi Reis tüm nihai adayları belirlediğine göre, tüm milletvekilleri listesi aslında Mustafa Kemal'in onayı dahilinde hazırlanmış olmaktadır.⁷

Seçimlerden sonra, Ekim 1927'de İkinci Parti Kongresi düzenlenmiş, Mustafa Kemal bu kongrede "Nutuk"u okumuş ve tek-parti yönetiminin kurulmasında önemli kurumsal adımlar atılmıştır. Tarık Zafer Tunaya'ya göre 1930'dan itibaren CHP'nin kanaat ve değerlendirmeleri, zamanın diğer tek-parti rejimlerinde olduğu gibi, partinin milli vâris olarak yegâne ve çok güçlü bir rolü olduğunu vurgulamaya başlamıştır.⁸ Mesela İsmet İnönü Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada partiyi şöyle tanımlıyordu:

...müsaade buyursanız bütün milli ve siyasi hayatımızda C.H.F.'nin büyük ve faal rolüne temas etmek isterim. Halk Fırkasının inkişaf devri, hususi, siyasi bir fırkanın dar çerçevesinden çıkarak bütün vatandaşlara kucağını açan, içtimai ve milli büyük bir müessese halini almıştır.⁹

CHP partiyi toplumsal hedeflerine ulaşabilmesine faydalı olacak şekilde yeniden örgütlemek istiyordu.¹⁰ 1930'larda sıkı disip-

6. Kemal Karpat, "The Republican People's Party, 1923-1945", *Political Parties and Democracy in Turkey*, Metin Heper ve Jacob Landau (der.), Londra-New York: I. B. Tauris and Co. Ltd. Publishers, 1991, s. 42.

7. A.g.e., s. 43-7.

8. Eric J. Zürcher, *Political Opposition in the Early Turkish Republic – The Progressive Republican Party 1924-1925*, Leiden: E. J. Brill, 1991, s. vii.

9. Ali Rıza Cihan (der.), *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973*, cilt 1, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 56, 1992, s. 379-80.

10. Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek-Parti Yönetimi*, İstanbul: Altın Kitaplar, 1983, s. 41-2.

linli bir parti örgütü, güçlü bir iktidarla birlikte, otoriter, komünist ve faşist yönetimlerin ortak özelliği idi ve bunlar Türk siyasi seçkinleri tarafından dikkatle takip ediliyordu. 1929'da Büyük Buhran ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesinden sonra partinin reforma ihtiyacı olduğu düşünülmüş ve böylelikle Kemalist tek-parti yönetiminin otoriter yönleri billurlaşmıştır. 1931'deki Üçüncü Kongre'de mevcut rejimin bir tek-parti devleti olduğu ilan edildi ve CHP'ye ya da devlete yönelik (çünkü ikisi de aynı şeydi) her türlü muhalefet "müsamaha gösterilemez" hale geldi. 1935'teki Dördüncü Kongre'de de önemli kararlar alındı: Genel Sekreter pozisyonu İçişleri Bakanlığı'yla birleştirildi, valiler bulundukları şehirlerdeki CHP şubesinin de il başkanı oldular. Bu yeni düzenlenmiş siyasi mekanizma içerisinde, CHP'nin rolü de yeniden tanımlanmış oluyordu. Kurtuluş Savaşı'ndan hemen sonra devreye sokulan otoriter yönetim, Türk milliyetçiliğini etkin hale getirmek adına, katı bir devletçilikle birlikte diktatörlüğe dönüşmekteydi.¹¹

Kültürün Kurumsallaşması: Türk Ocakları Örneği

1927 Parti Tüzüğü'ndeki önemli düzenlemelerden biri politik, ekonomik, kültürel ve sosyal kurumların idaresi konusunda inisiyatif alınmasıydı. 1931 Kongresi'nden sonra CHP sosyal, ekonomik, kültürel meselelerde karar veren tek ve birincil otorite kaynağı haline gelmişti. Kültürel faaliyetlerin devlet denetimi altında kurumsallaştırılması düşünülecek olursa Türk Ocakları'ndan Halkevleri'ne geçiş Türkiye'de tek-parti yönetiminin kurulması sürecinde önemli bir adımdır. Çünkü amaçlanan, görece özerk bir yapıya sahip kültürel örgütlenmelerin, parti/devlet içinde massedilmesidir.

Türk Ocakları,¹² İttihat ve Terakki dönemi Türkçülüğünün Cum-

11. Biriz Berksoy, *Party Conferences 1935-1945: Academia's Contribution to Ideological Mobilization in Turkey*, Boğaziçi Üniversitesi, yayımlanmamış lisansüstü tezi, 2000, s. 25.

12. Türk Ocakları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Füsün Üstel, *İmparatorluk-*

huriyet döneminde de çalışmaya devam eden (23 Nisan 1924'ten beri) en önemli örgütüydü. Türkçü ideolojik merkezlerin en önemlilerinden biri olan Türk Ocakları, Türk halklarının tarihini ve kültürünü araştırmak için kurulmuştu. Özel olarak amaçlanan milli eğitimi geliştirmek, Türklerin bilimsel, sosyal ve ekonomik standartlarını yükseltmek ve Türk dili ve ırkını ilerletmek için çaba göstermektir.¹³ Mehmed Emin, Ziya Gökalp, Halide Edip, Hamdullah Suphi, Ahmed Ferit, Ahmed Ağaoğlu, Yusuf Akçura gibi tanınmış kişiler ve zamanın ünlü milliyetçileri Ocaklar çatısı altında toplanmış ve Türk milliyetçiliğinin inşasında önemli roller oynamışlardır. Ocaklar'ın yayınları arasında Fichte, Voltaire, Aristo çevirileri, popüler masallar ve şiir kitapları, coğrafya ve yerel sanatlar üzerine çalışmalar, Ermeniler ve Kürtlerle ilgili orijinal ve çeviri araştırmalar vardı.¹⁴

CHP'nin 1927'deki yeni parti tüzüğünde Türk Ocakları, Umumi Reis Hamdullah Suphi'nin itirazlarına karşın, partinin denetimi altında bir örgüt haline getirildi. Mete Tunçay'a göre Mustafa Kemal bu Türkçü çekim merkezini kendi iktidarına karşı bir çeşit muhalefet olarak algılamış ve "geleneksel taktiğiyle, bölerek bir kısmını etkisiz bırakmayı, bir kısmını da tamamıyla kendisine bağlamayı tasarlamıştır."¹⁵ Mustafa Kemal, Türk Ocakları'nın dağıtılacağı'nın ufukta belirmesinin ardından, seçimlerin yenileneceğinin ilan edilmesinden iki hafta sonra, 24-25 Mart 1931'de şu açıklamayı yapar:

Türk Ocakları Halk Fırkası ile niçin birleştiriliyor? Milletlerin tarihlerinde bazı devirler vardır ki, muayyen maksatlara erebilmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya getirmek ve aynı istikamete sevk etmek lazımdır... Kuruluş tarihinden beri ilmi sahada *halkçılık* ve

tan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İstanbul: İletişim, 1997.

13. Tekin Alp, *The Turkish and Pan-Turkish Ideal*, Londra: Liberty Press, 1951, s. 19 (önceki basım: Tekin Alp, *The Turkish and Pan-Turkish Ideal*, Londra: Admiralty War Staff Intelligence Division, 1917).

14. Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Dağyolu*, İstanbul: Yeni Matbaa, 1929, s. 24-5.

15. Mete Tunçay, *a.g.e.*, s. 306.

milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sebketsmiş olan Türk Ocaklarının aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren *fırkamla* ve bütün manasıyla yekvücut olacak çalışmalarını münasip gördüm... Bu kararım ise milli müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gayede birleşmelidirler. (a.b.ç.)¹⁶

Mustafa Kemal aynı konuşmada yeni Türk Ocakları'nın faaliyet alanının parti kararıyla belirleneceğini de vurgulamıştır. Atatürk'ün emirlerine cevaben, 10 Nisan 1931'de Türk Ocakları Genel Meclisi olağanüstü olarak toplanmış ve kendini lağvederek CHP ile birleşmiştir.

CHP'nin 1931 Kongresi yapılırken, Türk Ocakları'nın yanı sıra, Türk Matbuat ve Türk İhtiyat Zabıtları Cemiyetleri ile Türk Kadınlar Birliği'nin de kendilerini feshettikleri anlaşılmaktadır. *Kadro* dergisi de yayımlanmaya başlamasından sadece iki yıl sonra, 1934'te kapatılmıştır. Zaman zaman hükümetin hoşlanmadığı eylemlere girişen Türk Talebe Birliği'nin de 1930 yılında bir ara kapatıldığı belirtilmektedir.¹⁷ Tüm bu gelişmeler rejimin otoriter/totaliter yüzüne işaret eden önemli olaylar olarak görülmelidir.¹⁸ 1930'ların Kemalist rejimini şu üç temel özelliklerle tarif etmek çok yanlış olmayacaktır: her tür farklılık, ayrılık ve iktidar partisine muhalefetin inkârı; devlet ideolojisinin yegâne gerçek olarak sunulduğu mutlakiyetçi tutum; yönetici elitin ve özellikle de önderin kararlarının tartışılmazlığı.

İdeolojinin Yerleştirilmesi

Siyasi seçkinlerin 1930'larda yeni bir siyasi düzen arayışı içinde oldukları söylenebilir. CHP'nin ideologları destekledikleri siyasi sistemlerin propagandasını yapmaya başlamışlar, başarılı kalkın-

16. *Cumhuriyet*, 24-25 Mayıs 1931, aktaran Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de "Resmî Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul: AFA, 1992; İletişim, 2003.

17. Mete Tunçay, *a.g.e.*, s. 307. 18. *A.g.e.*, s. 307.

ma modelleri olarak genellikle otoriter ve totaliter rejimlere atıfta bulunmuşlardı. Bu yazarlar ülkede disiplini sağlayacak, devrimin ilkelerini topluma benimsetecek ve halkı kurulan devlet düzenine hayranlık duymaları yolunda terbiye edecek bir düzen arayışı içindeydiler. Bu hedefe ulaşmak için güçlü ve sağlam bir parti ve dolayısıyla devlet örgütü şarttı.

Almanya Etkisi

Hem İtalya'nın hem Almanya'nın güçlü milliyetçilik deneyimleri Türkiye'deki tek-parti yönetimi için ilham kaynağı olmuştur.¹⁹ Nitekim Mussolini ve Hitler'in uygulamalarını müdafaa eden bir tutum tek-parti rejiminin siyasi seçkinleri tarafından yazılmış bazı kitaplarda görülebilir. CHP'nin Genel Sekreteri Recep Peker, *İnkılâp Dersleri* adlı kitabında Nasyonal Sosyalizm'in otoriter, devletçi ve korporatist taraflarından söz ederek, bu özelliklere hayranlık beslediğini gizlememiştir – vurgulanan özelliklerin Kemalizm'in de tanımlayıcı unsurları olduğu açıktır. CHP'nin 1935 Parti Programı'nın 50. maddesi de bu hayranlığı resmen belgelemektedir.

Türk gençliği, onu temiz bir ahlak, yüksek bir yurt ve devrim aşkı içinde toplayacak ulusal bir örgüte bağlanacaktır. ... Yapılacak gençlik örgütünün üniversite, okullar ve enstitüler, halkevleri, toplu işçi kullanan fabrika ve kurumlarla yukarıdaki gayelere göre, iş ve yönet birlikleri düzenlenecektir. Yurdda beden ve devrim eğitimi ile spor işlerinde biteviyelik göz önünde tutulacaktır.

Burhan Asaf Belge, *Kadro* dergisinde Nisan 1933'te yayımlanan "Bizdeki Azlıklar" adlı makalesini açıkça Almanların Yahudi ve Polak azınlıklar karşısında uyguladığı politikadan esinlenerek yazmıştır. Bu azınlıklar yalnızca Almanca bildikleri ve kendi dillerini bilmedikleri halde Almanları tatmin edememektedir. Oysa Osmanlılar rahat davranmışlar, azınlıkları Türkçe öğrenmeye zorlamamış-

19. Örnek olarak bkz. Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilâli*, İstanbul: Altın Kitaplar/Kaynak, 1967/1995; Tekin Alp, *Kemalizm*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1936; Recep Peker, *İnkılâp Dersleri*, Ankara: Ulus Basımevi, 1936.

lardır. Onlar da "manavdan alışveriş yapacak kadar bile" Türkçe öğrenememişlerdir.²⁰ Yazının devamında Belge şunları söylüyor:

Almanya'daki Yahudi aleyhtarlığı, umanız ki, bizimkilere bir ders olur. Türk kadar misafirperver olmak için, Türk kadar tarih içinde efendi millet olmuş olmak lazımdır. Fakat her misafirliğin sonu ya evdekilere karışmak yahut misafirliği uzatmamak değil midir? Bizim azlıklar, evdekilerine karışmasını şimdiye kadar hiç bilmediler. Fakat bundan sonrası için bunun samimi yollarını, biz göstermeden kendilerinin arayıp bulmaları şüphe yok ki hem onların hem bizim lehimize dir.²¹

Bu yazının yazılmış olması kamuoyunun dünyadaki gelişmelerle yakından ilgilendiğini gösteriyor. Almanya 15 Mart 1933'te Üçüncü Reich'i ilan etmiş, 20 Mart'ta Almanya'da ilk toplama kam-
pı açılmış ve 28 Mart'ta Hitler Yahudileri ve Yahudi mağazalarını boykot için emir vermiştir. Böyle bir konjonktürde yazılan yazı başka yayın organlarındaki benzer yazıların da katkısıyla etkili olmuş olmalı ki 13 Nisan 1933'te Ankara Yahudi Cemaati "samimi yolu kendileri arayıp bularak" Türkçe konuşma kararı almıştır.²²

Altı Ok

Kemalist rejim, özellikle 1930'ların başlarından itibaren daha net bir ideolojik duruş edinmeye başlamıştır. CHP'nin temel ilkeleri olan Altı Ok, Kemalist ideolojinin çekirdeğini oluşturuyordu. Altı Ok CHP Tüzüğü'ne resmen 1931'deki Parti Kongresi'nde dahil edilmişti. Feroz Ahmad'a göre Kemalizm bir ideoloji olarak her ne kadar 1931'den sonra netleşmeye başlamışsa da aslında Milli Mücadele'nin 1919'daki başlangıcından beri farklı koşullara göre yapılan ayarlamalarla birlikte hüküm sürmekteydi.²³ Recep Peker, profes-

20. İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Bir Cumhuriyet Öyküsü: Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 295.

21. Burhan Asaf Belge, "Bizdeki Azlıklar", *Kadro*, cilt II, sayı 16, Nisan 1933, s. 52.

22. *Cumhuriyetin 75 Yılı*, cilt 1, 1923-53, İstanbul: Yapı Kredi, 1998, s. 143-4.

23. Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, çev. Fatmagül Berktaş, İstanbul: Kaynak, 1985, s. 222.

yonel siyasi anlayışta bu kavramların daha önce de varlık gösterdiğini beyan etmişti. Bu ilkelerin resmi hale gelmesiyle, tüm vatan-daşların bu ilkelere inanacağını, bu ilkeleri seveceğini ve bu ilkelere uymak zorunda olacaklarını da belirtmişti. Böylelikle milli iradenin bir bütün olarak ahenk içinde olması sağlanmış olacaktı.²⁴

1935'teki Dördüncü Parti Kongresi'nde Kemalizm terimi rejimin ideolojisini adlandıran bir ifade olarak kullanılmıştır. Altı Ok'un 1937'de anayasaya dahil edilmesiyle, bu ilkelerin Kemalist rejimin sorgulanamaz öğeleri olduğu açıklık kazandı. Atılan bu adım, rejimin ideolojisinin yasal olarak devlet ve milletle birleşmesi anlamına geliyordu. Tekin Alp'e göre bu karar hükümet ve partinin tek bir bütün haline geldiğini ve hiçbir "tecezzi" kabul etmeyeceğini belirtiyordu.²⁵ Tam da bu örtüşme nedeniyle ideoloji veya partiye karşı yapılan her türlü muhalefet karşı-devrim olarak algılanıyordu.

İdeolojik seferberlik kaygısı Kemalist elit çevrede önemli bir yer tutuyordu, çünkü rejime meşruiyet kazandırmak için ideolojiyi halka, özellikle de gençliğe yayma gerekliliği vardı. Dönemin kaynaklarında Kemalizmi tanımlamak için ideoloji terimi kullanılsa da, kavram hemen her "cephede" –sosyal, politik, ekonomik, kültürel ve eğitsel– ve gayet aktif bir şekilde milletin refahı için tek çare olarak kafalara kazınıyordu. Tüm bu "cephelerde" devlet vesayeti yaratmak, ideolojinin daha derinlere nüfuz edebilmesini sağlayacaktı. Bu yüzden Kemalizmin bir ideolojiden çok, katı bir şekilde uygulanan bir politika olduğunu söylemek daha doğru olabilir. "İktidar" yeni Cumhuriyet'in tek meşru ahlak kuralıydı.²⁶

İdeolojiyi ve Kemalist devrimin ilkelerini yüksek eğitim gören genç kitlelere yaymak amacıyla 1934'te Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kurulması, çarpıcı bir örnek olarak verilebilir. Cahit Tanyol enstitünün kurulduğunu, çünkü bizzat Atatürk'ün

24. Esat Öz, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*, Ankara: Gün-doğan, 1992, s. 119.

25. Tekin Alp, *Kemalizm*, s. 196.

26. Büşra Ersanlı, *a.g.e.*, s. 112.

"böyle bir doktrin ihtiyacı" hissettiğini beyan ediyor.²⁷ Recep Peker tarafından Ankara ve İstanbul Üniversiteleri'nde 1930'ların ilk yarısında verilen dersler de ideolojik seferberliğin üzerinde ne kadar önemle durulduğunun diğer bir örneğini oluşturmaktadır.

2 Türk Milliyetçiliğinin İrkçi Unsurları

Bu bölümde söylemeye çalıştığım, Türk milliyetçiliğinin masaya yatırılan dönem süresince, yani Cumhuriyet'in kurulmasından Mustafa Kemal'in ölümüne dek geçen zaman içinde, geç Osmanlı döneminin Türkçü unsurlarının ve iki savaş arası dönemin faşist ve ırkçı ideolojilerinin etkisiyle şekillenmiş olduğudur. Türk milliyetçiliğinin özünde vatandaşlık esasına dayandığını iddia eden güçlü savı tartışmaya açmamın nedeni de budur.²⁸ Türk milliyetçiliği, aynı zamanda, insanların "atalarının" anavatanlarından göç etmesinden yüzyıllar sonra bile kendilerini orayla özdeşleştirmelerine yol açan bir çeşit etnikleştirme (*ethnification*) biçimini de barındırıyordu.²⁹

Geç Osmanlı Döneminde Milliyetçiliğin Gelişimi ve İrk

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yetmiş senesi devletin temeline yönelik birbirini izleyen reform denemelerine sahne oldu. Tüm tebaanın eşit vatandaşlık haklarına sahip olacağını varsayan "Osmanlıcılık" ve Müslüman nüfusun refahını ve birliğini savunan "Ümmetçilik" bu reform projelerini şekillendiren iki farklı ideoloji olarak sayılabilir. Fakat Balkanlar'daki Hristiyanların kopuşuy-

27. Cahit Tanyol'un önsözü, Mahmut Esat Bozkurt, *a.g.e.*, s. 3-4.

28. Sözü edilen "güçlü sav", Giriş bölümünde belirttiğim günümüz sosyal bilimcilerinin bu kitabın yoğunlaştığı Erken Cumhuriyet dönemine hukuki çerçeveden bakması ve bu metinleri vatandaşlık esasının delilleri saymalarına dayanmaktadır.

29. T. K. Oommen, *Citizenship, Nationality, and Ethnicity: Reconciling Competing Identities*, Cambridge: Polity Press, 1997, s. 14.

la Osmanlıcılık, Müslüman grupların ayrılmasıyla da Ümmetçilik çerçevesinde oluşturulmuş modernleşme hareketleri anlamlarını yitirdiler.³⁰

Büyük sansür altındaki Abdülhamid basını siyasi tartışmalara yer veremediği için, gazete ve dergilerde tarihsel ve kültürel meseleler önem kazandı. İleriki yılların Türkçü hareketinin doğuşunu da simgeleyen Türk milli duyguları ilk bu dergilerde ifade edilme-ye başlandı.³¹ Bu dönemin yazarları Türklerin yüksek erdemlerini, barışçıl karakterini, İslam ve dünya medeniyeti için önemini, devlet kurmadaki yeteneğini abartılı şekilde vurgulamaya çok yatkındı. Bunların yanında esas amaç Türkler hakkındaki "büyük yanlış anlamaları" düzeltmek ve kültürel mirası ve kökleriyle gurur duyan bir Türk milletini "yeniden yaratmaktı". Osmanlı İmparatorluğu'ndan arta kalan karmaşanın içinden sıyrılacak bir Türk milleti yaratmak için "milli gurur" hayati önkoşullardandı.³²

Jön Türkler 1908'de iktidara geldiklerinde, ne Osmanlıcılık ne de Ümmetçilik Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü koruma amacını yerine getirebilecek durumdaydı. Yeni Pan-Türkist ideoloji, imparatorluğun Türk olmayan kısımlarının devlete yabancılaşmasına ve kopmaların hızlanmasına cevaben entelektüellerin arasından çıktı. Rusya göçmeni Türklerden Yusuf Akçura,³³ 1904'te Jön Türk yayınlarından birinde üçüncü bir alternatif politika olarak Türkçülüğü öneren, "Üç Tarz-ı Siyaset" başlıklı ünlü makalesini yayımladı.³⁴

İmparatorluğun gerileyişi ve Batı Avrupa'da yükselen ulus-devlet fikrinin eşzamanlı yayılışı, imparatorluktaki çokuluslu mil-

30. Anthony D. Smith, *National Identity*, Londra: Penguin Books, 1991, s. 103-4.

31. David Kushner, *Expressions of Turkish National Sentiment During the Time of Sultan Abdulhamid II, 1876-1908*, University of California, doktora tezi, 1968, s. 25; Türkçesi: *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, 1876-1908*, çev. Şevket Serdar Türet, Rekin Ertem, Fahri Erdem, İstanbul: Kervan, 1979.

32. David Kushner, *a.g.e.*, s. 70-1.

33. Bkz. Ek 3.

34. "Üç Tarz-ı Siyaset", İstanbul, 1327 (1911).

let sistemine dayanan görece özerk yönetimleri yadsıyarak, nüfusun türdeşleştirilmesi taleplerine hız kazandırdı. Jön Türkler'in izledikleri hedef de, "tek millet, tek halk" fikrine dayanarak, heterojen imparatorluğu homojen bir devlete dönüştürmektir.³⁵ Bu bağlamda, Türkçü akımla birlikte ivme kazanan ırkçı bir vurgu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Irk gibi değişmez unsurlara dayanan ulus ve kültür anlayışının kendileri için bir örnek teşkil ettiğini birçok Türkçü ideolog ifade etmişti. "İrk, halk, tarih gibi kavramlara dayanan yapısıyla bu kültür [Alman kültürü], tarihsel ve milli bir kimlik oluşturmaya çalışan Türkçülüğün durumuna daha uygun düşüyordu."³⁶ İttihatçıların çoğu modern bir devletin ancak aynı duyguları paylaşan etnik bir grup üstüne inşa edilebileceğini savunuyorlardı.³⁷

Anadolu, "kaynağa yakınlık" kavramı dolayısıyla önem kazanmıştı. Yapılması gereken Anadolu'yu Türkler için temiz ve güçlü bir yuva haline getirmektir. Birçok kişi hâlâ Anadolu köylüsünün kaba, cahil, kendini ifade etmekten yoksun olduğunu düşünse de, diğerleri Anadolu'daki insanları, kaynağa İstanbul'dakilerden daha yakın oldukları için, Türk kültürü ve ırkının gerçek ve bozulmamış taşıyıcıları olarak görüyordu.³⁸ 1890'lardan itibaren Anadolu'daki nüfusun ırksal kompozisyonu da dikkati çekmeye başlamıştı.

Talat ve Enver Paşalar çeşitli vesilelerle Anadolu'nun "temizlenmesini" desteklemişlerdir. Mesela Talat Paşa'nın sözleriyle, "İmparatorluğun içindeki bu değişik unsurlar her zaman Türkiye'ye karşı tertiplere giriştiler... Bu düşmanlıkları yüzünden sürekli toprak yitirdik. Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Mısır ve Trablusgarp gitti. Böylece imparatorluk hemen

35. Frank Chalk ve Kurt Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide*, New Haven: Yale University Press, 1990, s. 249, 259.

36. François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)*, Ankara: Tarih Vakfı Yayınları, 1986, s. 84.

37. Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, Ankara: Tarih Vakfı Yayınları, 1982, s. 32.

38. David Kushner, *a.g.e.*, s. 95.

hemen yok olma noktasına gelecek kadar ufaldı. Elimizde kalanla yaşamımızı sürdürmek istiyorsak, bu yabancı halklardan kurtulunmalıdır."³⁹ Böyle bir anlayışın Ermeni kıyımı, Rumların sürülmesi, Yahudilerin yoksullaştırılması ve Türkleştirme politikaları gibi çeşitli sonuçları olduğu ileri sürülebilir.⁴⁰

Erken Cumhuriyet Döneminde

Milliyetçilik ve Irkçılık:

Aşağılık Kompleksi ve Irkçılığın Gelişimi

"Büyük ve şanlı" bir geçmişle birlikte "tarihten silinme" tehlikesi atlatmış olmanın, yeni kurulan ulus-devletler için baskı unsuru oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Geçmişin heybeti ve bugünün renksizliği arasındaki fark büyükse, bu "şanlı geçmiş"in yeniden yaratılması toplumsal bir hedef haline gelecek, zayıflık ne kadar ciddi hissediliyorsa, geçmişin idealleştirilmesi o derece önem kazanacaktır.⁴¹ Doğuştan gelen ve değişmeyen bir üstünlük ve aşağılama ögesi olarak kullanılan ırk kavramı, kolektif aşağılık hissinin genelleşmesi ve yetersizliğin öfkesinden kurtulmak için çok elverişliydi. On sekizinci yüzyıl Avrupası'nda, halk egemenliği, parlamento ve siyasi irade gibi kavramlara dayanan bir millet anlayışı, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra egemenliğini milliyetçi ideolojiyle ilişkileri güçlenen ırkçı ve Sosyal Darwinist teorilere bırakmıştı.⁴² Aşağılık hissiyle yüz yüze gelen milliyetçi ideoloji, tersine bir savunma mekanizması geliştirerek dünyada önemli bir yeri olduğunu temin eden ve kendisiyle tekrar barışık hale gelmesini sağlayan, gururunu okşayacak bir inanç arayışı içine girmişti.⁴³

39. Henry Morgenthau, *Ambassador Morgenthau's Story*, New York: Doubleday, 1918, s. 51; Heath W. Lowry, *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsünün Perde Arkası*, çev. Belkıs Torfilli, İstanbul: İSİS, 1991, s. 32-3.

40. Werber J. Cahnman, "Religion and Nationality", *American Journal of Sociology*, 49 (4), 1944, s. 524-9.

41. Taner Akçam, *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu*, İstanbul: İletişim, 1992, s. 101.

42. A.g.e., s. 42.

43. Jacques Barzun, a.g.e., s. 145.

Norbert Elias, *The Germans* adlı kitabında 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Alman milliyetçiliğinin oluşmasında aşağılanmışlığın rolünü vurgulamaktadır:

Uzun bir dönem boyunca yenilgiler ve onu takip eden iktidar kayıplarıyla damgalanmış olan özürlü Alman tarihinin biriken etkisi ve bu nedenle kırılmış bir milli onur, kendisinden emin olmayan bir milli kimlik üretmiş, büyük geçmişin hayalini geleceğe hedef olarak taşıyan, geçmişe dönük bir milli ideal ortaya çıkmıştır. Bu da son derece habis davranış ve inanç eğilimlerinin doğmasını kolaylaştırmıştır.⁴⁴

David Kushner Türk milliyetçiliğinin, coğrafi sınırları belli bir devletten çok, o kara parçasının üzerinde yaşayan halkı temel alan Orta ve Doğu Avrupa milliyetçiliklerinden etkilendiğini iddia eder.⁴⁵ Çokuluslu imparatorluklardan koparak kurulmuş veya Almanya ve İtalya gibi siyasi bütünlüklerini geç elde etmiş devletlerin tecrübe ettiği bu tür milliyetçiliklerin çeşitli tipleri vardır, ama bazı karakteristik özellikler belirlemek gerekirse, romantizmin etkisiyle geçmiş görkemli günlerin hatıralarına özlemle bakmak ve üstünlük ve şovenizm eğilimlerinin baskın çıktığı görülecektir. Türk milliyetçiliğinin ideolojisi de romantik ve kültürel milliyetçiliğin kavramsallaştırılmalarıyla destekleniyordu.⁴⁶ Görkemli bir devir başarısız savaşlar, kaybedilmiş topraklar ve imparatorluğun çöküşüyle kapanmıştı. Temel olarak hissedilen kronik bir özgüvensizlik ve bir o kadar da kin ve kızgınlıktı. Taner Akçam'a göre sürekli ve pürüzsüz bir gelişme kaydeden milletlere nazaran, Türk milli özgüveni oldukça zayıf kalmış ve milli kimlik oluşturulurken saldırgan bir tutum sergilenmiştir.⁴⁷

Cem Eroğul ise Türk milliyetçiliğinin birbirine tamamen zıt iki farklı yol izlediğini belirtiyor.⁴⁸ Bunlardan ilki, yok edilmek iste-

44. Elias, *a.g.e.*, s. 329. aktaran Taner Akçam, s. 101.

45. Kushner, *a.g.e.*, s. 9.

46. Günay Gökse Özdoğan, *The Case of Racism-Turanism: Turkism During Single Party Period, 1931-1944: A Radical Variant of Turkish Nationalism*, Boğaziçi Üniversitesi, 1990, s. 43-6; Türkçesi: "*Turan*"dan "*Bozkurt*"a: *Tek Parti Döneminde Türkçülük, 1931-1946*, İstanbul: İletişim, 2001.

47. Taner Akçam, *a.g.e.*, s. 42.

nen bir halkın yaşam savaşı şeklinde tanımlanabilecek "anti-emperyalizm"di. Bu bağlamda, Mustafa Kemal yeni ulusun var olabilmek için uygarlaşması gerektiğini görmüş ve Batılılaşma hedefi anti-emperyalist milliyetçilikle birleşmiştir. Diğer yandan ise Eroğul'un "emperyalizm uyduculuğu" dediği ve emperyalist sistemin bir parçası olmak anlamına gelen ikinci bir yüz çıkar karşımıza. Burada öncelik milletin korunmasında ve geliştirilmesinde değil, başka milletlere üstünlük taslanmasındadır. "Bir Türk dünyaya bedeldir," sözü bu küçümseyici ama aynı zamanda kompleksli anlayışın dışavurumudur.

Türkiye'de tek-parti döneminde Türkçü akım ırkçı bir retorikle yeniden kullanıma sokulmuş, bir dizi sosyal ve kültürel reform yoluyla imparatorluğun çokuluslu yapısı terk edilerek Anadolu Türklerinin etnisitesine dayanan, coğrafi sınırları daralmış yeni bir ulus tanımı yapılmıştır. Milli kültürel kimliğin öneminin ayırdına varan Kemalist elit, ihtiyaç duyulan etnik mitleri, hatıraları, değer ve sembolleri, Orta Asya'dan gelen köklere, Oğuz Kağan'a kadar uzanan soya ve Türk dilinin eskiliğine dayanarak tedarik etmeye çalışmıştır.⁴⁹ Böylelikle Türk milliyetçiliği ırk kimliğine dayalı bazı siyasi görüşlerin yayılmasına ön ayak olmuş ve Cumhuriyet'in farklı halkları arasında "saf Türk kanma sahip soylar" lehine ırkçı bir ayırım yapılmıştır.⁵⁰

Ali Fuat Başgil, İkinci Türk Tarih Kongresi'nde Türk milliyetçiliğinin Türklerin ırk bağlarıyla yakından alakalı olduğunu vurgulayan konuşmasında, ırk unsurunun milli kimlik içinde önem kazandığına dair güzel bir özet sunar. Milliyetçiliği ikiye ayırıp Fransız usulünü birlikte yaşama iradesinden oluşan bir birlik, Alman usulünü de kan ve dil birliği olarak tanımladıktan sonra, herhangi

48. Cem Eroğul, "Aydınlanma Aracı Olarak Öz Türkçe", *Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi, Ankara, 10-12 Aralık 1998*, der. Zeynep Rona, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, cilt 1, s. 276.

49. Anthony D. Smith, *National Identity*, s. 103-4.

50. Günay Göksu Özdoğan, *a.g.e.*, s. 10-11.

bir halkı millet addetmek için iki tanımın da gerekli olduğunu belirtir:

...milleti vücuda getiren ne sadece maddi ne de sadece manevi elemanlar değil, bunların birleşmesinden ve kaynaşmasından hâsıl olan sentezdir. Müşterek soy, dil, tarih, kültür ve ideal birbirini tamamlayan faktörlerdir. Buna göre Türk milleti Türkçe konuşan, *damarlarında Türk kanı taşıyan*, yahut *Türk asıllarından geldiğine inanan*, mazide atalarının şahsında Türklüğün acı tatlı günlerini yaşamış, yahut bugünlerin hatıralarını benimsemiş olan, gönlü ve kültürü ile Türklüğe bağlı ve Türküm diyen vatandaşlardan mürekkeptir.⁵¹ (a.b.ç.)

Milletvekilliği de yapan Ord. Prof. Vasfi Raşit Sevig, *Türkiye Cumhuriyeti Esas Teşkilat Hukuku* adlı kitabında Kemalizm'in barındırdığı ırkçılık konusuna da değinmiş ve kan birliğinin kültür birliği kadar önemli olduğunu savunmuştur:

Halkın siyasi bir vahdet teşkil eylemek hususundaki iradesi, kan ile olduğu kadar müşterek medeniyet ve müşterek tarih ile birleşmiş olmanın ifadesi olan dil ve kültür ile mefkûre birliğinde gözükecek olan iradesi milleti teşkilde kan kadar kıymetli bir esastır. Kemalcilikte halk *kan birliği* olduğu kadar irade ve anane birliğidir.

...Milliyetçilik vasfımız bizi "tevhid-i anasır" gayesinde boş yere koşan Osmanlılıktan ayıran esaslı bir vasıftır. Ahali mübadelesi ile ve ekalliyetlerin haklarından rızaları ile feragat eylemeleri ile *vatanda... ırk vahdeti temin edilmiş bulunuyor*. Dil vahdeti temin edilmiş oluyor. ...Türk inkılâbı Türk ırkı ve Türk tarihi ile iftihar eden bir inkılâptır.⁵² (a.b.ç.)

Orkun dergisi çevresine mensup, kendilerini Türkçü addeden bir yazar grubunun Atatürk'ün samimi bir ırkçı ve Türkçü olduğunu savunmaları da ilginçtir. Hocaoglu Selahattin Ertürk, "İrkçi-Turancı Atatürk" adlı makalesinde bu iddiasını şöyle kanıtlamaya çalışıyor:

İrkçılık içtimai hadiselerin sebeplerini antropolojik temellere dayandırmak bakımından ele alındığı takdirde; "Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur," diyen Mustafa Kemal'in -çapraşık içtimai me-

51. *İkinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul, 20-25 Eylül 1937, Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara: Maarif Vekâleti, 1943, s. 223.

52. Vasfi Raşit Sevig, *Türkiye Cumhuriyeti Esas Teşkilat Hukuku: Yüksek Polis Enstitüsü'nde Verilen Dersler*, Ankara: Ulus Basımevi, 1938, s. 287, 326.

seleleri halledecek ilkeyi kanda aramak suretiyle- ırkçılığını ilan ettiği sa-
rih değil midir?

İrkçilik yabancı ıktan gelenlerin önemli mevkilere geçirilmemesi bakı-
mından ele alındığı takdirde; "Aranıza alacağınız arkadaşların mümkünse
kanını tahlil edin," fetvasını veren ve "Türk ırkından olmayan askeri mek-
teplere giremez," hükmünü yıllarca tatbik edenlerin iplerini elinde tutan
Mustafa Kemal'in ırkçılığını görmemek için kör olmak gerekmez mi?

İrkçilik kendi ırkının üstünlüğünü iddia etmek bakımından ele alındığı
takdirde; "Bir Türk cihana bedel" diyen Mustafa Kemal, ırkımızı üstün tut-
mak "suç"unu işlemiş olmuyor mu? Türk ırkının medeniyet kurma kabiliye-
tinin üstünlüğünü yıllarca okul sıralarında Türk yavrularına telkin ettiren ve
hatta bütün dünyadaki menşei meçhul veya münazaalı insanların Türk ırkın-
dan çıkmış gösterecek kadar ırkçılık yapan Mustafa Kemal değil midir?⁵³

3 Türk Milletinin Asli unsuru Olarak İrk: Tarih ve Dil Tezleri

Milli tarihe romantik yaklaşım, 19. yüzyılda her milletin kendi
milli tarihini saptamak için araştırma yapmaya başlamasıyla ol-
gunluğa erişti denilebilir.⁵⁴ Milli kimlik arayışı ve böbürlenmek
amacıyla geçmişin anılışı romantik akımla koşut olarak gelişmek-
teydi.⁵⁵ Bu yüzden romantizm ile "ilerici bir güç olarak milli tarih"
kavramları arasında yakın ilişkiler olduğu söylenebilir.

Halka "şanlı tarihini" hatırlatma ihtiyacı yüzünden "icatçı" ta-
rihyazını güç kazandı. Birçok Avrupa ülkesinde, yeni icat kültür
unsurları ve kahramanlıkla ilgili icat edilmiş gelenekler, milli kim-
lik ve vatandaşlığın inşası için milliyetçi ideolojiye eklemlendi.⁵⁶

53. Hocaoglu S. Ertürk, "İrkçı-Turancı Atatürk", *Orkun*, cilt 41, 13 Temmuz
1951, s. 3-5.

54. Thomas Nipperdey, "In Search of Identity: Romantic Nationalism, Its In-
tellectual, Political, and Social Background", Joan S. Skurnowicz (der.), *Romantic
Nationalism and Liberalism: Joachim Lelewel and the Polish National Idea* içinde,
Boulder: East European Monographs; New York: Columbia University Press,
1981, s. 5.

55. Büşra Ersanlı, *a.g.e.*, s. 22.

56. Eric Hobsbawm, "Introduction: Inventing Traditions" ve "Mass Producing

Bütün ülkeler kendi milli koşullarına göre ve kendini doğrudan etkileyen siyasi güçlere bağlı olarak, kendine yapay bir geçmiş yarattı. Yeniden doğmuş bir dizi mite (soy ve köken mitleri, özgürleşme ve göç mitleri, şanlı çağ ve kahramanlık mitleri, vb.) dayanarak geçmişe dönmek bir millet fikri oluşturmak için gerekli görülüyordu.⁵⁷

Türk milliyetçiliğinin ilk hedeflerinden biri gurur duyulacak bir tarih yaratmak ve Türk ırkının üstün bir ırk olduğunu kanıtlamak olmuş, Türk tarihi yeniden yazılırken Türklerin dünya medeniyetine katkıları vurgulanmıştır. Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi, Türkiye'de siyasi seçkinlerin Türk milletinin "şanlı tarihini" icat etme dinamiklerini kavramak için önemli ipuçları verir. Bu tezlerle, Türk milli kimliğinin ana unsurları Türk ırkı ve Türk dili olarak tespit edilmiş, böylelikle milletin ırksal, yani ezeli, ebedi ve değişmez üstünlüğü kanıtlanmak istenmiştir.

Türk Tarih Tezi

Aslında tüm ulus-devletler, bağımsızlıklarının hemen ardından devletleşme sürecinde koptukları devletten daha gerilere giderek kendilerine yeni bir kimlik ararlar. Cumhuriyet kurulduktan sonra Türk devleti kendini tarihsel bir arka planı olan bir milli kimlikle özdeşleştirmek zorunluluğunu duyuyordu. Bu bağlamda, Türk Tarih Tezi milli kimliğin inşasında temel taşlardan biridir. Tarih gelecek nesillere ileriye dönük bir hedef sunuyor ve milli bilincin yerleştirilmesi ve sağlamlaştırılması için araçsal olarak kullanılıyordu. Kendilerini görevlerine adanmış misyoner-tarihçiler milli bilincin yayılması için çok çalışıyorlardı.

Tarih Tezi ile sınırları çizilmeye çalışılan milli kimliğin temeli Türk ırkına dayanıyordu.⁵⁸ Milliyetçi tarihçiler, Finlileri, Macarları

Traditions: Europe, 1870-1914", Eric Hobsbawm ve Terence Ranger (der.), *The Invention of Tradition* içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 1983, s. 265.

57. Anthony D. Smith, *National Identity*, s. 66.

58. Ufuk Esin, "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Atatürk Düşüncesinde

ve Türkleri büyük Turan ırkının üyeleri sayan bazı Avrupalı bilimcilerin ırkçı yaklaşımlarına hayran kalmışlardı. Tarihöncesi zamanlarda oldukça geri giderek, fiziki coğrafyanın da yardımıyla, Türk ırkıyla ilgili iddialarda bulundular. Devletin kuruluş aşamasında Osmanlı geçmişinden sıyrılma ihtiyacı duyulduğu için, Türk kültürünün kökleri bugünkü Türkiye'nin sınırları içinde değil, Türklerin anavatanı olduğu varsayılan "medeniyetin beşiği" Orta Asya'da aranıyordu. Kurgulanan tarih tezi Türklerin Anadolu topraklarının ve medeniyetlerinin Osmanlı'dan önceki haklı ve doğal mirasçıları olduğunu iddia ediyordu.⁵⁹ Türkçü tarihyazımmın inanılabilirliğini güçlendirmek için, Orta Asya'daki hayali ülke Turan'la, Osmanlı coğrafyasının merkezi Anadolu arasında bir köprü kurmak gerekiyordu.⁶⁰ Teze göre, tarihöncesi zamanlardan sonra Orta Asya'da yaşanan çok uzun kuraklıktan sonra buralarda yaşayan Türkler batıya doğru göç etmek zorunda kalarak medeniyetlerini dünyanın her yama yaymışlardır. Dolayısıyla, Anadolu'ya gelen ari kanlı Türkler bu topraklardaki medeniyetlerin de kurucusu olmuştur.

Kurumsal Arka Plan: Türk Ocakları'ndan Türk Tarih Kurumu'na

Türk tarihini "yeniden yazmak" için atılan ilk adım Türk Ocakları Kanunu'na dayanarak Türk Tarihini Tetkik Encümeni'nin kurulmasıdır. Bu kurum 15 Nisan 1931'de Türk Ocakları CHP bünyesine dahil edilince Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'ne dönüşecektir.⁶¹ Türk Ocakları Genel Kurulu'nun 28 Nisan 1930'daki Atatürk'ün de bulunduğu son toplantısında, Aksaray delegesi ve tarih öğretmeni

Ulusal Kimliğin Oluşumu", *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Bilim "Bilanço 1923-1998" Ulusal Toplantısı, Ankara Eylül 1999, İstanbul: TUBA, 1999, cilt 1, 2. Bölüm, s. 286.*

59. Murat Katoğlu, "Yeni Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Kurumu", *Türkiye Tarihi 4*, İstanbul: Cem, 1992, s. 422.

60. Büşra Ersanlı, *a.g.e.*, s. 75.

61. Türk Tarih Tezi'nin meydana çıkışıyla, Türk Ocakları üzerinde devlet kontrolünün artırılması eğiliminin bağlantılı olduğu açıktır.

Afet İnan, Türkler tarafından kurulmuş medeniyetler üzerine, hiçbir ciddi tarihsel araştırmaya dayanmayan bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, "beşeriyetin en yüksek ve ilk medeni kavmi, vatanı Altaylar ve Orta Asya olan Türklerdir,"⁶² diyen Afet İnan aslında bu sözleriyle Türk Tarih Tezi'ni ilk kez dile getiren kişi olmuştur:

Beşeriyetin en yüksek ve ilk medeni kavmi, vatanı Altaylar ve Orta Asya olan Türklerdir. Çin medeniyetinin esasını kuran Türklerdir. Mezopotamya'da, İran'da milattan en aşağı 7000 sene evvel beşeriyetin ilk medeniyetini kuran ve beşeriyete ilk tarih devrini açan; Sümer, Akat, Alâm isimleri verilmekte olan Türklerdir. Mısır'da deltanın otokton sakinleri ve Mısır medeniyetinin kurucuları Türklerdir. Mezopotamya'da, milattan evvel 2300 tarihinde şöhet bulan Sami Hamurabi, tarihte mevki alan Asurlular, tarih içinde tarihtirler. Grek namını alan Doryanlar Anadolu'nun otokton ahalisi, ilk ve hakiki sahipleri, ataları, Etileri başlarında bulunan Türklerdir.⁶³

İnan daha sonra kırk arkadaşı ile verdiği önerge ile "Türk tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik etmek için hususi ve daimi bir heyetin teşkiline karar verilmesini," önermiştir.⁶⁴ Bu öneri oybirliğiyle kabul edilmiş ve Türk Ocakları bünyesinde çalışan Türk Tarih Heyeti ilk toplantısını 4 Haziran 1930'da yapmıştır.

Heyetin ilk çalışması *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı, bir anlamda Türk Tarih Tezi'nin temel eksenlerini ortaya koyan bir kitap yayımlamaktır. Bu kitapla okullarda da okutulacak tarih bilgisi, öğrencilere "milli kimliği" aşılayacak şekilde düzenlenmiştir. Özellikle zamanın entelektüellerine⁶⁵ ulaşmayı hedefleyen eser, bu kişileri adeta resmi tarih teziyle uyum içinde olmaya davet ediyordu. Kitabın yazarları⁶⁶ amaçlarını açıkça belirtmişlerdi:

62. *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1930, no. 2148.

63. Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973, s. 68-9.

64. Füsun Üstel, *a.g.e.*, s. 336.

65. Kitabın ilk sayfasında sadece yüz nüsha basıldığı ve az sayıda kişiye dağıtıldığı belirtilmektedir. Bunlar, Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti üyeleri ve konuyla ilgili birkaç kişidir.

66. Türk Tarih Heyeti: Afet İnan, Mehmet Tefvik, Samih Rifat, Yusuf Akçura, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin Bey, Vasıf Bey ve Yusuf Ziya Bey.

Şimdiye kadar ülkemizde yayımlanan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara kaynak olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolü bilinçli ya da bilinçsiz olarak küçültülmüştür. ...Bu kitapta hedeflenen asıl amaç bugün, bütün dünyada tabii mevkiini geri alan ve bu bilinçle yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların düzeltilmesine çalışmaktır, aynı zamanda büyük olaylarla ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için bir milli tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır. Bununla milletimizin yaratıcı kabiliyetlerinin derinliklerine giden yolu açmak, Türk deha ve karakterinin esrarını ortaya çıkarmak, Türk özellik ve kuvvetini kendine göstermek ve milli gelişmemizin derin ırkî kökenlere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz.⁶⁷

Tetkik Cemiyeti'nin dönüştürülmesiyle kurulan Türk Tarih Kurumu, tüm eski medeniyetlerin Türkler tarafından kurulduğunu iddia eden bir milli tarih tezi hazırlamak amacındaydı. Her ne kadar Türk Tarih Kurumu'nun çalışma planı kurumun başkanı Hasan Cemil Çambel tarafından hazırlanmışsa da, aslında planın Atatürk'ün Çambel ve Afet İnan'a verdiği talimatla hazırlandığı iddia edilmektedir.⁶⁸

Tarih Kongreleri

Mustafa Kemal'in emri ve Maarif Vekâleti'nin düzenlemesiyle, Ankara Halkevi'nde Temmuz 1932'de toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi'nin birincil hedefi Türklerin çok kadim bir millet olduğunu ve en eski çağlardan beri bu topraklar üzerine yerleşmiş olduklarını savunan Türk Tarih Tezi'ni kamuoyuna duyurmaktı. Tez, esas olarak, Türk boylarının anavatanları Orta Asya'da büyük bir kuraklık yaşadıktan sonra dünya üzerinde çeşitli yerlere göç ettiklerini ve oralarda medeniyetler kurduklarını savunuyordu. Toplantıda tarihçi olup olmadıkları dahi bilinmeyen bazı genç öğretmenler⁶⁹ Avrupa, Asya, Kuzey Afrika medeniyetlerinin ve Fars ve antik Yunan kültürlerinin Orta Asya'dan göç etmiş Türkler tarafından

67. *Türk Tarihinin Ana Hatları: Kemalist Yönetimin Resmi Tarih Tezi*, İstanbul: Kaynak, 1999, s. 25.

68. Uluğ İğdemir, *a.g.e.*, s. 25.

69. Katılımcıların büyük çoğunluğu ortaokul ve lise öğretmenleridir.

yaratıldığını hiç zorlanmadan söylüyorlardı. Ancak tüm bu iddialar herhangi bir dayanağı olan bilimsel bulgular değil, icat edilmiş kurmacalardır. Katılımcı öğretmenlerden İhsan Şerif, Osmanlılardan bahsetmeksizin Türk tarihini öğretmekte zorlandığını, çünkü Türkler hakkında çok az şey bildiğini itiraf etmişti.⁷⁰ Oysa siyasi kadroların esas amacı "yeni millet" için yeni bir tarih yaratmaktır.

İrkin Önemi

Yapılan ilk iki tarih kongresinde sunulan çoğu tebliğ, çeşitli halkların tarihini ayırt etmekte açıklayıcı bir kategori olarak ırk kavramına ve özellikle de Türk tarihinin yazılması için Türk ırkının önemine işaret etmektedir. Hem Türk halklarının tarihi hem de dünya tarihi analiz edilirken, ırk temel araştırma birimi olarak kullanılmıştır. Türk tarihindeki kazanımlar ve görkemli çağlar ırka dayanarak açıklanmıştır. Türklerin kadimliği ve geride bıraktıkları büyük eserler fiziksel antropoloji tetkiklerine ya da ırkçı antropologlar tarafından yazılmış ikincil kaynaklara dayanarak "kanıtlanmış" ve birçok sunuma konu olmuştur.

Afet İnan, Birinci Türk Tarih Kongresi'nde, büyük ölçüde Eugène Pittard'ın⁷¹ yazılarına dayanarak Türk ırkının tarihöncesine uzanan kadim kökleri üzerine "deliller" sunmaya çalışmıştır. Tebliğindeki anafikir, Türklerin tarihöncesi zamanlardan beri dünya üzerindeki ilk ve en ileri medeniyetlerin kurucusu olduklarıdır. Bunun yanı sıra, başkaları tarafından kurulmuş tüm medeniyetler de Türk istilaları sonrasındaki "aydınlanma" dönemiyle açıklanmıştır. "Medeniyetin beşiği Orta Asya'nın, Türklerin anayurdu" olduğu tezi şu alıntıyla özetlenebilir:

70. *Birinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Zabıtları, Konferanslar, Münakaşalar 1932*, İstanbul: Maarif Vekâleti, 1932, s. 14-7.

71. Pittard ırk ve tarih arasında sıkı bir ilişki görüyordu, çünkü insanın tarihini doğal tarihe bağlıyordu. Türk ırkının kökenleri üzerine araştırmalar yapmış ve arkeolojik bulgulardan antropolojik sonuçlara varmıştır. Temel hedefi Orta Asya ve Türkler arasındaki bağı abartılı antropolojik benzerliklere başvurarak göstermektir.

Türk ana yurdu Orta Asya yaylasıdır! ... Bu yurdun bel kemiği, "Altaylar-Pamir" mıntukasıdır. Türkler bu beşikte en az milattan 9000 yıl evvel, kültür sahibi bir ırk olmuş bulunuyordu.⁷²

Türklerin ırk özellikleri tarif edilirken başvurulanan önemli özelliklerden biri brakisefal kafa tipidir. Kongredeki diğer katılımcılar gibi Afet İnan'ın da vurguladığı, sarı ırkla Türkler arasında hiçbir bağ olmadığıdır. Bunun yanı sıra, Türklerin Orta Asya'da yaşayan tek ırk olduğunu ve başka hiçbir ırkın bu topraklarda yaşamadığını iddia etmiştir. "Orta Asya yaylalarının Otokton ahalisi, tek bir ırk manzumesi halinde teşekkül etmiştir; çünkü başka kandan ve tipten hiçbir halkın gelip karışmasma yurtları hududundaki tabi maniler yüzünden on binlerce yıl imkân olmamıştır."⁷³ İnsan türünün çok-soyluluk (*polygenesis*) teorisine dayanarak ürediğini savunan İnan, aslında farklı ırkları, bazı müşterek özelliklere sahip olan farklı insan türleri gibi tanımlamayı tercih ediyordu:

İnsanların tek beşikten çıktığı iddiasında ısrar etmek faydasız gibi görünür. İnsana benzer birtakım mahluklar yeryüzünün birçok taraflarında yetişmişler ve bir dereceye kadar düşünce mahsulü olan eserler de vücuda getirmişlerdir, fakat bunlardan asıl adam denilmeye layık olanları, bilhassa kafalarının içi ve dışı bütün diğer hemcinslerinden çok farklı bir surette tekeşşüf ve inkişaf etmiş olanlardır. ... Filhakika, insanlığın yüksek kültür beşiği yalnız bir tek yer olmuştur: Orta Asya.⁷⁴

Şevket Aziz'in fiziksel antropoloji perspektifinden hazırlanmış sunumu da sadece Türk ırkının özelliklerine ve önemine yoğunlaşmıştır. "Beşerin menşeyini insan teşekkülünün muazzam bir laboratuvarı olan Orta Asya'da" gören Şevket Aziz, "insanın bir tekâmül mahsulü olduğunu ve tekâmül silsilesinin hayvanlardan insana kadar geldiğinin malûm" olduğunu söylüyor, "dünya üzerindeki bütün archaic insan tiplerinin" dolikosefal olduğunu ve uzun bir evrim süreci sayesinde, medeniyete hizmet eden brakisefallerin ortaya çıktığını belirtiyordu.⁷⁵

72. *Birinci Türk Tarih Kongresi...*, s. 30. 73. *A.g.e.*, s. 31.

74. *A.g.e.*, s. 22-4. 75. *A.g.e.*, s. 48.

Bugünkü Türk medeniyeti tarihten evvelki devirde garba gelmiş Alp, Broca'nın tabiriyle Celte ırkına bağlıdır. Ve maddi, manevi inkişafına müsait, biyolojikman mükemmel bir iskelete, ete ve kafaya, hamura malik bir beşer tipidir.⁷⁶

Reşit Galip'in altmış iki sayfalık uzun tebliği de Türk ırkının fiziksel antropoloji metoduyla incelenmesi ve Türk medeniyetinin başarıları üzerinedir. Vurguladığı en temel nokta "beşeriyetin en geniş ailelerinin ırklar" olduğu ve "bu sebeple milli tarihin tetkiki-ne milletin mensup olduğu ırkın mütalaası ile başlanmak lazım" geldiğidir.⁷⁷ Türk ırkının üstünlüğü de Reşit Galip'in tebliğinde güçlü şekilde altı çizilen konulardandır:

Gittikleri her yerde er geç hâkimiyetini kurarak münevver ve mütefekkir beşeriyetin bugün dahi hayranlığını... temaşa ettiği büyük medeniyetleri yaratmış olanlar, Alpliler bizim "Ata Türkler" diye andığımız insanlardır...

Diğer tiplerin kendi kendilerine dünyanın herhangi yerinde müstakil, asli medeniyetler kurabilmiş olduklarına dair arkeoloji ve antropoloji pek müşkülâtla vesika verebilir.

...Bunlar ancak Alpli tiplerle temasa geldikten ve onun yaratıcı ve yükseltici dehasıyla kaynaştıktan sonradır ki, yeni bir uyanışla ince ve yüksek medeni mahsuller veren unsurlar haline gelebilmişlerdir.⁷⁸

Milli ve Bilimsel Tarih

Avrupa'da yaşananlar dönemin bilimcilerine milli bilincin tüm bilimlerin kaynağı olduğu fikrini dayatmıştı. 1890'ların önemli ideologlarından Albert Sorel, konuşmalarının tümünde "milletlerin tarihin ana muharrikî" olduğunu savunmuştur.⁷⁹ Dolayısıyla milliyetçiliğin zamanın tarihçileri için metodolojik bir temel olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Türkçü tarih araştırmaları da bilimin kazandığı prestij ve önemle uyum içinde gelişmiştir. *Türk Yurdu* dergisi örneğin, yayın politikasının bilimsel ve milli tarihle uyum

76. A.g.e., s. 50. 77. A.g.e., s. 99. 78. A.g.e., s. 109, 111.

79. Muharrem Fevzi Togay, *Yusuf Akçura, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Hüs-nütabiat Basımevi, 1944, s. 40.

içinde olduğunu belirtiyordu.⁸⁰ "Bilimsel tarih", Türk milliyetçiliğini güçlendirecek ve Türklerin şanlı tarihine ışık tutacaktı. Seçkinlere göre, ancak hiçbir tereddüt ve itiraza yer bırakmayan "nesnel bilimsel tarih" iddiası sayesinde, mitler gerçeğe dönüşecekti.

Sosyal bilimler ve tarih araştırma enstitüleri devlet tarafından merkezileştirilirken, savunulan tezler bilimsellik veya tarihsel gerçeklik açısından değil, hayalgücü ile yaratılan mitlerin yüceltici etkisi açısından değerlendiriliyordu. "Bilimsel" fikir kırıntıları, makaleler, hipotezler, antropoloji, etnoloji ve tarih üzerine yapılmış önyargılı araştırmalar, Türk ırkının önemini "bilimsel" vasıtalarla vurgulamak isteyen siyasi amaçlar yüklenmiş bilimcilere yardımcı olmuştur. Bu yüzden Türk Tarih Tezi'nin yaratıldığı andan itibaren ciddiyetini zedeleyen unsurları da bünyesinde barındırdığını söylemek mümkündür.⁸¹

Örneğin, kendi beyanına göre Afet İnan'ın çalışmasının amacı Tarih Tezi'ni sağlamlaştırmak için gerekli bilgiyi toplamak ve eziçi bir ekseriyetle Türk olan bir topluma tarihsel bir kimlik aşılarmaktı.⁸² Diğer bir deyişle, söz konusu kimlik zaten belliydi ve büyük çalışmalar sonunda keşfedilmiş bir bulgu değildi. Bu noktada, bilimsel araştırmanın sipariş üzerine yapıldığı açıktır. Siyasi seçkinler ulaşılması gereken münasip sonuçlar üzerinde mutabakata varmıştı, siparişi alan bilimciler de arzulanan sonucu sunmakla yükümlü zanaatkârlara dönüşmüştü.

Hâkim söyleme göre yürütülen araştırmalar hem "millilik" özelliğini taşıyor, yani Türklere methiyeler düzüyor, hem de bilimsel yöntemlere riayet ediyordu. Ahmed Ağaoğlu, Naimâ gibi "en muktedir addettiğimiz benam tarihçilerimiz bile, Türk hakkında

80. Büşra Ersanlı, *a.g.e.*, s. 103.

81. Howard E. Wilson, İlhan Başgöz, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk*, Ankara: Dost, 1968, s. 189.

82. Afet İnan, "Tarih İlminin Dinamik Karakteri", *Ankara Üniversitesi Yayınları* 38, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1956, s. 4: "Atatürk memleketimizdeki en kadim medeniyetleri keşfetmek, farklı dönemlerden Türk halklarıyla sağlam bağlar kurmak ve bilimsel metotlarla genel bir Türk tarihi yazmak istiyordu."

etrak-ı bîidrak' gibi tahrikâmîz cümleler" kullanırdı dedikten sonra bu "şuursuz" eski nesli Türk ırkının erdemlerini yanlış anlamak ve yanlış sunmakla eleştiriyordu.⁸³ Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti tarafından yazılan tarih kitabından birkaç satır okuyarak, eserin bilimsel ve milli niteliğine şöyle atıfta bulunuyor:

Milletinize sarılınz, çünkü *Türk milleti yüksektir* ve cihan tarihinde bir *temdin amili* olmuştur. Dilinize sarılınz, çünkü *bu dil ana dildir*. Irkınıza sarılınz, çünkü *ırkımız dünyanın en güzel, cismen ve ruhen en mükemmel enmuzeçlerinden birisidir*.

Eserin sahibi heyet hükümlere, tasavvurlara, mütalaalara değil, *müşahedenin ve tecrübenin verdiği mutalara, fennin ve tetkikatın meydana koyduğu vesikalara istinat ettiğini* söylüyor.

Böyle bir metot önünde dahi yalnız Türk değil, hak ve hakikat endişesi ile mütehassis olan *her insan hürmetle eğilmeye mükellef* değil midir?⁸⁴ (a.b.ç.)

Fuat Köprülü de "milli tarihimize ait bütün maddeleri toplayıp bir araya getirmek ve sonra bunları *kendi idrakımızla, kendi gözü-müzle, şuurumuzla* terkip ederek bundan *yeni bir bina* yapmak mecburiyetindeyiz," diyerek milli tarihin Türk tarihçiler tarafından "yeniden" yazılmasını vurgulamış, tarih biliminin de, aslında, evrensel olmaktan çok milli olduğunun altını çizmiştir. Köprülü milli tarihi yeniden yaratmanın manevi kurtuluş anlamına geldiğini de belirtmiştir:

...Tarihini yabancıların gözüyle gören bir millet manevi esaretten kurtulamamış demektir. Memleketimizde son birkaç sene zarfında büyük Gazi'nin irşadı ve teşvikiyle başlayan "*milli tarihimizi yeniden yaratmak*" faaliyeti, bizde de maddi kurtuluştan sonra bir *manevi kurtuluş mücadelesine* başladığını gösteriyor.⁸⁵ (a.b.ç.)

Halil Nimetullah Bey, milli tarih yazarken karşılaşılan nesnellik sorunundan bahsettikten sonra, hem bilimsel olma iddiasını koruyan hem de milli gururu okşamayı başaran Tetkik Cemiyeti'ni kutluyor:

83. *Birinci Türk Tarih Kongresi...*, s. 261.

84. *A.g.e.*, s. 262. 85. *A.g.e.*, s. 47.

Milli tarih mevzu bahis olunca önümüze bir müşkül çıkar. O da *ilmin ka-tif bîtarafılığı ile milliyet duygusunun derin hassasiyeti...* Âlimin nefsinde ha-diseler kendi öz varlığına taalluk ettiği için bütün hissi unsurlar işin içine girmeye uğraşır. Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin ilmi usulü tutarak meydana getirdiği eser, mazide ne olduğumuzu gösterdikten sonra *göğsümüzü gu-rur hissiyle kabartarak yine bütün dünyaya karşı bize "Biz var idik ve böy-le var idik" dedirtmiştir.* Artık istikbali yaratmak ecdadımızın bize verdiği bu asil varlığı, olduğu gibi yüksek vasıflarıyla bizden sonraki nesillere dev-retmek tarihî vazifesi karşısında kalırız.⁸⁶ (a.b.ç.)

Türk Tarih Tezi'nin oluşturulmasında antropolojiye önem veril-diği açıktır. Pozitif bilimlere daha yakın görülen bu disiplinden, birçok tebliğde metodolojik olarak faydalanılmıştır. Fiziksel antro-poloji Türk ırkının teşhisi için asli bilim olarak görülmüştür. Esa-sen doktor olan Şevket Aziz, Türk ırkının tarihini yazmak için fi-ziksel antropoloji yöntemlerinin kullanılması gerektiğini savun-muştur. Antropolojiyi şöyle tanımlar:

Antropoloji beşeriyetin bilimidir. Zoolojinin bir koludur... İnsanoğlunu hayvan türlerinden biri olan insanoğlunu hayvanlardan ayıran şey insanla-rın anatomisi ve fizyolojisidir... Genel olarak sosyolojinin, fiziki antropolo-jinin bir kolu olduğunu söyleyebiliriz, daha da doğrusu etnolojik antropolo-jinin bir dalıdır.⁸⁷

Şevket Aziz, "iki seneden beri Tıp Fakültesi'ndeki Antropoloji laboratuvarında tetkikatta" bulunduğunu belirttikten sonra, ırkın antropometrik ve kraniyolojik yöntemlerle ölçülmesi mümkün, bi-limsel bir kategori olduğunu iddia etmektedir:

Kraniyolojide bazı muayyen kuturlar vardır. Bu kuturlar fiziko-şimil amillere bağlı hayatın uzvi tekâmülündeki determinizmanın ifadesi olmak itibarile biyolojik, ırkî bir kıymet arz eder.

...İşte efendiler, *enfüsi hiçbir tesirin altında kalmayarak sırf müspet il-min metotlarla yapılmış olan* bu ilk tetkiklerimiz neticesi... gösteriyor ki bu tip insan, *bu ırkî ve kavmî tip, Türk, mütekâmil kraniyolojik karakterlere haiz* tiptir.⁸⁸ (a.b.ç.)

86. A.g.e., s. 329.

87. Şevket Aziz Kansu, *Antropoloji Dersleri*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938, s. ii-iii.

88. *Birinci Türk Tarih Kongresi...*, s. 271, 275.

Tarih kongreleri esnasında milliyetçi tarihçilere karşı yükselti-
len muhalif seslerin tümü fazlasıyla çekingen kalıyordu, çünkü
resmi ideolojiden uzaklaşarak milliyetçi olmamakla ya da bilimsel
olmamakla suçlanmak istemeyen muhalefet ancak sınırlı bir eleş-
tiriye göze alabiliyordu. Tarihçilerin görevinin resmi tezi araştı-
rmak, yazmak ve öğretmek olduğu kesin bir şekilde tanımlanmıştı.
Ciddi eleştirilerde bulunacak cesareti gösterenler sert cezalara ma-
ruz kalmıştı.⁸⁹

Güneş-Dil Teorisi

Dilde yenilik hareketleri 1900'lerden itibaren başlamıştı. Dil mese-
lesinin tartışılmaya başlamasında, erken 20. yüzyılın reformistleri
tarafından paylaşılan dilin milli kültür ve dolayısıyla bağımsız mil-
li varlığın temeli olduğu görüşü etkili olmuştu. Dil, halkları birbi-
rinden ayıran temel kriter olarak algılanıyordu. Bu yüzden dilin
korunması ve desteklenmesi bizzat milletin muhafaza edilmesi için
önkoşuldu. Bağımsız Türk dili ilkesi benimsendikten sonra, eğer
dil Türk milli kültürünün ve milli mevcudiyetinin temeli rolünü
üstlenecekse, derinlemesine bir dil devriminin gerekliliği açıkça
ortaya çıkmıştı.

Abdülhamit döneminde, dilin milli ve ırksal taraflarına ciddi
bir ilgi gösterilmişti. Şemsettin Sami'nin aşağıdaki sözleri böylesi
bir tutumu güzel ifade etmektedir:

Kavmiyet ve ırkın birinci işareti, esası bütün fertlerin eşit olarak ortak
malı, söylediği lisanıdır. Bir lisanı konuşan halk, bir kavim ve bir ırk teşkil
eder. Bundan dolayı ırkî varlığını temin etmek isteyen her kavim ve ümmet
en önce lisanını düzeltmeye, yoluna koymaya, iletmeye... borçludur.⁹⁰

89. Denilebilir ki üniversite reformu aslında milli tarih tezinin yaratılmasıyla
ilgilidir. İleride bununla daha detaylı ilgileniyorum, ama burada bir örnek vermek
istiyorum. Darülfünun Tarih profesörlerinden Zeki Velidi Bey, Tarih Kongresi'nde
söz alıp "kuraklık" tezinin yanlış olduğunu söyleyince Reşit Galip'in (Türk Tarihi
Tetkik Cemiyeti Genel Sekreteri) şiddetli itirazlarıyla ve hakaretleriyle karşılaş-
mıştır. Ardından hem üniversitedeki işinden ayrılmış, hem de ülkeyi terk etmiştir.

Türkçülük önceleri Osmanlıcanın Türkleştirilmesi olarak anlaşılmıştı. O zaman için dil reformu, edebiyat, eğitim ve basın alanlarına yönelik bir çalışmaydı. Komşu ülkelerdeki ve Osmanlı topraklarındaki ayrılıkçı milli hareketler, Türkler arasında da milliyetçi duyguların yükselmesini hızlandırdı.⁹¹ Şarkiyatçı araştırmalar da Türkçülere cesaret veriyor, Türklerin Asurlulara çivi yazısını öğrettiği gibi ilginç iddialarda bulunuluyordu. Orta Asya'da, özellikle Orhon Nehri'nin civarında bulunan Runic (eski İngiliz-İskandinav) harflerle yazılmış yazıtlara özel ilgi gösteriliyordu. Türk edebiyatının çok eski zamanlarda –Peygamber'in zamanında, "Avrupalılar hâlâ cahilken"– doğduğuna tanıklık edecek şekilde yorumlanıyordu bu yazıtlar.⁹²

Cumhuriyet kurulduktan sonra yönetici seçkinler, bir önceki dönemin tartışmalarının da etkisi altında, dil meselesini "medeniyet değiştirme"nin simgesi olarak algıladılar. Dil meselesi deyince, "Dil Devrimi" de denilen, kültür alanındaki en önemli reformlardan biri olarak kabul edilen Latin alfabesinin kabulü ve "Dilde Sadeleşme" diye adlandırılabilen iki aşamadan söz etmek mümkündür. Harf Devrimi, yabancı kökenli kelimelerin Türkçeden atılıp yerlerine Türkçe karşılıklar bulma düşüncesini doğurdu. 12 Temmuz 1932'de söz derleme ve yabancı dillerden gelen kelimeleri ayıklama gibi çalışmaları örgütlü ve merkezi bir şekilde yapabilmek için Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu. Tarih Kongresi'nden hemen sonra Türk dilinin durumunu görüşmek, çeşitli çalışma kolları kurmak, bir esas program hazırlamak için 26 Eylül 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda ilk dil kurultayı yapıldı. Kurultayın oturum programında Türkçenin kökleri, diğer dillerle ilgisi ve Türk dilinin eskiliği başlıca konulardı. Kurultayın toplanmasındaki esas amacın dil faktörünü milliyetçi ideolojiye eklemek olduğu söylenebilir. Böylelikle tarih dışında bir alanda daha Türk medeniyete-

90. "Lisan ve Edebiyatımız", *Sabah*, no. 3132, 8 Ağustos 1898, aktaran David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, İstanbul: Kervan, 1979, s. 96.

91. Büşra Ersanlı, *a.g.e.*, s. 75.

92. David Kushner, *a.g.e.*, s. 57.

tinin kadimliği vurgulanmış oluyordu. Oybirliğiyle kabul edilen tasarıya göre:

İlk uygarlığı kuran Türkler olduğu gibi, ilk uygarlık dilinin de Türkçe olduğuna kuşku kalmadı. Birçok bilim adamı, Türk dilinin Hint-Avrupa denilen dillerin anası olduğunu belirtmişlerdir. Türk dili yüzyıllardan beri yabancı dillerle karışarak özlüğü bozulmuşken bile Doğu uygarlığının başlıca anlatış araçlarından biri olmuştur.⁹³

Kurultayın en önemli amaçlarından biri, çok sayıda Arapça ve Farsça kelimenin Türkçeden ayıklanmasıydı. Kurultaydan sonra derleme, yabancı kelimelere karşılık bulma, tarama, terim, gramer, mukayeseli akademik çalışmalar gibi çeşitli konularda çalışmalar sürdü. 1932'de "Söz Derleme Heyetleri Talimatnamesi" adlı bir Bakanlar Kurulu kararıyla dil işleri hükümetin resmi görevleri arasında sıralanmıştır. Bu düzenlemeye göre her vilayet valiler, marif müdürleri, belediye reisleri ve idarecilerden oluşan bir derleme merkezidir. Bir söz derleme kılavuzu hazırlanmış ve kurulan derleme örgütleriyle on dokuz ayda 130.000 fişlik söz derlenmiştir. Bu çabaların tümü Cumhuriyetçilerin kültür konusundaki ciddi tutumlarının ve ilgilerinin, aynı zamanda da sınırsız güçlerinin açık kanıtlarıdır.⁹⁴

İkinci Dil Kurultayı, iki yıl sonra 18-23 Ağustos 1934'te toplandı. Bütün terimlerin Türkçe kökenlerden türetilmesi, türetilcek bu öztürkçe kelimelerin de okul kitaplarına girmesi kararlaştırıldı. İkinci kurultaydan sonra yine söz derleme ve gramer çalışmalarına devam edilmiştir. Kurultayı takiben, Türkçenin Arapça etkisinde kalmasının başlıca nedenlerinden birinin ibadet dilinin Arapça olması iddiasına dayanılarak, din dilini Türkçeleştirme çalışmaları başladı. Ezanın Türkçeleştirilmesi, Kuran'ın Türkçe çevirisi bu düşüncenin ürünü olan uygulamalardır.

Dilde sadeleşme hareketi 1931 ve 1935 Cumhuriyet Halk Fırkası programlarının karşılaştırmalı bir incelemesiyle de görülebilir. 1931 programı günlük konuşma diliyle yazılmıştır, fakat 1935

programında o gün için az bilinen birçok öztürkçe kelime kullanılmıştır. Program kitapçığının sonunda 159 kelime içeren küçük bir sözlük de bulunmaktadır. Soyadı Kanunu da (1934) dil devriminin gelişiminden etkilenmiştir, çünkü alınacak soyadlarının Türkçe olmasına özellikle dikkat edilmiştir.

Üçüncü Dil Kurultayı (1936) temel olarak Güneş-Dil Teorisi'nin ilanı niteliğindedir. Teori dilin nasıl doğup geliştiğini araştırmayı amaçlamaktaydı ve aslında öztürkçecilik hareketiyle bağlantılı değildi. Türk dilinin kadimliği ve başka dillere kaynaklık ettiği savunulmaktaydı. Bu teoriyi, Türk milletinin çok kadim bir millet olduğunu kanıtlama gayretinin tetiklediği söylenebilir. Bilimsel olmak ya da bir dil felsefesi yaratmaktan çok, dönemin siyasi amaçlarına cevap verir nitelikte, bu bağlamda tarih teziyle de örtüşen bir kuramdır. Tarih alanındaki çalışmalarla paralel bir şekilde, milli bilinci güçlendirmek amacıyla doğduğu söylenebilir.

Arapça ve Farsçanın yaygınlığına tepki olarak, birçok kelimenin aslının Türkçe olduğunun ispatına çalışılmıştır. Dilbilimle profesyonel olarak ilişkisi olmayan avukat Yusuf Ziya Özer, "icatçı" milliyetçi ideolojinin beklentilerine cevap verecek bir makale yazarak, Türklerin, Yunanlılardan önce Anadolu topraklarında yaşadıklarını, bu yüzden de birçok Arapça ya da Yunanca kelimenin aslının Türkçe olduğunu savundu.⁹⁵ Özer'in iddiaları, tahmin edileceği gibi hiçbir bilimsel içerik taşıyor, sadece birtakım ses benzerliklerine dayanıyordu. Mesela *afrodit* "avrat"tan, *poseidon*, Türkçede gemi anlamına gelen "bostagen"den, *vulcanus*, bulanık demek olan "bulkaniğ"dan gelmekteydi.⁹⁶

Dilin önemli bir ırksal nitelik olduğu, İkinci Türk Tarih Kongresi'nde iddia edilen konulardan biridir. Kongre'nin katılımcılarından, Prof. H. R. Tankut, dil ve ırk meseleleri üzerine konuşmasında, bu iki faktörün birbiriyle yakından alakalı olduğunu ve tarihön-

95. "İki Darülfünun Müderrisi Biribirlerini Teçhil Ediyorlar", *Vakit*, 13 Nisan 1927.

96. Murat Katoğlu, *a.g.e.*, s. 420.

cesi zamanlara uzanan kökleri olduğunu savunmuştur. Tankut'a göre, dilin mantığı ve psikolojisi, sosyal olduğu kadar ırksaldır da:

Sosyolojinin de dil üzerinde tesiri çok geniştir. Böyle olmakla beraber, ırkî şartların çok defa bu tesiri şiddetle karşıladığı ve çok defa yolundan çıkardığı müşahade ediliyor. ...Bu substratum'da [en derin ve ilk kültür tabakası] esas ırkî unsurlardır. Eğer zahirde ayrı ayrı ve yekdiğerine yabancı gibi görünen birçok dillerin hakikatte ve esasta bir tek dil yani Prototürk olduklarını söyleyebiliyorsak bu, bulduğumuz yeni lengüistik kuralların bu ilmi esaslara istinat etmesindendir.⁹⁷

Güneş-Dil Teorisi, Macar dilbilimci Kvergich'in Türk dili için hazırlayıp Atatürk'e gönderdiği, esas olarak bazı seslerin bazı kavramları, duyguları ifade ettiklerini söyleyen denemesinden esinlenerek geliştirilmiştir. Kvergich'e göre -ş sesi genişlik, -k sesi durgunluk, -r sesi yakınlık ifade eder. Atatürk bu denemeden ilham alarak kelimeleri kökleriyle açıklamaya çalışmış, dildeki kavramların ilk insanın güneş karşısında gösterdiği ses tepkisinden başlayarak oluştuğunu, çünkü insanın kendisini idrak ettikten sonra çevresindeki şeylere ad koymak isteyeceğini belirtmişti. Ömer Asım Aksoy, Gaziantep Halkevi'nde yaptığı konuşmada teoriyi şöyle açıklamıştı:

Güneş-Dil Teorisi ile kurulan Türk ekolü tarihten önceye uzanmaktadır. Bu suretle klasik ekolün bulamadığı "Dillerin Orijini"ni, *hudud kabul etmeyen Türk dehası* tarihten önceki devirde bulmuştur. ... Bahsettiğimiz devirde insan şuur ve idrak ile kâinata baktığı zaman; kâinata şamil, her şeyin fevkında, hiçbir şeyle kıyas kabul etmeyecek kadar fayda, kuvvet ve eser sahibi olarak güneşi gördü. Yiyeceğini, yolunu, meskenini gösteren ve kendisini ısıtan güneş ve güneşten çıkan birçok vasıfları gösteren sestir ki türlü manaları ihtiva eder. İşte dil, bu suretle güneşten çıkmış olduğu için nazariyemizin adı Güneş-Dil Teorisi'dir. Bu güzel ve şairane isim, *dilin güneşten çıktığını* göstermekle beraber güneş gibi *âlemşûmul olarak dünyaya yayılmış olduğunu* da ifade etmektedir.⁹⁸ (a.b.ç.)

Teori dilde ilk sesi A olarak kabul eder, çünkü "fizyolojik tet-

97. *İkinci Türk Tarih Kongresi...*, s. 223.

98. Ömer Asım Aksoy, *Güneş-Dil Teorisi ve 3. Türk Dil Kurultayı*, Gaziantep: Gaziantep Halkevi Matbaası, 1936, s. 5-7.

kikler ve tecrübeler göstermiştir ki boğaz hiçbir kasılma ve zorlama yapmadan ve dile, dişlere, dudaklara, ağza hiçbir şekil ve hareket vermeğe lüzum kalmadan insanın en kolay telaffuz edebileceği ses A'dır."⁹⁹ Bu yüzden bu ses, "güneşin ve güneşten çıkarılan tüm mevhumların adıdır."¹⁰⁰ Aksoy'a göre bu ses Uygur, Altay, Kırgız, Yakut, ve Çağatay lehçelerinde ve Sümercede şu anlamlara gelir: "kamer, hayret nidası, yaratmak, göstermek, düzen vermek, söylemek, renk değiştirmek, yükselmek, uyanmak, korku, anlamak, izah, akıl, su ışık, resim, efendi, ziya, gün, gök, yer, mevki, söz, zekâ, ateş, hararet, beyaz."¹⁰¹

Üçüncü Kurultay'dan sonra Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin adı Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmiştir. Kurumun politikası da "Devrimci bir anlayış ve bilimsel bir yöntemle sürekli olarak özleşme ve gelişme" sözleriyle tanımlanabilir.¹⁰²

4 Bilimsel Totaliterlik: Devletin Bilimsel Araştırma Üzerindeki Tekeli

Milleti seferber eden milliyetçi ideolojilerin yükselen egemenliğinden etkilenen yeni Türkiye Cumhuriyeti, milletin "kolektif kişiliğini", filoloji, tarih, arkeoloji, antropoloji ve benzeri "bilimsel" disiplinlere başvurarak yeniden keşfedecekti. Bu "bilimciler", etnik geçmişteki belirsiz soy kütüklerini takip etmekle, halkların köklerini anayurtlarında aramakla, toplulukların ayırıcı özelliklerini ve kültürlerini belgelemekle, "yüzyılların yabancılaştırmış birikimi altında yatan otantik kimliği" teşhis etmek için önceki medeniyetleri de kayıt altına almakla görevlendirilmişti.¹⁰³ Bu disiplinlerin de yardımıyla bir "altın çağ" kültürü inşa ederek o günün kuşakları için yol haritaları ve erdemlilik ilkeleri yaratılmaya çalışılmış-

99. A.g.e., s. 7. 100. A.g.e., s. 8. 101. A.g.e., s. 9.

102. Murat Katoğlu, a.g.e., s. 422.

103. Anthony D. Smith, *National Identity*, s. 75, 164.

tı. Milliyetçi eğitimci entelektüellerin amaçları akademik değildi, tamamen siyasiydi – halkı arındırmayı, saflaştırmayı ve harekete geçirmeyi hedefliyorlardı.¹⁰⁴

Bilimsel Mutlakliyetin Benimsenmesindeki Pragmatizm

Jön Türkler, özellikle Batı'yı örnek alarak düzenlenmiş sivil ve askeri okullarda modern bir anlayışla eğitim almış aydın bir kuşaktı. Bu kuşak için bilim sihirli bir sözcüktü. On dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren, Türk milliyetçi seçkinlerinin "bilim ve bilimsel gelişmeye" olan ilgileri, pozitif nesnel bilginin ancak doğa bilimleri yöntemleriyle edinilebileceği inancına dayanan pozitivizm akımı etrafında yoğunlaşmıştır. Pozitivizmin yanı sıra Sosyal Darwinizm'in de güçlü etkisiyle Jön Türkler sosyal problemlerin ancak bilimsel yöntemlerle kavranabileceğini ve bu problemlerin çözümlerinin de doğal/pozitif bilimlerde yattığını savunuyorlardı.¹⁰⁵ Bilimsel bilgiyle donatılmış olanların "hastalığa çare olacak doktorlar" olduğuna inanıyorlardı. Devlet adamı - devlet ilişkilerinin doktor-hasta ilişkisine büründüğü düşünülüğünde, devletin hasta olduğu durumda, devlet adamı hastayı iyileştirecek demektir. Bu bağlamda, Jön Türkler "içtimai tabib" rolünü oynamaya gönüllüydüler. Nasıl ki doktorlar, tıp bilimi sayesinde insan kurtarıyorlardı, Jön Türkler de bilime başvurarak toplumu kurtaracaklardı.¹⁰⁶ İttihat ve Terakki'nin on yıllık (1908-18) iktidarı süresince, "Türklerin muasırlaşması" amacıyla bir eğitim bütünlüğünün sağlanması demek olan "bilimsel dayanışma", ideolojik ve kısmen de yasal anlamda bir devlet politikası olarak benimsendi ve pekiştirildi.¹⁰⁷ Osmanlı öncesi Türklerle ilgili araştırmalar Avrupa'da kullanılan yöntemle-

104. Anthony D. Smith, *a.g.e.*, s. 66.

105. Taner Akçam, *a.g.e.*, s. 134.

106. Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, 1895-1908*, İstanbul: İletişim, 1999, s. 18.

107. Büşra Ersanlı, *a.g.e.*, s. 78.

re başvurarak "bilimselciliği"¹⁰⁸ ve milliyetçiliği birleştirmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, "bilime çağrı" denilebilecek akım ilgiyle takip edilmiştir. Amaç Türkiye'yi "bir bilim toplumuna" dönüştürmektir. 1927'de "ilmi olmak" kavramı CHP Programı'nda, her gerçek partinin vasfı ve amacı olarak yer aldı. Parti, dini ve siyasi hayatı etkili şekilde ayırmak için "pozitif deneysel bilimlere" inancını ifade ediyordu. Diğer yandan, Türkiye'de erken Cumhuriyet yıllarında anlaşıldığı şekliyle bilim son derece yüzeysel ve faydacı açılımları olan bir kavramdı. Bilimin, bilimsel araştırmanın, bilimsel çalışmanın gerçek anlamı birçok entelektüel ve siyasi seçkine çok uzak ve yabancıydı. Yeni kurulmuş bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin önünde milli bir kimlik ve ideoloji kurma zorunluluğu vardı. Türk milliyetçiliği milletin yeni kimliğini neyin tanımlayacağını belirlerken ırk, dil, kültür, din gibi kategoriler arasından laiklikle sıkı bağları olan (din bağına karşı savaştacak) ırk ve kültüre eğilim daha fazla olmuştur. Pozitivist düşüncenin de etkisiyle, Türkiye'deki seçkinler milletlerinin üstünlüğünü kanıtlamak için bilimsel açıklamalardan yararlanmak istediler. Dolayısıyla ırk ve kültür modern milli kimliği tanımlayan çok önemli "bilimsel araştırma birimleri" olarak kabul edildi.

Cumhuriyetçi seçkinlerin çok kurnaz bir şekilde benimsedikleri bilimselcilik, sorunların çözümünde tek doğru yolun bilimin rehberliğinde tayin edildiği fikrini ve "bilimsel" Türkiye devletinin izlediği politikaların da bu yüzden sorgulanmaması gerektiğini kabul ettirmek için kullanılmış, böylece bu politikalara dokunulmazlık verilmiştir. Bilim alanında harcanan tüm çabalar, milli meseleleri tartışırken bilimsel hegemonya kurma hedefine doğrudan bağlıydı ve meşruiyetini söz konusu dönemde bilimin özellikle Batı dünyasındaki yükselen hegemonyasından devşiriyordu.

Mustafa Kemal, Cumhuriyet daha ilan edilmeden, Büyük Za-

108. Bu terim İngilizce "scientism"e karşılık olarak kullanılmaktadır. Türkçe'de, 1. bilginlik taslayan; 2. fiziksel bilim yöntemlerini toplumsal olaylara uygulama yanlısı; 3. yarı bilimsel, anlamlarına denk düşmektedir (TDK, 1999, s. 2999).

fer'in kutlanması sırasında bir grup öğretmene yaptığı konuşmada bilimin her tür meselenin gelişimine şekil vermeye yarayan bir araç olduğunu vurguluyordu:

Hanımlar, Beyler; Memleketimizin en mamur, en latif, en güzel yerlerini üç buçuk sene kirli ayaklarla çiğneyen düşmanı mağlup eden zaferin sırrı nerededir. Bilir misiniz? Orduların sevke ve idaresinde ilim ve fen düsturlarını rehber itihaz etmektir. Milletimizi yetiştirmek için asıl olan mekteplerimizin, darülfünunlarımızın teessüsünde aynı mesleki takip edeceğiz. Evet, *milletimizin siyasi, içtimai hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır.*¹⁰⁹ (a.b.ç.)

Güçlü bir milliyetçi siyaset izlemek için, Cumhuriyetin önderleri pozitivist bilimi hem dogmatik hem faydacı bir bakışla benimsemişlerdi. Bilimin metodolojisinin çok katı ve ortodoks olduğu iddia ediliyordu. Gözlem, deney yapmak, hipotez formüle etmek, bu hipotezlerin doğruluğunu ölçüm ve deneylerden toplanmış bilgilerle test etmek, testin sonunda doğrulananları tutmak, doğrulanamayanları atmak gibi belli metotlar vardı. Böyle kapalı bir doğrulama yöntemiyle, ideolojik doğrular (mitler) kolaylıkla bilimsel doğru (gerçeklere dayalı tarih) olarak ilan edilebilirdi, çünkü "bilimsel" metodun kendisi daha baştan, kıymeti kendinden menkul bir biçimde herhangi bir olayın doğruluğunu kanıtlamaya yetiyor, meşruiyetini içeriğinden ve kurgulamalarından değil, "bilimsel" sıfatının etrafındaki göz kamaştırıcı parlaklıktan alıyordu.

Eğitim: 1933 Üniversite Reformu

Mete Tunçay'a göre tek-parti döneminde eğitim, rejimin propagandasını yapmak için görevlendirilmiştir.¹¹⁰ Öğretmenlere ve okullara, genel öğretimin yanı sıra siyasal eğitim görevinin de verilmesi tek-parti döneminde açıkça savunulan bir ilke olmuştur. "Her rejim kendini teyit etmek ister, bunun için de birçok şeyler meyanında

109. Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri - II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1952, s. 43-4.

110. Mete Tunçay, *a.g.e.*, s. 239-40.

terbiyeye de müracaat eder,"¹¹¹ görüşünden yola çıkan Kazım Nami Duru, *Yeni Kültür* dergisindeki yazısında yorumunu daha da ileri götürerek, "Bitarafılıktan anlamayız. Çocuklarımızın, partimizin ve devletimizin ana prensiplerine uygun bir tarzda yetiştirmek istegindeyiz. Partimiz Türk milletinin kendisidir," demiştir.¹¹²

Eğitim alanında, özellikle tarih eğitimi ve milliyetçilik konusuna değinmek faydalı olabilir. Tarih eğitimi milli eğitimle eş tutuluyordu, çünkü yeniden yazılan "devrimci tarihin" topluma nüfuz etmesi için eğitim kurumlarından faydalanmak kaçınılmaz görünüyordu. Bu yüzden devletin seçkinleri milli tarihin eğitim içindeki yerini çok önemli buluyorlardı. Milletın üstünlüğünü her fırsatta aşıl原因an milli bir eğitim anlayışı vardı. Türk milliyetçiliğinin eğitim alanındaki önemli bir unsuru da ırkçılıktı.¹¹³ Öğrencilerin okulda ilk maruz kaldıkları bilgilerin tüm varsayımlarını Türk ırkına dayandıran tarih ve dil tezleri olduğu düşünülürse durum açıklık kazanabilir.

1933'te yapılan Üniversite Reformu, "geleneksel" eğitim sistemini değiştirmek ve İstanbul Darülfünunu'nu destekleyenleri tasfiye etmek için alınan önlemlerden biriydi. Türk Devrimi'ni ve siyasi iktidarı savunacak yeni bir üniversite kurmak için atılan bir adımdı.¹¹⁴ Devletin en temel eleştirilerinden biri, Darülfünun müfredatının devrimi yeterince benimseyemediği, içselleştiremediği ve dolayısıyla yayamadığıydı.¹¹⁵ Aslında Darülfünun hocaları 1924-30 arası belirgin bir muhalif tavır sergilememiş, siyasi karşıtlık ve muhalefet ancak 1930'dan sonra başlamıştı. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasından sonra Darülfünun kadroları bu partiye yönelmiş ve bazı güçlü hocalar fiilen parti kadrolarında yer almışlar-

111. Kazım Nami Duru, "Muallimlerin Kıymeti", *Muallimler Mecmuası*, 1. Nisan 1930.

112. Kazım Nami Duru, *Kemalist Rejimde Öğretim ve Eğitim*, İstanbul: Kanat Kitabevi, 1938, s. 53.

113. Mete Tunçay, *a.g.e.*, s. 40.

114. Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti...*, s. 72.

115. Horst Widmann, *Atatürk Üniversite Reformu*, çev. Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, 1981, s. 31.

dı.¹¹⁶ Bazılarına göre böyle bir yenilenmenin kararı Birinci Türk Tarih Kongresi sırasında alınmıştı, çünkü Kongre'de konuşan bazı Darülfünun hocaları tezi ciddi şekilde eleştirmişti.¹¹⁷

1932 ve 1933 seneleri boyunca dergilerde ve gazetelerde Darülfünun'u eleştiren çok sayıda haber ve makale yayımlanmıştır. Tartışmaların odak noktasını Darülfünun'un devrimlere yeterince sahip çıkıp desteklememesi ve Latin harflerinin kabulü, ortaya konulan dil ve tarih tezleri konusunda eleştirici tutum alması gibi konular oluşturunuyordu. *Cumhuriyet* ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde ve *Kadro* dergisinde yayımlanan yorumlara göre, Darülfünun diğer Osmanlı kurumları gibi geçmişin kötü bir mirasıdır ve kendi haline bırakıldığında daha uzun süre devrimlere ayak bağı olacaktır.¹¹⁸

Burhan Asaf Belge "Arkada Kalan Darülfünun" adlı makalesinde hoşnutsuzluğun nedenlerini açıklar. Yazısında Darülfünun hocalarının Tarih Kongresi'ndeki durumlarının şaşkıncı olduğunu, Ankara'nın önerdiği Türk Tarih Tezi karşısında "ekseri İstanbul âlimlerinin ya davayı esasında kavrayamayan cümle kırıntılarını, yahut ancak bir fikir dağınıklığının zahiri ifadesi olan sıkıcı sükûtlarını" gösteren tutanaklardan söz eden yazısını, "İnkılâp yürüyor ve Darülfünun geridedir!" sözleriyle bitirmektedir. Sözlerinden açıkça anlaşılmaktadır ki Darülfünun'dan talep edilen nesnellik değil, devrimin desteklenmesidir. Başka bir deyişle, zamanın hâkim düşünce yapısına göre, bilim tarafsız olamaz, milli bir yol izlemek zorundadır. Bu yüzden de Belge, Tarih Tezi'ni savunmakta ayak di-

116. Aykut Kazancıgil, Hamit Er, "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında 1933 Üniversite Reformu", *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Bilim "Bilanço 1923-1998"* Ulusal Toplantısı, Ankara, Eylül 1999, İstanbul: TUBA, 1999, cilt 1, 2. Bölüm, s. 65.

117. Howard E. Wilson, İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s. 19.

118. Emre Dölen, "Cumhuriyet'in Onuncu Yılında Kurulmuş Olan 'İstanbul Üniversitesi' ile 'Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün Kuruluşlarının ve Akademik Yapılarının Karşılaştırılması", der. Zeynep Rona, *Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi*, Ankara, 10-12 Aralık 1998 içinde, Beşiktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, cilt 1, s. 236.

reyen hocaları suçlamaktadır:

İnkılâp merkezinin tarih ilmini baştan aşağı yeni bir görüşle tasfiyeye tâbi tutmak cehti karşısında İstanbul Darülfünununun bunu kavramakta gösterdiği aciz yahut temerrüdü acaip bir hal olarak görülecektir.

..."Ankara tarih kongresi"ndeki yüksek mana şu idi: Siyasi istiklalden sonra ve iktisadi istiklal mücadelesi doludizgin devam ederken, *milli tarihi görüşte de istiklale varmak*. Eğer İstanbul hocaları bu manayı anlamış olsalar idi yeni tarih tezini büsbütün başka bir tarzda takdir edecekler ve aynı görüş istiklalini hukukta, felsefede ve diğer içtimai ilim şubelerinde de tescili lazım geleceğine yekten kanaat getireceklerdi. ... Fakat onlar ilmi görüşte istiklal olamayacağını ve ilmin her taraf için bir olduğunu ihsas etmek istediler.¹¹⁹ (a.b.ç.)

19 Ağustos 1932 akşamı, Afet İnan, Yusuf Akçura, Reşit Galip, Celal Sahir ve Şevket Aziz Kansu'nun Yalova Köşkü'nde Mustafa Kemal'le yemek yediklerini aktaran Prof. Dr. Melahat Özgü, Darülfünun reformu hakkında açılan bir tartışma sonrasında Atatürk'ün Kansu'yu göstererek: "Üniversite'de Doktor Bey gibi birinci elden araştırma yapanları Profesör görmek istiyorum," dediğini ve sözünü Reşit Galip'e yönelterek: "İlim tercüme ile olmaz, tetkikle olur. Doktor Bey nasıl memleket malzemesini tetkik ederek ilim yapmışsa ben de senden böyle ilim adamları almanı istiyorum," diye eklediğini belirtiyor.¹²⁰ Bu konuşmadan çok kısa süre sonra Eylül 1932'de, Reşit Galip Maarif Vekili olmuştur. Şevket Aziz de 1933'te profesör unvanını almıştır.

Üniversite reformu, Reşit Galip'in atanmasından sonra, Albert Malche'nin dört ay önce yazdığı rapora uyularak yapılmıştır. Albert Malche, Cenevre Üniversitesi'nde pedagoji profesörüdür ve Türkiye'ye Darülfünun'u düzenlemek ve yeni bir üniversiteye dönüştürmek için çağrılmıştır. 1932 Ocak ayı ortalarında Türkiye'ye gelen Malche, 29 Mayıs'ta raporunu sunmuştur. Raporda birçok eleştiri ve öneri bulunmaktadır: profesörlerin düşük maaşlarının onları ikinci bir işte çalışmak mecburiyetinde bırakması, yayımların az ol-

119. Burhan Asaf Belge, "Arkada Kalan Darülfünun", *Kadro*, cilt 1, sayı 8, Ağustos 1932, s. 47-8.

120. Melahat Özgü, *Sümerbank Dergisi*, 1963, 29. sayı.

ması, üniversitenin gelecek kuşak profesörlerini yurtdışında eğitmek gerekliliği... Fakat yeni üniversitenin şekillenmesinde rol oynayacak en önemli eleştiri, "kendi kendini yönetme yetkisi, hatta yönetme hakkı anlamında muhtariyetin, Darülfünun'un bir unsuru bulunduğu hükümete sarıh bir şekilde tabi kılan kanun ahkâmıyla bağdaşmadığı"ydı. Her ne kadar Malche, üniversitenin tüzel kişiliğini ve bilimsel özgürlüğünü savunan bir kişiye de getirdiği eleştiri tasfiyeye yeşil ışık yakmıştır – doğru bir düşüncenin de kimi durumlarda bir yanlışla yol açabildiğine iyi bir örnektir bu.

Raporun sunulmasından yaklaşık bir yıl sonra, 31 Mayıs 1933'te, Maarif Vekili Reşit Galip öncülüğünde hazırlanan 2252 no.lu "İstanbul Darülfünunu'nun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun" tasarısına göre, Darülfünun 31 Temmuz'dan itibaren mülgadır; 1 Ağustos 1933'e kadar Maarif Vekilliği İstanbul Üniversitesi'ni kurmaya memurdur.¹²¹

Üniversite reformunun esas amacı Reşit Galip'in 1 Ağustos 1933'te İstanbul Üniversitesi'nin açılış konuşmasında söylediği şu sözlerden anlaşılmaktadır:

Memlekette büyük politik ve toplumsal dalgalanmalar olmaktaydı. Darülfünun bunun karşısında tarafsız seyirci rolünü sürdürdü. ... *Yeni bir tarih değerlendirmesi milli bir hareket anlamında bütün ülkeyi sarmıştı.* Darülfünun'un buna karşı ilgisini uyandırmak için üç yıl beklemek ve çabalar sarf etmek gerekti. Darülfünun en sonunda sustu, kendi kabuğuna çekildi ve bir ortaçağ izolasyonu, dış dünyadan tamamen koptu.¹²² (a.b.ç.)

Kurulan yeni üniversitede birçok önemli isim dışarıda bırakılmıştır. Neşet Ömer İrdelp'in¹²³ kısa döneminden sonra Üniversite'nin ikinci rektörü olan Cemil Bilsel'e göre tasfiyeden önce Darülfünun'da çalışan toplam 240 öğretim üye ve yardımcısından 157'si ~71 müderris (Ord. Prof.) ve muallim (Prof.), 13 müderris muavini (Doçent), 73 başasistan ve asistan- görevden alınmıştır. Darülfünun'da ciddi bir tasfiye hareketine girişilmesi, Almanya'dan Tür-

121. Emre Dönem, *a.g.ç.*, s. 236.

122. Horst Widmann, *a.g.ç.*, s. 31.

123. Bkz. Ek 3.

kiye'ye temmuzda gelmeleri beklenen yetkin profesörler sayesinde kolaylaşmıştır.¹²⁴

Her ne kadar üniversitenin kurulması aşamasında kanun çıkarılması zorunluluğu varsa da, üniversite 1946'ya kadar Maarif Vekâleti'nin 11 Ekim 1934'te hazırladığı İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi çerçevesinde faaliyet göstermiştir. Talimatnamenin asıl önemli özelliği üniversitenin tamamıyla Bakanlığa bağlı bir kurum haline getirilmiş olmasıdır. Üniversitenin kuruluşu aşamasında kurum üzerinde ciddi bir denetim kurma ihtiyacı hissedildiği, talimatnamenin bazı maddelerinden de anlaşılmaktadır: İdare ve tayinler tamamen Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştı; 3. maddeye göre "Rektör, üniversite'de Maarif Vekâleti'nin temsilcisidir"; her sömestr sonunda rektör, bakanlığa tüm akademik ve idari işleri kapsayan ayrıntılı bir rapor sunmak zorundadır; 47. maddeye göre "Ordinaryüs profesörler, profesörler ve doçentler üniversitedeki vazifelerinde Dekanlar vasıtasile veya doğrudan doğruya rektörün murakabesine tabidirler." Aynı dönemde ortaöğretim kurumlarındaki öğretmenlerin çok daha özgür oldukları iddia edilmektedir.¹²⁵ Bütün bu düzenlemelere, öğretim üyesi olabilmek için doktora koşulunun aranmaması, dışarıdan atamaların yapılması ve bilimsel araştırma yerine öğretime öncelik verilmesi gibi başkaları da eklenince, yeni şekillendirilen üniversitenin devletin "güdümlü bilim" için kullanacağı bir araç olduğu açıkça ortaya çıkar.

Darülfünun'da yapılan reformlardan sonra üretilen dil ve tarih tezlerini doğrudan tamamlayan eğitim kurumları da oluşturulmuştur. 1935'te açılan Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, adından da anlaşılabilceği gibi Güneş-Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi'nin temel hatlarıyla yakından ilgiliydi. Fakülte bünyesinde birbirine çok yakın dillerin (Sümerce, Akadca, Sanskrit, Çince, Hititçe) Türkçe kökenlerinin karşılaştırmalı araştırmaları, Orta Asya'dan gelen Türklerin çok eskilere dayanan ve ebedi mevcudiyetlerini göster-

124. Horst Widmann, *a.g.e.*, s. 39.

125. Erine Dölen, *a.g.e.*, s. 248.

meye yönelik tarih araştırmaları; medeniyetlerin beşiğini (Orta Asya) araştırmak, tespit etmek ve Anadolu toprakları üzerindeki Türk etkisini kanıtlamak için coğrafya araştırmaları yapıyordu.¹²⁶

Üniversitede reform yapılmasının gerekliliğini vurgulayan tüm açıklamalara rağmen, hem birçok profesörün tasfiyesi hem de üniversitenin hukuki düzenlemeler sonrasında Maarif Vekâleti'ne tabi olması gibi sonuçlar gerçek niyetin bağımsız tartışma ve bilimsel araştırmaya dayalı bir üniversite oluşturmak değil, denetim altında, "doğru yolda" bilgi üreten ve devlete sözde bilimsel destek sağlayan bir kurum yaratarak üniversite üzerinde hegemonya kurmak olduğu ortaya çıkar.

Cumhuriyet Dönemindeki Bilimsel İrkçılığa "Akademik Katkıları"

Türkiye'de akademik çalışmalar özellikle 1930'lar süresince bilimsellik iddiasında olan fakat ırkçılığa eğilim gösteren antropoloji, etnoloji, etnografya, öjenik, kriminal antropoloji gibi bilim dallarından etkilenmiştir. Türk tarihi, Türk dili, Türk folklor ve kültürü üzerine yapılan çalışmaların yanı sıra, Türk kan grupları, Türk saç, Türk beyni gibi konular üzerine Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin çok sayıda yayını ve doktora tezleri vardır.¹²⁷ Devlet yayınları da, özellikle Maarif Vekâleti'nin yayınları –tarih kitapları, coğrafya kitapları, biyoloji ve İnkılâp Tarihi için ders kitapları– bariz ırkçı eğilimler göstermekteydi.

İrkçi açılımların çokça dile getirildiği bir ortam 1935-45 arasında düzenlenen CHP Konferans serisi sırasında oluşmuştur. Türk

126. Büşra Ersanlı, *a.g.e.*, s. 222.

127. Hikmet Tanyu, *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği*, Ankara: Orkun, 1961, s. 11. Tanyu şu örnekleri veriyor: Şevket Aziz Kansu, *Kız ve Erkek Türk Çocukları Üzerinde Antropometrik Araştırmalar*, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Antropolojisi ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, 1939; Şevket Aziz Kansu, *Anadolu'nun İrk Tarih Üzerinde Antropolojik Bir Tetkik*, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Antropolojisi ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, 1939; Nermin Aygen, *Türk Boyunları Üzerine İlk Antropolojik Araştırma*, Ankara: İdeal Basımevi, 1941.

Dil Kurumu'nun en önemli uzmanlarından Agop Dilaçar, "Alpin Irk, Türk Etnisi ve Hatay Halkı" adlı konferansında, Hatay'ın ırksal ve kültürel tarihini inceleyerek, bu halkın antropolojik ve etnografik özelliklerini teşhis etmeye çalışmıştır.¹²⁸ Dilaçar'a göre, insanların dilleri ve dinleri değişebilir, ama ırksal vasıfları asla değişmez. Dilaçar, Ziya Gökalp'ın "Türklük" tanımının doğru, ama bilimsel olarak eksik olduğunu belirtir, zira Gökalp kendine Türk diyen herkesin Türk olduğu görüşünü savunmaktadır. Türkçülük tamamlanmamıştır, çünkü ırkçı değildir; Kemalizm eksik olan ırkçı unsurları eklemiştir.

Bunu [birlik bağı] hakikate ve ilme uygun olarak tamamlayan Kemalizm Türkçülüğü olmuştur. Kemalizm Türkçülüğü, Ziya Gökalp Türkçülüğünü reddetmez, tamamlar. Ziya Gökalp için, menşe birliği mevzubahs değildir; yabancı kaynaktan gelen fakat Türk kültürüne temessül eden ve onunla kaynaşan her şey Türk'tü. *Kemalizm Türkçülüğüne göre ise, "her Türk asıllı olan Türk"tür.*¹²⁹ (a.b.ç.)

Ord. Prof. Mazhar Osman Uzman, 1939'da verdiği "Öjenik" adlı konferansta, terimi "doğum, iyi nesil yetiştirmek" şeklinde tanımlamış ve "modern bilgide pek ehemmiyetli bir bahis olduğu gibi, içtimaiyatta, iktisadiyatta, siyasiyatta da mühim roller oynamaktadır," demiştir.¹³⁰ Uzman'a göre millet, aile üyeleri sağlıksız olan ve ailelerinde potansiyel suçlular bulunan kişilerden oluşmamalıdır:

Birçok cepheden yapıya muhtaç vatani da soyu bozuklarla doldurmak, *darülacezeler bîmârhâne ve hapishaneler için nesil yetiştirmek* de hiç şayanı temenni değildir. Onun için sağlamları çoğaltmağa teşvik ve mecbur etmeliyiz, *çürüklere de sen yetersin*, senden nesle lüzum yok demeliyiz.¹³¹ (a.b.ç.)

Argümanını daha da ileri götürerek, "Evlenme öjenik nokta-yı nazarından bir ferdî ihtiyacın tatmini değil, bir ırk bir devlet meselesidir," demiştir.¹³²

128. Agop Dilaçar, "Alpin Irk, Türk Etnisi ve Hatay Halkı", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 19, Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1940, s. 3-17.

129. A.g.e., s. 6-7.

130. Mazhar Osman Uzman, "Öjenik", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 2, Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1939, s. 3-12.

131. A.g.e., s. 5. 132. A.g.e., s. 7.

Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay da benzer bir konuda, "İrk Hıfzısıhhasında İrsiyetin Rolü ve Nesli Tereddiden Korumanın Çareleri" başlıklı konferansında öjenik akımının kurucusu sayılan Francis Galton'a atıfta bulunmuştur.¹³³ Gökay'a göre:

Dünyaya gelen her mahlûk iki vazife ile mükelleftir, biri şahsi diğeri nevinin bekası. ... Kendisinden sonra dünyaya mesut bir nesil getirmek ve bu suretle mensup olduğu cemiyeti bedenlen ve ruhen sağlam unsurlarla takviye etmek düşünen her fert için en necip ve en tabii bir ülküdür. ... evlenirken en kıymetli servet olarak ruh, beden sıhhati aramak suretiyle Türk cemiyetine nesilden nesile en kıymetli miras olarak zinde çocuklar hediye etmek milli bir vazifedir. *Almanya gibi bazı memleketler ırk hıfzısıhhasının emrettiği bu lazimeyi kısırlaştırma adı verilen bir kanunla tatbika çalışıyorlar. Demokrat memleketler irşat ve vesaya ile evlenme istişare odaları tesis etmek suretiyle vatandaşları aydınlatmak yolile hedefe varmaya çalışıyorlar. Bizim de bu ciheti göz önünde bulundurmamız lazımdır.*¹³⁴ (a.b.ç.)

Devletin ırkçı yaklaşımlarını en iyi temsil eden kitaplardan biri de Mustafa Rahmi tarafından yazılmış, 1939'da "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Maarif Vekâleti Neşriyatı" dizisinden basılmış *İslahı İrk*'dir.¹³⁵ Rahmi'ye göre "Her ırk istikbalini iyi veya kötü kendi hazırlar. Teâlî veya tereddisinin ipinin ucu kendi elindedir. Bu babda doğru yolu gösteren 'Nasyonal Öjenik-Milli İslahı İrk' ilmidir."¹³⁶ 1938'de Ankara'da düzenlenmiş Yedinci Milli Türk Tıp Kurultayı'nın yayımlanmış tutanaklarında da ilk cümle şöyledir: "Nüfus siyasetimizde süratle çoğalmaya ne kadar şiddetli arzumuz varsa kalite cihetinden yüksek, yurda faydalı vatandaşlara da o derece ihtiyacımız vardır."¹³⁷ Kurultayda vurgulanan ana tema hastalıkların ve suçların genetik olduğudur. Buna bağlı olarak, ge-

133. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, "İrk Hıfzısıhhasında İrsiyetin Rolü ve Nesli Tereddiden Koruma Çareleri", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 12, Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 1940, s. 11-15.

134. A.g.e., s. 11.

135. Mustafa Rahmi, *İslahı İrk*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Maarif Vekâleti Neşriyatı'ndan 37, İstanbul: Matbaai Âmire, 1939.

136. A.g.e., s. 14.

137. *Yedinci Milli Türk Tıp Kurultayı, Öjenik Tatbikatı, Raportör: Prof. Dr. Ali Esat Birol*, Ankara 1938, İstanbul: Kader Basımevi, 1939, s. 3.

netik anormallikler gösteren kişilerin kısırlaştırılmasının gerekliliği gibi bazı kararlar alınmıştır.¹³⁸ Kurultay tutanaklarının son cümlesi şöyledir:

Kuvvetli ve kültürlü olarak dünyada layık olduğumuz mevkii tutmak için yeni esaslara [öjenik] uygun bir nüfus siyaseti takip ve tatbik etmemiz lazımdır.¹³⁹

Dönemin biyoloji ders kitaplarında da öjenik taraftarı açıklama ve vurgular bulmak mümkündür.¹⁴⁰ 17 Nisan 1933'te Maarif Vekâleti'nin emriyle basılan biyoloji kitabında öjenik biliminin önemi üzerinde durulmaktadır:

Kıymetli evsaf ve hususiyetler ailelerde nesilden nesile devam eder. Yüksek meziyetleri ile cemiyette mümtaz mevkii tutmuş insanların birçoğunun aile tarihleri tetkik edilince bu meziyetlerin o ailelerin birçok fertlerinde tebarüz ettiği görülür.

...cani tiplerin çoğu irsi bir akıl hastalığı ile malul veya en fena muhitlerde yetişmiş kimselerdir.

...Eğer akılcı zayıf, irsi hastalıklarla malul kimseler ayrı müesseselere toplatılarak orada munasip işlerle meşgul edilse, onlara iyi bir hayat temin olursa, yalnız zürriyet yetiştirmelerinin önüne geçilse cemiyet birçok malul nesillerden kurtulmuş olurdu.¹⁴¹

CHP Konferanslar Serisi'nde kriminal antropolojiye atıfta bulunan Doç. Dr. Şadi İrmak, 1940'ta verdiği "Suç İşlemenin Amillerine Dair" adlı konferansta şöyle demektedir: "Suç işleme Bio-sosyal bir hadisedir. Suçlu üzerinde bir yandan biyolojisinin, öte yandan cemiyetten gelen tesirlerin tazyiki vardır."¹⁴² İddialarını desteklemek için İtalyan kriminal antropolog Lombroso'nun meşhur eserinden bazı istatistiklere yer veren İrmak, dönemin ırkçılıkla yakından ilişkili olan kriminal antropoloji akımını sergiler. Konferansta ilginç örnekler vermiştir:

138. A.g.e., s. 5. 139. A.g.e., s. 46.

140. *Biyoloji ve İnsan Hayatı II*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.

141. A.g.e., s. 319-21.

142. Şadi İrmak, "Suç İşlemenin Amillerine Dair", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 13, Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1940, s. 49-63.

Chretien ailesinin üç oğlu vardır: Peter, Thomas, Franz. Bunlardan Peter katil mahkûmu olup, neslinden gelenler hep hırsız ve katildir. Thomas karısını öldürmüştür ve bunun iki çocuğu da katildir. Franz bir orospu ile evlenmiş ve iki çocuğu olmuştur. Bunların ikisi de hırsızdır.¹⁴³

Bir milletin atisi için en büyük içtimai mesele gelecek nesli kimin terbiye edeceği değil kimin meydana getireceğidir! ... Bu izahattan anlıyoruz ki bir millet içinde biyolojik ıstıfa bir veludiyet meselesidir. Bir milleti teşkil eden insan tiplerinden hangisi veludiyet zaferini kazanırsa milletin orta tipi o gruba doğru yönelir. Zamanımızda bu hâkimiyeti kazanan sınıf irsen kültür yaratma kabiliyetinden mahrum olan [alt] sınıftır.¹⁴⁴

...Ruhi hastalıkların, canilerin, fahişelerin, velhasıl gayri içtimai unsurların meydana gelişinde irsiyetin rolünden şüphe etmeye imkân kalmaz.¹⁴⁵

Terreddi halinde bulunan bir ırk veya millet için daha müsait vaziyette bir kütle ile ihtilat müspet neticeler verebilir. Fakat yüksek bir kültür milleti kendisinden aşağı milletlerle neden ihtilat eder? Eski Yunanistan ve Roma'da bu ihtilat sükûtun bir neticesidir. Çünkü bu milletlere has bir kültür yapan ve ona bekçilik eden kütlede veludiyet azalmıştı.¹⁴⁶

Recep Peker'in 1934-35 senelerinde verdiği *İnkılâp Dersleri*, "kan birliği"ne atfedilen önem dolayısıyla ırk kavramının benimsenmesi safhasında önemli bir yer oluşturur.¹⁴⁷ Tanyu'ya göre, bu inkılâp derslerinde kan esasına, ırka inanmak inkılâbın başta gelen şartı sayılıyordu. Recep Peker'in CHP'nin Genel Sekreteri pozisyonuna şahsen Atatürk tarafından atanan bir kişi olduğu ve bu dersleri de Atatürk'ün emri üzerine verdiği düşünülürse, *İnkılâp Dersleri* Kemalist milliyetçi ideoloji çerçevesinde ırk ve kanın Türk milletinin tanımlayıcı karakteristik özellikleri olduğunu kavramak için önemli ipuçları vermektedir.¹⁴⁸

143. A.g.e., s. 54.

144. Sadi Irmak, "Milletlerin 'Terreddi' ve 'İstıfa'sı", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 12, Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1940, s. 19-35. Bu alıntı: s. 21.

145. A.g.e., s. 22. 146. A.g.e., s. 26.

147. Recep Peker, *İnkılâp Dersleri*, Ankara: Ulus Matbaası, 1935.

148. Hikmet Tanyu, a.g.e., s. 11.

Önceki bölümde ırkçı antropolojinin gelişimi ve milliyetçi söylemler tarafından benimsenmesini konu etmiştik. Bu bölümde ise birkaç temel mesele etrafında yoğunlaştık: Tek-parti yönetimi ve Kemalist ideolojinin sağlamlaşması çerçevesinde rejimin totaliterleşme eğilimleri, Türk milliyetçiliğinin hasıraltı edilmiş bazı özelliklerinden bahisle Türk milletinin kurgulanışında tanımlayıcı özelliklerinden birinin ırk olduğu, Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi derinlemesine incelendiğinde açığa çıkan ırkçı söylemler, ve son olarak, devletin ırkçı yönleri güçlü olan milliyetçi ideolojiyi "mutlak doğru" gibi göstermek için tartışılmazlık niteliği bahsedilmiş olan bilim ve bilimsel araştırma üzerinde tekel kurduğu, dolayısıyla üniversite ve bilimcilerin ideolojik doğruları bilimselleştirmekle yükümlü olduğu.

TÜRK

ANTROPOLOJİ MECMUASI

Türk antropoloji müessesesi tarafından neşrolunur.

Fahri reisler :

YASIF bey, Maarif vekili.

REFİK bey, Şişhane ve muaveneti icimaliye vekili, Darülfünun fahri müderrisi.

HAMDULLAH SÜPHİ bey, Sabık Vekil, Darülfünun fahri müderrisi.

Fahri müdürler :

MM. PAPILLIOT, Paris antropoloji müderrislerinden.

PITTARD, Geneve Darülfünun antropoloji müderrisi.

MAC AULIFFE, Paris tıbbî üstiye mektebi müderrislerinden.

İdare hey'eti :

MUREDİN bey, T.B.M.M. Meclis vekili, Darülfünun müderrisi.

NEŞET ÖMER bey, İstanbulun emniyet müdürü.

SÜREYA bey, Tıp Fakültesi reisi.

KÖPRÜLÜ ZADE FUAT bey, Edebiyat Fakültesi reisi.

ŞEMSEDİN bey, Darülfünun müderrisi, Sivas meclisi.

M. MOUCHET, Tıp Fakültesi müderrislerinden.

MARİF bey, Tıp Fakültesi müallimlerinden.

Umumi kâtip :

SÜREYA bey, Tıp Fakültesi reisi.

İSTANBUL

L. MOURKIDES MATBAASI, Lüleci Hendek sokakı, 125.

1929

IV.

Türk Antropoloji Mecmuası

1 Türkiye'de Antropolojinin Gelişimi

Antropolojinin Doğuşu

Türkiye'de antropolojik araştırmaların yaygınlaşması sürecinde önemli bir kişi olan Şevket Aziz Kansu'nun,¹ 1940'ta *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi* adıyla yayımladığı kitap Türkiye'de antropolojik çahşmaların doğuşu ve gelişmesi üzerine yazılmış en erken eser olsa gerek. *Tarihçe*, kapak sayfasında belirtildiği üzere, "Beynelmilel XVIIIinci Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji kongresi için hazırlanmış", İstanbul Maarif Matbaası tarafından basılmıştır. Dolayısıyla Kansu'nun antropolojinin gelişim sürecini aktarış şekli, devletin resmi tutumuyla uyum içindedir, en azından karşı karşıya olduğumuz metnin devletçe onaylanmış olduğunu düşünebiliriz.

Kitap, "Türk Antropoloji Enstitüsünün tarihinde iki kıymetli vesika" başlığı altında, İsmet (İnönü) ve Reisicumhur Gazi M. Kemal imzalı Nureddin Ali Berkol'a² yazılmış iki tebrik mektubuyla başlıyor. İsmet İnönü 19 Teşrinisani 341 (Kasım 1925) tarihli mektubunda şöyle diyor:

1. Bkz. Ek 1.

2. 1925 senesinde Darülfünun'un rektörlüğünü yapan anatomi profesörü Nureddin Ali bu mektupların muhatabı olmuştur, çünkü yeni kurulmuş Türk Antropoloji Tetkikat Merkezi'nin direktörlüğünü yapmaktadır.

Azizim Nureddin Beyfendi,

Muhterem müderrislerimizin himmetleriyle teşekkül eden Türk Antropoloji Müessesesinin neşrine muvaffak olduğu eseri [*Türk Antropoloji Mecmuası*'nın birinci sayısı] memnuniyetle aldım: Darülfünunumuzun bu sahadaki mesaisile dahi pek kıymettar bir hizmet ifa edeceğine ümitvârim. Temenni-yi muvaffakiyat ederim efendim.

Mustafa Kemal de 17 Teşrinisani 341 (Kasım 1925) tarihli mektubunda müesseseyi tebrik etmiş ve hedeflenenin "Türk'ün tetkiki" olduğunun altını çizmiştir.

İstanbul Darülfünun Eminî Dr. Nureddin Ali Beyfendiye,

14 Teşrinisani 341 tarihli mektubunuzla irsal buyurulan Antropoloji müessesesinin ilk eserini memnuniyetle aldım. *Türkü ve Türk heyet-i içtimaiyesini tetkik gayesini* istihdaf eden müesseseye kıymetli mesaisinde muvaffakiyet temenni ederim efendim.³ (a.b.ç.)

Mecmua'nın Ekim 1925'te çıkan ilk sayısında, Türkiye'de antropoloji araştırmaları yaparak "ileri gitmek ve Türk antropoloji tetkikatını terakki ettirmek için... Tıp Fakültesi'nin müessese-yi teşrihîyesine rabt ve ilhak edeceğimiz bir tetkikat merkezi tesis etmek münasib olur," denilmektedir.⁴ Türk Antropoloji Tetkikat Merkezi'nin Kasım 1925'te kuruluşuyla derginin Ekim'deki ilk sayısındaki bu beyan arasında bağlantı olduğu açıktır. Ancak derginin ikinci sayısında Merkez'in ismi Türk Antropoloji Müessesesi⁵ olarak değiştirilmiştir. Darülfünun Tıp Fakültesi bünyesinde başlatılan araştırmalar, 1933 yılında İstanbul Üniversitesi açıldığında Fen Fakültesi bünyesinde kurulan Antropoloji kürsüsüne taşınmıştır. 1935'te Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin açılmasından sonra, Müessese Ankara'ya naklolmuş ve bu sefer adı Türk Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü olarak değiştirilmiştir.

3. Şevket Aziz Kansu, *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1940, s. v.

4. Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kayaçan, İsmail Hakkı Çelebi, "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdânın Lûzum ve Faidasına Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 1, Ekim 1925, s. 10.

5. 1931'den sonraki sayılarında, muhtemelen dildeki öztürkçecilik ve sadeleşme hareketiyle paralel olarak, müessese yerine "enstitü" kelimesi kullanılmıştır; ne var ki bu yeni kelime de Batı dillerinden alınmıştır.

Kansu Türkiye'de antropoloji disiplininin gelişim tarihini ikiye ayırmaktadır. 1925-29 arasındaki ilk dönemde Türk Antropoloji Müessesesi'nin faaliyetleri "sırf araştırma ve neşriyat" olarak belirtiliyor. Bu dönemde Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi'nde bulunan Tetkikat Merkezi'nin ilk çalışmaları arasında Karacaahmet Mezarlığı'ndan toplanan kafataslarının ölçümü vardır. Bundan başka, Türk, Ermeni, Rum ve Musevi gibi "farklı ırkî kökenlere mensup okul çocuklarının neşvüneması" üzerine karşılaştırmalı araştırmalar da yapılmıştır.⁶

Türkiye'de antropolojinin gelişmesinde ikinci önemli aşama "antropoloji tetkiklerinin bu ilim sahasında ihtisas yapmış unsurlara devri⁷ ve Türkiye'de akademik bir tedris hayatının başlamasıyla karakterizedir."⁸ Eğitim alanına antropolojinin girmesinin hayati bir mesele olduğunu Müessese'nin kurucularından olan *Mecmua*'nın sürekli yazarları ilk sayıdan itibaren belirtmektedirler.

Tesis edeceğimiz antropoloji darülmesaiinde taharriyat-ı zatiyemizi takip edecek ve şakirtlerimizi yetiştireceğiz. Talebemize müşahede, mesaha, tahrir ve kitabiyat taharriyatı öğretilecektir. Bu kadrolar kuvvet bulduktan, nüve kemal-i faaliyete geçtikten sonra mahallinde müşahedatta bulunmak için Anadolu'nun muhtelif köşelerine nakl-i mekân edeceğiz. Şakirtlerimiz de memleketimizin bütün aksamına dağılacak ve antropoloji merkezinin muhabirleri olacaklardır. Zaten daha şimdiden her sene fakülteden çıkıp Anadolu'ya giden bütün sivil ve askeri talebenin bize toplayabilecekleri kâffe [bütün] malumattan müstefid olacağız. ... Yavaş yavaş şebeke genişleyecek, müşahedat taaddüt edecek ve bu suretle Türk antropolojisi hakkındaki malumatımız terakki edecektir.⁹

6. Şevket Aziz Kansu, *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*, s. 3. Orijinal metinde sadece Türk ismi büyük harfle yazılmış, diğerlerinde küçük harf kullanılmıştır. Adı geçen araştırma üç sayı üst üste *Türk Antropoloji Mecmuası*'nda yayımlanmıştır: Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukâyesevi Tetkiki", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 2, Mart 1926, s. 5-18; no. 3, Eylül 1926, s. 5-19; no. 4, Mart 1927, s. 10-19.

7. Burada Kansu'nun kendisinden bahsettiği açıktır, zira bu cümleden hemen sonra üçüncü şahıs kullanarak Paris'e tahsile gönderilişini anlatmaktadır.

8. Şevket Aziz Kansu, *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*, s. 3.

9. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdânın Lûzum ve Faidasına Dair", *a.g.y.*, s. 10-1.

Türkiye'de antropoloji eğitiminin resmen 1933'te başladığı doğruysa da, 1930-33 arasında Tıp Fakültesi'nde antropoloji konferansları düzenlendiği bilinmektedir. Bu konferanslarda daha çok fiziksel antropoloji konuları işlenmekteydi. 1932 yılında Ankara'da toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi'nden sonra Atatürk, antropoloji konferanslarının İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarih öğrencilerini de kapsayacak şekilde genişletilmesini istemiş, bunun üzerine 1932 yaz sömestrinde Şevket Aziz Kansu tarafından Edebiyat Fakültesi'nin tarih öğrencilerine prehistorya hakkında bir dizi konferans verilmiştir.¹⁰

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde kurulan Antropoloji Bölümü'nün müfredat programı temel olarak farklı "beşer ırklarının" ayırımına dayanıyordu. Ana başlıklar arasında, "beşer ırklarının tarifi ve tarihi", "Asya ırkları, Avrupa ırkları, Afrika ırkları, Amerika ve Okyanusya ırkları", "ırkî karakterler", "ırkî karakterlerin müşahade ve tetkik usulleri", "morfoloji ve öjenik malûmatı", "umumi Türk tarihinin antropolojik ve ırkî esasları" gibi dönemin ırkçı antropolojinin çerçevesi dahilindeki konular vardı.¹¹ Müfredata uygun olarak, imtihan konuları da ırksal karakterlerin teşhisi-ne dayanıyordu. Bu imtihan usulleri içinde, "insanın kemiklerinin ve kafalarının teşhis, tarif ve ölçülmesi", "fotoğraflar üzerinde insanın tipik varyetelerinin [çeşitlenmelerinin] belli başlı karakterlerinin tarifi"; "haritalar üzerinde ehemmiyetli bazı ırkların ve varyetelerin jeografik mevkii, sanatların, âdetlerin, lisanların, dinlerin, müesseselerin yayılışına işaret edilmesi ve gösterilmesi," gibi başlıklar bulunuyordu.¹²

Müfredattan da anlaşılacağı gibi bölümün antropoloji disiplinine yaklaşımı genel olarak fiziksel antropolojiye, özelde ise frenolojiye kayıyordu. Oldukça geniş kafatası ve kemik koleksiyonlarına sahip olan Enstitü, birçok araştırmada bu envanterden faydalanıyordu. Kansu 1940'ta yazdığı *Tarihçe*'de "bugün Türk Antropo-

10. Şevket Aziz Kansu, *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*, s. 4.

11. A.g.e., s. 9. 12. A.g.e., s. 18.

loji Enstitüsü'nde Anadolu Kemik Koleksiyonuna dahil 372 kafa ve İstanbul Kemik Koleksiyonuna dahil 1040 kafa mevcuttur. Kal-kolitik ve Bakır çağı devrinden Selçuk devrine kadar, muhtelif pre-historik ve historik devirlere ait de 118 kafa mevcuttur," diyor.¹³

Metodolojik Yaklaşımlar: Ödünç Almak

Türk Antropoloji Mecmuası'nda yayımlanan birçok makaleden, yazarların Batı'da geliştiği şekliyle fiziksel antropoloji ve ırkın önemi gibi konularda bilgili olduklarını anlıyoruz. Yazarlara göre bize mahsus tetkikler ancak Batı'nın bilimsel dehasını aşınca başlayacaktır. Fakat Batı'nın standartlarını yakalamak adına şu ana kadar Batı tarafından çoktan elde edilmiş yöntemleri ve erişilmiş sonuçları kullanmanın gerekli olduğu kabul edilmiştir. Halil Halid konuyu şu sözlerle gayet iyi açıklamaktadır:

Bin bir müşkilattan bin bir ızdırabat ile çıkmış olan milletimiz funun sahalarında ciddi surette ve sulh-u sükûnet üzere taharriyat ve icraata başlayabilecek devreye gireli henüz birkaç sene geçti. Her lazım olan şeye birden başlamağa kudret-i mevcudumuz kâfi gelmez; burası malum ve müsel-limdir. Şu kadar var ki biz bu memleketde mukteziyat-ı medeniyye gibi bedîiyyât-ı fenniyyeyi [estetik ilmi] dahi bizden evvel davranarak terakki eden milletlerden istinsah ederiz. Mevcudu ittihaz bir şeyi ihdas kadar müşkil olmadığı gibi uzun zaman daha büyük fedakârlıklara da mütevakkıf değildir.¹⁴

Bu benimseme ve uyarlama süreci bazı çekincelerle birlikte kabul edilmiştir, çünkü dışarıdan ödünç almak demek "hususî" olan-dan kayıplar vermek anlamına gelmektedir. Antropolojik araştırmaların altında yatan milliyetçi kaygılar bu dönemde verilmiş kararlarda etkili olmuş olmalı. Dolayısıyla yazarlar, kendi milli manevi değerlerine sadık kalacaklarını ve sadece maddi konularda Batı'dan ithal yoluna gideceklerini açıklamışlardır:

13. Şevket Aziz Kansu, *a.g.e.*, s. 6.

14. Halil Halid, "Antropolojinin Temmatını da Öğrenmeliyiz", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 2, Mart 1926, s. 52.

Asya'yla Avrupa'nın nokta-yı mültekasında [kavşak] bulunmamız hasebiyle vâsi [geniş, büyük] bir vazifenin ifasıyla mükellef olduğumuzu da müdrik bulunuyoruz. Bu vazifenin ifasında adem-i muvaffakiyete düçar olmayacağız. *Garbe teveccüh ettik [yöneldik]. Şeref ve haysiyetimizden, anane-yi milliyemizden hiçbir şey terk etmeksizin, Avrupa'nın mesere-i intizam-perveranesini ve sanayiini, terakkiyatını taleb ediyoruz.*¹⁵ (a.b.ç.)

Eğitim konusu tartışılırken de Batı'yı yakalamak ve nihayetinde geçmek vurgusu yapılmaktadır. Antropoloji disiplini söz konusu olduğunda Batı'daki meslektaşlarının Türkiye'ye ve kendilerine nazaran çok ilerde olduklarını defalarca tekrarlayan derginin yazarları, güçler eşitlenene kadar Batı'nın model alınması gerektiğini kabul etmişlerdir. Buna rağmen, zamanın antropolojik söyleminde hissedilen milliyetçi ton hiçbir zaman tamamen kenara itilmemiş, ödünç almanın gayesi olarak belirtilmiştir. Nureddin Ali Berkol'un üniversite üzerine bir makalesinde bu hava sezilenebilir:

Elzemiyyeti derkâr [malum] milliyetperverlik hududu dairesinde daima ileri gitmek istiyor ve büyük hemşirelerimiz olan garb darülfünunlarıyla itisab-ı müsavat gayesini takip ediyoruz.

Bu maksadla ecnebi mütehassısların muavenetine müracaatta tereddüt etmiyoruz.¹⁶

Antropolojik Çalışmalarda Devlet Desteği

Atatürk'ün ırk kavramı ile ilgili birçok Batılı kaynağı bizzat inceleyerek Türk ırkının karakteristik özelliklerinin "bilimsel bir anlayışla" ortaya konmasını ve ırk kavramının "sosyal" olarak kitlelere benimsetilmesini istediği iddia edilmektedir.¹⁷ Birçok tıp doktorunun (özellikle de anatomistlerin) Türk ırkının özelliklerini belirlemeye çalışmaları Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda başlamış ve bu çalışmalar *Türk Antropoloji Mecmuası* çatısı altında toplanmıştır.

15. Nureddin Ali Berkol, "İstanbul Darülfünunu'nun Şekli-i Hâzırı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 59.

16. A.g.ç., s. 58-9.

17. M. Cihat Özkönder, "Dünyada ve Türkiye'de 'İrk' ve 'Etniklik' Kavramları", *RÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, cilt II, no. 1, Bahar 2000, s. 65.

Türkiye'de antropolojinin bilimsel bir disiplin olarak doğuşu ve gelişim süreci incelendiğinde, Türk ırkının karakteristik vasıflarının belirlenmesinin milli bir hedef olarak görüldüğü anlaşılabılır. Devlet, disiplinin gelişmesi için araştırmalar yaptırarak, enstitüler kurarak, antropoloji tahsili yapmak isteyenleri bursla yurtdışına göndererek, *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın araştırmalarını destekleyerek bilinçli adımlar atmıştır. Tüm bu yapılanlar, "bilimsel bir araç" olarak antropolojinin, Türk ırkının üstünlüğünü kanıtlamak için faydacı şekilde kullanılmasının göstergeleridir.

Karşılaşılan "teşvik" yöntemlerinden biri, hükümetin bazı yetkililere ve okul yöneticilerine derginin antropometrik çalışmalar yapan doktor-yazarlarına kolaylık sağlamaları konusunda talimat vermesidir. Örneğin Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kayacan ve İsmail Hakkı Çelebi tarafından "İstanbul'daki farklı ırklar" üzerine yapılan araştırmanın arkasında ciddi devlet desteği vardır. Üç sayı üst üste yayımlanan araştırmanın, ikinci kısmında belirtildiğine göre:

Hükümetin icraî yardımı olmasa idi bu tetkikat aaleb [çok, pek] ihtimal gayr-i mümkün olur; her halde azim müşkilata tesadüf ederdi. Maarif Müdüriyeti bu ilmî tetkikata medar olabilecek kâffe [cümle, bütün] malumatı ita eylemeleri hususunu bütün İstanbul mektepleri müdürânına hususi bir sirkülerle emr ve tebliğ eyledi.

2200 Rum, 1600 Ermeni, 1340 Musevi, 720 Levanten yahut meleze, "gayr-ı muayyen ırk", dair erkamat [sayılar] elde edebildik.¹⁸ (a.b.ç.)

1927'de Türk ırkının antropolojik özelliklerini, antropometrik ölçümler yoluyla ortaya çıkarmayı hedefleyen benzer bir makalede, yazarlar "yetkililerin" rolünden şu şekilde bahsetmektedirler:

Son derece vâsi olan bu memlekette tayin edilmesi icap eden muhtelif tesirat Türk'ün bünyevi evsafı üzerine bazı tahavvülat icra eylediğinden, müşahedatı yalnız evvelce tetkik eylediğimiz zümrelerde değil Anadolu'nun her mıntokasında teksir icap eylemektedir. İşte bu suretle bu satırların mü-

18. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer İrkların Mukâyesevi Tetkiki, 2. Kısım: Eşhas ve Efradın İnkışaf ve Neması", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 3, Eylül 1926, s. 5.

tevazı bir medhal teşkil eyledikleri taharriyatın derece-yi ehemmiyeti tayin eylemektedir. Diğer taraftan bu tettebbuatı neticelendirmek için *hükümet kuvve-yi teşriisinin* [kanun yapma yetkisi] *elzem olduğunu ilave bî-lüzumdur*. Fakat *münevver Türk muhitinde antropoloji ilmine verilen ehemmiyetten dolayı bu hususta her türlü muavenet ve suhuletin bizlerden diriğ* [esirgeme] *edilmeyeceği emindir*.¹⁹ (a.b.ç.)

"Türk Halkının Antropolojik Karakterleri":

64.000 Kişi Üzerinde Anket

Türkiye'de ırkçı antropolojinin hegemonyasını yayma misyonu düşünüldüğünde, akla gelecek önemli isimler vardır. Bu milliyetçi bilimciler genellikle devlet, çoğu durumda da bizzat Mustafa Kemal tarafından belli görevlere atanmıştır. Afet İnan, Tarih Tezi'nin oluşturulmasındaki büyük rolünün yanı sıra Türk ırkının karakteri üzerine yaptığı "bilimsel araştırmalarla" da Türk milli kimliğinin ırka dayandırılmasına büyük katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla bu misyoner grup içinde sayılabilecek en önemli şahsiyetlerden biri olarak değerlendirilmelidir.

Afet İnan, 1939'da tamamladığı doktora tezini Eugène Pittard'ın danışmanlığında Cenevre Üniversitesi'nde hazırlamıştır. Tezin konusu Türk halkının ırksal özellikleridir ve yöntem olarak antropometrik ölçümler kullanılmıştır. Burada belirtmemiz gerekir ki Afet İnan antropolojiyi ancak tarihsel araştırmalara faydası olacak yardımcı bir unsur gibi görmektedir. Diğer bir deyişle bu çalışmayı yapmasının altında yatan sebep, Türklerin brakisefal Alpin ırkının mükemmel temsilcileri olduğunu göstererek, Türklerin kadimliğini ve tarih boyunca sürmüş ebedi üstünlüğünü kanıtlamaktır.

Afet İnan, tezi için 200 kadın üzerinde bir ön çalışma yaptığını, fakat daha sonra çok daha büyük, hatta devlet tarafından desteklenecek bir tetkikin gerekli olduğunu fark ettiğini söylüyor. Üstlendiği araştırma projesinin arkasındaki dinamikleri şöyle açıklıyor:

19. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 5, Ekim 1927, s. 15.

M. Kemal Atatürk büyük devlet işleri arasında tarih ettütleriyle bizzat meşgul olurdu. *Kurtardığı milletin tarihini* ilmi yollardan araştırmak için *tarihçilere vazifeler vermişti*.

1932'de kurulan Türk Tarih Kurumu'nun büyük ve geniş çalışma programının esaslarından biri de Türklerin ırkî karakterlerini tespit etmektir.

...Atatürk'ten aldığım tarihi fikirler, *Türk'e tarihte ve bugün layık olduğu yerini* vermektir. ...1936 yılında, bütün memlekette büyük ölçüde antropometrik bir anket yaptırmak arzumu Atatürk'e anlattım. Uygun gördüler ve beni teşvik ettiler. Bunu hükümetten rica etmemi emir buyurdular.²⁰ (a.b.ç.)

Böyle kapsamlı bir projenin gerçekleştirilmesinde devletin ne kadar hayati bir rol oynadığına dikkati çekmek gereklidir. Her şeyden önce Atatürk Afet İnönü'nün önerisini onaylamış ve kendisini cesaretlendirmiştir. Herhangi bir işe başlamadan önce kesinlikle gerekli olan bu onay safhasından sonra, ikinci aşamada zamanın başbakanı İsmet İnönü, Milli Güvenlik Bakanlığı, Sıhhat Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı'na her konuda yardımcı olmaları için emir vermiştir. Araştırmanın organizasyonu Sıhhat Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. 1937 ve 1938 süresince başbakan olan Celal Bayar, İstatistik Enstitüsü müdürü Celal Aybar, Sıhhat Bakanı Refik Saydam, Antropoloji profesörü Şevket Aziz Kansu tüm araştırma boyunca yardımcı olmuşlardır.²¹ Sivil ve askeri doktorlar, sıhhiye memurları, beden eğitimi öğretmenleri çalışmanın yürütülmesi için görevlendirilmiş ve ücretleri Sıhhat Bakanlığı tarafından ödenmiştir. Anketin yapılması için memur edilen 23 kişi 11-19 Haziran 1937 tarihleri arasında bir hafta boyunca, Şevket Aziz Kansu'nun Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji laboratuvarında verdiği bir kursa tabi tutulmuşlardır. Kursun sonunda bütün memurlara, öğrendiklerini özetleyen, Sıhhat Bakanlığı'nın bastırdığı "Antropoloji Tetkikleri için Rehber" adında bir kitapçık verilmiştir.²²

1937'de çok geniş bir alana yayılan antropolojik tetkik başla-

20. Afet İnönü, *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı Anadolu* (64.000 kişi üzerinde anket), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1947, s. 67-9.

21. A.g.e., s. 67-9.

22. Şevket Aziz Kansu, *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*, s. 21.

tılmış ve projenin tamamlanması altı ay sürmüştür (19 Haziran-31 Aralık 1937). Projede Türkiye haritası on farklı bölgeye ayrılmıştır: 1. Trakya, 2. Bursa ve Bilecik, 3. Çanakkale, Balıkesir ve Manisa, 4. Ege, 5. Eskişehir, Afyon, Burdur, Kütahya, Isparta, Antalya, 6. Orta Anadolu, 7. Garbî Karadeniz, 8. Cenedup, 9. I. Şark, 10. II. Şark. Bu bölgelerde yapılan tetkikler süresince, ırksal karakterleri belirleyen on yedi farklı ölçüm yapılmış, ölçümler için gerekli aletler Sıhhat Bakanlığı tarafından sağlanmıştır. Çalışma sonunda her iki cinsiyetten toplam 64.000 kişinin ölçüldüğü iddia edilmektedir.

Ordu Desteği

Mecmua ile devlet arasındaki sıkı ilişkileri gösterecek diğer bir kanıt da askeriye'nin verdiği destek olabilir. Askeriye, antropologların Türk ırkı üzerinde incelemelerde bulunmalarına ve bu incelemeler için askerleri denek olarak kullanmalarına gönüllü şekilde izin vermiştir. Şevket Aziz Kansu'nun Anadolu ve Rumeli Türkleri arasındaki farklar üzerine yazdığı bir makale için kullandığı ölçümler tamamen askerler üzerinde yapılmıştır. Kansu makalenin başında 3. Kolordu Komutanı "Şükrü Naili Paşa Hazretleri'ne içten teşekkürlerini" sunmaktadır.²³ Örnekleme olarak askerlerin kullanılmasının diğer bir örneği de Melih Kınay'ın Ankara Gedikli Erbaş Ortaokulu'nda yaptığı çalışmadır.

Örnekleme sorununun çözülmesine katkıda bulunmanın yanı sıra ordu, 1931'de askeri okulların müfredatına mecburi antropoloji dersleri ekleyerek antropoloji eğitimini desteklemiştir. Şevket Aziz Kansu, "Antropoloji Tedrisatı" hakkındaki makalesinde konuya değiniyor ve aşağıdaki bilgiyi veriyor:

Askeri Sıhhiye Rıyaseti 1930-31 ders senesinden itibaren Tıp Fakültesi'nden mezun olan askerî son sınıf talebelerine Antropometri hakkında usul ve malumat iktisabını mecburi kılmıştır.²⁴

23. Şevket Aziz, "Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri ", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 11, Mart 1931, s. 3.

Bütün bunlar göz önüne alındığında ordunun antropolojik araştırmaların sürmesine ve gelişmesine yardımcı olduğunu söylemek mümkündür. Devletin yönetici seçkinlerinin büyük kısmının zaten ordu saflarından geldikleri göz önüne alınırsa devlet ve ordunun tutumlarındaki bu paralellik şaşırtıcı olmayacaktır. Her iki kurumun da birleşik milliyetçi hedefler peşinde olduklarını söylemek herhalde yanlış olmaz.

2 Mecmua Neden Yayımlanıyordu?

Türkiye'de antropolojinin gelişimi gözden geçirilirken neden bir dergi yayımlama ihtiyacı duyulduğu konusunu da düşünmek gerekir. Bu bağlamda, "antropolojik tetkik" deyince başarılması gereken ne tür görevlerden ve ulaşılması gereken ne gibi hedeflerden bahsedildiğini de anlamak önemlidir.

"Antropolojik Tetkik"ın Anlamı

Öncelikle antropoloji disiplininin iş tanımının nasıl yapıldığının, yani inceleme alanının neleri kapsadığının ortaya konması faydalı olacaktır. Derginin ilk sayısından başlayarak, antropolojinin iş tanımında "ırkların tetkik ve tespit edilmesi" konuları güçlü şekilde vurgulanmıştır. Denilebilir ki *Mecmua*'nın araştırma birimi ırktır. Her ne kadar antropoloji insan zümrelerinin bilimi olarak tanımlanmış olsa da, "antropoloji özellikle fiziksel özelliklere dayanan ırkî vasıflarla meşgul olur," denilerek tanım inceltilmiştir:

İnsanlar aile, kabile, ırk, kavim suretinde tecemmu ettiklerinden bu tecemmuların seciyeleri, faaliyet tahlilleri, aks-ül-amelleri [reaksiyon], cemaat-i beşer antropolojisi namı altında mütalâa olunur. Bu ilim evvel emirde menşe-i beşeri mütalâa eder ve beşeri noktadan nazar-ı itibare olunan meb-

hâs-ı müstehâsât [paleontoloji] bütün müstehâsın [fosil] insan ırkları ile birlikte bu ilmin mevzuuna dahil olur. Ondan sonra büyük cemaat-i beşeriye-nin menşelerini, tekâmüllerini ve hal-i hazır intişar ve inkisamlarını mütâlâ eder: *uruk ve ahali* ve *akvamın tarif ve tavsifi*.²⁵ (a.b.ç.)

Daha sonraki bir sayıda, derginin önemli yazarlarından coğrafyacı Lefebvre'in yazdığı bir makalede, antropolojinin çalışma konusunun insan ırklarının araştırılması olduğu tekrarlanmıştır:

İrk diye adlandırılan, aynı somatolojik (başka bir deyişle bedensel) özellikleri arzeden insan topluluklarıdır. Bu özelliklerin en önemlileri arasında: bazıları morfolojiktir, çünkü bedenın dış ve iç veçheleriyle ilgilidir; yani deri, saç ve göz rengi, kafatası boyu, biçimi ve kapasitesi, vb.: diğerleri ise fizyolojiktir, çünkü beslenme ve uyku gibi organik işlevlerle ilgilidir. Dolayısıyla ırk, somatolojik bir birim olarak değerlendirildiğinde, zoolojik bir olgudur.

Antropolojinin konusu ırkların incelenmesidir. Bu bilim, homo türünün somatolojik özelliklerini tanımlama niyetindedir; türü, ya diğer hayvanlar nazarında, ya da kendi çeşitliliği içinde değerlendirir.²⁶ (a.b.ç.)

Nureddin Ali Berkol'un 1926 senesinde Paris'te verdiği konferans 1927'nin Mart ayında yayımlanan 4. sayıda "İstanbul Darülfünunu'nun Şekl-i Hâzır" başlığıyla yayımlanmıştır. Genel olarak Darülfünun ve Tıp Fakültesi üzerinde duran Nureddin Ali Türk Antropoloji Müessesesi'nin kuruluşundan söz ederken temel gayenin Türk ırkı ve Anadolu'ya yayılmış diğer ırkların tetkik edilmesi olduğunu belirtmiştir. Böylelikle, kuruluşunun üzerinden henüz bir yıl geçmiş olan *Müessese*'nin öncelikli hedefinin ırka dayalı araştırmalar yapmak olduğu açıkça anlaşılmış olur.

Türkiye Antropoloji Müessesesi geçen sene Müderris Neşet Ömer, Süreyya, Mouchet ve İsmail Hakkı Çelebilerin faalâne mesaisiyle tesis olundu. *Gayemiz Türk ırkıyla Asya-yı suğrânın vâsi arazisi üzerinde dağılmış bulunan ırkların tedkikidir.*

Türkiye Antropoloji Mecmuası'nın ilk iki nüshası neşrolunmuştur. Esasen daha şimdiden Beynelmilel Antropoloji Merkez-i Umumisiyle irtibat-ı

25. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdân-ın Lüzum ve Faidasına Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 1, Ekim 1925, s. 6.

26. Lefebvre, "Coğrafya ve İrklar Meselesi", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 20.

tam peydâ eylemiş bulunuyoruz. Merkezin muktedir katib-i umumisi Müderris Papillaud da mecmuamızın müdürlerindendir.²⁷ (a.b.ç.)

"Milletler Arasında Müstakil Mevkil"

ve Türk Irkını Yüceltme

Yazarlar, derginin niçin yayımlanmakta olduğu konusundaki açıklamalarında, dönemin antropolojik araştırmalarının içkin milliyetçi temellerine ciddi atıflarda bulunmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti, savaşların bitmesi ve sınırların belirlenmesinden, yani maddi mücadele ve kazanım aşaması tamamlandıktan sonra, yeni kurulmuş bir devlet olarak dünyanın muasır medeniyetleri arasında tatminkâr bir mevkii edinmek arzusundadır. İhtiyaç duyulan, Türk milletinin manevi ve tarihsel üstünlüğünü kanıtlamaktır. Bu noktada temelleri yeni atılmış antropoloji biliminin de yardımları olacağı umulmaktadır.

... Eğer bir millet suret-i mahsusada *tetkike şayan* olmuş ise o da bu zafer ve inkişaf günlerinde bulunan bizim milletimizdir. O halde *Türklerde birçok evsaf olmak lazım gelmez mi?* Siyaset itibarile, *milletler arasındaki müstakil mevkimizi* tamamiyle istemek hakkımız ise, *akvam ve cemaat-i beşeriye arasında ırkımıza raci olan mevkii tesis etmek* de öylece vazifemizdir. İşte antropolojiye ilk safhada düşen iş budur.²⁸ (a.b.ç.)

Avrupalı devletler tarafından tanınma arzusu ve bu devletlerle rekabet edebilme ihtimali de milli kimlik edinme serüveniyle ilgili olarak görülebilir. Dış dünya tarafından kabul görmek için, *Mecmua* hem "bilimsel" (ırksal) olarak Türk ırkının üstünlüğünü kanıtlamakla hem de Türkçe bilimsel araştırmaları ilerletmekle yükümlüydü. Nureddin Ali Berkol şöyle yazmıştır:

1926 senesi cumhuriyetçileri olan bizler, *âlemdeki mevkimizi istihkak etmiş olduğumuzu müdrik bulunuyor* ve âlemde bize *münasib bir mevki ve-*

27. Nureddin Ali Berkol, "İstanbul Darülfünunu'nun Şekli-i Hâzırı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 53.

28. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdânın Lüzum ve Faidasına Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 1, Ekim 1925, s. 5.

rilmesini istiyoruz. Pek eski bir kavimiz. Fakat Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin sevk ve idaresinde gösterdiğimiz parlak cehd [çalışma, çabalama] ve mesai, en genç akvamın şüunatında [hadiseler, olaylar, almanak] ahz-ı mevkîe layıktır. Çünkü, bu cehd ve mesai Türk milleti usaresinin [özüsu] daima dinç ve zî-iktidar olduğuna şehadet ediyor.²⁹ (a.b.ç.)

Diğer yandan derginin yazarlarının antropolojik araştırmalar yoluyla "milletler arasında müstakil bir mevkii" sahibi olduklarını göstermek istediklerini vurgulamaları, Avrupalıların dergiyi okuyup Türkleri kendilerine denk görmeye başlamalarını bekledikleri anlamına gelmez. Tersine, söz konusu olan içe dönük bir taleptir: Halkın zihninde ve gönlünde hem milli efsaneler yaratmaya hem de üstünlük iddiasında bulunmaya çok elverişli olan ırk kavramına dayalı bir *milli bilinç* yaratılmak istenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin "aslı" unsuru olan *Türk*ün milli kimlik tanımı Türk ırkına dayanılarak yapılmış ve bu anlayış her tür kanaldan topluma enjekte edilmiştir. *Türk Antropoloji Mecmuası* da bu sürecin bir parçasıdır. Dergide yazan antropologların bilinçli ve özenli bir şekilde üstlendikleri yegâne görev Türk ırkını yücelterek "yeniden yaratmak"tır.

Bir millet uzun bir devre-yi mesaibden [zor işler, müşküller] sonra talihinin mesud bir anına vasil olduğu vakit târik-i terakki ve temeddünde kendi dehaet-i mahsusasına tevfikân serbestçe inkişaf eder. İşte tamamen kendisine sahip olduğu bu tür inkişafındadır ki *kendi tarihini yeniden yazmalarını tarih-nüvisânından, kahramanlarını tebcil etmelerini şairlerinden talep eder.*

Bas-ü bad'el-mevt [öldükten sonra dirilme] sırrına uğraması tarih-i beşerin en hayret-efza hadisatından birini teşkil eden bir millet var ise o da Türk milletidir. Lâ-mevt Gazisinin zir-i idare-yi himayetinde parlak zaferler kazanan Türk milleti harbde olduğu mertebe, cesurane bir surette sulhde de târik-i terakkiye atılmaktadır.

Kadim bir millet olmasına rağmen Türk milletinin *kabiliyet-i hayatiyesi* hususunda her gün ibraz eylediği işar-ı [bildirme] bahire [besbelli] biyolojistlerin nazar-ı mütalâaya mecbur oldukları müstesna bir hadise teşkil eder. Geçen asrın ortasından beri insan ve cemaat-i insaniyenin mütalâası-

29. Nureddin Ali Berkol, "İstanbul Darülfünunu'nun Şekli Hâzır", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 59.

na başlanmıştır ki netaic ve müktesebatı itibariyle pek zengin olan bu yeni ilme antropoloji denir.³⁰ (a.b.ç.)

Şevket Aziz Kansu, üniversite düzeyinde antropoloji tedrisatını konu alan makalesinde, antropoloji tetkiki sayesinde "zinde beşer zümreleri" meydana geleceğini belirtiyor. Öyle bir antropoloji tanımı yapıyor ki bu bilimsel faaliyetin (antropoloji) altüst olmuş bir toplumu tek bir milli kimlik çevresinde toplamak için kullanılabileceği mesajını veriyor.

Antropoloji en geniş manasile beşerin tabii tarih ilmi olduğu kadar beşer zümreleri ilmidir de. *Faaliyet-i beşeriyenin kudretini artırmağa yarayan zinde beşer zümreleri teşkil etmek* gibi insaniyetin ihtiyaçlarının belki en esaslısını tahmin antropolojiye terettüp ediyor.³¹ (a.b.ç.)

Antropoloji özellikle yeni kurulmuş devletin kurucu seçkinlerinde, ama daha genel anlamda Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ve parçalanmış olarak çıkmış "şanlı imparatorluğun" hakkında yer etmiş aşığılanma ve küçük düşmenin yaralarını sarmak için elzem görülmüştür. Milliyetçi antropologların en temel yükümlülüğü Türk menşei hakkında şanlı bir tarih (kurmaca) yaratmaktır. Aşağıdaki alıntıda, antropoloğun "tabloyu resmetmesi" salık verilirken açıkça ima edilen şey tarihi yeniden yazmak ve siyasi gruplamaların öngördüğü etnik olmayan tanımlamayı reddedip, yani vatan-daşlık bağının yarattığı kimliği dikkate almayıp ırksal farklılıklara başvurarak bir ırkı (Türkleri) diğer ırklardan ayırmaktır.

Diğer taraftan *siyasi isimlerin etnik evsafın yerine kaim olmalarına* ne demeli? Bunlardan bazıları kasten, mesela galiplerin mağlupları zümreleri meyanında temsil edebilmeleri gibi gayeler takip edilerek icad edilmiştir, ... Fakat bir antropolojistin vazifesi bunların kâffesinden şüphelenmektir zira bu mahiyetteki *malumatın kâffesi ancak mevzuuya bir çerçeve*dir. Asıl mevzuu olan *tabloyu antropolojist tersim edecektir*.³² (a.b.ç.)

30. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdânın Lûzum ve Faidasına Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 1, Ekim 1925, s. 5.

31. Şevket Aziz, "Antropoloji Tedrisatı Hakkında", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 12, Eylül 1931, s. 111.

32. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 5, Ekim 1927, s. 7.

"Beşeri İctimai kudret hazinelerinin" Keşfi için İrk Tetkiki

Antropoloji, bilimselliğin kesin tonuyla, somatik (morfolojik) ölçümler yaparak, insan zümrelerinin zihinsel ve sosyal potansiyellerini ortaya çıkarmayı vaat ediyordu. Türk antropologlar da buna benzer bir antropoloji anlayışıyla çalışmaya başlamıştı. Çoğu makalede yazarlar mantıklı gelecek planları yapabilmek için Türk ırkının tipik vasıflarını bulmaya çalıştıklarını söylüyorlardı.

Halil Halid, "antropolojinin temmâtı" dediği tamamlayıcı bilimlere olan ihtiyacı inceleyen makalesinde, menşe bilgisi ve insan zümrelerinin tabii tarihinin bu ırkların yerine getirebildikleri sosyal fonksiyonları anlamaya yardımcı olduğunu da belirtiyor.

Antropolojinin gayesi fenn-i beşeriyeti ileri götürmekten ibarettir; bu tervic [kıymet ve itibarın artırma] ise benî beşerin macera-yı mazisine ve hal-i hazırına taalluku [ilişki] bulunan tetkikat ve mütalâatın cemmiyle olur. Antropoloji benî beşerin mahiyetinin kavanini hakkında tenviratta bulunan her bir şey üzerine cidden sabit bir tarzda tetkikat icra eder ve bu yolda *beşeriyetin asliyeti, tarih-i tabiîsi* üzerine taharriyatda bulunur.

... Ehzab-i insaniyye *kavimler, milletler, aşiretler* ve taifelerine vechile inşıkak [yarılma, ayrılma] etmiştir. Bunların ilmi suretde tayin-i hüvviyetlerini icra lazım gelir. Bunların tabiî mümeyyizeleri [temyiz eden, seçen, ayıran] ne türdür? Merbutiyet-i siyasiyyeleri nasıldır? Vaziyet-i ictimaiyyeleri ne eşgalde bulunuyor? Benî beşer ahvalinin bu hususdaki vaziyeti "etnografi" sahasına kalır. Hülâsa-yı kelim: *cismani beşerin revabıtı* [çoğ. rabıta, münasebetler, ilgiler] araştırıldıktan, *tarih-i tabiîsi tetkik* edildikten başka benî beşer kitlelerinin *tekavim* [çoğ. takvim] ve *sicillat devrelerine aid ahvali* ve *şecerenamesi* dahi calib-i tetkik olmak lazım gelir.³³ (a.b.ç.)

Şevket Aziz Kansu da bazı hedeflere ulaşabilmek için Türk halkının iç kudretini tespit edebilecek olan antropolojiden faydalanmak gerektiğini vurgular. Diğer bir deyişle, milletin ilerlemesi için antropoloji, "ırkî kabiliyet ve istidatları" gösteren mutlak doğrunun kaynağı olarak görülmelidir. Bu bağlamda, irksal farklılıkların

33. Halil Halid, "Antropolojinin Temmatını da Öğrenmeliyiz", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 2, Mart 1926, s. 51-2.

özcü, temelci (*essentialist*) bir bakış açısıyla değerlendirildiğini söyleyebiliriz, zira ırk herhangi bir insan grubunun potansiyel kabiliyetlerini gösteren değişmez belirleyici unsur olarak anlaşılmakta, öyle tanımlanmaktadır.

Antropoloji yarım asırlık bir ilimdir. Fakat çok tesirlidir. Beşerin menşei ve tekâmülü meselesi, ırklar biyolojisi bu ilmin en geniş ufuklarından-
dır. Orijinal memleketimizin yine en hür manada aldığımız *beşeri içtimai kudret hazineleri* birer birer tetkik edilmelidir. Bir cemiyetin müspet tetkiki fizik-sosyal dediğimiz bir determinizma dairesi içinde kabildir. Memleketimizde antropoloji ilminin tetkikatı, tedris ve intişarı kendi *bünyemizin biososyolojik teşrihi ve morfolojisi* demektir. Bu malumat bize *ırki kabiliyet ve istidatlarımızın hayattar sahalara akıtılmasını* söyleyecek, "kahraman irade"nin memleketinde onun taşan ve aşan hayat kudretine layık bir ideal yaratacaktır.³⁴ (a.b.ç.)

1930'lar Türkiye'sinde antropoloji sahasındaki neredeyse tüm araştırmaların baştan aşağı ideolojik olduğunu söylemek mümkündür. *Mecmua*'da yayımlanan çok sayıda makale Türklerin dünya milletleri arasında münasip bir mevki hak ettiğini, çünkü Türk ırkının diğerlerine kıyasla çok üstün ve kalıtsal potansiyelleri dolayısıyla her şeyi başarmaya muktedir olduğunu tekrarlamıştır. Bu bağlamda *Mecmua* çatısı altında yapılan antropolojik araştırmaların temel amaçlarının kendini övmek, milli narsisizm, milli gururu ateşlemek ve bu yeni ulus-devletin milletine özgüven aşılama ol-
duğu söylenebilir.

34. Şevket Aziz, "Antropoloji Tedrisatı Hakkında ", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 12, Eylül 1931, s. 112.

3 Yazarlar

Söz ettiğimiz dönemde iktidardaki ideolojinin temel özelliklerinden biri de politikacı-bilimcilerin önemli pozisyonlarda görevlendirilmesi idi. Akademik çalışmalarını yürütürken, samimi milliyetçiler olarak Türk milliyetçiliğini de yayma görevini üstlenen bu şahsiyetler, bilimci olmalarının getirdiği mutlak doğruya ulaşmışlık payesiyle bir çeşit dokunulmazlık kazanıyorlardı. Gelecek nesilleri de eğitme görevini üstlenmiş bu kişiler, akademik çalışmalarlarıyla yeni bir milli kimlik inşasında rol oynuyorlardı.

Cumhuriyet döneminin tarihçilerinin çoğu aynı zamanda siyasete atılmış, milliyetçi ideolojinin gelişmesi için uğraşmış kişilerdi. Dolayısıyla tarihi yeniden yazan bu kadronun içinde CHP'nin önde gelenleri, Türk Ocakları'nın önemli simaları olan Türkçü milliyetçiler ve hükümette görev alan siyasetçiler vardı. Türkiye'de 1930' lardan itibaren Afet İnan, Şemsettin Günaltay ve Fuat Köprülü gibi "milli" tarihçiler, Türk milletinin kökenlerini "bilimsel yollarla" keşfetme mücadelesinde en ön saflarda görünen kişiler olmuştu.³⁵ Yusuf Akçura, Reşit Galip gibi tanınmış tarihçiler aktif politikacılara dönüşmüş ve siyasi bir partinin organı haline gelmiş olan yegâne tarih cemiyetini (Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti) kurmuşlardı. Hem tarihçi hem politikacı kimliğini benimsedikleri için de siyasi bir örgütlenmenin içinde kültürel ve bilimsel araştırma merkezlerinin bulunmasında bilimsel nesnellığe halel getirecek hiçbir sakınca görmüyorlardı.

Türkiye'de antropolojinin doğuşu ve gelişmesi aşamasında devlet desteğinin güçlü olduğunu belirtmiştik. Türk Antropoloji Enstitüsü'nün 1925'te kurulmasından hemen sonra yayımlamaya başladığı *Türk Antropoloji Mecmuası* etrafında toplanmış olan doktor-

35. Büşra Ersanlı, *The Turkish History Thesis: A Cultural Dimension of the Kemalist Revolution*, Boğaziçi Üniversitesi, doktora tezi, 1989, s. 199; Türkçesi: *İktidar ve Tarih, Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul: AFA, 1992; İletişim, 2003.

antropologlar da varoluşlarının, milliyetçi ideolojiyle ve devletle iç içe geçmiş olduğunun bilinciyle rejimin uysal destekçileri olmayı sürdürmüşlerdir.

Derginin yazarlarının büyük çoğunluğu İstanbul Darülfünunu'nun Tıp Fakültesi'nde ders veren akademisyen doktorlardır. 1925'ten 1930'a kadar ekip olarak çalışmış olan Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kayacan ve İsmail Hakkı Çelebi, derginin uzun süre "beyin takımı" olmayı sürdürmüş ve peş peşe yayımlanan sayılarda çok etkili makaleler yazmışlardır.

Dil, tarih, milli kültür ve özellikle antropoloji alanındaki tetkikler ve Türklerin ırksal özellikleri üzerinde yapılmış çok sayıda araştırmanın yayımlanması, Türk milliyetçiliğinin ırka dayalı temellerinin teorisinin oluşturulması bağlamında son derece önemlidir.* Türk milliyetçiliğine eklenmekte olan ırkçı unsurlara bilimsel meşruiyet kazandırmak için antropolojiye başvurulduğu düşünülürse, milliyetçi söylemdeki ırkçı tonlamaların, sadece lafta kalmayan –yani, sadece dil sürçmesiyle açıklanamayacak– teorik altyapısının kurulması için kararlı adımların atıldığı daha planlı bir projenin dışavurumları olduğu söylenebilir.

Mecmua'nın tüm duayenleri Darülfünun'da üst kademelerde görev yapan önemli kişilerdi ve Darülfünun'da üstlendikleri idari işleri veya parti-devlet örgütündeki siyasi rolleri yoluyla hükümet bürokrasisiyle de bağları vardı. Önemli yazarlardan biri olan Nureddin Ali Berkol'un derginin ilk dört sayısı boyunca Darülfünun Emmini (rektör) olarak görev yaptığı belirtilmektedir. 1927 seçimlerinden sonra İstanbul'dan milletvekili seçilerek meclise girince rektörlükten istifa etmiş, fakat hem Darülfünun'daki Anatomi Profesörlüğünü hem de dergide yazmayı (yayımlanan son makale 1929'da) sürdürmüştür.³⁷ Berkol 1929'da Meclis Başkan Yardımcısı olmuş ve bu görevi 1931'de sona ermiştir. Söz ettiğimiz "beyin

36. Hikmet Tanyu, *a.g.e.*, s. 87-8.

37. 1927 seçimlerinde aday gösterme sistemi değişmişti (bkz. s. 38). Nureddin Ali Berkol'un İstanbul'dan aday gösterilmiş olması, derginin devletin seçkin kadroları ve Kemalist ideoloji ile uyum içinde çalıştığını göstermektedir.

takımı"nın diğer bir üyesi olan Neşet Ömer İrdelp, Berkol'un milletvekili seçilmesinden sonra, üç yıldır sürdürdüğü Tıp Fakültesi Reisi (dekan) görevini bırakmış, 1927'de rektör olmuş ve bu görevi 1930'a kadar sürdürmüştür. 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi'nin ilk rektörü olmuştur. Mustafa Kemal'in özel doktorluğunu yapan İrdelp'in çok imtiyazlı, sözü ve emirleri çok geçerli bir kişi olduğu söylenmektedir.³⁸ *Mecmua*'nın önemli yazarlarından Süreyâ Ali Kayacan da, 1928'den 1930'a kadar Tıp Fakültesi Reisi olarak görev yapmıştır.

Mart 1930'da yayımlanan derginin yedinci sayısında, "Tıp Fakültesi müderris muavinlerinden" Şevket Aziz Kansu, *Mecmua*'nın "umumi kâtibi" olmuştur. Kansu'nun kadroya dahil olmasıyla birlikte etkisi derhal artmış ve yazdığı makaleler çoğalmıştır – sayıca "beyin takımı"nı dahi geçmiştir. Kendi başına *Mecmua*'nın "ruhu" olan Kansu'nun, Türkiye'de antropolojinin gelişmesi için sarf ettiği "paha biçilmez gayretleri" sonuçsuz kalmamış, 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra ciddi bir terfi ile ödüllendirilmiştir.

Şevket Aziz Kansu'nun yükselişi ve önceki takımın 1930'dan itibaren tamamen sessizleşmesinin sebepleri konusunda ciddi bir bilgiye ulaşılamıyor. Ancak Şevket Aziz'den önceki neslin dışlandığını ya da değerinin azaldığını düşünmek doğru olmayacaktır, zira bu kişiler "idare hey'eti" adı altında *Mecmua*'nın bünyesinde bulunmaya devam etmektedir. Derginin kurucu grubu, Türk ırkının antropolojik çalışmalarla yüceltilmesi ve böylelikle halkın milli bilincinin, diğer ırklar karşısında üstün olduğu "kanıtlanmış" ortak ırk bağına dayanarak güçlendirilmesi görevinin Kansu tarafından başarıyla yürütüldüğünü düşünerek geri plana kaymış olabilir.

Mecmua, faaliyet süresi boyunca milliyetçi ideolojinin attığı adımlara sadık kalmıştır. İlk sayıdan itibaren ırkçı tavrını koruyan dergi, otoriter devlet bürokrasisinin yaptığı her türlü "reformu" meşrulaştırmaya çalışmış ve iktidarın milliyetçi özlemlerine cevap

38. Philipp Schwartz, *Kader Birliği: 1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları*, çev. Nagihan Alçı, İstanbul: Belge, 2003.

vermeye özen göstermiştir. Örnek vermek gerekirse derginin 1925'te çıkan ilk sayısında henüz ilan edilmemiş olan Türk Tarih Tezi'nin temellerini bulmak mümkündür.

Denilebilir ki, yazarların dergiye doğrudan devlet tarafından yönlendirilmesiyle ya da devletin yazarlar üzerinde kurduğu otorite sayesinde, ya da her ikisiyle, *Mecmua*'nın siyasi olarak belirlenmiş "doğrular"la çelişmeyeceği garantilenmişti. Burada altı çizilmesi gereken önemli bir nokta, statü grupları birbirine görece yakın olan bir toplumda, bu tip bir ödevle görevlendirilmenin "seçkinlik" kazanmanın yegâne unsuru haline geliyor olmasıdır. Diğer bir deyişle, yerine getirilen işlev sayesinde bu doktorlar "seçkinler" grubuna dahil oluyorlardı. Böylelikle, mit denilebilecek ideolojik doğrular, bilimsel bir dille yeniden yazılıyor ve böylece kurmaca gerçekler meşru, bilimsel doğrulara *tercüme* ediliyordu. Dolayısıyla, derginin yazarları bu anlamda sadece *çevirmendiler*.

Üniversite Reformu ve Yazarlar

Darülfünun'un kapatılması ve İstanbul Üniversitesi'nin kurulması aşamasında, yüksek eğitim kurumlarının Maarif Vekâleti'nin koşulsuz denetimi altına girmesinin yolunun açıldığını belirtmiştik. Dolayısıyla "reform", eğitim sistemini iyileştirmekten çok, otoriter tek-parti devletinin hareket alanını genişletmek yolunda elverişli bir zemin hazırlamıştır. Söz konusu sürecin ciddi anlamda bir tasfiye içerdiğini de belirtmiştik. Bu bağlamda *Mecmua*'nın öğretim üyesi yazarlarının üniversite içindeki pozisyonlarının "reform" sürecinde nasıl bir değişim gösterdiğini gözden geçirmek, bu kişilerin tek-parti rejimiyle olan ilişkilerini anlamak için faydalı bir yöntem olabilir.

Tasfiyeden önce *Mecmua*'da devamlı olarak yazı yazan Tıp Fakültesi'nden sekiz kişi olduğunu görüyoruz. Bunlar arasında Nureddin Ali Berkol rektörlük (1924-27), Neşet Ömer İrdelp dekanlık (1925-27) ve rektörlük (1927-30), Süreyâ Ali Kayacan dekanlık (1928-30) yapmışlardır.

1933 (Tasfiye Öncesi) Tıp Fakültesi³⁹

İlmi Teşrih [Anatomi]: Müderris Dr. Nureddin Ali Berkol,
Muallim Dr. Aime Mouchet.

Parazitoloji: Müderris Dr. İsmail Hakkı Çelebi

Teşrih-i Marazi [Patolojik Anatomi]: Müderris Dr. Saim Ali Dilemre

Antropoloji: Müderris Muavini Dr. Şevket Aziz Kansu

I. Dâhiliye Seririyatı [İç Hastalıklar]: Müderris Dr. Süreyâ Ali Kayacan

II. Dâhiliye Seririyatı [İç Hastalıklar]: Müderris Dr. Neşet Ömer İrdelp

Fenni Tedavi ve Seririyatı: Müderris Muavini Dr. Süheyl Ünver

Mecmua'nın yazarlarının tümünün yürütülen reformla ve siyasi iktidarla uyum içinde olduklarını düşünmek yanlış olmayacaktır, zira hiçbir tasfiyeye kurban gitmemiştir. Cemil Bilsel, Neşet Ömer İrdelp'in ardından İstanbul Üniversitesi'nin ikinci rektörü olduktan sonra, reforma karşı direnişin özellikle Tıp Fakültesi'nden çıktığını fark ettiğini ve bu direnişin dize getirilmesi konusunda kendisine fakülte dekanı Nureddin Ali Berkol'un çok yardımcı olduğunu belirtiyor.⁴⁰

Tasfiye Sonrası Tıp Fakültesi⁴¹

Anatomi Enstitüsü: Ord. Prof. Dr. Nureddin Ali Berkol,
Doç. Dr. Aime Mouchet.

Parazitoloji Enstitüsü: Prof. Dr. İsmail Hakkı Çelebi

I. İç Hastalıklar Kliniği: Ord. Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp

Adli Tıp Enstitüsü: Ord. Prof. Dr. Saim Ali Dilemre

Tıp Tarihi ve Deontoloji Enstitüsü: Doç. Dr. Süheyl Ünver

Yenilenmiş Tıp Fakültesi'nde sadece iki isim eksik görünmektedir, Şevket Aziz Kansu ve Süreyâ Ali Kayacan. Kayacan'ın durumuyla ilgili bilgimiz yoksa da Kansu'nun tasfiyeyle ilgisi olmadığını, aksine profesörlük unvanı ile terfi ettirilerek, Fen Fakültesi'ne

39. Aykut Kazancıgil, Hamit Er, "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında 1933 Üniversite Reformu", *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Bilim "Bilanço 1923-1998" Ulusal Toplantısı, Ankara Eylül 1999*, İstanbul: TUBA, 1999, cilt 1, Bölüm 2, s. 69, 79.

40. Cemil Bilsel, *İstanbul Üniversitesi Tarihi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1943, s. 57-8.

41. Aykut Kazancıgil, Hamit Er, *a.g.e.*, s. 69, 79.

aktarılmış olan Antropoloji Bölümü'ne atandığını biliyoruz.

Nureddin Ali Berkol, Darülfünun'un rektörü olduğu 1927'de yazdığı bir makalede, devlet politikasıyla *Mecmua* arasındaki sıkı ilişkinin bir örneğini vermiştir. Berkol'un makalesinden anlaşıldığına göre, yabancı öğretim üyelerinin üniversitede işe alınması hedefi de 1927 gibi erken bir tarihte belirlenmişti. Bu kişiler hem Batı'daki en yeni gelişmeleri Türkiye'ye taşıyacak hem de Türklerin bilimsel sahalarda da yeterince nitelikli oldukları "gerçeğini" dünyaya duyuracaklardı. Buna karşılık Berkol'un makalesinde "milliyetperverlikten" bahsediyor olması, bu tür bir uygulamanın belli bir şüpheyile karşılandığını ve Türk kimliğini korumanın önemini vurgulama ihtiyacının hissedildiğini gösteriyor.

Elzemiyeti derkâr [malum] milliyetperverlik hududu dairesinde daima ileri gitmek istiyor ve büyük hemşirelerimiz olan garb darülfünunlarıyla iktisab-ı müsavat gayesini takip ediyoruz.

Bu maksadla *ecnebi mütehasşıs*ların muavenetine müracaatta tereddüt etmiyoruz. İlahiyat fakültesi de dahil olduğu halde, bilcümle fakültelerimizde, garbın en son terakkiyat-ı fenniyesini tanıtımları için Türk müderrislerinin haiz olduğu bilcümle imtiyazattan müstefid olan *ecnebi müderrisler* de bulunduyoruz. ... Bu müderrik ve muallimlerin rüfeka-yı mesai ve şahidler olmalarını istiyoruz. ... müstakim ve faal mesai-perver olduğumuzu, ve darülfünunumuzun seviyesinin garb darülfünunları seviyesiyle iktisab-ı muvazene suret-i daimede mütemayil bulunduğunu bi-taraf şahidler sıfatıyla harice bildirmelerini talep ediyoruz.⁴² (a.b.ç.)

Fahri Reisler ve İdare Heyeti

Türk Antropoloji Mecmuası'nın, makale yazarları ve idare heyeti üyeleri yoluyla, hem İstanbul Üniversitesi hem de Maarif Vekâleti'yle olan ilişkileri, derginin resmi ideolojiyle iç içe olduğunu göstermek için vurgulanmalıdır. Öncelikle Maarif Vekillerinin *Mecmua*'nın "Fahri Reisleri" oldukları, şahsen isimleri de belirtilerek her sayının kapağında ilan edilmektedir. Verilen paye simgesel de

42. Nureddin Ali Berkol, "İstanbul Darülfünunu'nun Şekli-i Hâzırı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 56.

olsa, bakanlığın dergiyi *desteklediği, denetlediği ve onayladığı* söylenebilir. "Fahri Reis" unvanı eski Maarif vekillerine, İstanbul Üniversitesi rektörlerine ve Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekillerine de verilmiştir. Bu bağlamda, derginin devletle çok kanallı ve oldukça sıkı bir ilişkisi olduğu ve "devlet yayını" diye nitelenebileceği söylenebilir.

Bazı fahri reislerden ve idare heyeti üyelerinden bahsetmek, bu kişilerin yönetici seçkinler arasındaki önemine ilişkin ipuçları verebilir. Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi, derginin ilk 12 sayısında, 1925'ten 1931'e kadar "Fahri Reis", sonraki sayılarda da idare heyeti üyesi olarak görülmektedir. İlk sayıda (Ekim 1925) zamanın Maarif Vekili olduğu için, "Fahri Reis" unvanını alması anlaşılabilir bir şeydir, ancak geri kalan on bir sayı boyunca "sabık vekil" olduğu için bu unvana layık görülmesi istisnaidir. Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Refik Saydam da Mart 1926'daki ikinci sayıdan itibaren "Fahri Reis" olarak belirtilmiş ve 1939'daki son sayıya kadar bu böyle sürmüştür. 1924-30 arasında Edebiyat Fakültesi Dekanı olan Fuat Köprülü ve 1924-27 arasında İlahiyat Fakültesi Dekanı, 1927'de Sivas milletvekili olan Şemsettin Günaltay da ikinci sayıdan başlayarak idare heyetinin devamlı üyelerindendir. *Mecmua*'nın künye sayfalarındaki isimlere bakmak faydalı olacaktır:

Sayı / Tarih	Fahri Reisler	Fahri Müdürler	İdare Heyeti	Umumi Kâtip(ler)
I. 3/1925	Hamdullah Suphi (Maarif Vekili: 4/3/1925 - 19/12/1925)	G. F. Papillaut L. Mac-Aulliffe	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kayacan, İsmail Hakkı Çelebi	Aime Mouchet Süreyâ Ali Kayacan
II. 3/1926	Necati (Uğural) Bey (Maarif Vekili: 20/12/1925 - 01/01/1929), Hamdullah Suphi (Sabık Vekil), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili)	G. F. Papillaut L. Mac-Aulliffe E. Pittard	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kayacan, İsmail Hakkı Çelebi	Aime Mouchet Süreyâ Ali Kayacan

III. 9/1926	Necati Bey (Maarif Vekili), Hamdullah Suphi (Sabık Vekil), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili)	G. F. Papillault L. Mac-Aulliffe E. Pittard	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kayacan, İsmail Hakkı Çelebi	Aime Mouchet Süreyâ Ali Kayacan
IV. 3/1927	Necati Bey (Maarif Vekili), Hamdullah Suphi (Sabık Vekil), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili)	G. F. Papillault L. Mac-Aulliffe E. Pittard	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Fuat Köprülü, Süreyâ Ali Kayacan, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, Galib Ata Bey, Mahir Bey	Aime Mouchet Süreyâ Ali Kayacan
V. 10/1927	Necati Bey (Maarif Vekili), Hamdullah Suphi (Sabık Vekil), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili)	G. F. Papillault E. Pittard L. Mac-Aulliffe	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet	Aime Mouchet Süreyâ Ali Kayacan
VI. 3/1928	Necati Bey (Maarif Vekili), Hamdullah Suphi (Sabık Vekil), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili)	G. F. Papillault E. Pittard L. Mac-Aulliffe	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, Mahir Bey	Aime Mouchet Süreyâ Ali Kayacan
VII. 3/1929	Vâsîf [Çınar] (Maarif Vekili: 28/02/1929 - 07/04/1929), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili), Hamdullah Suphi (Sabık Vekil)	G. F. Papillault E. Pittard L. Mac-Aulliffe	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, Mahir Bey	Süreyâ Ali Kayacan
VIII. 9/1929	Cemal Hüsnu [Taray] (Maarif Vekili: 10/04/1929 - 15/09/1930), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili), Hamdullah Suphi	G. F. Papillault E. Pittard L. Mac-Aulliffe	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, Mahir Bey	Süreyâ Ali Kayacan

IX. 3/1930	Cemal Hüsnu [Taray] (Maarif Vekili), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili), Hamdullah Suphi (Sabık Vekil)	G. F. Papillault E. Pittard L. Mac-Aulliffe	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, Mahir Bey	Şevket Aziz Kansu
X. 9/1930	Cemal Hüsnu [Taray] (Maarif Vekili), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili), Hamdullah Suphi (Sabık Vekil)	G. F. Papillault E. Pittard L. Mac-Aulliffe	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, Mahir Bey	Şevket Aziz Kansu
XI. 3/1931	Esat [Sagay] Bey (Maarif Vekili: 27/09/1930 - 18/09/1932) Refik Saydam (S.M.İ. Vekili), Hamdullah Suphi (Sabık Vekil)	G. F. Papillault E. Pittard L. Mac-Aulliffe	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, Mahir Bey	Şevket Aziz Kansu
XII. 9/1931	Esat [Sagay] Bey (Maarif Vekili) Refik Saydam (S.M.İ. Vekili), Hamdullah Suphi (Sabık Vekil)	G. F. Papillault E. Pittard L. Mac-Aulliffe	Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, Mahir Bey	Şevket Aziz Kansu
XIII-XIV. 3-9/1932	Reşit Galip (Maarif Vekili: 19/9/1932 - 13/8/1933), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili)	G. F. Papillault E. Pittard L. Mac-Aulliffe	Hamdullah Suphi, Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, E. Pittard	Şevket Aziz Kansu
XV-XVI. 3/1934	Yusuf Hikmet [Bayur] (Maarif Vekili: 27/10/1933 - 8/7/1934), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili)	G. F. Papillault E. Pittard	Hamdullah Suphi, Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, E. Pittard	Şevket Aziz Kansu

XVII-XVIII. 3/1935	Abidin Özmen (Maarif Vekili: 9/7/1934 - 9/6/1935), Refik Saydam (S.M.İ. Vekili)	G. F. Papillault E. Pittard	Hamdullah Suphi, Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, E. Pittard	Şevket Aziz Kansu
XIX-XXII. 9/1939	Fahri Başkanlar: Refik Saydam (Başvekil), Hasan Ali Yücel (Maarif Vekili: 28/12/1938 - 5/8/1946), Hülusi Alataş (S.M.İ. Vekili)	"Fahri Müdür" kategorisi kaldırılmıştır.	Fahri Üyeler: Hamdullah Suphi, Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Saim Ali Dilemre, Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay, Aime Mouchet, E. Pittard	Direktör: Şevket Aziz Kansu

Türk Antropoloji Enstitüsü etrafında toplanmış bilim adamlarının büyük çoğunluğu ırkçı antropolojiye eğilimli tıp doktorlarıydı. Haydarpaşa Tıp Fakültesi bünyesinde kurulan antropoloji enstitüsü ve laboratuvarı, bu doktorların milliyetçi özlemlerini tatmin edecek bir yuva haline gelmişti. Bu nedenle tanınmış Türkçülerin ve CHP üyelerinin isimlerini derginin idare heyeti içinde görmek sürpriz olmasa gerek. Bütün bu "bilimsel çabaların" heves işleri olduğu, canı gönülden üstlenilmiş meşguliyetler adına sarfedilen şahsi gayretler olduğu düşünülebilir; ama durum bu değildir. Antropolojik çalışmaları devlet teşvik ediyordu ve bu bilimcileri devlete karşı görevlerini yerine getirmek için doğrudan doğruya görevlendiriyor ve yönlendiriyordu.

4 Antropolojiye Metodolojik Yaklaşımlar

Türkler için kullanılan "nâ-mütekâmil", "barbar", "vahşi" gibi sıfatları kesin bir şekilde ortadan kaldırmak ve Türk ırkının kadimliğini ve üstünlüğünü kanıtlamak için "bilimsel", yani antropolojik delilleri öne sürmek en kısa ve kesin çözüm olarak algılanmıştır.

Bazı ölçüm aletleri ve metotları kullanılarak yürütülen antropolojik incelemeler, sırf bu "ölçme" vurgusu yüzünden pozitif bilimler kadrosuna dahil edilmiş, böylelikle antropolojinin tartışılmaz doğrulara ulaşabildiği varsayılmıştır. Diğer yandan, daha önce de belirttiğimiz gibi antropolojik araştırmaların üzerindeki devlet yönetim ve denetimi çok güçlü, milliyetçi ideoloji perdesi çok kalındır. "Üretilmesi" gereken doğrular sipariş verildiği için elde edilen sonuçlar bilimsel veri olmaktan çok, bilimsel bir jargona başvurarak *uyarlanmış bilimkurgu* örnekleridir.

Yöntemler: Kraniyometri, Antropometri, Sefalometri

Yazarlar ilk sayıdan itibaren çalışmalarını morfolojik/somatik antropolojiyle smırlayacaklarını ve genel antropoloji araştırmalarını üniversitenin diğer dallarındaki meslektaşlarına (Hukuk Fakültesi, Fen Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi) bırakacaklarını belirtmişlerdi. Yazarların makalelerinde temel olarak üç ölçüm yöntemi sıklıkla kullanılmıştır: *Sefalometri*, yaşayan insanın başının ölçümü; *antropometri*, insanın bedensel özelliklerinin ölçülmesi; *kraniyometri* de kurukafanın ölçümüdür. *Mecmua*'nın 14 yıl süren yayın hayatı boyunca kullanılacak olan bu antropolojik yöntemler daha ilk sayıda belirtilmiştir:

Antropoloji nedir? Henüz pek genç ve gençliğine nisbetle de pek zengin olan bu ilmin hududu daha çizilmemiştir. Bazıları nevi *beşerin muhtelif timsallerinin bedenî mütalâasına* hasr etmek arzusuyla buna pek dar hudutlar çizmişlerdir. İşte meselenin bilhassa teşrihî ciheti budur. Beşerin bedenî mütalâası bunu eşgal ve tenevvüatında tavsif-i tevakkuf [durmak] etmemelidir. ... Evvel emirde bizzat *insanın şahsı itibarıyla ebadi, başlıca âzâsı* [organları], *bedenin muhtelif aksamının irae eylediği nisbetler*, bilhassa *re's ve âzâ-yı havass, beden-i beşerin kamet, levn, cümle şariyye* ve ilah suretiyle gösterdiği tahavvülat mütalâa edilir. Bu mütalâanın heyet-i umumiyesi ilm-i beşer-i teşrihî kadrosuna dahil olur. Fakat bu tarzda mütalâa edilen insan bî-ruh bir naaş değildir, hareket eder, söyler, yazar, teganni eder ve ihtiyacatını tedarik eder. *Lisaniyat, mukayeseli hutut, musikinin ve saydın* [avlanma], *sanaii-yi musavverenin*, ilah... menşeleri suretiyle bu muhtelif

tezahüratın mütalâası da yeni bir bahis teşkil eder: "mebhâs-ı beşer-i fizyoloji". Teşrihî Fizyoloji olan bu kısım muayyen bir ırka aid şahsı mücerred suretinde insanın mütalâasını ikmal eder.⁴³ (a.b.ç.)

Bunun yanında, ilk sayıdan itibaren, örnek alınan bilim adamları ve kullanılması gereken aletler de sıralanmıştır. Bu açıklamalar, makaleyi yazan doktorların çalışma sahasıyla ilgili hâlihazırda var olan bilgi ve deneyimlerini gösteriyor.

Broca'nın teşebbüsünden beri antropolojinin tetkik ve mütalâa vesaiti çok tavsî eylemiştir. Maa-haza [böyleyken] *Cismani Antropoloji* için tek-lif kılınan alet edevat yığını meyanında birçokları faydasızdır; denebilir ki bunlar mücerreb [tecrübeli] pratisyenlerin sırf nazar edebilecekleri süs aletleridir. *Perkarlar*, birkaç *mikyas-ı re's*, yahud *dakik-i mikyas-ı kıhıf*, – *mikyas-ı zevaya* esas aleti teşkil eder. Aks-i usulî (projection) bile bazı müelliflerin tavsif eylediği bütün teknik tekâmülü istilzam eylemez. ... Diğer yandan, *Bertillon*'un son derece kati notasyonları elzemdir.⁴⁴ (a.b.ç.)

Adı geçen kişiler, Broca ve Bertillon, insan vücudunun ölçülmesine gösterdikleri dehşetli ilgi ile tanınmaktadırlar. Broca zamanın ünlü frenologudur, Bertillon da antropometrik çalışmalara yönelmiştir. Bu antropologları örnek alan Türkiye'deki antropologlar da en iyi ölçümlerin iskelet ve kafatası üzerinde alındığına ve sadece kafatasının tetkikiyle ırksal grupların arasındaki aşılamaz sınırların belirlenebileceğine inanıyorlardı. Kafatası ve iskeletin yanında, yaşayan bedenin ölçülmesinin bilimsel kesinliği ve geçerliliğinin daha az olduğu iddia ediliyordu.⁴⁵

Şevket Aziz Kansu, 1931'de yazdığı üniversite seviyesinde antropoloji eğitimi hakkındaki makalesinde, fiziksel antropoloji alanında çalışmanın daha gerekli olduğunu belirterek özellikle Almanya örneğine değiniyor: "Almanya'da antropoloji denince yalnız fizik insan yani beşer ırklarının anatomik ve fizyolojik karak-

43. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdânın Lûzum ve Faidasına Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 1, Ekim 1925, s. 5-6.

44. A.g.e., s. 8.

45. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 5, Ekim 1927, s. 10-14.

terlerinin mütalâası anlaşılır."⁴⁶ Alman modelini izleyerek, bir ırk grubunun belirlenmesinde fiziksel vasıfların önemine değiniyor:

...Beşeriyet, filhakika zümrelere, ırklara, kütle ve devletlere ayrılmaktadır. ...antropoloji insan zümreleri ilmidir. Ve bu zümrelerin bünyelerini, faaliyetlerini ve ihtiyaçlarını hakkile anlamak için hedefleri kolektif hadiselerin mütalâası olan ilimlerden istifade eder. ...Biz biliyoruz ki bedenî karakterlerin tenevvüleri, beşeriyete muhtelif ırkları meydana getirmiştir. ...

Bir cemiyetin müspet tetkiki fizik-sosyal dediğimiz bir determinizma dairesi içinde kabildir. Memleketimizde *antropoloji ilminin tetkikatı, tedris ve intişarı kendi bünyemizin bio-sosyolojik teşrihi ve morfolojisi demektir.*⁴⁷ (a.b.ç.)

İrksal Sınıflandırmanın Somatik Temelleri

Erken 20. yüzyıl antropologları, insan türünü sınıflandırmaya uğraşırken fiziksel özellikleri kültürden bağımsız değerlendirilmişlerdi. Bu antropologlara göre ırksal hısımlık tamamen zoolojiktir, dolayısıyla ırk göz önüne alındığında sadece dahili ve harici fiziksel özellikleri ve bir nebze de fizyolojik özellikleri araştırmak yeterlidir.⁴⁸ Fiziksel özellikler iki başlık altında toplanmaktadır: cilt rengi, saç rengi ve tipi, burun şekli, boy gibi dışarıdan bakınca görülen özellikler, ve daha derinlemesine bir gözlem ve bazı aletler yardımıyla tetkik gerektirenler.⁴⁹

Lefèbvre'in *Mecmua*'daki makalelerinden birinde ırkları sınıflandırmak için sıraladığı fiziksel özellikler de bunlardır. Lefèbvre'e göre ırk, aynı somatik özelliklere sahip insan zümreleri olarak tanımlandığına göre, bu özellikler içinde en belirleyici olanları morfolojik vasıflardır, yani deri, saç ve göz rengi, boy, kafatasının şekli ve kapasitesi. Lefèbvre, antropolojinin ana çalışma konusunun ırklar olduğunu belirterek, antropoloji disiplini geliştirmek için

46. Şevket Aziz, "Antropoloji Tedrisatı Hakkında", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 12, Eylül 1931, s. 113.

47. A.g.e., s. 111-2.

48. Alfred C. Haddon, *The Races of Man and Their Distribution*, New York: Macmillan, 1925, s. 1.

49. Alfred C. Haddon, a.g.e., s. 4.

yapılması gerekenin insan ırklarının somatik özelliklerinin belirlenmesi olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰

Saç tipi ilk bakışta ırksal teşhislerde bulunabilmek için en uygun özelliklerden biri olarak görülmüştür. Antropologlar üç ayrı saç tipi tanımlamışlardır: *leiotrichy* (düz saç), *cymotrichy* (ince telli, dalgalı ve kıvrıkcık saç), *ulotrichy* (yün gibi kıvrıkcık saç).⁵¹ *Türk Antropoloji Mecmuası*'nda Türk ırkının saç tipinden neredeyse hiç bahsedilmemiştir. Sadece birkaç makalede Türklerin kumral ya da açık kumral oldukları belirtilmiştir.

İrk kökenine göre insan gruplarını sınıflandırırken boy da önemli bir belirleyici olarak görülmektedir. Paul Topinard'ın (1830-1911)⁵² tasnifine göre ortalama insan boyu 1.65 cm'dir; 1.70-1.65 arası ortalamanın üstü, 1.70'in üstü uzun, 1.65-1.60 arası ortalamanın altı, 1.60'm altı kısa, 1.50'nin altı pigmedir. İrksal antropoloji çevrelerinde, bazı ırkların çoğunlukla uzun, bazılarının kısa, hatta pigme olduğu istisnasız olarak kabul edilmiştir.⁵³ Boyun en önemli ve asli ırksal özelliklerden biri olduğu düşüncesi *Mecmua*'nın birçok makalesinde gözlemlenebilir. Bazı somatik niteliklerin çevresel faktörlere bağlı olarak değişebileceği kabul edilse bile ortalama boyun ırksal önemini koruduğu iddia edilmektedir. Lefebvre'e göre boy, ırkın teşhisi için en önemli özelliklerden biridir.⁵⁴ Aynı kanıyı paylaşan Şevket Aziz Kansu boy ölçümünün önemini aşağıdaki açıklamasıyla belirtiyor:

İrkî evsaf-ı esasiyenin *haricî müessirlere galebe çaldığı ve muhit tarafından husule getirilen tahavvüllerin ırka has olan boy nisbetini pek dar bir daire içinde teşviş ettikleri* malumdur. Binaenaleyh, boy çok sabit bir ırk karakteridir, diyebiliriz.⁵⁵ (a.b.ç.)

50. Lefebvre, "Coğrafya ve İrklar Meselesi", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 20.

51. Alfred C. Haddon, *a.g.e.*, s. 5-6.

52. Bkz. Ek 1. 53. Alfred C. Haddon, *a.g.e.*, s. 9.

54. Lefebvre, "Coğrafya ve İrklar Meselesi", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 22.

55. Şevket Aziz, "Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 11, Mart 1931, s. 6.

Bacakların ölçümü de ırkları ayırt etmek için çokça başvurulmuş antropometrik yöntemlerden biridir. Bu ölçümlerin sonucu olarak üç ayrı kategori oluşturulmuştur. *Mesatiskel*, bacak uzunluğu gövdesine eşit olanlar; *makroskel*, bacakları gövdesinden uzun olanlar; *brakiskel*, bacak uzunluğu gövdesinden kısa olanlar için kullanılmıştır. *Mecmua*'da bacak boyu ölçümlerine yer veren birkaç makale yayımlanmıştır. Türkler genellikle kısa bacaklı, yani brakiskel bulunmuştur. Şevket Aziz Kansu'ya göre ileri raddede makroskellik, "nâ-mütekâmil bir özelliktir," ve ırkın genel evrimi açısından merdivenin alt basamaklarında olduğuna işaret etmektedir. En uzun bacaklı insan gruplarının zenciler arasından çıkması da bunun kanıtı olarak gösterilmiştir.⁵⁶

En sık başvurulmuş ve en güvenilir bulunan somatik özellik ise kafa şeklidir. İnsan zümrelerinin ırksal kökenini teşhiste çok gerekli olduğu düşünülen ve frenolojiyle iç içe geçmiş olan kafatası ölçümleri tüm ırkçı antropoloji sahasında vazgeçilmez bir yöntem olarak kullanılmıştır. Kafa genişliğinin, boyna oranı olarak tespit edilen Sefalik Endeks 75'ten küçük olursa *dolikosefal*, 75-80 arasıysa *me-zosefal*, 80'in üzerindeyse *brakisefal* kafa diye adlandırılmaktadır. Sefalik yaşayan kafanın ölçümünü ifade ederken, kraniyel (dolikokran, brakikran, vb.) kurukafanın ölçümü anlamına gelir.⁵⁷

Türk Antropoloji Mecmuası'nda kraniyolojik araştırmaların yayımlanmasına 1926'dan itibaren başlanmıştır. *Mecmua*'nın kafatası koleksiyonu yapmaya başlaması da 1927'den itibaren hız kazanmış, özellikle Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan ve Aime Mouchet bu konuda katkılarda bulunmuşlardır. Bu koleksiyonların zaman içinde geliştirildiğini düşünebiliriz, zira Şevket Aziz Kansu 1935'te yazdığı makalede türlü kafatası koleksiyonlarından bahsetmektedir: Anadolu'nun çeşitli yerlerinden yeni toplanmış 375 kafatası ve İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi

56. Şevket Aziz, "Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri, İkinci Muhtıra", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 12, Eylül 1931, s. 103.

57. Alfred C. Haddon, *a.g.e.*, s. 10.

Antropoloji Laboratuvarı'nda hâlihazırda mevcut 1419 kafatası.⁵⁸ Türk ırkının antropolojik özellikleri üzerine yazılmış ilk makalede, 84.16 ortalamayla Türklerde "çok güçlü bir brakisefali istidadı" bulunduğu belirtilmiş, daha sonra yayımlanan hiçbir makale de bu bulguyla çelişmemiştir.⁵⁹

Burada belirtilmesi gereken, birçok makalenin ırksal özelliklerin değişmesinde çevresel koşulların önemine değinmesine karşın, sonuç olarak yazarların insan zümrelerinin "ırkî özelliklerinin tevarüs ettiğini" (kalıtımla geçtiğini) savunmalarıdır. *Mecmua*, frenolojinin temel ilkelerine, özellikle de insan ırkları arasında asli farklılıklar olduğu düşüncesine sadıktır. Lefèbvre'in bir makalesinden örnek vermek gerekirse, yazar öncelikle kafatasını ölçerek beynin ağırlığının kestirilebileceğini iddia etmiş, böylelikle frenolojiyle ilgisini açığa vurmuştur. Ardından boy ve beynin ağırlığı arasında ilişki olduğunu, dolayısıyla bu iki özelliğin ırksal önem taşıdığının altını çizmiştir. Fakat en önemlisi, yazarın beynin tahmini ölçümlere dayanan fiziksel özelliklerine bakarak (ağırlık ve beyin kıvrımlarının gelişmişliği) bazı insanların üstünlüğünü açıklamasıdır:

Antropologlar böylece kafatasının kapasitesini ölçmektedir, bu sayede beynin ağırlığı kestirilebilmektedir. Beynin ağırlığının bireylerin boyuyla orantılı olarak arttığı sonucuna varmışlardır. Fakat bazı insanların diğerlerine üstünlüğünü sağlayan, sadece beynin toplam ağırlığı değil, aynı zamanda bir tür telefon santralini andıran ve çağrışım iletişimlerini temin eden serebral konvolüsyonların⁶⁰ gelişmişliğidir.⁶¹

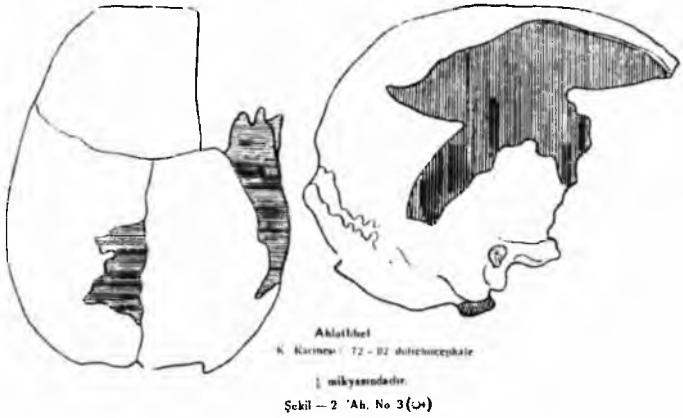
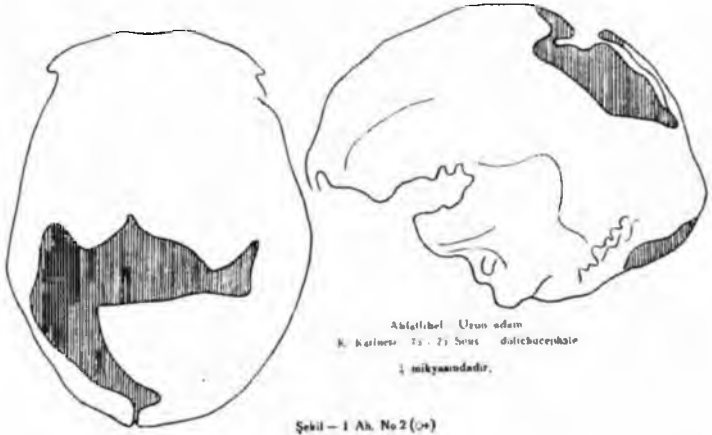
Yüz endeksi de ırkların teşhisi için başvuru olan ölçümlerden biridir. Yüz endeksinin sefalik endekse "ahenkli" olması için dolikosefallerin ince (*leptoprosopy*), brakisefallerin de geniş yüzlere

58. Şevket Aziz Kansu, "Anadolu Kraniyolojisi", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 17-18, Mart 1935, s. 65; ve Şevket Aziz Kansu, "Metopisma'nın Kraniyolojik Tetkikine Yardım", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 17-18, Mart 1935, s. 68.

59. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 5, Ekim 1927, s. 21.

60. Beynin yüzeyinde bombeli bir kat ya da yükselti, beyin kıvrımı.

61. Lefèbvre, "Coğrafya ve Irklar Meselesi", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 24.

(*chamaeprosopy*) sahip olmaları gerekmektedir.⁶² Eğer bu eşleşmeye uymayan tiplerle karşılaşılsa, evrimini tamamlamakta gecikmiş tiplerden söz ediliyor demektir. Türk ırkının antropolojik özellikleri üzerine bir makalede, yüzün boyunun enine oranı olarak tarif edilen yüz endeksinin çok önemli olduğu belirtilmiş, ama yine de sefalik endeksle karşılaştırıldığında, daha az öneme haiz bir antropolojik unsur olduğu söylenmiştir.⁶³

Çenenin tebarüzü (dışa çıkıklığı) de ırkı ve evrim derecesini belirlemede kullanılan özelliklerden biridir. Eğer yüzün alt kısmında ciddi bir dışa çıkıklık varsa, yani "alt çenenin tebarüzü yüksek" bir orandaysa, bu tip çenelere *prognat* denilir ve evrimde alt basamaklarda olduğuna işarettir. Eğer böyle bir çıkıklık hiç yok ya da çok az varsa, bu tip çenelere *ortognat* denilir ve ölçümü yapılan grubun tekâmülünü gösterir. *Türk Antropoloji Mecmuası*'ndaki ilk çene ölçümünü Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, A. Mouchet ve Süreyâ Ali Kayacan, Türk ırkının antropolojik özellikleri üzerine yazdıkları makalenin üçüncü bölümünde yapmışlardır:

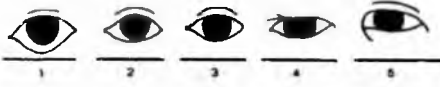
Antropoloji koleksiyonlarının çoğunda kılıflar fekki esfelsiz [alt çenesiz] olarak cem olunmuştur. Türk Antropoloji Müzesi'nde de kılıflar fekki esfelsizdir. Bu sebeple, biz de fekki esfelleri, kendi kılıflarının ölçüleriyle mukayese edemeksizin mütalâaya mecbur olduk. Bil'ahara, yavaş yavaş, mümkün olduğu nispette, kılıflarıyla beraber elde edilmiş fekki esfellerin yeniden mütalâası lazım geldiği düşüncesindeyiz. Bu gün için, Türk ırkına ait Antropoloji notlarının inkıtaa uğramaması için, koleksiyonumuzda mevcut 200 kahil [erişkin] fekki esfelinin yalnız ölçülerini verecek ve bil'ahara, bu ölçülere istinaden fekki esfel karinesini hesap edecek ve Antropolojik nokta-yı nazardan müfit mukayeselerini tesis edeceğiz.⁶⁴

Sözü edilen karşılaştırma hiç yapılmamış, ancak derginin daha sonraki sayılarında prognatizma endeksi ölçümleri başka makale-

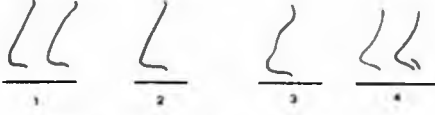
62. Alfred C. Haddon, *a.g.e.*, s. 11.

63. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 6, Mart 1928, s. 5.

64. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkının Antropolojisi Hakkında Notlar", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 7, Mart 1929, s. 6.

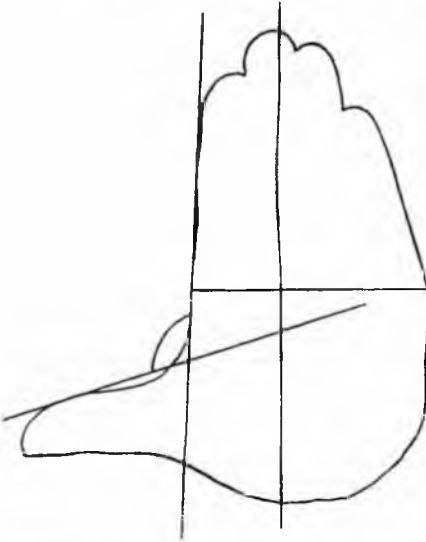
Göz kapakları açıklığı formları
Formes d'ouverture des paupières

Burun profil formları
Profilie nasals

Baş arkası formları
Formes de l'occiput

Elin baş parmak açılış zaviyesi
Angle d'ouverture du pouce

Bu tetkikte ve mecmuanın bu sayısında Türk çocukları üzerine intişar edilen diğer araştırmalara alt formla Şemaları

"Bu tetkikte ve mecmuanın bu sayısında Türk çocukları üzerine intişar eden diğer araştırmalara alt forma şemalın"

Türk Antropoloji Mecmuası, no. 19-22, s. 25.

lerde yapılmıştır. Şevket Aziz Kansu, Türk kafalarındaki prognatismayı inceleyen makalesinde "Prognatismanın antropolojide zoolojik ve ırki kıymeti vardır,"⁶⁵ demektedir. Makalede sunulan bir tabloda, "bir İngiliz, bir siyah, bir goril ve bir köpeğin" aralarında ciddi farklar bulunan prognatizma karineleri karşılaştırılmıştır. Kansu'nun tablonun hemen ardından yaptığı yoruma göre, prognatizma açısı insanı antropoitlerden ayırmaktadır.⁶⁶ Bu yorumun içinde barındırdığı ırkçılık, siyah ırkın antropoitlerle aynı kefeye konmasından açıkça anlaşılabilir.

İrkin teşhisinde önemli görülen ve sıkça kullanılan diğer bir ölçüm de burun endeksidir. Burun kökü ince ya da kalın, köprüsü alçak, orta ya da yüksek, ucu belirgin ya da belirsiz, burun kalkık, düz ya da basık, uzun ya da kısa olabilir. Burnun uzunluğunun enine oranı olarak tanımlanan Burun Endeksi (Karine-yi Enfiye) çok geniş olursa *platyrrhine*, orta genişlikte olursa *mesorrhine*, dar olursa *leptorrhine* denmektedir. Düz burun (*leptorrhine*), beyaz ırklarda mükemmelleşmiş bir özellik olarak görülmektedir, zira bu tip burnlara eski Yunan heykellerinde rastlandığı iddia edilmektedir.⁶⁷

Türk Antropoloji Mecmuası'nda ilk burun ölçümü Mart 1928'de Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Aime Mouchet ve Hamza Bey'in makalesinde yapılmıştır. Yayımlanan bu ilk makaleden sonraki tüm araştırmalar Türk ırkının burnunu *leptorrhine* olarak tanımlamaktadır:

Bütün antropolojistler Karine-yi Enfiyeye fazla bir ehemmiyet vermekte mütefiktirler. Bu karinenin ırkî tehalüfatı [birbirine uymama] ehemmiyetli mkat-ı mukayeseviye verir. ... Türk karine-yi enfiye-yi vasatısı koleksiyonumuzu teşkil eden kafalardan beş yüzü ölçülerek takdir edilmiştir: 90'ı mezorinyen (%18), 410'u leptorinyendir (%82).⁶⁸

65. Şevket Aziz, "Umumi Prognatizma ve Türk Kafalarının Prognatisması", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 5.

66. A.g.e., s. 7.

67. Alfred C. Haddon, a.g.e., s. 12-13.

68. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 6, Mart 1928, s. 13.

Göz tipi de diğer bir somatik özelliktir. Göz kapağının yapısı, yani göz açıklıklarının yatay ve dar ya da geniş ve neredeyse tamamen açık olmasına dikkat edilmektedir. Avrupalıların gözleri genellikle açıkken, Kuzey Asyalıların göz açıklıklarının çok dar olduğu Güney Avrupa, Kuzey Afrika ve Yakın Doğu'da açıklık tipinin "badem" şeklinde olduğu belirtilmiştir. *Mecmua*'da yayımlanmış Türklerin antropometrik özelliklerine değinen birkaç makalede göz tipi ölçümleri de yapılmıştır. Örneğin Melih Kınay'ın makalesinde beş tip göz sıralanmıştır: yuvarlak, beyzî, yarı-beyzî, ufkî ve mongol. Yapılan ölçümlere göre Türkler ne ufkî ne de mongol özelliği göstermektedir. Örneklemin büyük çoğunluğu beyzî grup altında toplanmaktadır.⁶⁹

Yukarıda belirtilen ve üstünlük ifadesi olan çeşitli fiziksel özellikler Türk ırkının mensubu olduğu Alpin ırkın da özellikleri olarak sıralanmaktadır. Diğer bir deyişle, Alpliler her tür evrim değerlendirmesinde en üst basamağa konulmuştur. Türk ırkının özelliğini tespit etmek için çoğunlukla öğrenciler üzerinde yapılmış birçok çalışmada da Alpin ırkın temel fiziksel özellikleri Türk örneklem üzerinde gösterilmeye çalışılmıştır. Örneğin, Ankara Devrim İlkokulu talebelerinden 433 kız ve erkek çocuk üzerinde yapılan antropometrik araştırmada bulunan sonuçlara göre:

...201 kız çocuğundan %59 brakisefal, %20 mezosefal, %7 ultra-brakisefal. Aynı yaşlarda erkek çocuklarının %25'i brakisefal, %75 hiper-brakisefal.⁷⁰

8-14 yaş arasında 201 kız ve 242 erkek çocuğunun burun karinesi %100 ince uzun (leptorrhine) olarak tespit edilmiştir.⁷¹

Saç rengi kızlarda %14 sarı, %28 kumral, %58 siyah. Erkeklerde %14 sarı, %28 siyah, %58 kumral. Cilt rengi kızlarda %31 beyaz, %42 buğday, %27 esmer. Erkeklerde %22 beyaz, %45 buğday, %33 esmer.⁷²

69. Melih Kınay, "Ankara Gedikli Ortaokulu Talebelerinden 200 Erkek Çocuk Üzerinde Antropometrik Bir Tetkik ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 179.

70. Naciye Çınar, "Ankara Devrim İlkokulu Talebelerinden 433 Kız ve Erkek Üzerinde Antropometrik Bir Tetkik ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 70.

71. A.g.e., s. 72. 72. A.g.e., s. 74.

Şevket Aziz Kansu da 375 kafatası üzerinde yaptığı araştırma-
da Alpin ırkın tüm özelliklerini bulduğunu vurgulamak ister:

375 Anadolu kafası üzerinde yapılan bir etüdün hülâsası: "Bu grup brakisefaldir. Burnu ince uzundur (leptorrhine). Ve kafanın kulak deliği-bregma mesafesi yüksektir. Yani kafa Hipsisefaldir. Bu hale göre açık surette *Alpli dediğimiz antropolojik bir teşhis karşısındayız*. Kafa karinesi ve yüz karinesi arasında ahenk vardır. Kafa yuvarlak, yüz küçüktür. *Hakiki Alpli tipten olan ve Anadolu yaylası üzerinde yaşayan bu brakisefaller Anadolu Türkleridir.*⁷³ (a.b.ç.)

Kaygan Zeminde Bilimcilik

Araştırmaların bilimsel değerini belirlemede pozitivistin hükümlerinin etkisinde kalan zamanın antropologları, bedeni ya da sadece kafatasını rakamsal değerler sunacak şekilde ölçmenin, insanın menşei, doğası ve kabiliyetleri hakkındaki doğruları tesis etmek için yeterli oluşuna inanmışlardı. Antropolojik bilimcilik için anahatar sözcük "ölçmek"ti. Antropologlar insan hakkındaki "doğruları" ortaya çıkarmak için çeşitli antropometrik ve kraniyometrik ölçütler icat ediyor, hatta uyduruyorlardı. Antropometri ve somatometri her fizik antropoloğun ustalaşması gereken beceriler haline gelmişti. Varolan ölçümlere her gün bir yenisi ekleniyordu. Tek bir kafatası üzerinde beş bin ölçüm yapıldığına rastlamak mümkündü.⁷⁴

Türk Antropoloji Mecmuası, ölçüme dayalı metotlar kullanmayan disiplinleri derginin bünyesine dahil etmeyeceğini ilk sayıda belirtmiştir: "...biz sistematikman cismanî, teşrihî, fizyoloji antropolojiye hasr-ı mesai ederek, antropolojinin umumi tettebbuatını Darülfünun şubat-ı sairesindeki (Edebiyat, Hukuk, Fen Fakültele-
rindeki) rüfeka-yı meslekiyemize bırakacağız."⁷⁵ Aslında erken sa-

73. Şevket Aziz Kansu, "Anadolu Kraniyolojisi", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 17-18, Mart 1935, s. 66.

74. Jacques Barzun, *Race: A Study in Superstition*, New York: Harper & Row, 1965, s. 117.

75. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdânın Lüzum ve Faidasına Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 1, Ekim 1925, s. 10.

yıllarda, etnografik perspektiften yazılmış birkaç makale bulmak mümkünse de, 1927'den itibaren neredeyse her makale "niceliksel" perspektiften yazılmıştır. Örneğin, Türklerin büyük göçü ya da coğrafi kökenleri gibi baştan itibaren doğru varsayılan önermeler bir yana bırakılacak olursa, yazarlar etnografya ve tarih gibi disiplinlere son derece uzak görünmektedir. "Tarihsel altyapı" diğer disiplinlerdeki uzman meslektaşlara bırakılmıştır. Bu bağlamda derginin iddiasının, ölçüme dayalı yöntemler vasıtasıyla "asr-ı hazır Türkünün mütalâa" edilmesi, ve böylelikle "saf pozitif bilim" yapmak, bu iddiayı taşımak olduğu söylenebilir.

Gobineau gibi az çok etnolojiye meyli bulunan vâsi hayaletli [hayalgücü geniş] bazı müellifler isterlerse coğrafi hudutları gayr-ı muayyen ve evsaf-ı antropolojileri eşgal olmayan camialarda ırk tabirini suiistimal eylesinler. Fakat antropolojist bu gibi şümüllü ve gayr-ı müveccez tabirat-ı istimal etmemelidir.

Bu antropoloji mecmuasında bizden salahiyetdar kimseler *Türk'ün menşei hakkında mütalâatda* bulunacaklardır. *Asya'dan gelen milel ve akvamın menşeleri* son zamanlarda birçok tettebbuata mevzuu teşkil ve bu sayede malumatımız takarrür kesb etmemekle beraber tevsî eylemiş oldu. Fakat *asr-ı hazır Türkünün mütalâasından* evvel burada *tarihi bir nevi mukadde-me* yapacak değiliz. *Bu ayrıca tetkike seza mühim bir mevzuudur.*⁷⁶ (a.b.ç.)

Niceliksel ölçümlere dayalı tamamen pozitivist yöntemler kullanmanın önemli bir getirisi, sunulan "bulguların" tartışılmaz olmasıdır. Bilime atfedilen önem o kadar fazladır ki, "bilimsel" herhangi bir iddiaya karşı çıkmak cesaret gerektirmektedir. Dolayısıyla *Mecmua*'nın oynadığı kritik rolün, ırkçı antropoloji metotlarını kullanarak, Türk ırkı hakkında karşı çıkılamaz ve değiştirilemez "doğrular" tesis etmek olduğunu anlamak önemlidir. Devletin bilimsel araştırma üzerinde kurduğu tekel de, daha özgür düşünen bilimcilerin *Mecmua*'nın, ya da diğer benzer "ideolojik bilim üsleminin" ürettiği "doğrulara" karşı çıkmasını zorlaştırmıştır.⁷⁷

76. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 5, Ekim 1927, s. 8.

77. İlgili bölümde (s. 74-80) Üniversite Reformu'nun Türk Tarih Tezi'nin benimsenmesiyle ilgili olduğunu ve itirazı olanların yaşadığı sıkıntıları belirtmişim.

Yöntemlerin Manipülasyonu

İrkçi teorilerin döngüsel argümanları olduğu bilinmektedir. Ölçümlerin sonuçları önceden bilinmektedir, çünkü beyaz ırkın üstünlüğünün tartışılmaz olduğu varsayılmıştır. Veriler ne gösterirse gösterebilir, beyazlar en üst sıraya oturtulmaktadır. Bu bağlamda, sefalik endeks ulaşmak istenilen sonuca göre en kolay manipüle edilebilen yöntemlerden biri olmuştur.⁷⁸ Her antropoloğun kendi ölçüm aletiyle, kafatasının farklı noktalarından başlayarak farklı sonuçlar elde edebilmesi mümkündü. Dolayısıyla, bir antropolog tarafından dolikosefal olarak ölçülen bir kafatası, bir diğeri tarafından kolaylıkla brakisefal olarak sınıflandırılabilirdi.⁷⁹ İrkçi yorumlamaların güçlü etkisi altında bu türden bilimsel şüpheler tamamen göz ardı edilmiştir.

Antropoloji disiplinine yüklenen milliyetçi görev bilinci yüzünden, Türkiye'deki antropologların da önyargılı ve taraflı olması kaçınılmazdı. Yapılan araştırmalar Türk ırkının "zaten bariz" olan üstünlüğünü kanıtlamakla yükümlü olduğu için, yöntemlerin "münasip değerler" verecek şekilde yeniden düzenlenmesi yaygındı. Dolayısıyla önce ulaşmak istenen sonuç belirleniyor, sonra da uygun yöntemler aranıyordu. Şevket Aziz Kansu'nun bir makalesinden örnek vermek konuyu aydınlatmak açısından faydalı olacaktır. "Yüz zaviyesinin ırklardaki kıymetini gösteren rakamlar tetkik edilirse," Avrupalılarla Yeni Kaledonyalılar gibi "iki farklı zümre" arasında çok az bir fark bulunduğunu belirten Kansu, ölçüm metodunun "işe yaramaz" olduğunu savunmuştur. Böylelikle, daha ölçüm yapılmadan akla yatkın, yani ırkçı önkabullerle çelişmeyen sonucun bilindiğini ve o sonuca ulaşmak için her türlü "uyarlamanın" yapıldığını anlamış oluyoruz.⁸⁰

78. Marvin Harris, *a.g.e.*, s. 99.

79. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 158-9.

80. Şevket Aziz, "Umumi Prognatisması ve Türk Kafalarının Prognatisması", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 7.

Irkların bu vasıf itibarile gösterdikleri farkın azlığından dolayı... bu zaviyenin antropolojikal büyük bir kıymeti olmadığı anlaşılır. ... Bundan dolayı birçok müellifler yeni yeni usullere ve beşer ırklarının prognatism derecesini tayine çalışdılar.

Başka bir örnek, ultra-brakisefal olduğu tespit edilen *tek* bir Türk kafatası bulup üzerinde çeşitli ölçümler yapan yazarlar Aime Mouchet, Nureddin Ali Berkol ve İsmail Hakkı Çelebi'nin "bulgularım" yayımladıkları makaledir. Örnekleme 1 olan, yani sadece tek bir kafatasını konu alan bu makale, sadece rakamsal sonuçlara sahip olmanın makale yazmak için yeterli olduğunu, diğer yandan yapılan araştırmanın güvenilirliğinin ve anlamlılığının ikinci planda kaldığını çok iyi sergiler.⁸¹

Türk Antropoloji Mecmuası'nda Türk ırkıyla ilgili benimsenmiş doğrularla çelişmemek adına birçok kez sunum yöntemi değiştirilmiş ya da elde edilen uygunsuz bulguları açıklayıcı bahaneler üretilmiştir. "Sosyal koşullar" da böyle uygunsuzlukların belirttiği durumlarda aniden ortaya çıkar ve düzeltici olarak iş görürler. Kemal Güngör tarafından Denizli'deki Yörükler üzerinde yapılan bir çalışmada, Türk oldukları iddia edildiği halde sefalik endeksin son derece küçük olduğu ortaya çıkmıştır.

...Yalnız baş karinesi dikkati celbedecek mahiyettedir. Kafa karinesi düşük bir derecededir. Bu karakter *Alpin ırkın karakterlerinden uzaklaşır mahiyette görünmektedir. Ancak hemen hüküm vermemeli* ... Bunların âdet ve ananeleri ve harsları bakımından tetkik gerekir Yörüklerde doğan çocuğun başının sımsıkı sarılması ... belki bunlarda kafalarının deformasyonla bilerek veya bilmeyerek uzatmış olmasına ve kendilerinin Yörüklük adını verdikleri yumrunun vücut bulmasına sebep olabilirler.⁸² (a.b.ç.)

Güngör açıklamasında hem ırksal vasıfların değişmezliğini kanıtlamak hem de söz konusu uyumsuzluğu açıklamak zorunda hissetmiştir kendini. Bu yüzden dış etkenlerin önemli olduğuna karar

81. Aime Mouchet, Nureddin Ali Berkol, İsmail Hakkı Çelebi, "Sur un Crane Turc Ultra-Brachycéphale", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 2, Mart 1926, s. 22.

82. Kemal Güngör, "Denizli Mıntıkası Yörükleri Üzerinde Antropolojik Bir Tetkik ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 197.

verilmiş, ama neticede bebeklerin "Alpin ırkın mensupları" olarak dünyaya geldiği, sadece anneleri başlarını çok sıkı bağladığı için doğumdan sonra dolikosefal oldukları iddia edilmiştir.

Ya da kimi durumlarda, örnekleme "sosyal koşullar" açısından bir farklılık olmadığına özellikle dikkat çekilirken, bu kez "doğal çevresel koşullar" aynı düzeltici işlevi üstlenecektir. Ankara Gedikli Erbaş Ortaokulu talebelerinden 200 erkek çocuk üzerinde antropometrik bir tetkikte örneklem olarak 14-18 yaşlarında, aralarında "tek bir şehir çocuğu" olmayan, "ülkemizin doğu, kuzey ve güney tarafları ile Orta Anadolu'nun köylü çocukları" kullanılmıştır. Kilo analizine göre "her yaştan en küçükleri Afyon, Bolu, Van, Ankara, Eskişehir'den, en büyükleri Sinop, Çanakkale, Çorum, Sivas, Samsun'dan" gelmektedir. Yazarın iddiasına göre en önemli etken denize yakın yaşamaktır. Aynı akıl yürütme boy analizi söz konusu olduğunda da yapılmıştır. "Kırsal arasında hiç sahil çocuğu" olmadığı için yazar uzun boy ile kıyı şehirleri arasında ilişki olduğunu varsaymıştır.⁸³ Bu argümanların, çocukların boy ve kilo larının basit bir tabloda listelenip sadece azami ve asgari değerlere bakılarak yapıyor olması iddiaların ne kadar temelsiz ve zayıf olduğuna işaret eder.

Arkeolojinin Suiistimali

İnsan gruplarının kökleri araştırılırken kullanılan yöntemler arasında arkeoloji de sayılabilir. Çok eski bir geçmişe sahip olmayan modern toplumların ırksal farklılıklarını araştırmayı yeterli görmeyen yirminci yüzyıl başının bilimsel antropolojisi, tarihöncesi zamanlara uzanarak, paleontoloji ve arkeolojinin yardımıyla kadim ırkları son derece spekülatif şekilde sınıflandırmıştır.⁸⁴

83. Melih Kınay, "Ankara Gedikli Ortaokulu Talebelerinden 200 Erkek Çocuk Üzerinde Antropometrik Bir Tetkik ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 177.

84. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 123.

♀
Eti 96.40
Hittite

Sol kürek kemiği (Omoplate)

♀
Eti 96.40
Hittite

80y Talile 6o3

Üst yüz

Alt yüz Sağ Köprücük kemiği (Clavicula)

Topuk kemiği
(Calcaneum)

Dizkapağı kemiği
(Patella)

Üst yüz

Sağ Köprücük kemiği (Clavicula)

Aşık kemiği (Talus)

Antropolojik araştırma için faydalı olabilecek maddi bulguların, kazılardan toplanan taş alet ve gereçler, insan ve hayvan kemiklerinden parçalar ve kısmen zarar görmüş kafatasları olduğu varsayılabilir. Yine de kalıntılar üzerinde çalışma yapan arkeologların belirttiğine göre, kazı esnasında yapılan kasıtlı ya da dikkatsizlikten kaynaklanan hatalar araştırmacıyı yanlış kazı katmanlarına ulaştırabilmekte, hatta doğru katmana ulaşıldığında bile yanlış kemikler araya karışabilmektedir. Bu sorunlu durumlara rağmen, antropologlar tarihöncesinin ırksal karakterleri üzerine sayısız teori üretmiş ve kamuoyunu, insanların kendilerinin ya da sınırların ötesindeki "düşmanlarının" milli kökenlerine dair önyargılarla doldurmuştur.⁸⁵

Türk Antropoloji Mecmuası da arkeolojik kazılardan faydalanarak Türk ırkının kadimliğini kanıtlayacak kemiklerin bulunabileceğinden bahsediyordu. Diğer yandan, arkeolojik kazılardan çıkarılan bulgulara dayalı araştırmaların dergide yayımlanması, Pittard'ın taş aletlere dayanarak 1930'da yazdığı Anadolu'da Yontma Taş Devri hakkındaki makale dışında,⁸⁶ 1939 senesi kadar geç bir tarihe, yani derginin son sayısına denk düşmektedir. Bu son sayıda arkeolojik verilere dayanan altı araştırma yayımlanmıştır. İlk araştırma Alishar kazısında (1927-32) yapılmıştır. Şevket Aziz Kansu ve asistanı Muine Atasayan tarafından kazı esnasında ortaya çıkarılmış, aralarında hiç kafatası bulunmayan, "insan vesikaları" incelenmiştir.⁸⁷

Afyonkarahisar, Kusura kazısında ortaya çıkarılan "Bakır çağı ve Eti devirlerine ait insan iskeletleri" Türk Antropoloji Enstitüsü'ne yollanmıştır. Aslında yollananlar insan iskeletine ait olduğu saptanabilen dağınık durumda kemiklerdir. Enstitü'deki sayılma ve tas-

85. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 124.

86. Eugène Pittard, "Anadolu'da Yontulmuş Taş Devri Medeniyetine Dair Not", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 19.

87. Şevket Aziz Kansu ve Muine Atasayan, "Anadolu'nun Irk Tarihi Üzerine Antropolojik Yeni Bir Tetkik", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 1-5.

nif yöntemi de son derece sorunlu görünmektedir. İzlenen yöntemle göre aynı kişinin iki kez sayılma ihtimali çok yüksektir. Her ne kadar kaç kişinin iskeletinin bulunduğu önemli bir mesele değil gibi görünse de, bu sayıyı olabildiğince yüksek göstermek, istatistiksel olarak güvenilir bir araştırma yapıldığı iddiasında bulunabilmek için gereklidir.⁸⁸ Aşağıdaki tablo makalede yer alanın aynısıdır:

Kemik Tipi	Adet	Tekabül eden fert
<i>Kol Kemiği</i>	4	2
<i>Dirsek</i>	5	2,5
<i>Döner</i>	5	2,5
<i>Kalça</i>	9	4,5
<i>Kaval</i>	5	2,5
<i>İğne</i>	3	1,5
Yekûn	31	15,5

1939'da yayımlanan derginin son sayısında arkeolojik bulgulara dayalı dört antropolojik tetkik daha vardır. Muine Atasayan Gaziantep köylerinden Dülük civarında 1938'de bulunan "Paleolitik tipte çakmak taşı aleti" üzerine bir makale yazmıştır;⁸⁹ Kılıç Kökten Samsun'da Selçuk ve Bizans devrine ait mezarlarda yapılan kazı hakkında bir rapor sunmuştur;⁹⁰ Şevket Aziz Kansu da Ankara civarında bulunan prehistorik bir vazo hakkında ve Toros sıradağları civarında bulunan bir taştan alete dayanarak Anadolu Paleolitiği hakkında iki makale yazmıştır.⁹¹

88. Şevket Aziz Kansu ve Muine Atasayan, "Afyonkarahisar Kusura Hafriyatında Meydana Çıkarılan Bakırçağı ve Eti Devirlerine Ait İskeletler Üzerine", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 273.

89. Muine Atasayan, "1938 Yılında Gaziantep Köylerinden Dülük Civarında Bulunan Paleolitik Tipte Çakmak Taşı Aleti Üzerine Bir Not", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 314-7.

90. Kılıç Kökten, "Samsun'da Selçuk ve Bizans Devrine Ait Mezarlar Üzerine Yapılan Kazının Kısa Raporu", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 318-25.

91. Şevket Aziz Kansu, "Ankara Civarında Bulunan Prehistorik Bir Vazo (Gagalı Küçük Testi) Hakkında", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939,

Örneklem

Türk Antropoloji Enstitüsü'nde yapılan araştırmalardaki örneklem grupları temsil kabiliyeti ve yeterlilik açısından ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Öncelikle, ölçüme dayalı antropometrik araştırmalarda yetişkinlerin kullanıldığı nadirdir. Askerler üzerinde yapılan birkaç ölçüm dışında, genellikle tek bir ortaokulun öğrencileri örneklem olarak kullanılmış ve Türk ırkının "zaten bilinen" antropolojik vasıfları bu öğrenciler üzerinde sanmıştır.⁹² Örneklem olarak yirmi yaşın altındaki kişilerin kullanılmasında, bedensel gelişim tamamlanmamış olduğu için, ciddi sakıncalar olduğu biliniyordu. Buna rağmen *Mecmua*'nın yazarları 1925'teki ilk sayıdan itibaren ölçümlerini öğrenciler üzerinde yapmakta hiçbir sorun görmemişlerdir.

Derginin en hayati görevinin bilinmeyen gerçekleri ortaya çıkarmak değil de, doğruluğu kanıtlanmak istenen ideolojik "gerçeklere" bilimsel deliller sunmak olduğu düşünülürse, bazen örneklemede "uygun" olmayan verilerin ayıklandığı da düşünülebilir. Nitekim, Türk ırkının antropolojik özellikleri üzerine yazılmış makalelerden birinde, yazarlar "Koleksiyonumuzdaki kafaların iki yüzden fazlası *muhtelif sebepler* dolayısıyla bu ölçüye idhal edilmemiştir," (a.b.ç.) demektedirler.⁹³ Okur genel örneklemin nereden

s. 326-9. Şevket Aziz Kansu, "Anadolu Paleolitiğine Dair Bir Not", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 330-5.

92. Bkz. Nebile Gökçül, "Ankara İsmet Paşa İlkokulu Talebelerinden 422 Kız ve Erkek Türk Çocuğu Üzerinde Antropometrik Araştırmalar ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939; Kılıç Kökten, "Samsun İlkokul Çocukları Üzerinde Antropometrik Araştırmalar", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939; Naciye Çınar, "Ankara Devrim İlkokulu Talebelerinden 433 Kız ve Erkek Üzerinde Antropometrik bir Tetkik ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939; Melih Kınay, "Ankara Gedikli Ortaokulu Talebelerinden 200 Erkek Çocuk Üzerinde Antropometrik Bir Tetkik ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 177.

93. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 6, Mart 1928, s. 6.

toplandığını bilmediği gibi, neden bazı kafataslarının ayıklandığı konusunda da bilgilendirilmemiştir.

Son olarak, antropolojik bir araştırma yapmak için gerekli olan asgari örneklem büyüklüğü de keyfi bir şekilde saptanmaktadır. *Mecmua* yazarlarının da örnek aldığını bildiğimiz Paul Broca, herhangi bir ölçümün geçerli ve güvenilir olması için en az 20 kafatası üzerinde ölçüm yapmak gerektiğini belirtmiş, ardından yeterli sayıyı her zaman bulamadığını görünce bu sınırı 10'a indirmiş, hatta tarihöncesi ırklar söz konusu olduğunda iki-üç kafatasının yeterli olduğunu iddia etmiştir.⁹⁴ *Türk Antropoloji Mecmuası* da yapılan tetkikin anlamlı bir sonuç ifade etmesi için gerekli görülen asgari sayıyı eldeki malzemeye göre değiştirmiştir. Yayımlanan makaleler arasında tek bir kafatasının ölçümü üzerinden sonuçlara varanlar olduğu gibi, altı bin gayrimüslim çocuğunu ölçümlerine dahil etmiş geniş tabanlı araştırmalar da vardır.

Mecmua'nın en başından itibaren metodolojik yaklaşımının fiziksel antropoloji alanında faaliyet göstermek ve pozitif bilimler arasında sayılmak olarak özetlenebilir. Tüm antropometrik teknikler, ölçüm aletleri ve somatik sınıflandırmaların ırksal temelleri hiçbir eleştiriye tabi tutulmaksızın Avrupa'da kullanıldığı şekliyle benimsenmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'de antropolojinin gelişimi, Avrupa'daki ırkçı örneklerle tıpatıp benzemiştir. Bilimsel bir disiplin olduğu durmadan tekrarlanan antropoloji, devletçi-milliyetçi ideolojinin yüklediği görev bilinci ile kurmaca yazarlığına soyunmuştur. Milliyetçi tezleri laboratuvarı test edip doğruluğunu kanıtlamak zorunda olan antropologlar, siyaseten üretilmiş tarihsel fantaziden "bilimkurgu"ya, tezlerin sadece "lisanını" değiştirerek yeniden yazmışlardır. Fiziksel antropolojinin bir disiplin olarak bilimselliği son derece tartışmalıyken, bu alanda çalışan antropologlar istenen sonuçlara göre yöntemleri manipüle etmekten ve sorunlu ör-

94. Jacques Barzun, *a.g.e.*, s. 124.

neklemler kullanmaktan çekinmeyerek sonuçta bilimsel değil, *bi-limkurgusal* makaleler yayımlıyorlardı. *Türk Antropoloji Mecmuası* da aslında bilimsel terminoloji kullanan makaleler kurgulamış oluyordu.

5 Dergideki Ana Temalar

Derginin üzerinde durduğu temalar kabaca ikiye ayrılabilir. İlk kategorinin altında 19. ve 20. yüzyıllarda Avrupa'da güçlü olan ırkçı antropolojik eğilimlerin ve kavramların *Mecmua*'daki yansımaları toplanmıştır. İkinci kategori, Türk milliyetçiliği içinde güçlenmeye başlayan, milleti oluşturan ana unsurun Türk ırkı olduğunu iddia eden damarın dergideki makalelerde yer edinmesine ayrılmıştır. Bu iki kategorinin dışında ayrı bir bölüm olarak derginin cinsiyetçi tavrına da bakmak istiyorum.

İrkçi Antropolojinin Temellerinin Benimsenmesi

Evrım ve Irklar Hiyerarşisi

Evrım teorisi yeryüzündeki çevresel koşulların sürekli değiştiğini, dolayısıyla dünya üstünde yaşayan toplulukların da yaşamlarını sürdürebilmek, yaşadıkları çevreye uyum sağlamak için sürekli değişimleri gerektiğini savunur. *Mecmua*'da yayımlanan birçok makale, bu bilimci grubu içinde evrım teorisinin güçlü şekilde kabul gördüğünü göstermektedir. Halil Halid, antropolojiyi tamamlayacak bilim dallarının gerekliliğine değinen makalesinde, zamanın kabul gören evrım zincirini tüm ayrıntılarıyla anlatmıştır:

Benî beşerin mahiyet-i asliyyesi hakkında cismani nokta-yı nazardan tetkikata girişilmesi gerçekten mucib-i alaka nazarıyla vücuda götürür. Bu mevzuu üzerine atf edilen nazar bazen ilm-i tabakat-ül-arz [jeoloji] ve ilm-i ahval-i hayvanat safhalarının imâk esrarına dalar gider. Sudaki bir mahlûkun karada yaşayabilen bir nice mahlûkata bitmez tükenmez asâr içinde veladet-bahş olması ve akibet yeryüzünde acaib-ül-eşgal zevâhip [sürünge-ler] türemesi ve bundan da hesabsız senelerin müruru sırasında hayvanat-ı

murzia [memeli] üremesi ve bundan ise nice nice batınların [nesil, soy] devr edip gitdiği sırada nim-beşer [yarı-insan] ve nim-nesnas [goril gibi büyük maymunlar] sayılan ve Pithecanthropus denilen şekli-i mahlûkun peyda olması ve akıbet-i heyecan, ki, memile, azme, hatıraya ve binaen aleyh faaliyet-i irfaniyyeye merkez olmuş muğlâk ve girift beyin şerayanini [atardamarlar] kafatasına malik ve "insan" isminde meydana bir mahlûk çıkarak sahne-yi tabiatda temeyyüz eylemesi fikirlerimizi pek acaib bir derya-yı tahayyüle gark eden kısas-ı ilmiyedendir.⁹⁵

Leon MacAuliffe, günümüz insanların morfolojisi ve fosil insanlarla olan ilişkileri üzerine yazdığı makalede maymunlarla insan türü arasında bir bağ olduğu iddiasını savunarak evrim teorisi çerçevesinde düşündüğünü gösteriyor:

İnsan, beyninin hacmi itibariyle en gelişmiş maymundan çok daha yüksektir. Zekânın da keza yüksek olması lazımdır. Fakat unutulmamalıdır ki maymunlarla bizim aramızda ancak derece farkı vardır, yoksa bir cevher, bir maya ve hamur farkı değil.⁹⁶

Mecmua'da yayımlanan birçok makale evrim teorisiyle uyum içinde yazılmışsa da, bu çevre için evrimin anlamı bazı insan zümrelerinin diğerlerinden üstün olduğu ve bu farkın her zaman korunacağı yolundadır. Üstünlük kalıtsal faktörlerle açıklandığı için, şanlı ataların genlerini taşımak yoluyla üstün gruplar her zaman üstün kalacak, daha ilkel ve az evrimleşmiş gruplar da öyle kalmayı sürdürecektir; evrimin daha üst basamaklarında evrim hızı arttığı içindir ki aradaki uçurumun kapanmasına olanak yoktur. Yani zayıfların güçlülere yetişmesine imkân yoktur: Batı medeniyetini yakalamaya imkân yoktur. Bu düşünceleri temel alan antropologlar için dünya, evrim zincirinde yükseldikleri basamağa göre birbirinden ayrılan ırkların yaşadığı bir yer, dolayısıyla ırk da medeniyet derecesinin göstergesidir.

Derginin yazarlarına göre ırkı ve evrim derecesini tespit etmek için en önemli göstergelerden biri kafanın biçimidir. Daha önce de

95. Halil Halid, "Antropolojinin Temmatını da Öğrenmeliyiz", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 2, Mart 1926, s. 51-2.

96. Leon MacAuliffe, "Bugünkü Şeklimizin Kökenleri ve Fosil İnsanlar", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 21.

belirtildiği gibi, Türk antropoloji camiası brakisefaliyi üstün ırklarla, dolikosefaliyi daha az gelişmiş insan türleriyle eşleştirmektedir. Bu argümanı savunan çok sayıda makale vardır.

Daha az gelişmiş insanların kafaları bariz bir dolicocephalie gösterir. ... Yüz en büyük insan yüzünü geçer. ... Burun kökünde, burnun alınla birleştiği noktada bugünkü insanların en aşağılarında olan Avustralyalılarda görülen derin bir çukur vardır.⁹⁷

Yuvarlak şekil mütekâmil bir şekildir. İnsanda dolikosefali, iptidai, aslı bir şekildir.⁹⁸

Beşer nevinin brakisefalleştiği telakkisi malum olduğuna göre, alın arasının (suture medio-frontale) brakisefali gibi zamanla Mendel'in verasette anladığı manada hâkim bir karakter teşkil etmesi ve brakisefalinin rabıtar [evrim derecesini ve ırkı anlamak için] bir karakter olması mümkün değil midir?⁹⁹

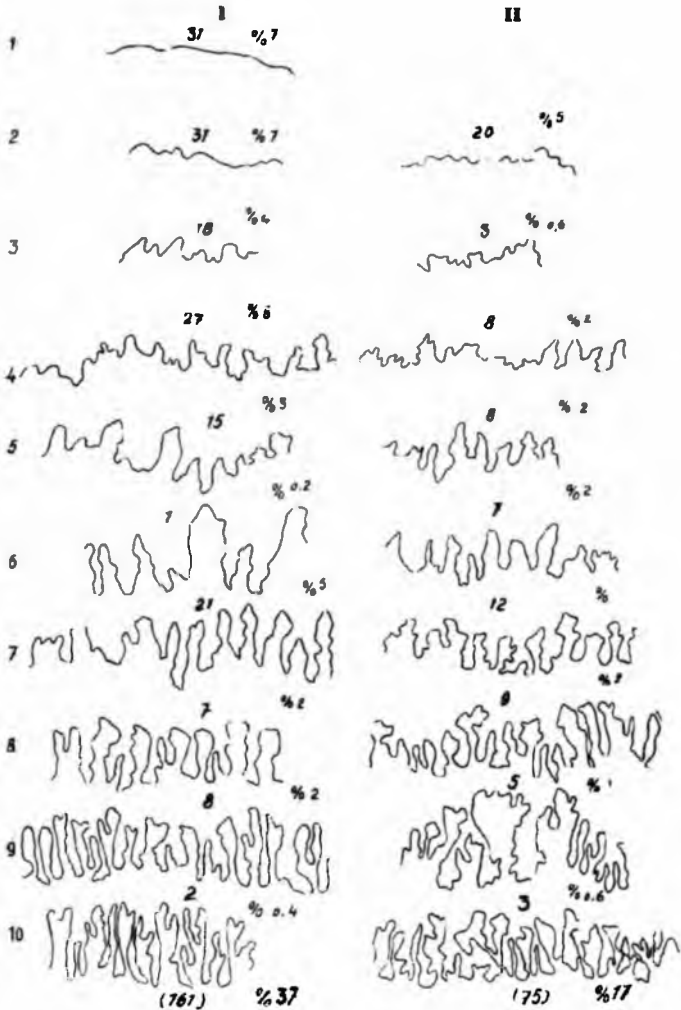
Evrım teorisinin ırkçı yorumlarının başka örneklerini bulmak da mümkündür. Bazı evrimcilere göre beyaz deri, zaman içerisinde siyah derinin evrimleşmesiyle meydana çıkmıştır. Dolayısıyla siyah ırkların daha açık tenli ırklara göre daha aşağılarda olduğu iddia edilmektedir. *Türk Antropoloji Mecmuası*'nda bazı ırkları aşağı olarak tanımlayan pek çok makale yayımlanmıştır. Kraniyel endeksleri karşılaştıran tablolarda aşağı olarak yer verilen gruplar genellikle siyahlar, Avustralyalılar, Yeni Kaledonyalılar olmuş ve bu grupların yanına nedense aynı kefeye konulmak istenen köpekler, antropoitler ve maymunlar eklenmiştir; kafa ölçümleriyle üstün olduğu sabit olan tek ırk Türklerdir.¹⁰⁰ Örneğin Avustralyalıların "bugünkü insanların en aşağılarında" olduğu belirtilmektedir, çünkü bu gruba ait insanların burun kökünde, burnun alınla birleştiği noktada derin bir çukur vardır ve bu da evrimde geri kalmışlı-

97. A.g.e., s. 23.

98. Şevket Aziz ve Seniha Hüsnü, "Kafanın Tavsifi Karakterleri ve Morfolojisi Arasındaki Rabıtarlar Hakkında Bir Tetkik", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 15-16, Mart 1934, s. 75.

99. Şevket Aziz Kansu, "Metopisma'mın Kraniyolojik Tetkikine Yardım", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 17-18, Mart 1935, s. 70.

100. Şevket Aziz, "Umumi Prognatisması ve Türk Kafalarının Prognatisması", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 7.

Oppenheim'in dikiş formları kompleksite dereceleri tablosu. I, II, III, IV rakamları formları 1 — 10 rakamları da kompleksite dereceleri gösterir. Her dikiş üzerindeki rakamlar ve % ler ise bu tabloda Türk kafalarına aittir.

Tableau de degré de complexité des formes des sutures d'Oppenheim. Les chiffres I, II, III, IV, désignent les formes; les chiffres de 1 à 10 indiquent les degrés de complexité. Les chiffres et les % de chaque suture se rapportent aux crânes Turcs étudiés par nous.

ğa işaretlerdir.¹⁰¹ "Pterik bingıldağın kapanması"yla ilgili başka bir makalede de, antropoitlerle siyah ırkların neredeyse eş tutulduğu açıktır:

Pterion, alın kemiği, uyku kemiği, cidarı ve kazık kemiklerinin birleşikleri nahiyedir. ... Bu dört kemik pterik bingıldağın kapanmasına hizmet eder. Bu esnada dikişlerin kapanmasında bazı arızalar vukua gelir ve muhtelif tip pterionların teşekkülüne sebep olur (4 çeşit). ... Prof. Hecker bu formları tesbit ederken *bu dört şekle antropoitlerde ve siyah ırklarda sık sık tesadüf ettiğini beyaz ırkta bu dikiş numunelerinin ateşel bir hususiyet olduğunu müşahade etmiştir.*¹⁰² (a.b.ç.)

Kan ve Ari Irk

Mecmua'da kan fetişizmi de denilebilecek, ari ırk vurgusunun sürekli yapıldığını belirtmek gerek. Saf ve "arileştirilmiş" bir ırka sahip olma saplantısı yüzünden, melezler en aşağı ırklar olarak tanımlanmaktadır. Bazı araştırmacılara göre siyah ve beyaz ırkın melezleri "siyahlardan daha aşağı seviyedeydi".

Bazı gözlemciler beyaz siyah melezleri siyahlardan daha aşağı seviyede bulduklarını iddia ediyorlar. Pittard endişeyle: "O halde 100-150 sene sonra ne olacak? Bazı Amerikan hükümetleri halklarının fizyonomisi nasıl olacak ve bu melezleri tarih hangi kısmında anlatacak?"¹⁰³

Dergideki yazarlar tarafından Batı Avrupa'nın dolikosefal gruplarının, Orta Asya'dan gelen brakisefal gruplarla karıştıkları için saf ve güçlü bir ırk karakterine sahip olmadıkları iddia ediliyordu. İşin ilginç tarafı, "ev sahibi" konumunda olan Avrupalılar brakisefalleştiği halde, "konuk" pozisyonundaki brakisefaller dolikosefal özellikler edinmiyordu:

Mezolitik, "Mutavassıt [orta] Taş Devri", devrine kadar Avrupa'da muhtelif tipler arz eden Dolikosefal meskûn bulundu. Bu nisbi vahdeti ilk Bra-

101. Leon MacAuliffe, "Bugünkü Şeklimizin Kökenleri ve Fosil İnsanlar", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 23.

102. Baki Seven, "Türk Kafalarında Pterion Nahiyesinin Mukayeseli Tetkiki", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 80.

103. Leon MacAuliffe, "Şahsiyet ve Veraset", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 7, Mart 1929, s. 20.

kisefal vürudu hâlel-dar [bozma, bozulma] eyledi. Bu andan itibaren ırkların tesalübü mütezaiden ilerlediğinden Avrupa'da artık saf bir ırktan bahseylemek, hele bilhassa bugün hiç de doğru değildir.¹⁰⁴

Derginin yazarları Amerika ve Avrupa'nın melezeleşmiş kanı karşısında Anadolu'daki "âri kan"la gurur duyuyorlardı, çünkü Türk kanı evrimi boyunca hiçbir zaman daha aşağı seviyedeki kanlarla kirletilmemişti.

...ırkımız asıl Anadolu'da müntahib arzı bulmuş ve burada kati olarak yerleşmiştir. Yine burada dergâh ırkı bozabilecek temasüllerden uzak olarak *saf kanını akıtmakta* ber-devâmdır. Ecdadımızın yerleşmek üzere teshir [zapt ve istila] eyledikleri Anadolu bile en muhtelif ırklar ile doluydu; ... her şeyi ve *diğer bütün ırkları silip götürürken büyük Türk dalgasından* evvel birçok emvac-ı [dalga] beşer gelip geçmiş idi.¹⁰⁵ (a.b.ç.)

Türk kanının ariliğini ve Türk ırkının üstünlüğünü kanıtlamak isteyen yazarlar Türklerin kadim ırksal özelliklerini muhafaza ettiğini göstermeye çalışmıştır.

İstanbul ve Anadolu'da tesadüf olunan Türk ferdi antropoloji nokta-yı nazarından şayan-ı mütalâa ve tesbit oldukça derin bir teferrüd-ü [eşsiz, emsalsiz] mahsusa ve zatî irae eder.¹⁰⁶

Kanla gurur duyma daha birçok örnekte karşımıza çıkar. Nureddin Ali Berkol tarafından yazılmış üniversite eğitimiyle ilgili bir makalede, Türklerin çok kadim bir millet olmalarına rağmen Mustafa Kemal'in önderliğinde sarfedilen akıl almaz çabalar en genç milletlerin vakayinamelerinde bile yer almalıdır, çünkü bu çabalar "Türk milleti usaresinin [özsu] daima dinç ve zî-iktidar olduğuna şahadet ediyor,"¹⁰⁷ denilmektedir.

İstanbul'da yaşayan ırkların karşılaştırılmasını konu edinen makalede de, yazarlar Levantenlerin "muayyen olmayan" meleze ırk-

104. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 5, Ekim 1927, s. 6.

105. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdânın Lüzum ve Faidasına Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 1, Ekim 1925, s. 8.

106. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 5, Ekim 1927, s. 8.

107. Nureddin Ali Berkol, "İstanbul Darülfünunu'nun Şekl-i Hâzırı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 59.

lar arasında yer aldığını, dolayısıyla söz konusu araştırmaya dahil edilemeyeceğini belirtiyor. İlginç olan, bir sayfa önce 720 Levanten'in ölçüldüğünü bildiren yazarların sonraki sayfada bu ölçümleri kullanamayacaklarını, çünkü söz konusu grubun "belirsiz" bir ırk olduğunu söylemeleridir.

Şarka gelen bir *Arnavut* bir *Bulgar* kızı ile, bir *Suriyeli* bir *Romanyalı* kız ile evlenir; bir *İngiliz*, bir *Fransız*, bir *İtalyan* bu memleketin bir kadını ile izdivaç ederler. Bütün tesalübler mümkündür. İşte kaide-yi umumiyye haricinde, şaz [kurula uymayan], olan bu izdivaçların çocukları Levanten ırkını teşkil eder. Bunlar sicilde herhangi bir kavmiyeti muhafaza ederler; fakat iki üç nesilden itibaren filan Levanten güya Fransız ailesinin hiçbir mümessili Fransız toprağına asla ayak basmamıştır. Levantenler *saf*, *fatin* ve *sakin İstanbul'a* mukabil *kozmopolit bir şehir olan Beyoğlu'nda* otururlar. ... Levanten ismi ...az çok uzun zamandan beri memlekette yerleşmiş *gayr-i muayyen ırkın melezlerine* tahsis edilmelidir.¹⁰⁸ (a.b.ç.)

Alıntıdan Levantenlerin ne kadar "aşağı" ve araştırma kapsamına alınmayacak kadar "karışmış" görüldüğü anlaşılmaktadır. Levantenlere kökenleri son derece belirsiz ve karışık olduğu gerekçeyle neredeyse "soysuz" demeye çalışan yazarlar –muhtemelen söz konusu çevre için en aşağılayıcı söz budur!– "kozmopolit" kavramını da adeta bir küfür gibi kullanmaktadırlar.

Irksal Özelliklerin Asliliği/Kalıcılığı

Evrım teorisi her türe benzer bir evrım zinciri çizmiş ve nihai bir yakınlaşma imasında bulunmuşsa da, evrım ve ırkçı düşünce aslında son derece uyumludur. Antropologlar büyük tipik farklılıkların doğuştan gelme olduğunu düşündükleri için, Darwin'in teorisi, aslında, farklı insan gruplarının farklı "insan tipleri/çeşitleri" olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Türkiye'de ve Avrupa'daki birçok fizik antropolog bu farklı insan "çeşitleri" arasında evrimsel nedenlerle açıklanamayacak, yani iklim ya da coğrafyaya bağlanamayacak temel farklılıklar olduğunu iddia etmiştir. Fiziksel görü-

108. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukâyesevi Tetkiki", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 2, Mart 1926, s. 6.

nüşleri bakımından farklı insan zümrelerinin oluşmasında çevresel faktörlerin önemli olduğunu teslim etmekle birlikte, antropolojik (ırksal) özelliklerin kalıcı olduğu da her zaman belirtilmiştir.

Türk Antropoloji Mecmuası'nın antropologları Avrupalı meslektaşları gibi, ırklar arasında asli ve kalıtsal farklılıklar arıyorlardı, çünkü Türklerin kati üstünlüğünü kanıtlamak için değişmez sabitlere ihtiyaçları vardı. Uyum sağlama argümanını tersine çevirecek "deliller" arıyorlardı. *Mecmua*'nın yazarları ırklar arasındaki farkların çevresel koşullarla açıklanamayacağını savunuyorlardı. Örneğin boy, çevreden gelen etkilere cevap vermeyen kalıcı unsurlardan biridir.

İrkî evsaf-ı esasiyyenin harici müessirlere galebe çaldığı ve muhit tarafından husule getirilen tahavvüllerin ırka has olan boy nisbetini pek dar bir daire içinde teşviş ettikleri malumdur. Binaenaleyh, boy çok sabit bir ırk karakteridir, diyebiliriz.¹⁰⁹

İrkları tefrik eden fizik karakterler içinde en çok tahavvül ibraz eden boy olsa gerektir. ... Muhtelif kavimleri vasatı boylarını gösteren rakamlar şayanı dikkattirlar. Çünkü bu vasatileri mukayese sayesinde kavimler arasındaki mevcut farkları görmüş oluyoruz.¹¹⁰

İstanbul'da yaşayan değişik ırklar arasındaki farklılıkları tetkik eden bir dizi araştırmanın hedefi, çevresel koşulları hiçe saymak eğilimiyle de paralel olarak şöyle tanımlanmıştır: "Birçok ırkların muvazi [paralel] olarak ve bilâ-ihtilat inkişaf eyledikleri bir muhitte bunların inkişaf ve tekâmül şeraitini tayin etmek."¹¹¹ Yazarlara göre bu gruplar arasındaki farkların kalıcı olması, çevrenin etkisinin sadece marjinal olduğuna işaret ediyordu. Bu yüzden İstanbul'da "yan yana yaşayan ırklar" kendilerine has vasıflarını muhafaza etmişlerdir.

Bazı mebhâs-ül-beşer [antropoloji] mütehassısları muhitin, bir ırkın bedenî seciyelerini nihayet tadil eden bir tesiri haiz olduğunu iddia etmişlerdir.

109. Şevket Aziz, "Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 11, Mart 1931, s. 6.

110. A.g.e., s. 4-5.

111. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer İrkların Mukâyesevi Tetkiki", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 2, Mart 1926, s. 8.

... Maa-haza, aynı ve sade has seciyelerini zayi etmek suretiyle yaşayan ırkların bu tecanüs [bir cinsten olma] "homogenisation", ve tevhidi ancak pek cüzi mikyasda haiz-i tesirdir gibi görünür. *Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler* burada Türk ırkının seciyelerini almaksızın uzun zamandan beri yaşıyorlar. Vapurda, bir tramvayda bulunanları köprü üzerinden gelip geçenleri nazar-ı müşahededen geçiriniz; bunda kimse yanılmaz; tanınmak için bir fese ihtiyaç yoktur; gerçi şimdi herkes şapka giyiyor, maa-haza memleketden her hangi bir ferd, geçen şahsın ırkını *tayinde yanılmaksızın işte size bir Yahudi, bir Rum, bir Ermeni! diyebilir*. Binaenaleyh bir ırkın seciyelerinin derhal teşhise müsait olabilecek bir şahsiyetle mahfuz kaldığını kabul etmek lazım gelir.¹¹² (a.b.ç.)

Yazarların, bu "ırkların" karakteristik, ırksal vasıflarını inceleme gereği duymadan "derhal teşhis" imkânı bulunduğunu varsaymaları, fiziksel antropolojinin daha baştan dünyayı bir çırpıda ırklara, türlere ve basmakalıp tiplere ayırmasına iyi bir örnektir. İrksal farklılıkların alt edilemeyeceğini vurgulamak için yer yer çok-soyluluk ya da mutasyon teorilerine de başvurulmuştur. Daha önce de belirttiğim gibi çok-soyluluğu savunanlara göre insan türleri farklı ebeveynlerden dünyaya gelmiştir, dolayısıyla değişik ırklar arasında asli farklar bulunmaktadır. *Mecmua*'da bu asli farklara dikkat çekilmiştir. Nermin Aygen, Türk kafalarındaki zaviyeler hakkında yazdığı makalede, kafa şeklinin doğuştan gelen, kalıtsal bir özellik olduğunu ve ırkın saptanması için asli olduğunu belirtiyor:

Fizik antropoloji sahasında kafanın ırki ve cinsi birçok hususiyetlerini tanıtmak yolunda kıymetli ve verimli eserler vermiş olan kraniyolojistlerin hepsi *kafa mimarisinin yapısının nisbi antropolojik birçok tenevvüler gösterdiği* hususunda müttefiktirler.

... Antromorphe maymundan insana, kablettarih alt paleolitik ırklardan üst paleolitik ırklara ve nihayet modern ırka gittikçe ne gibi merhalevi (serieaire) ve ırki hususiyetler gösterdiklerini vurgulamaya çalıştım.¹¹³ (a.b.ç.)

Şevket Aziz Kansu da benzer bir çok-soyluluk anlayışıyla, kraniyel çap ve endekslerin önemini vurgulamak için, Anadolu ve Ru-

112. *A.g.e.*, s. 8.

113. Nermin Aygen, "Türk Kafalarının Zaviye Kıymetleri Üzerinde Bir Tetkik", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 213, 218.

meli Türkleri dediği iki grup arasında karşılaştırmalı bir çalışma yapmış, aynı ırka mensup kişilerin kafa ölçümlerinin oldukça dar bir aralıkta seyredeceğini belirtmiştir:

Kafa kuturları ve karinelerinden elde edilen vasati kıymetlerin ehemmiyeti şudur ki, müsavi bir boya malik olan ferdler ve hatta zümreler arasında kafa kuturları, muhtelif boyda olan fakat aynı bir ırka dâhil bulunan ferdlerin kafa kuturları, daha fazla tahavüller gösterirler. ... Biz bu suretle kavmi (ethnique) ve irki (racial) müessirleri kayıt etmiş oluyoruz. Bu kanun kafanın birçok ölçülerinde kabil-i tahkiktir.¹¹⁴

İrksal niteliklerin kalıcı olduğunu iddia eden diğer bir açıklama da genetikçiler tarafından evrim teorisine rakip olarak üretilmiş mutasyon (başkalaşım) fikridir. Bu teoriye göre yeryüzünde yaşam, doğal seleksiyondan bağımsız, ani morfolojik değişimlere yol açan tesadüfi mutasyonların sonucundan başka bir şey değildir. Mutasyon teorisi *Mecmua*'da da yer almıştır. Charles Fraipont tarafından yazılan bir makalede ırkların birbirinden ayrılmasında mutasyonların öneminden söz edilmektedir:

Adaptasyonun "evrim"in belli başlı amillerinden birisini teşkil ettiğini düşünüyoruz. Keza izahı mümkün sebeplerle muhtelif Hominiens nevilerinin adapte olmaya yatkın karakterlerinden dolayı birbirlerinden farklı olduklarını düşünüyoruz. ... Fakat ne zoolojik ne de nevi (specific) olmayan karakterler vardır. Ve bunlar içinde antropolojik karakterler denen birçokları Mendel kanunlarına tabi görünürler, mesela *cildin rengi, gözlerin rengi, saçların rengi, kafa karinesi, burun, göz çukuru karineleri*, vs. *Bu karakterler ne muhitte ne de anlaşılması tamamen mümkün bir adaptasyona bağlı gibi gözüküyorlar*. ... Homo sapiens prototiplerinde muhtelif ırkların yahut bazı canlı ve fosil ırkların az belli olan, kolektif karakterleri mevcuttur. Bu prototiplerde yalnız *belirmiş olan karakterler, ani başkalaşımlarla ortaya çıkacak ve bugün izah edemeden yalnızca tarif ve tavsif ettiğimiz bariz karakterli ırkları vücuda getirecektir*.¹¹⁵ (a.b.ç.)

Mecmua'da, ırklar arasındaki morfolojik farkları açıklarken çevresel faktörlere başvuran çok az sayıda makalede bile son söz

114. Şevket Aziz, "Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri, İkinci Muhtıra", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 12, Eylül 1931, s. 104.

115. Charles Fraipont, "Antropoloji ve Ani Başkalaşımlar", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 15-16, Mart 1934, s. 66-7.

ya bazı kalıtsal özelliklerin intibaksız olduğuna ya da mutasyona bırakılmıştır. Kamil Hudadat, istemeyerek de olsa "Doliko ve brakisefalin insanın değişmez karakteristik vasfı olduğunun söylenmesi artık bugün hükümlerini kaybetmişlerdir. Dağlık mıntika, ahalisinin brakisefal olmasına amildir. Coğrafi amillerden başka tagaddi, etnik âdetler ve tesalüplerin morfoloji üzerinde etkisi çoktur. (Açlık zamanında Rusya'daki ahalinin kafa karineleri küçülmüştür). ... Kafa şeklinin değişmesinde ırk karışmalarının ve etnik hususiyetlerin de büyük etkisi vardır," demiştir. Ancak yine de, "ırkın aslilığı" unsurundan uzaklaşmamak adına argümanını şöyle sonuçlandırmayı seçmiştir: "...Antropoloji tabiatın bir kısmı olan insanı mütalâa ettiği için, *genel biyolojide mühim yer işgal eden mutationizme yabancı kalmamalıdır.*"¹¹⁶ Böylece Hudadat, morfolojik, yani ırksal özelliklerin meydana çıkmasında mutasyonların önemine atıfta bulunarak bazı farklılıkların asli ve kalıtsal olduğunu, dolayısıyla harici faktörlerle açıklanamaz olduğunu anlatmış oluyordu.

Kemal Güngör'ün, Denizli yörüklerini incelediği makalesinin hemen başında, kaynak gösterilmeksizin, "Yörüklerin hepsinin Türk" olduğu belirtilmiştir.¹¹⁷ Güngör, yaptığı araştırmada yörüklerin kafa karineleri brakisefal çıkmayınca çevresel faktörlerin önemine başvurmaya karar vermiştir. Böylelikle hem Alpin ırkın köklerini kadim olduğu varsayılan bir Türk boyu yoluyla günümüze kadar takip etmeye, hem de bu grubun fizyonomisindeki deformasyonların sebebini açıklamaya çalışmıştır.

Güngör hem ırksal özelliklerin kalıcı olduğuna hem de çevresel koşulların etkisine atıfta bulunmuştur. Dış etkenlerin bebek doğmadan önce değil, doğduktan sonra etkili olabildiğini ve teorik olarak gelecek nesillerin ırksal vasıflarını değiştirecek bir etkisi olmadığını savunmuştu. Güngör'ün bu iddiasının ve problem çözme

116. Kamil Hudadat, "Kafa Morfolojisine Dair Bir Not", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 17-18, Mart 1935, s. 55 (a.b.ç.).

117. Kemal Güngör, "Denizli Mıntıkası Yörükleri Üzerinde Antropolojik Bir Tetkik ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 189.

tarzının ileride karşı karşıya kalınacak büyük Türk tezlerine uymayan tüm bulguları açıklamak için başvurulabilecek bir referans noktası oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Fiziksel/İrksal Özelliklerin Zihinsel, Psikolojik, Davranışsal Özelliklere Etkisi

İrkçi antropoloji teorilerine göre, fiziksel/ırksal özelliklerle zihinsel kapasite, ruhsal sağlık ve sosyal davranış biçimleri arasında ilişki vardır ve bunlar kuşaktan kuşağa geçmektedir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren antropologlar, antropolojinin fizyolojik ölçümler yaparak ırksal farklılıkların zihinsel izdüşümlerini, davranışlar ve düşünceler üzerinde etkilerini araştıracaklarını duyurmuşlardı. *Türk Antropoloji Mecmuası*'nda yayımlanan çok sayıda telif ya da çeviri makalede, insan bedeni üzerinde yapılan antropometrik tetkiklerin, herhangi bir insan grubunun kabiliyetlerini anlamak için hayati önemde olduğu iddia edilmiştir.

Psikanaliz ve insan morfolojisi arasındaki ilişkiye değinen bir makalede, yazar Georg Ferdinand Papillault, psikolojik sorunların teşhisi için morfolojik (anatomik) tetkiklerin faydalı olabileceğini belirtiyor. Papillault'a göre "Morfolojinin daimi yardımı olmadan hastaya yardımı dokunacak ve ilmi malumatımızın terakkisine hakikaten faydalı olacak bir psikanaliz yapılamaz."¹¹⁸ İleri sürdüğü teoriyi açıklığa kavuşturmak için hastalarından birini hakiki bir *myxoedema*¹¹⁹ tipi olarak teşhis ettiğini, çünkü hastanın yüzünün "kısa ve geniş", burnunun da "kısa ve ezilmiş" olduğunu söylüyor.¹²⁰ Bu tip morfolojik tetkiklerden öjenik çalışmalarının da faydalanabileceğini şu sözlerle ifade ediyor: "*Predisposition*'u icap eden bez/enzim sebepli ayıpların nelerden ibaret olduğunu ve on-

118. George Ferdinand Papillault, "Psikanaliz ve Beşer Morfolojisinin Münasebetleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 15-16, Mart 1934, s. 53.

119. Tiroid bezi faaliyetinin azalması sonucu zekâ ve hislerin körleşmesi, konuşma zorluğu gibi belirtiler gösteren hastalık.

120. George Ferdinand Papillault, "Psikanaliz ve Beşer Morfolojisinin Münasebetleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 15-16, Mart 1934, s. 54.

ları ıslah ve belki de hayatın sonuna kadar tamamen normalleştirmek için hangi tedavinin lazım olduğunu morfolojiden sormak ihtiyatlı bir hareket değil midir?"¹²¹

Antropometri sadece bir insan zümresini diğeriyle karşılaştırmaya yarayacak ortalama değerler bulduğu için değil, aynı zamanda bir ırkın sahip olduğu içkin potansiyelleri de ortaya koyduğu için çok önemli bulunmaktadır. Şevket Aziz Kansu'ya göre, "Beşeri morfolojinin temelini teşkil eden antropometri bize Fisiko-Şimik yani hayati vetirelerin muhit harici tesirlerinin ifadesini de nakleder: neşvünema – kudret-i hayatiye."¹²² Türk ırkı üzerine yaptığı araştırmalar neticesinde bulunan sonuçlardan memnuniyetini belirten Kansu şöyle devam ediyor: "Daha ilk müşahedelerimiz bizi beşeri kudretimizin zenginliği ve ahengi hakkında büyük bir imana sevk etti."¹²³

Antropologların faydalandığı diğer bir alan olan frenolojiye göre beynin her bölümünün fonksiyonları farklıydı ve bu fonksiyonun yerine getirilebilme kapasitesi de o bölümün görece büyüklüğüyle ilgiliydi. Dolayısıyla, kafatası üzerinde yapılan ölçümler ve gözlemler sayesinde kişilik ve karakter hakkında tutarlı fikirler elde edilebileceğine inanılıyordu. Frenolojiden etkilenen çok sayıda bilim adamı, kafatası koleksiyonları üzerinde incelemeler yaparak, ırka dayalı sınıflandırmalar yapabileceklerini ve insan gruplarının "milli seciye"lerini tespit edebileceklerini düşünüyorlardı. *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın da araştırmaları için faydalandığı kafatası koleksiyonları olduğunu biliyoruz. Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan ve Aime Mouchet tarafından yazılan dizi makalelerde (Ekim 1927, Mart 1928, Mart 1929) 1925'ten itibaren Karacaahmet Mezarlığı'ndan toplanan kafatası örnekleri kullanılmıştır. Şevket Aziz'in belirttiğine göre "Anadolu Kemik Koleksiyonu, İstanbul Kemik Koleksiyonu, ve muhtelif

121. A.g.e., s. 61.

122. Şevket Aziz, "Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 11, Mart 1931, s. 3.

123. A.g.e., s. 3.

prehistorik ve historik devirler koleksiyonu gibi ayrı ömeklemler de oluşturulmuştur."¹²⁴

Bu makale dizisinden anlıyoruz ki yapılan ölçümlerde kraniyel endeksin yanı sıra, çeşitli açılardan üstünlüğe ve mütekâmilliğe işaret eden birçok farklı endeks sınanmıştır. Makalelerden ilkinde Türklerin 84.16 gibi oldukça yüksek bir rakamla brakisefal olduğunu ilan eden yazarlar, Türk ırkını brakisefal ırklar arasına koymaktadırlar.¹²⁵

İkinci makalede Türk kafataslarında "derz-i mutavassıt-ı cebhe" (*metopizm*) ölçümleri yapılmıştır. Alın iki ayrı kemikten oluşmaktadır ve bunlar insan iki yaşına gelene kadar birleşirler. Metopizm bu kemiklerin tam olarak birleşmemelerine verilen addır ve beynin büyüklüğüne delalet olduğu düşünülmektedir. Türk kafalarında metopizm görülme oranının %7.6 olduğunu belirten yazarlar, bu özelliğin kalıcılık ısrarının zihinsel üstünlük göstergesi olduğunu iddia ediyorlar, çünkü "kıhıf ölçüleri arasında yapılan mukayeseler, derz-i mutavassıt-ı cebhenin muhî (beynî, [cerebral]) tesirlere bağlı olmak üzere kubbe-yi kıhıfta taşıyırattır husulünde müessir olduğunu müşirdir. Fakat nahiye-yi cebhede muhînin hacminin ifratıyla nisbette olan (muhînin mutlak hacmi değil, nisbi yani tefekkür merkezinin nisbi yüksekliği düşünülürse), bu fark-ı tazeyikin metopizmi tevlid edeceği şüphesizdir."¹²⁶ Yazarların vardığı nihai sonuç "metopizmin bekasının yüksek ırklara aid bir hal olduğuna kanaat getirmeye kâfi" bilginin bulunduğuudur.¹²⁷

Şevket Aziz Kansu da kafatasının büyüklüğüyle zihni becerileri ilişkilendirmeye çalışır:

Kafanın iki kısımdan oluştuğunu biliyoruz: zihni faaliyetlerimizin merkezini teşkil eden dimağ ile ilgili kitleyi muhteva eden kafatası, diğeri de

124. İlgili ayrıntıları daha önce 118'de vermiştim.

125. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 5, Ekim 1927, s. 21.

126. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 6, Mart 1928, s. 11.

127. A.g.e., s. 10.

nebatî [bitkisel] hayatımızın ilk dayanaklarından biri olan yüz kitlesidir. ... Hayvanlarda bu ilişki gayet açıktır. Bir hayvan kafasında yüz kitlesinin alt ve üst çenelerin içinde beyin bulunan kafatasına nazaran ne kadar büyük olduğu malumdur.¹²⁸

Mecmua'da savunulan görüşlerin önemlilerinden biri de, Türklerin de mensubu bulunduğu brakisefal ırkların entelektüel kapasitelerinin daha ileri düzeyde olduğudur. Leon MacAuliffe makalesinde "Avrupa'da brakisefallerin ortaya çıkmasıyla eskisinden çok daha tam bir sosyal düzenin doğduğunu arkeolojik keşifler ortaya koymuştur," diyor.¹²⁹

Şevket Aziz Kansu'nun yaptığı daha uç bir argümana göre de ırk, insana dair her konuda belirleyici rol oynamaktadır. 1931'de yazdığı antropoloji eğitimiyle ilgili bir makalede, ırk kavramının her türlü bilimsel araştırmada en temel araştırma birimi olarak kullanılması gerektiğini savunur şiddetle: "Bir edebiyat fakültesinde antropoloji tetkikatı kendileri için zaruri olan beşeri coğrafya, tarih, felsefe, pedagoji, psikoloji, arkeoloji gibi tedrisatın mevcudiyetini görürüz. ... [aslında] Çalışmamızın mahiyeti ne olursa olsun, antropoloji tetkikatımızın esası olmalıdır."¹³⁰ Kansu'ya göre ırklar bilgisi beşeri coğrafya için son derece gereklidir, çünkü muhit ve insan ırkları arasındaki ilişkinin ortaya konulması için antropoloji biliminin sağladığı temellerden faydalanmalıdır. Aynı şey tarih için de geçerlidir, "bir ırkın dünyanın tarihine etkisi" antropologlar tarafından ortaya konulmalı ve tarihçiler de bu bilgiden faydalanmalıdır. Psikoloji bilimi de herhangi bir "tecrübe esnasında ırkî amilleri göz önüne almalıdır." Ancak bu yolla bağımsız değişkenler listesi doğru bir şekilde tamamlanmış olacaktır. Hukukçular da keza antropolojik bilgiye muhtaçtır, çünkü "canilerin antropolojisi" denilen alt dal, suç ve ceza modellerini etkileyecektir. Tıp biliminin

128. Şevket Aziz, "Umumi Prognatisma ve Türk Kafalarının Prognatisması", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 5.

129. Leon MacAuliffe, "Bugünkü Şeklimizin Kökenleri ve Fosil İnsanlar", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 31.

130. Şevket Aziz, "Antropoloji Tedrisatı Hakkında", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 12, Eylül 1931, s. 115.

de antropolojiden yararlanacağı alanlar vardır. Kan yoluyla tespit edilebilen "patolojik ırklar"ın varlığını ortaya koyan antropoloji sayesinde doktorlar birtakım iyileştirme yöntemleri üzerinde çalışmaya başlayabilirler.¹³¹ Dahası Kansu'ya göre, "antropoloji, programında mevcut olmayan her âli mektebe sokulmalıdır. Ders mecburi olmalıdır".¹³²

İrk Unsurunun Milliyetçi Söyleme Eklemlenmesi

Türk Tarih Tezi'nin İzdüşümleri

Türk Tarih Tezi'nin ana hatları *Mecmua*'nın ilk sayısından başlayarak kolaylıkla izlenebilecek bir biçimde yer almaktadır. Tezin esas yaratıcısının *Mecmua* camiası olduğunu söylemek doğru olmasa da, tezin yaratım ve halka benimsetilmesi aşamalarında resmi ideolojinin çizdiği sınırlar içinde hareket eden uysal bir tavır sergilediği söylenebilir.

İlk sayıda yayımlanan derginin faaliyete geçmesinin ardındaki nedenleri anlatan, "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdânın Lûzum ve Faidasına Dair" adlı makalede, yazarlar *Mecmua*'nın hedeflerini sıralarken tetkik etmek istedikleri insan topluluğu olan Türkleri öyle bir şekilde tanımlamışlardı ki, bilen bir göz için Türk Tarih Tezi'nin ana çizgileri gayet net bir biçimde görünür haldedir:

Mütalâa etmek istediğimiz Türk kavmi Asya içlerinden, *Sibirya hudutlarından, zahirde gayr-ı kabil-i iskân* ve fakat hakikatte feyzli [verimli] ve sinelerinden *emvac-ı beşerin dünyaya yuvarlanmak için mütemadiyen çıktığı yaylalardan* gelmiştir; zira bizden başkaları da oradan gelmişlerdir; ve yalnız Macarları zikr etmiş olmak için denilir ki bunların garba seyr ü hareketleri kendilerini kati surette yerleşmiş bulundukları Tuna sahiline sevk etmiştir.

Bizim kavmimiz de Tuna'ya vasil olmuş ve *Viyanalı antropolojist bile şehrin kapılarında oraya değin meşy-i [yürüyüş] muzafferane ile gelmiş olan Türk ecdadımızın kılıflarını bulmağa kadar varmıştır*. Fakat Türk-Mongol ailesi Türkistan'dan geçerek Asya-yı Sugrâya inmek üzere bahr-i

131. Şevket Aziz, "Antropoloji Tedrisatı Hakkında", *a.g.y.*, s. 116.

132. *A.g.e.*, s. 117.

Hazarı dolaşan yol boyunca intişar etmiş ise de, ırkımız asıl Anadolu'da müntahib arzu bulmuş ve burada kati olarak yerleşmiştir.¹³³ (a.b.ç.)

... *Ankara'da bile uzak Gaul'den gelme adamlar yaşıyor idi* ve bu Gaul-ler müreffeh bir kavim teşkil ettiler ki onların eski mukırr hükümeti bizim Türk mukırr hükümetimiz olmuştur, o suretteki nazarımızda bilhassa *mu-kaddes olan toprağımızın köşe bucağını hafr eden antropolojist için taba-kat-ı sathiyede Türk iskeletleri ve daha derinlerde uzak Gaulden kalma mu-hacirlerin kılıflarını bulmak imkânsız değildir.*¹³⁴ (a.b.ç.)

Coğrafyacı Lefebvre'in "Coğrafya ve Irklar Meselesi" adlı üç sayı üst üste yayımlanmış uzun makalesinde de Tarih Tezini destekleyen görüşler vardır. Bu makale serisinin birinci bölümünde, Lefebvre iklimsel zorluklar yüzünden brakisefal ırkların Orta Asya'dan Avrupa'ya göç etmek zorunda kaldıklarını iddia etmiştir.

...bunların göçlerini açıklamak için özellikle iklimin geçirdiği evrime başvurulur. Buzul çağının sonu, yüksek dağlarla denizden tecrit edilmiş olan Orta Asya'da tedrici bir kuraklaşmanın başlangıcı oldu ve kıta sakinlerinin büyük bir bölümü için yaşam koşullarını zorlaştırdı.¹³⁵

Yontmataş Çağından sonra iklim yavaş yavaş günümüzdeki özelliklerine büründü ve güney halklarının kuzeye, doğu halklarının da batıya doğru gidişlerini kolaylaştırdı. Dolikosefallere yeni bir tür olan brakisefaller katıldı: Irklar karıştı ve yavaş yavaş günümüzde bulundukları yerlere yerleşti.

...Avrupa'ya en son gelenler olan Asya brakisefalleri İlyria¹³⁶ ve Tuna bölgelerine, Orta Avrupa'ya, Güney Almanya'ya yerleştiler, Fransa'ya girdiler.

...Batı Avrupa'daki Tunç Çağı, görüldüğü kadarıyla Kıbrıs Adası'nda ve Küçük Asya'nın doğusunda doğmuş olan tunç zanaatını kendileriyle birlikte getiren brakisefallerin akınlar halinde gelişleriyle ortaya çıkmıştır.¹³⁷

Lefebvre'in iddiası derginin Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan ve Aime Mouchet'den oluşan lider yazar kadrosu tarafından da tekrarlanmıştır. Yazarlar, Mutavassıt (or-

133. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdâ-nın Lûzum ve Faidasına Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 1, Ekim 1925, s. 8.

134. *A.g.e.*, s. 8-9.

135. Lefebvre, "Coğrafya ve Irklar Meselesi", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 33-4.

136. Adriyatik Denizi'nin doğu kıyısında, kadim Hint-Avrupalıların yaşadığı düşünülen belirsiz bölge.

137. Lefebvre, *a.g.e.*, s. 31.

ta) Taş Devri'ne kadar çeşitli dolikosefal tiplerin yaşadığı Batı Avrupa'ya bir brakisefal akını olduğunu, bu yüzden Avrupa'daki gö-reli bütünlüğün bozulduğunu belirtirler. Bu zamandan sonra ırklar sürekli karışmıştır ve "Avrupa'da artık saf bir ırktan söz etmek" hiç doğru olmayacaktır.¹³⁸

Yayımlanan makalelerde Türk Tarih Tezi'ni güçlendirecek her türlü fikre yer verilmiştir diyebiliriz. Örneğin Leon MacAuliffe'in makalesinde arkeologların mezarlarda yaptığı kazılarda, Yontma Taş Devri'nden sonraki bir zamandan brakisefal kafalara rastlamış olması, yazar tarafından Asya kaynaklı bir istilanın hâsıl olduğu şeklinde yorumlanmıştır:

Üst paleolitik vasıl olunca insan morfolojisinin bugüne yaklaştığını görüyoruz. Yontulmuş Taş Devri'yle Cilalı Taş Devri arasında arkeologların Azilien dedikleri bir zamanda mezarlarda dolicocephale kafalarla birlikte ilk defa brachycephale kafataslarına rastlanır. Antropolojistler Ural-Alтай halkından Asya kaynaklı bir istilanın Avrupa'da oluşmasıyla durumu açıklamaya çalışıyorlar. ... Avrupa'da brakisefallerin ortaya çıkmasıyla eskisinden çok daha tam bir sosyal düzenin doğduğunu arkeolojik keşifler ortaya koymuştur.¹³⁹

Türk Tarih Tezi'ni sağlamlaştırma ve yayma çabası, Birinci Türk Tarih Kongresi sonrasında tezin resmen ilanının ardından, kuruma ve teze atıfta bulunulması şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Tезin bilimselliğini ve güvenilirliğini artıracak birçok makaleye yer verilmiştir dergide. Örneğin, 1934'te yayımlanan Jules Guiard'ın "Galatlar" adlı makalesi, Türk Tarih Tezi'nin özeti denilebilecek kadar benzer argümanları savunmaktadır:

Ön Asya'dan gelen Celte ırkı Avrupa hicretine daha buz devrinin niha-yetinde başladı ve neolitik devrin sonuna doğru bu hicret kesifleşti. Bu kısa boylu esmer brakisefallerin Avrupa'ya hicretleri Anadolu, Balkan yarı-madası ve Tuna vadisi boyunca olmuştur. Celteler kendileriyle beraber ileri bir medeniyet taşıyorlardı. Celteler buğday ziraatını bilen çiftçilerdi. Hayvanları ehlileştiriyorlardı ve çoktan çanak çömlek imaline başlamışlardı.¹⁴⁰

138. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 5, Ekim 1927, s. 6.

139. Leon MacAuliffe, "Bugünkü Şeklimizin Kökenleri ve Fosil İnsanlar", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 31.

Şevket Aziz'in makaleye eklediği not Guiard'ın makalesinin, hem derginin yazarları hem de tezin yaratıcıları için Türk Tarih Tezi'nin savunulması açısından ne kadar önemli görüldüğünü kanıtıyor.

Prof. Guiard'ın Galatlar hakkında görüşleri Türk Tarih Tezi ile yakından alakalıdır. Bu mesele hakkında merhum Dr. Reşit Galip Bey Ankara'da çıkan *Çığır* mecmuasında (sayı: 10, sayfa: 187) "Fransa'da yeni bir ırk tezi" başlığı altında güzel bir hülasa yapmış ve bu davaya dair kanaatım ortaya koymuştur. "Prof."un kullandığı coğrafi tabir ile Türkistan'dan gelen bu ırk hakkında denecek söz yoktur. Alpli tipten ayırdığı Keltlerin de Türkistan'dan gelmiş oldukları mutlak bulunduğu göre Türk Tarih Tezi ile bu yeni Fransız tezi arasında hiçbir tezat yoktur.¹⁴¹

Kansu da Tarih Tezi'nin alenen Türk ırkına dayandırıldığının altını çizercesine şöyle demektedir: "Türk mektebinin yani Türk Tetkik Cemiyeti'nin *ırk hakkındaki tezi* şudur: Türk brakisefal Alp ırkına mensuptur."¹⁴² Brakisefal Türk ırkının kökenlerinin Orta Asya olduğuna dayanan tüm tezi kısaca özetledikten sonra, Kansu aslında tezin kanıtlanmış bir "bulgu" değil de daha çok bir "yaratı" olduğunu da, belki de istemeden vurgulamıştır:

Sessiz ve sakın *tetkiklerin işlediği büyük temel taşları* hazırlanmıştır. Hazırlanıyor. *Bu büyük sağlam temel taşlarından orijinal Türk kültürünün büyük abidesi kuruluyor.* Görmüyor musunuz?¹⁴³ (a.b.ç.)

Türk Tarih Tezi'yle paralel şekilde, dergide yayımlanmış ilgili bütün makaleler Orta Asya'nın insanlığın doğduğu yer ve Türklerin anavatanı olduğunu desteklemektedir. Bunun yanı sıra, Türkler çok eski zamanlarda Anadolu'ya göç ettiği için, bu topraklar üzerinde vücuda gelmiş medeniyetler de Türk kökenlidir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde kurulduğu toprak parçası olan Anadolu'nun, "bu toprakların otantik ırkı olan Türkler" tarafından mesken tutulduğu iddia edilmektedir.

140. Jules Guiard, "Galatlar", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 15-16, Mart 1934, s. 47.

141. A.g.e., s. 48.

142. Şevket Aziz, "Türk Irkı ve Türk Dili", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 13-14, Mart-Eylül 1932, s. 6-8.

143. A.g.e., s. 6-8.

... Görülüyor ki biz bugün Anadolu'da yontulmuş taş devrinin muhtelif epoklarına ait zincirin halkalarını bulmaya başladık. Bu halkaların bize şimdiden öğrettikleri büyük bir hakikat Anadolu'nun 4. zamanın en eski zamanlarından itibaren insanlığa bir yurt ve yol olduğudur. Birçok İngiliz, Alman, Amerikan ve Fransız paleolonog ve antropolojistler bize Büyük Asya yaylalarının memeli hayvanların doğuş ve tekâmül yeri olduğunu ve insanın da bir memeli hayvan olduğuna göre bu hayat laboratuvarında meydana çıktığını söylemektedirler. ... Anadolu, Asya yaylalarından kopup gelen beşer muhaceretlerinin hem ikinci bir merkez durağı hem de bir geçidi olmuştur. O halde biz Anadolu'da bu uzak insan cedlerin hem kültür bakiyelerine hem de fosil kemiklerine tesadüf edeceğiz.¹⁴⁴

Güneş-Dil Teorisi'nin İzdüşümleri

Türk Antropoloji Mecmuası'nın 1929'a kadar olan sayılarında, makaleler Osmanlıca ve Fransızca olarak iki dilde basılıyordu. Latin alfabesinin kabulüne kadar dil meselesi derginin gündemine girmemiştir. 1931'e kadar Türk dili ile ilgili olsun genel anlamda dil-bilim üzerine olsun herhangi bir makale yayımlanmamıştır. Türk Dil Kurultayı sonrasında dile dayalı milliyetçiliğin önem kazanmasıyla girişilen dilde sadeleşme çabalarının ve Güneş-Dil Teorisi'nin ilanının ardından, Türk dili hakkındaki makaleler dergide önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Yayımlanan makale sayısına ve bunların uzunluğuna bakarak, Türk kimliğinin oluşturulması sürecinde dilin öneminin *Mecmua* tarafından teslim edildiğini söyleyebiliriz.

Nureddin Ali Berkol, 1927'de hâlâ Darülfünun'un rektörüken yazdığı bir makalede dil devrimi çağrılarını yapanlara karşı eleştirel bir tutum sergilemiştir. Berkol'a göre tedrisatta Türk dilinin (Osmanlıca) kullanılması hususunda, her ne kadar yurtdışından gelen tenkitler varsa da,

Türk lisanı milli mirasımızın eczasındandır [kısım]. Bu lisanı mevad-ı ilmiyye ve fenniye'nin tercümesine gayr-ı müsaid bir lehce addedemeyiz. İlm ve fenne hasr-ı hayat eylemiş birçok nesillerin ricali, ulum ve fû-

144. Şevket Aziz Kansu, "Anadolu Paleolitiğine Dair Bir Not", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 333.

nun-ı hazıra tabirâtının [terminoloji] bilcümle icabatına tekabül edecek tabirat-ı mukteziye-yi ilmiyye ve fenniyyeyi tertib ve tanzim etmiştir.¹⁴⁵

Buna rağmen dergi çevresi Batı'yı yakalamanın gerekli olduğunu da bilincindeydi ve bu düşünceye dayanarak derginin Fransızca versiyonu da yayımlanıyordu (1929'a kadar). Berkol da bu fikre uygun olarak:

Mamafih lisanımızın mahafil-i ilmiyye-yi ecnebiyye ile her türlü teati-yi efkâra mani hakiki bir sedd-i Çin olmasını da arzu etmiyoruz. Beynelmillel devr-i ilmî de ve heyet-i ilmiyye-yi milelin Paris'te teşekkül ettiği bu hengâmede, en cüzi bir halet-i infirada [yalnız olma] tavassul etmek az mantıki ve hatta tehlikeli olurdu. Binaenaleyh, her türlü teati-yi efkâr vesaitini eylemiş bulunuyoruz.

... Darülfünunun mahsulat-ı ilmiyyesini bi-l-mukabele harice tanıtmak için gitgide iki lisan ile neşriyat usulünü takip ediyor ve Türkçenin mevkiini muhafaza ile beraber, ecnebi darülfünunlar mahafilinin kabiliyet-i nüfuziyesine müsaade bahş olacak bir surette yaşıyoruz. Şimdilik bu usul neşriyat da *Türkçe Antropoloji Mecmuası*'yla husul-pezir oluyor.¹⁴⁶

Makalede dil devrimine karşı çekimser bir tutum izlenmesine rağmen *Mecmua* gelişmelere kolaylıkla uyum sağlamıştır. Latin alfabesinin kabulünden hemen sonra, Mart 1929'da yayımlanan yedinci sayıda, derginin başına anonim bir yazı konmuş ve yeni alfabeyle ilgili şu yorumlar yapılmıştır:

Türk Antropoloji Mecmuası bugüne kadar, ecnebi Darülfünunlarca takip edilebilmek için, Türkçe ve Fransızca olarak intişar etmekte idi. Bundan böyle, *Türk Antropoloji Mecmuası* yalnız Türkçe olarak intişar edecektir. Dilimizi yazmak için kabul ettiğimiz yeni harfler, bundan sonra, *Garp memleketlerinden herhangi birinin lisanı gibi, Beynelmillel mübadelat-ı fenniyyeye müsait bir hal ihdas etmiştir. ... Bu büyük inkılâp bugünden itibaren, Türk dilini ecnebiler için de anlaşılabilir hale getirmiştir. Hâlbuki Arap harfleri beynelmillel mübadelat için geçilmez bir mani teşkil ediyor ve bizi memleketimiz hudutları haricinde tanıtabilmek için ecnebi bir dilden istianeye mecbur ediyordu. Bu suretle fennî işlerde de Türk cumhuriyeti, fay-*

145. Nureddin Ali Berkol, "İstanbul Darülfünunu'nun Şekli-i Hâzırı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 59.

146. A.g.e., s. 59.

dalı inkılâpları sayesinde, önceki haline nazaran çok büyük ilerleme kaydedecektir.¹⁴⁷ (a.b.ç.)

Türk dilinin yüceltilmesi önemli görülmeye başlanmışsa da Fransızcanın tamamen terk edildiğini söylemek yanlış olur. 1931'de çıkan on birinci sayıda *Partie Française* (Fransızca Kısım) yeniden dergiye eklenmiştir. 1929'a kadar tüm makalelerin çevirilerini içeren bu kısım, 1931'den sonraki sayılarda yalnızca makalelerin özetini ve sadece bazılarının tam metnini içeriyordu.

"İki ileri bir geri" diye adlandırılabileceğimiz bu tutumun bir benzeri dilde sadeleşme hareketi için de geçerlidir. Derginin 1935'te yayımlanan on yedi ve on sekizinci sayılarını içeren birleşik nüshasında, sık kullanılan kelimelerdeki değişim gözlemlenebiliyor. *Vekil* yerine *bakan*, *fahri* yerine *onursal*, *reis* yerine *başkan*, *azâ* yerine *üye*, *emin* yerine *rektör*, *müderris* yerine *profesör*, vs. kelimeleri kullanılmıştır. Ne var ki 1939'da yayımlanan son sayıda birçok kelimenin tekrar eski kullanımlarına geri dönmüştür.

Güneş-Dil Teorisi de *Mecmua*'daki yansımasını son derece çabuk ve etkili şekilde bulmuştur. Daha önce de belirttiğim gibi hedef, ilk medeniyet dilinin Türkçe olduğunun ve ilk medeniyetin Türkler tarafından kurulduğunun kanıtlanmasıdır.¹⁴⁸ Temel tez, Türk dilinin Hint-Avrupa dillerinin anası olduğuydu. Yüzyıllardır başka dillerle karışmak suretiyle Türkçenin bir ölçüde arılığını yitirdiği kabul edilse de, teoriye göre Türkçe eski zamanlardan beri bütün medeniyetlerin temel iletişim aracıdır.

Saim Ali Dilemre¹⁴⁹ Teşrih-i Marazi (Patolojik Anatomi) ve Adli Tıp profesörlüğü yapmış olmasına rağmen derginin "dilbilimcisi" olarak görev yapmıştır. Türk dili üzerine yazdığı ve Güneş-Dil Teorisi'ni desteklemeye yönelik makalelerin dokuzu, ironik bir biçimde Fransızca, sadece biri Türkçedir. Dilemre'ye göre yaptığı inceleme, yani Altay dillerini araştırırken kökbilgisine başvurulması, ye-

147. "Bir İfade", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 7, Mart 1929, s. 1.

148. Murat Katoğlu, "Yeni Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Kurumu", *Türkiye Tarihi* 4, İstanbul: Cem, 1992, s. 418.

149. Bkz. Ek 3.

ni bir alandır ve "Avrupalıların çabuk anlayabilecekleri bir dilde, Fransızca yazmak ve kritiklerine yol açmak lazımdır."¹⁵⁰ "Vers la Communauté Linguistique basée sur la Racionologie" (Kökbilgisine Dayalı Dilbirliğine Doğru) adlı 1931-34 arasında beş ayrı sayıya bölünmüş makale dizisinde Dilemre, tüm dillerin esas olarak tek ve ortak bir kökenden geldiğini savunur. Geri kalan beş makalesi de Dil Kurultayı, Türk fiilleri gibi dilbilimsel konulara ayrılmıştır.

Dilemre'ye göre antropolojide kökbilgisi yardımı ile dilbirliği tetkikleri yapılırken, ırkları bir tarafa bırakmak ve bu tetkikleri bir ırk meselesi yapmamak lazımdır. İnsanlar dünyanın her yerinde doğada duydukları seslerden etkilenecek aynı kelimeleri kullanarak konuşmaya başlamışlardır.

Dünyanın her tarafında ve bilgi yurtlarında *dillerle ırkların münasebeti olmadığ* elde edilmiştir. Tabiata uyan ve insan tabiatına göre çıkardığı ilk sesler bugünkü medeni dillerde, sözgövdésinin çekirdeği gibi kalmış, her zaman seçilebilir bir yapıda durabilmiş ve değişmemişlerdir. ... Bu yeni sözbirliği ve kökbilgisi = Racionologie yolları üzerinde, Altay dilleri hiç karşılaş-tırılmamış, Altay dilleri şimdiye kadar yalnız gramerlerine göre sınıflandırılmış ve kökbilgisi yalnız Hint-Avrupa dilleri arasında kalmıştır."¹⁵¹ (a.b.ç.)

Diğer yandan, Dilemre'nin vardığı sonuç tüm dillerin ve dola-yısıyla tüm insan topluluklarının eşit değere sahip olduğu değildir. Tam tersine, Dilemre'ye göre Türk dili üstündür çünkü kadim bir dildir ve aslidir.

Avrupa dillerinde ... kullanılmakta olan "suffix ve prefix" denilen şey-ler, bundan çok evvel, belki en eski Hint-Avrupa müşterek dilinde, tam ve müstakil kelime idiler. ... Bizim ebedi iddiamız şudur: *Türkçe en eski bir Hint-Avrupa dilidir. Avrupa dillerinin fossile'idir.* Suffix [son ek] ve prefix-ler [ön ek] bugün Türkçede tam manalı müstakil kelimelerdir.¹⁵² (a.b.ç.)

Dilemre, dillerin eşzamanlı ve ırktan bağımsız gelişimlerine vurgu yapıyor olsa da, Türkçenin diğer dillerin anası kabul edile-

150. Saim Ali Dilemre, "Dilbirliği Neden Bir Yabancı Dille Yazılmıştır", *Türk Antropoloji Mecmuası* (Partie Française), no. 11, Mart 1931, s. 2.

151. A.g.e., s. 2.

152. Saim Ali Dilemre, "Vers La Communauté Linguistique IVeme Partie", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 15-16, Mart 1934, s. 3.

bilecek "*en eski bir dil*" olduğunu belirterek aslında Türk ırkının da kadim ve üstün bir medeniyetin yaratıcısı olduğunu söylemeye çalışıyordu. Güneş-Dil Teorisi'yle tamamen örtüşen bu iddiaları kanıtlamak için sayfalar dolusu kelime listeleri sunularak sayısız kelimenin kökeninin Türkçe olduğu ifade ediliyordu.

Saim Ali makalelerinden birinde Frederich Müller'den alıntı yaparak onun iddiasına katılıyor: "Altay dilleri dil tarihi için pek mühimdirler çünkü bu dillerin nema vetirelerini derece derece incelemek mümkündür. Gramerdeki flexion, bükün, hadisesinin bu dillerde iki kademesini buluruz ... Bu dilleri incelemek sayesinde dil mekanizmasının umumi bakımdan tekâmülünü anlamak kabil olur."¹⁵³ Bu teorinin desteklenmesi anlaşılabilir bir durumdur, çünkü böylelikle hem dilbirliği hem de Altay dillerinin eskiliği kanıtlanmış oluyordu.

Oysa Dilemre'nin açık bir biçimde karşı çıktığı ama sonra dönüp arka yollardan bağlantı kurmaya çalıştığı ırk ve dil arasındaki ilişki, Şevket Aziz Kansu'da net bir dille ifade bulunmaktadır:

Türk brakisefal Alp ırkına mensuptur. ... Alp ırkının diline Turanî dil dendiği hâlbuki bu dilin hakiki isminin Türk dili olduğunu unutmamak lazımdır. ... Prof. Elliot *Alp adamlarının* (yani Türklerin) *Türk dilini Avrupa'ya naklettiklerini* yazıyor. ... Madem ki Alp ırkının dili eski tabirle Turanîdir, yani Türkçedir. *Madem ki Alp ırkı yani Türk ırkı dünyaya yayılmıştır. O halde nüfuz ve temas ettiği her yerde, Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da dilimizin izlerine, cezirlerine rastlamak normaldir.*¹⁵⁴ (a.b.ç.)

Türklerin Diğer Irklar Karşısında Üstünlüğü

Türk Antropoloji Mecmuası'nın ırkçı söyleminin en önemli göstergelerinden biri insan zümreleri arasında belli bir hiyerarşi olduğunu varsaymasıdır. Bilindiği gibi ırkçılık bir ırkın üyelerinin asli

153. Saim Ali Dilemre, "Cevhri Fiil: Türk Fiilleri Tasnif Sistemi ve Hint-Avrupa Fiilleri Tasnif Sistemi ile Aralarındaki Birlikler", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 343.

154. Şevket Aziz, "Türk Irkı ve Türk Dili", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 13-14, Mart-Eylül 1932, s. 6-8.

olarak diğer ırkların üyelerinden üstün oldukları önyargısına dayanarak insan gruplarının sıraya konması şeklinde tanımlanır. *Mecmua*'da birçok karşılaştırmalı araştırma yapılmış ve Türk ırkı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup Türk ırkına mensup olmayan tüm halklardan ve Avrupalılardan "bilimsel" olarak üstün bulunmuştur.

Gayrimüslimler: Ermeniler, Rumlar, Yahudiler

Gayrimüslimlerin Türk unsur karşısındaki konumu saptanırken başvurulmuş başlıca iki iddia vardır. Birinci iddia bu grupların "aşaağı" olduğudur. Gayrimüslimler müstakil bir ırk teşkil edemezler, çünkü ırk vasıflarını kaybedecek ölçüde "melez"leşmişlerdir. Bunun yanı sıra evrim zincirinin oldukça alt basamaklarında bulundukları birçok antropolojik araştırmayla kanıtlanmaktadır. Türk Tarih Kongresi'nde güçlü olan ikinci iddiaya göreyse Anadolu'daki tüm halklar *aslında Türk*'tür, fakat din ve dil gibi farklar yüzünden bu gruplar yanılgı içinde kendilerinin Türk olduklarını unutmuştur.

Tüm Anadolu halklarının Türk olduğu iddiası oldukça erken bir tarihte Şemsettin Sami tarafından dile getirilmiştir. Sami, ansiklopedik sözlüğü *Kamus-ül-A'lam*'daki "Anadolu" maddesinde bütün nüfusun Türk asıllı olduğundan bahsediyor, Anadolu halklarının Türklük şemsiyesi altında ırksal birlik içinde bulunduğunu savunuyordu. Sami sadece İzmir gibi ticari limanlarda ve Anadolu'nun çevresindeki adalarda yaşayanların Hristiyan Rumlar olduğunu kabul ediyordu; geri kalanlar "eski Türk ve Türkmen halkının karışımından ortaya çıkan bir ırktı ve bu ırk, büyük Batı Türkleri ailesine bağlı idi." Anadolu'da yaşayanların saf Türk karakteri hakkında Şemsettin Sami şöyle diyordu:

Ne yazık ki bunların bir kısmı Ermeni ve bir kısmı da Rum kilisesine tâbi bulunmakla ecdadlarının Ermeni ve Rumlarla hiçbir münasebeti olmadığını unutuyorlar; Rumluk ve Ermenilik davasına kalkışmak için kandırılıyorlar.¹⁵⁵

155. Şemsettin Sami, *Kamus-ül-A'lam*, İstanbul, 1306 [1890], 1, s. 396-7, aktaran David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, İstanbul: Kerem, 1979, s. 80-1.

"Herkes Türk!" gibi bir iddiayı da beraberinde getiren bu tür tezler, Birinci Türk Tarih Kongresi'nde sıkça dile getirilmiştir. Reşit Galip kongredeki tebliğinde Sümerlerin, Mısırlıların, Greklerin, ve Etilerin menşelerinin Türk olduğunu iddia etmiştir. Bu argümanı desteklemek için başvuru kanıtları kanıt saymak mümkün değil. Örneğin 1907'de antropolog Hamy'nin ölçümlerine göre heykel ve kabartmalardaki insan kafaları Sümerlerin ırksal vasıflarını brakisefal olarak kanıtlamaktadır;¹⁵⁶ Mısır'da Grebaut tarafından muayene edilen Ammon rahiplerine ait kafalar brakisefal nitelik göstermektedir;¹⁵⁷ müstakil bir Grek medeniyeti olmadığı ve bu unvanı taşıyan medeniyetin Anadolu ve Ege medeniyetleri gibi kendinden daha kıdemlilerin yeni bir merkez etrafında toplandığı açıktır.¹⁵⁸ Reşit Galip'e göre, yapılan antropolojik tetkikler "dini, siyasi saikler ve dil ayrılığı dolayısıyla ayrı unsurlar halinde görülmüş Ermeniler vs. zümrelerin ve hatta mübadele edilen Rum ahalinin dahi aynı ırk tip menşeinden geldiklerini göstermektedir".¹⁵⁹

Türk Antropoloji Mecmuası, bu "Herkes Türk!" iddiasından ziyade, gayrimüslimlerin Türklere nazaran "aşağı" olduğunu savunan birinci iddiayı benimsemiştir. Zaten dergi ikinci sayısından itibaren Türk ırkının üstünlüğünü "kanıtlama" görevini üstlenmiştir – Türk'ten başka olanlara görelî bir üstünlüktür bu. İlk araştırma İstanbul'da yaşayan gayrimüslimlerle (Ermeni, Rum, Musevi) Türkler arasında, kilo, boy ve göğüs çevresi ölçülerek yapılmıştır. Yazarlar Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kayacan, İsmail Hakkı Çelebi, üç sayı üst üste bu gruplar arasındaki farklılıkları gösteren bulgularını ve yorumlarını, "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukâyasevi Tetkiki" başlığıyla yayımlamışlardır.

Yazarlara göre İstanbul ırklar üzerine tetkik yapmak için mükemmel bir yerdir, çünkü farklı ırkların yan yana yaşamayı sürdürdüğü nadir mekânlardan biridir.

156. *Birinci Türk Tarih Kongresi...*, s. 119.

157. *A.g.e.*, s. 121.

158. *A.g.e.*, s. 123.

159. *A.g.e.*, s. 119-34.

İstanbul'da birçok ırklar asırlarca, *aynı şeraitte yan yana* inkişaf edebilmişlerdir. Adât ve kavanin-i diniyye bu muhtelif ırkların mümessilleri arasında *gayr-ı kâbil-i mürur* [geçilmesi mümkün olmayan] *maniler* tesis etmiştir. Yalnız yeni Türk Cumhuriyeti bütün Türk vatandaşları müşterek bir milliyet hududları dâhilinde tevhid hareketine teşebbüs eylemiştir; fakat şimdiye kadar İstanbul'da mevcut ve mümessil muhtelif ırklar *has seciyele-rini muhafaza ettiler*.¹⁶⁰ (a.b.ç.)

Yazarlara göre "muhtelif ırklar İstanbul'da yüzlerce yıldır karışmaksızın yaşayabildilerse bunun *hâkim olan Türk ırkının* mussadekârlığı sayesinde vuku bulduğunu kaydetmek lazımdır. *Memleketin efendisi olan Türk* yanında bilâ-mâni yaşayan bütün beşeri grupların inkişafını tevkif edebilirdi; onun tahammül ve hilmi aynı sema altında Ruma, Yahudiye ve Ermeniye seciyelerini ve biyoloji şahsiyetlerini muhafaza ederek yaşamaya müsaade etti."¹⁶¹

Makalenin sunumu sırasında, ölçüm değerleri verilmeden önce iki sayfaya yakın uzunlukta, "İstanbul'un diğer ırkları"yla ilgili "tarihsel" ve "antropolojik" bir giriş yapılmıştır. Yazarların, azınlık grupların ırksal özellikleri olarak ileri sürdükleri argümanlar kendi araştırmalarına dayanmamaktadır. Yazarlara göre "zikri geçen üç ırkın burada mükemmel tetkikini tekrarlamak mevzu bahis değildir; bunların seciyelerini tayin etmekle meşgul olmuş belli başlı müellifleri zikretmek kâfidir".¹⁶² Dolayısıyla ayrıntılı referans verilmemekle birlikte ırklar hakkındaki bilgiler derlenmiştir. Yazarların yorumlarını da içeren bu değerlendirmelerin iletmeye çalıştığı temel mesaj, gayrimüslim grupların Türk ırkının arılığı karşısında tam teşekküllü ırklar olarak görülemeyecekleridir. Örneğin Rumlar şöyle tanımlanır:

Antropoloji nokta-yı nazarından İstanbul Rumu nedir? Edvar-ı kadime-den beri boğazlarda yerleşmiş bulunan ırk-ı aslîyyenin mümessili midir? Esna-yı tesisinde bu şehre nakledilen nüfusun bekayası mıdır? Yoksa Bizans'ın şarkın büyük müferrakı bulunduğu ve çok uzak memleketlerden gelen barbarların Haliç sahillerine yerleşmelerine müsaade edildiği bir devir-

160. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukâyesevi Tetkiki", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 2, Mart 1926, s. 5.

161. A.g.e., s. 5 (a.b.ç.). 162. A.g.e., s. 8.

de, bu muhtelif akvamın ittisalından [ulaşma] doğmuş *melez bir ırkın ahfadı* [oğullar, torunlar] mıdır? Şüphesiz birer parça bunların cümlesine de mensubdur. Asr-ı hazır-ı İstanbul Rumları aralarında kendilerine hâlâ "Romanoi" namını vermelerine rağmen, *Atinalı Yunanilerin ve hâlâ Romalıların ahfadı olduklarını asla iddia edemezler*. Hakikat-i halde Bizans İmparatorluğu ancak ismen Yunanıdır. Eğer hâlâ bu suret-i tevsimi muhafaza edebiliyorsak, müverrih Rimbaud'nun izahı vechile Yunan lehcesinin "Bizans devrinde" hem hükümet hem de kilisenin resmi lisanı olarak kabul edilmiş olması dolayısıyladır.

Bir ırk-ı beşer ile aynı lisanı mütekellim bir tecemmüyü karıştırmak itiyad haline gelmiş bir hatadır.

...İrk için olduğu gibi sanat nokta-yı nazarından da eski Bizans İmparatorluğu'nda bir vahdet, müstakim bir teselsül aramak abestir. Hakikatte bu halk ... *derecesi gayr-ı kabil-i tayin müteakib teraküb* [birbiri üzerine binme] *muhtelif halitaların* [karma] *mahsulü* olmuştur. ... Binaenaleyh İstanbul'da yaşayan Rum Bizans'ta birbirine tevali etmiş bulunan akvam mozaikinden müteferri [bir kökten ayrılan], *menşei olan Bizans'tan ancak bozuk bir lehcenin eski hatırasını muhafaza edebilmiş bir melezdır*.¹⁶³ (a.b.ç.)

Yazarlara göre Rumlar gibi Musevilerin de en tanımlayıcı özelliği herhangi bir türdeşlik göstermeyen bir grup olmalarıdır. Musevilerin "aşağı" olduklarının ispatı olarak başvurulmuş en önemli "olgu" da "menşe itibarıyla gayr-ı mütecanis" olmalarıdır. Yazarların vardığı sonuca göre Museviler dini bir cemaat ve/veya sosyal bir topluluk olarak değerlendirilebilecek olsa da, zoolojik olarak, yani ırk bilimi göz önünde tutulduğunda, Musevi ırkı içi boş bir kavramdır.

Muhtelif memleketlerde yapılan antropolojik taharriyat neticesinde umumi *Musevi şeklinin hiçbir tecanüs eseri göstermediği* ve nazar-ı itibara alınan memleketlere göre, *alamet-i kafaviyye, kamet, levn gibi evsaf-ı esasiyyenin insanı şaşırtacak derecelerde tahavvulat* [değişiklik, dönüşüm] arz eylediği görülmüştür. Pittard'ın istintac eylediği vechile, *kelimenin mana-yı zoolojisiyle bir Musevi ırkı mevcut değildir*. Museviler hiç şüphesiz ki gayet kutlu, irtibat-ı tam irae edilen bir tarikat-ı diniyye ve ictimaiyye teşkil eylemektedir. Fakat bunu husule getiren anasır *menşe itibarıyla gayr-ı mütecanisdir*.¹⁶⁴ (a.b.ç.)

163. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukâyesevi Tetkiki, 2. Kısım: Eşhas ve Efradın İnkışaf ve Neması", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 3, Eylül 1926, s. 5-6.

164. A.g.e., s. 28.

Ermenilerden bahsederken yazarlar, ırksal arılığı reddetmek konusunda çekingen kalmış ve Ermenilerin hem menşe hem de kendilerine has antropolojik özellikler bakımından "hakiki bir ırk" olarak değerlendirilebileceklerini belirtmişlerdir.

Rumlar hakkında söylediklerimizin aksine olarak, Ermeniler menşe, antropolojik evsaf-ı mahsusalarıyla gayet muayyen *hakiki bir ırk* teşkil ederler. Bir kısmı İstanbul'da çok uzun zamandan beri yerleşmiş, diğer bir kısmı yeni teraküb eylemiştir. Bu kavim Ararat minatıkından gelip, ceht-i âzimetleri yalnız İstanbul değil kürenin kâffe-yi aktarıdır [çekilme].

Bu *gayet eski bir ırktır*. Bazı müverrihlere nazaran Asya-yı Sugranın şarkında yerleşmeden evvel uzun zamanlar Babil'de tavattun eylemişlerdir.¹⁶⁵ (a.b.ç.)

Rumlar ve Musevilerden farklı olarak Ermenilerin kadim bir ırk olduğu ve antropolojik özelliklerinin muhafaza edildiği iddia edilmiş olsa da bu grupla ilgili olarak da eksiklikler bulunmaya çalışılmıştır. Birçok istilaya maruz kalmak ve dolayısıyla farklı toplumların tahakkümü altında yaşamış olmak, nüfusun coğrafi dağınıklığı, Türkçenin yaygın olarak kullanılması, farklı dinlere inanılması gibi açıklamalara başvurularak, Ermenilerin bir ırk olarak kana dayalı bağlarının sürmesine rağmen, tam teşekküllü bir "millet" olmak için gerekli dinsel, dilsel ve sosyal bağlardan mahrum oldukları da söylenmeye çalışılmaktadır. Dil birliği, din birliği, coğrafi yakınlık, mefkûre birliği gibi kavramların 20. yüzyıl başlarındaki ulus-devlet ideolojisi için ne kadar anlamlı oldukları düşünülürse, işaret edilen eksikliklerin aslında çok hayati oldukları anlaşılır.

Müverrih Pittard diyor ki: "Ermenistan kadar *istilaya maruz kalmış pek az memleket vardır*. Asurî, İranî, Yunan, Arap ve mefullerin müteakib tahakkümlerinden geçerek elyevm *Türkiye, Rusya ve Acemistan arasında taksim* edilmektedir. ...

Hal-i Hazır İstanbul Ermenileri *umumiyetle Türkçe konuşurlar*. Bu lisan vukufları mütekâmil bir derecededir. Türkçeyi *lisan-ı mader* zatları olan *Ermeniceden daha fasih konuşan Ermenilerin mevcudiyeti* zikr edilmektedir.

Heyet-i umumiyece *aynı dinin salikleri değildirler*. Bir kısmı gregoryen Katolik, bir kısmı Ortodoks ve nihayet bazıları da az çok umumi ve tanın-

miş edyana mensubdurlar. Bu cihetden *inkısam-ı mezhepleri son derece ayrılmış* bulunan Suriyelilere benzemektedirler.¹⁶⁶ (a.b.ç.)

Tüm bu "fikirler" belirtildikten sonra, 10-16 yaşlarındaki çocuklar üzerinde çeşitli ölçümler yapılmıştır. Karşılaştırma yapabilmek için farklı yaş gruplarındaki çocuklar üzerinde ölçümler yapılmış ve her yaştan ortalaması alınmıştır. Türk çocuklarının neşvünema kudretinin daha yüksek olduğu iddia edilmeye çalışılmıştır. Sebebi belirtilmemekle birlikte, uzun boyun daha yüksek bir karakter olduğu varsayılmaktadır. Örneğin Rum çocuklarıyla Türk çocuklarının boyları karşılaştırılırken, 12 yaşına kadar çocukların boylarının eşit olduğu, ama 16 yaşına gelindiğinde Türk çocuklarının Rumlardan 5 cm daha uzun olduğu gururla belirtilmiştir. Bu tür bir fark, yazarların Rum çocuklarında "teehhür-i neşvünemâ" (büyümede gecikme) ile karşı karşıya olabilir miyiz diye sormalarına sebep olmaktadır.¹⁶⁷ Ermeni çocuklarının boyları da Türk çocuklarından kısa bulunmuştur. Yazarlar "verilere göre" erken yaşlarda önemsiz görülebilecek bu boy farkının zamanla açıldığını iddia etmekte ve yine gururla "hâl-i kuhûlette [erişkinlikte] bile boyları Türk'ten kısa olup Fransız'ın vasatî kâmetini tecavüz edememektedir," demektedirler.¹⁶⁸

Avrupalılar

Türk ırkının Avrupalılarla kıyaslandığında daha üstün olduğunu kanıtlamak, yeni bir devlet olarak bağımsızlık ve saygınlık kazanmak adına çok önemli görülüyordu. Bu noktada Avrupa'yı aşağılamak da önem kazanmıştı. Bu aşağılamanın en belirgin dışavurumu Türk Tarih Tezi'ne göre "Türk ırkı ana yurtlarında yüksek kültür mertebesine varırken, Avrupa halkı[nın] vahşi ve tamamen cahil

166. A.g.e., s. 17.

167. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukâyesevi Tetkiki III: Tevsi", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 14.

168. A.g.e., s. 15.

bir hayat" yaşıyor olmasıdır.¹⁶⁹ Afet İnan Birinci Türk Tarih Kongresi'ndeki konuşmasında "Coğrafyacı Schrader'e atıfta bulunarak, "Avrupa, Asya'nın alelade bir yarımadasıdır; Asya'nın en nazik, en incelmış, en iyi muvazeneli bir yarımadasıdır; fakat işte o kadar. Avrupa, Asya'dan doğmuştur," diyordu.¹⁷⁰ İnan'a göre "Medeniyetler ve terakkileri dünyanın her yerinde aynı zamanda tahakkuk etmemiştir," ve "Avrupa her yerin en zavallısı olmuştur. Paleolitik sanatların en eskisi bile Afrika'dan gelmedir."¹⁷¹ Reşit Galip ise Avrupalıların Türkleştikleri için bugünkü mertebelerine ulaştıklarını iddia etmektedir.

... Asılları proto-Negroid ve proto-Australoid olan Avrupalıların *Türklerin daimi akınları ve çok sıkı temasları neticesinde Türkleşerek bugünkü tipi aldıkları* ve onları bu neticeye erdirebilmenin Türkler için pek zahmetli bir iş olduğu söylenebilir.¹⁷² (a.b.ç.)

Bu görüşün oluşmasına öncüllük edebilecek bir araştırma Ekim 1927'den Mart 1929'a kadar dört sayı boyunca *Mecmua*'da "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı" adıyla yayımlanmıştır. Bu makale dizisinde Türkler üzerinde yapılan ölçüm değerleri Batılı milletlerle karşılaştırılmış, ırklar hiyerarşisi tahayyülünde Türk ırkı diğer ırklardan daha yüksek bir yere yerleştirilmiştir. Diğer yandan bu tutumlar bir bütünlük göstermez, kendi içinde sayısız çelişki sergiler. Avrupa medeniyetinin hayranlık uyandıran başarılarına imza attığı teslim edilse de, Türklerin çok daha kadim olan uygarlıkları Avrupa'yı küçümsemek için bir koz olarak kullanılır. Türklerin atalardan miras kalma manevi kudreti, istikbaldeki ilerlemeleri için engellenemez bir potansiyel gibi gösterilmeye çalışılmıştır.

Türk ırkının antropolojik özellikleri üzerine ikinci makalede, Türkler üzerinde yapılmış antropolojik ölçümleri karşılaştırmak için Batılı milletler referans alınmıştır. Bu kez İngiliz, Fransız, İspanyol ve Hollandalılarla (Avrupalılarla) aynı kategoriye konmaktan gurur duymaya eğilim gösteren yazarlar, bu milletler üzerinde

169. *Birinci Türk Tarih Kongresi...*, s. 40.

170. *A.g.e.*, s. 27. 171. *A.g.e.*, s. 28. 172. *A.g.e.*, s. 158.

daha önce yapılmış araştırmalarla kendi tetkiklerini karşılaştırarak benzerliklerin altını çizmektedir.¹⁷³ Metopizma derecesi hakkında karşılaştırma yaparken, yazarlar metopizmanın yüksek ırklarda daha yaygın olarak görüldüğüne kani olduklarını belirtiyorlar.

Irklar silsilesinde aşağıya yani az veya çok ibtidai akvama doğru inildiği nisbette metopik kafaların adedlerinin muntazam bir surette azaldığı görülür. Bu hal, nâ-kabil-i itirazdır.

... Hulasa sebebi her ne olursa olsun, metopizmin en çok yükselmiş ırklara aid bir vasf-ı teşrihi olduğu görülmektedir. İstatistikler bunu gösterdiği gibi, herkesce kafasının vasatiden daha büyük olduğu hal-i hayatında görülmüş olan Koenigsbergli meşhur feylesof Kant'ın öldükten sonra kafasında metopizm bulunması da bunun lehinde bir delildir.¹⁷⁴

Türk kafataslarında bulunan metopizm ortalamasının (%7.6) Ranke'nin Bavyeralılar için bulduğu miktara (%7) "tetabuk" olduğunu belirten yazarlar,¹⁷⁵ Türklerin Avrupa ırklarıyla rekabet edebilecek içkin kapasiteye sahip oldukları sonucuna varırlar:

Şu halde, Türk kafası, metopizm vesair evsafıyla, Avrupa'nın en mütemmeddin ırkları arasında tasnif edilir.

... Bu netaici, hadisenin esbabının neşv-i nemasına düşmeksizin, söylemekle iktifa ederek Türk ırkındaki metopizmin mevzuu-bahs olan Avrupalı ırklara tamamen uyduğunu göstermiş oluruz.¹⁷⁶

Üç sayı üst üste yayımlanan "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukâyesevi Tetkiki" adlı makale dizisinin son bölümünde 10-16 yaşları arasındaki çocukların boylarının uzama seyri karşılaştırılırken Fransız çocukları üzerinde yapılmış çeşitli araştırmalara atıfta bulunulmuş ve Türk çocuklarıyla Fransız çocukları karşılaştırılmıştır. Türk çocuklarının 15 yaşından sonra birden uzaması daha sağlam bir "hıfz-ı sıhate" sahip oldukları fikrini akıllara getirmiştir. Bu yorum, söz konusu ırksal fizik antropoloji arkaplanı düşünüldüğünde, açıkça Türklerin daha iyi bir genetik yapısı vardır anlamına gelmektedir. Zaten doğuştan daha kabiliyetli olan ırkları "kurtarmak" ve hatta daha ileri götürmek iddiasında

173. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 6, Mart 1928, s. 7-8.

174. A.g.e., s. 12. 175. A.g.e., s. 10. 176. A.g.e., s. 10-1.

olan öjenik akımın Türkçeye çevrilişi genellikle "hıfz-ı sıhha" şeklinde olmuştur.¹⁷⁷

İşte biyolojistin nazar-ı dikkatini celbe değer bir hadise. On beş yaşma kadar Fransız ferdî Türk ferdinden daha cüsseli olduğu halde, bu yaştan sonra en uzun boyu Türk irâe ediyor. Bidâyet-i emirde biyolojist ve antropolojistlerin ekseriya ileri sürdükleri vasat tesirâtı, icrâ-yı fiil eylemiş olsaydı Paris ikliminden daha sıcak ve müsaid bir iklimde nemâ ve inkişaf eden Türk çocuğunun daha çabuk büyümesi icab ederdi. Hâlbuki mesele hiç de böyle değil. Şu halde bizce mechul bulunan bir âmil mevcut demek. Aca-ba bu mesele *daha kuvvetli bir tagaddî veya daha sıkı bir hıfz-ı sıhhate* atfedilebilir mi?¹⁷⁸ (a.b.ç.)

Türklerin Batılı ırklardan üstün olduğunu varsayan, hatta bunu "umud eden" diğer bir bulgu da Ankara Devrim İlkokulu talebelerinden 433 kız ve erkek çocuk üzerinde yapılan antropometrik araştırma sırasında "ortaya çıkmıştır". Araştırmacı Naciye Çınar, "vasati olarak 8-14 yaş arasındaki erkek çocuklarda artma miktarının (boy uzaması)" 39.5 cm ve Cenevre İlkokullarından birinde aynı yaşlardaki erkekler için bu miktarın 22.3 cm olduğunu belirtiyor. Kız çocuklarında uzama miktarı 36.5 cm iken, aynı oran Cenevre'de 26 cm olarak bulunuyor. Çınar'a göre İsviçre'de aynı yaş grubu içindeki kız ve erkek çocukları, "bizim kız ve çocuklarımıza" nazaran kısa kalmakta ve "büyüme de ona göre hâsıl olmaktadır".¹⁷⁹ Bu karşılaştırmanın yapılmasının ardındaki temel mantık Batı'yla rekabet edilebilecek her fırsatı değerlendirmekle ilişkilidir. Bu "yanışmaları" kazanmak belki de Türk ırkına "dünya ırkları arasında hak ettiği yeri" kazandıracaktır.¹⁸⁰

177. Fahrettin Kerim Gökay, "İrk Hıfzısıhhasında İrsiyetin Rolü ve Nesli Te-reddiden Korunma Çareleri", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 12, Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1940.

178. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukâyesevi Tetkiki III: Tevsii", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 4, Mart 1927, s. 13.

179. Naciye Çınar, "Ankara Devrim İlkokulu Talebelerinden 433 Kız ve Erkek Üzerinde Antropometrik bir Tetkik ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 68.

180. İlk sayıda, derginin yayımlanma amacını bildiren ilk makalede, temel hedef şöyle belirtilmiştir: "Siyaset itibarile, *milletler arasındaki müstakil mevkiimizi*

Kanıtlanması gereken diğer bir varsayım da Türk ırkının Asyalılar ve sarı ırkla hiçbir bağlantısı olmadığıydı. Türk antropologlar Türkler hakkındaki bu yanlış anlamayı düzeltmek için çok mesai harcayacaktı.¹⁸¹ Orta Asya'dan çıkmış olan Türk ırkının ariliği ve asliliği zaten ilan edilmişti, buna paralel olarak derginin yazarları modern Türklerin Asyahlarla karakteristik olarak hiçbir benzerlik taşımadıklarını iddia ediyorlardı. Yazarlara göre Türklerin temel antropolojik özellikleri bu ırkın bariz şekilde Avrupa ırklarıyla aynı kategori içinde sayılmasını gerektiriyordu.¹⁸² Hem Orta Asya kökenli hem de Avrupa ırk ailesine mensup olmak birbiriyle çelişir gibi görünen iki argüman olsa da, buna da cevap bulunmuş, Avrupalıların da "zaten Türk" oldukları iddia edilerek sorun kolayca çözülmüştür.

Dolayısıyla *Türk-Moğol halkları "vahşi" değillerdi; bilakis, Saint-Louis'nin ve Papa'nın "Moğol" hanlarına gönderdikleri elçiler, bu halkların yüksek kültürü ve Avrupalılarla fiziksel benzerlikleri karşısında şaşırma-mışlar mıydı?* Bu koşullarda, Orta Asya halklarının günümüzdeki oluşumunda çoğunluğun beyaz, azınlığın sarı olduğu söylenebilir.¹⁸³ (a.b.ç.)

Şevket Aziz Kansu sinirli bir tonla yazdığı makalesinde Avrupalıları, Türklere Moğol dedikleri takdirde kendilerinin de Moğol sayılacakları tehdidiyle ciddi ciddi uyarıyor. Böylelikle Avrupa'daki milletlerin de Orta Asya'dan göç eden Türklerin soyundan geldiğini varsayıyor: "Anadolu Türklerinde Mongol kanının karıştığını tekrardan hoşlanılıyorsa gözden kaçırmamak ve unutmamak ge-

tamamile istemek hakkımız ise, *akvam ve cemaat-i beşeriye arasında ırkımıza raci olan mevkii tesis etmek de öylece vazifemizdir. İşte antropolojiye ilk safhada düşen iş budur.*"

181. Türklerin Moğollardan farklı olduğu iddiası birçok makalede görülebilir. Bkz. Lefebvre, "Coğrafya ve Irklar Meselesi (3. kısım)", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 6, Mart 1928, s. 35; Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdânın Lûzum ve Faidasına Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 1, Ekim 1925, s. 7.

182. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 6, Mart 1928, s. 14.

183. Lefebvre, "Coğrafya ve Irklar Meselesi (3. kısım)", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 6, Mart 1928, s. 36.

rekir ki *şayet bu hal Türkler yani Asya Alplileri için doğruysa, Avrupa ve Asya'nın prehistorik ve protohistorik devirleri hakkında bildiklerimiz doğrultusunda Avrupa'daki muazzam Alpli kitle için de o kadar doğrudur*"¹⁸⁴ (a.b.ç.).

Anadolu'nun Esmerleri: Trakyalılar ve Kürtler

Türk ırkının üstünlüğünün diğer bir "sağlaması" da Anadolu'daki farklı halklarla Türkleri karşılaştırarak yapılmıştır. Burada üstü örtük de olsa, yeni kurulan devletin çatısı altında yaşayan halklar arasında Türklerin en mütekâmil ve yetkin insan grubu olduğu, bu yüzden de Cumhuriyetin hem kurucu hem de yönetici unsuru olmaları gerektiği iddia ediliyordu. Daha önce de değindiğimiz "hâkim olan Türk ırkı," ya da "memleketin efendisi olan Türk," gibi ifadeler de düşünüldüğünde Türk ırkının "asli unsur" olarak kurgulandığını söyleyebiliriz. Bu tür yargılar yoluyla Türk milliyetçiliğinin ırk kavramına ne kadar sıkı bir şekilde sarılmış olduğuna tanık oluyoruz.

Şevket Aziz Kansu'nun Türklerin prognatizma endeksi üzerine yazdığı makalesinde "diğerlerinin" daha aşağılarda olduğu açıkça belirtilmektedir:

Ophryon iki kaşın arasındaki noktadan çeneye kadar yüzün uzunluğuna denir. ... Anadolu Türklerinde kısa olan bu ölçü, ermeni, kürt, tatar, ve lazlarda daha büyüktür. ... Bu hal Anadolu Türklerinin büyük bir kafa ve nispeten küçük bir yüz sahibi olduklarını göstermektedir. Bu da bu insan topluluğunun genel evrimi lehinde bir karakterdir.¹⁸⁵

Melih Kınay'ın Ankara Gedikli Erbaş Ortaokulu talebelerinden 14-18 yaşlarındaki 200 erkek çocuk üzerinde yaptığı antropometrik araştırmanın örnekleminde "tek bir şehir çocuğu yoktur". Kınay makalesinde ince, uzun yüzlerin daha çok dağlık arazinin ürünü ol-

184. Şevket Aziz Kansu, "Anadolu Kraniyolojisi", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 17-18, Mart 1935, s. 66.

185. Şevket Aziz, "Umumi Prognatizma ve Türk Kafalarının Prognatizması", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 13 (orijinal metinde Türk dışındaki "ırk" isimleri aynen böyle küçük harfle verilmiştir).

duğunu belirtiyor. Araştırma sırasında deri rengi de incelenmiş ve yazar örneklemini üç gruba ayırmış: açık, orta, koyu. "Koyu renkli" grupta sıralananlar Yozgat, Kırşehir, Erzincan, Kars, Karaköse ve Urfa'dır.¹⁸⁶ Bu esmer çocuklar arasında brakisefali "normuna" uymayan numunelerle karşılaştığını belirten Kınay, alt perdeden de olsa, "daha ziyade dağlık arazinin" ürünü olan "ince, uzun yüzlü", "koyu renkli" çocukların Türk ırkının tipik özelliklerini (braki kafa, kısa ve geniş yüz) taşımadığını belirtiyor.

Kafa irtifama (kulak deliği-bregma mesafesi) göre yaptığım bir araştırmada Karaköse, Kars, Bolu, Konya, Sivas, *renge göre isim verilirse koyu renklilerin ekserisi* yüksek kafalı [doliko] olarak görülmüştür. Ankara, Çankırı, Kırşehir, Kütahya, Yozgat, Bursa, köylü çocuklarının orta kafa; Eskişehir, İzmit, Tekirdağ, Kayseri, Çorum, Erzurum çocukları basık kafa formasında... Her yaşın çok dar ve ince yüzlüleri Erzurum, Kırşehir ve Sivas'ta ... ince, uzun yüzlerin daha ziyade dağlık arazinin çocuklarında çokluk gösterdiği görülmektedir.¹⁸⁷ (a.b.ç.)

Her ne kadar makale boyunca "teşhis"ten kaçınılmışsa da yazarın dağlık arazide yaşadıklarını belirttiği esmer çocuklar, büyük ihtimalle Kürtlerdir. Türk ırkının özelliklerini taşımayan Erzurum, Sivas, Kars gibi Doğu illerinden gelen bu grup hâkim ideolojiye uygun olarak "belirsiz" bırakılmış, ismen ağza alınmamış, fakat yine de "aşağı" seviyede görülmüştür.

Şevket Aziz de Rumeli ve Anadolu Türklerinin antropometrik ölçümlerine dayanan makalesi boyunca Rumeli ve Anadolu Türklerinin birbirlerinden farklı olduklarını kanıtlamaya çalışmıştır. Böyle bir niyet olduğu iki grubun araştırma öncesinde farklı kategoriler olarak değerlendirilmesinden de anlaşılabilir. Rumeli Türkleri daha kısa boyları (1,673, Anadolu Türklerinin 1,678), daha uzun bacaklarıyla, ve daha az braki kafalarıyla (82,57, Anadolu Türklerinin 84,19) Alpin kökenli Anadolu Türklerinden farklı görülmektedirler.¹⁸⁸

186. Melih Kınay, "Ankara Gedikli Ortaokulu Talebelerinden 200 Erkek Çocuk Üzerinde Antropometrik Bir Tetkik ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 179.

187. A.g.e., s. 178-9.

Cinsiyetçi Yorumlar

Türk Antropoloji Mecmuası sadece kafa yapıları birbirinden farklı olduğu için erkeklerle kadınların farklı becerileri ve zihinsel yetenekleri olduğunu varsayarak cinsiyetçi bir tavır sergilemiştir. Diğer yandan cinsiyete dayalı yorumlar makaleden makaleye değişmekte, ileri sürülen tezler erkek ya da kadın lehine süreklilik göstermemektedir. Bazı makalelerde kadın kafataslarında braki olma istidadının daha fazla, dolayısıyla kadımların zihinsel kapasitelerinin daha gelişmiş olduğu vurgulanırken, bazı makaleler erkek kafataslarının daha braki olduğunu belirtmektedir. Her ne kadar "kimi daha iyi olduğu" konusunda mutabakata varılmamışsa da, bir cinsin diğerinden asli olarak üstün olduğunu vurgulamak cinsiyetçilik göstergesidir.

Kadınların erkeklere kıyasla çok daha ileri seviyede braki olduğunu iddia eden çok sayıda çalışma vardır. Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Aime Mouchet ve Hamza Vahit Göğen tarafından yazılan makalede, kadımların daha zeki olduğunun altı açıkça çizilmiştir:

Metopik kafalar kadın kafaları ile evsaf-ı müstereke gösterir. Bu hal, hayret celb etmemelidir. Zira kadın kafası, Manouvrier'nin çok iyi gösterdiği vechile erkeğe nisbetle daha yüksek bir enmusedir. Çünkü kadın mahhının nisbi sıklığı erkeğin mahhına nazaran daha fazladır; çocuk mahhı da aynı şeraittedir.¹⁸⁹

Halil Güler'in kafatası üzerinde yaptığı çeşitli ölçümleri kullandığı makalesinde belirttiğine göre, "Erkekler daha ziyade braki grupta toplanmıştır. Hâlbuki kadınlar daha ziyade braki, hiper braki ve ultrabrakikran gruplarda bir çokluk göstermektedir."¹⁹⁰ Ab-

188. Şevket Aziz, "Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 11, Mart 1931, s. 10-4.

189. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 6, Mart 1928, s. 12.

190. Halil Güler, "Türk Kafası Üzerinde Kafa, Yüz, Alın, ve Alın Meyli Kaneleri Arasındaki Rabıtalılar Hakkında Bir Tetkik ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 49.

dullah Bilge de "Kadın kafalarında brakikran olmaya istidat daha fazladır," demektedir.¹⁹¹

Bunun yanı sıra kadınların daha ileride oldukları iddiası evrim teorisiyle birlikte düşünülerek de gerekçelendirilebilmektedir.

Alın meyil karinesine göre kadınlar daha çok ortometopdurlar (şakul alın) [genel evrimin gelişmişliğine delalet bir özellik]; erkekler daha şameotopdurlar (basık alın). ... Alın genişliği karinesine göre erkeklerin alınları kadınlardan daha geniştir. ... Alnın genişliği ve darlığı, meyilli veya bombeli oluşu kafanın doliko ve braki oluşu ile rabitalıdır.¹⁹²

Nermin Aygen'in araştırması da kafatası üzerinde yapılan ölçümlere dayanmakta ve kadınların evrimin daha ileri basamaklarında olduğuna dikkat çekmektedir. Aygen'in ölçtüğü 55 kadın ve 58 erkek kafasında,

kadın erkekten daha çok braki ve daha küçük bir alın meyli karinesi göstermektedir. ... Kafalar brakileştikçe alın meyil karinesinin azaldığı görülmektedir. ... Zaten birçok cinsi ve ırki karakterlerin toplanmış olduğu alın kemiğinin bilhassa ön ve aşağı aksamı kafa karinesi ile ifade edilen kafa formunun tesirindedir. ... Üst çene profil zaviyesi Dolicocrane'dan Brachycran'a ve kadında erkekten ziyade küçülmekte yani üst çene prognatlaşmaktadır. ... Kadın erkeğe ziyade daha ortognat olmak istidadındadır.¹⁹³

Madalyonun diğer tarafında, erkeklerin sefalik endekslerinin daha büyük olması bakımından kadınlardan daha yüksek mevkide olduğunu belirten makaleler de vardır. Şevket Aziz Kansu, cinsiyetin anatomi üzerine etkisi hakkında yaptığı çalışmada kadınların sefalik çaplarının erkeklerden küçük olduğunu belirtiyor:

Başlarını ölçtüğümüz kadın ve erkek şahısların re's kuturlarım (sefalik çap) bulduk. Prof. Papillault'un "Paris'in Ortalama İnsanı" çalışmasıyla kar-

191. Abdullah Bilge, "Türklerde Kafa Dikişlerinin Morfolojileriyle Kafanın Diğer Karakterleri, Rabitaların Tetkiki ve Neticeleri", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 158.

192. A.g.e., s. 50-1.

193. Nermin Aygen, "Türk Kafalarının Zaviye Kıymetleri Üzerinde Bir Tetkik", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 217-8. Hatırlamak gerek ki, genel evrim anlayışına göre, evrim zincirinin önceki halkasıyla benzerlik göstermek, istenir bir durum değildir. Büyük bir üst çene, küçük bir kafa, düz ve çıkıntısız bir alın bu tip aşağı özelliklerdendir.

şılaştırdık. Genel sonuç gerek Türk ve gerekse Fransız erkeğinde re'sin botunun kadınlara nazaran büyük olduğudur.¹⁹⁴

Samsun ilkokul çocuklarından 7-15 yaşlarında 180'inin ölçümlerinin alındığı bir antropometrik araştırmada Kılıç Kökten "yaptığı ruhi araştırmalarda" (her ne kadar antropometrinin ruhiyatla hiç ilgisi yoksa da) "kızların bazılarında inkişaf anındaki zekâlarını erkeklerden geri" bulduğunu belirtiyor. Ardından şöyle bir sonuca varıyor: "Şu hale nazaran beden inkişafı başladığı zaman ruhi inkişafta bir durgunluk görmüş oluyoruz." Yapılan çıkarımın, halk dilinde şakayla karışık sıklıkla kullanılan "boyu uzun aklı kısa" deyiimiyle ne kadar örtüştüğü ilgi çekicidir. Aynı makalede yazar ayrıca "erkeklerin başın önden arkaya en büyük uzunluğu kızlara nazaran kıymetçe galiptir ve başın en büyük genişliği de kızlardan fazla[dır]," der.¹⁹⁵ Irk ayrımcılığındakine benzer biçimde, ırkçılıkla aynı şekilde akıl yürüterek ama bu kez *Türk* yerine *erkekler* daha mütekâmilidir demeye çalışan bir makale ile karşı karşıyayız.

Cinsiyete dayalı farkların makaleden makaleye farklı yorumlanıyor oluşu, bu konuda kesin bir kanıya varılmadığına, dolayısıyla ırka dayalı farkların çok daha önemli görüldüğüne işaret olabilir. Milliyetçilik bağlamında düşünüldüğünde, asli unsur olarak görülen grubun hem "azınlık" gruplar hem de diğer milletler üzerinde üstünlüğünün her makalede tartışılmaz doğru olarak sürekli "kanıtlanması", milliyetçilik yolunda kadımların da mobilize edileceği düşünülürse Türk erkeklerinin Türk kadınlarından daha üstün olduğunu (ya da tersi) iddia etmekten kuşkusuz daha önemlidir. Dolayısıyla, cinsiyetler arası farklılıklar ırkçı antropoloji için ikincil bir öneme sahiptir diyebiliriz. *Mecmua* makalelerinde yazarların savunduğu tezlerin genelde birbiriyle büyük ölçüde örtüştüğü düşünülürse cinsiyete dayalı tezlerin (cinsiyetler arasındaki antropolojik farklar) makaleden makaleye değişmesi *Mecmua*'nın bu

194. Şevket Aziz, "Türk Kadın ve Erkeğinin Mukayeseli Sefalometrisi Hakkında Bir Muhtıra", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 9, Mart 1930, s. 44.

195. Kılıç Kökten, "Samsun İlkokul Çocukları Üzerinde Antropometrik Araştırmalar", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 19-22, Eylül 1939, s. 247.

konuda yerleşik bir yayın politikası olmadığını gösterir elbette. Ama asıl önemlisi, her makalede farklı ölçümler ve dolayısıyla farklı iddialar sunulmuş olması, yine istemeden de olsa, ırkçı antropolojinin bilimsel açıdan hükümsüzlüğünü simgelemektedir.

Türk Antropoloji Mecmuası'nı eksen alan bu bölümde, Türkiye'de antropolojinin doğuşu ve bu araştırmaların beşiği olarak göreve başlayan derginin hayata geçirilmesini detaylarıyla ele aldım. Antropoloji bilimsel bir disiplin olarak 1925 itibariyle kök salmaya başlamıştır. Türk Antropoloji Enstitüsü ve yayımlanmaya başlayan dergi fiziksel antropolojiye en başından beri eğilimli, tıp ve biyoloji gibi pozitif bilimlerle de oldukça yakın bir pozisyon edinmiştir. İlk antropoloji laboratuvarının Haydarpaşa Tıp Fakültesi bünyesinde kurulması ve bir grup tıp doktorunun bir antropoloji dergisi yayımlamaya başlaması da bu yakınlığın göstergesidir.

Kuruluşundan itibaren arkasında devlet desteği olduğu açıkça beyan edilen *Mecmua*, "yaratıcısı" denilebilecek devlete karşı bir takım yükümlülükler altına girmişti. Antropolojinin en temel görevi, milletin *atalarına* ilişkin köklerini bilimsel bir yaklaşımla kanıtlamaktı. Tek-parti rejiminin milliyetçi ideolojisi bilim üzerinde de egemenlik kurduğu için, araştırmalar neticesinde ilan edilen tüm "bilimsel eserler" resmi ideolojinin damgasını taşıyordu. *Mecmua*'nın kadrosu milliyetçi ideolojiye sadık destekçilerden oluşuyordu ve dergi milli efsaneleri bilimsel gerçeklere dönüştüren bir transformatör görevi görüyordu. Mitsel terminolojiyi bilimsel jargonla değiştirerek, milliyetçi mitleri bilimkurgu metinlerine dönüştüren yazarlar, aslında yeni bir şey üretmiyor, yüzeysel ama gösterişli bir ambalaj oluşturunlardı. Bu nedenle, yapılan araştırmalar, bilimsel merak itkisiyle yeni bulgulara ulaşma gayesini taşıyan şahsi, iradi girişimlerden çok, "yukarıdan" alınan emirle, ideolojik doğruları bilimin buyruklarına dönüştürmeye yarayan, bilimsel bir onay mekanizmasının çalışması olarak anlaşılmalıdır.

Türk Antropoloji Mecmuası'nın toplumsal etkileri, nüfuzu ve

kamuoyu nazarındaki önemi hakkında çıkarımlar yapabilecek bulgulardan uzak olsak da, *Mecmua*'nın devlete karşı sorumlulukları düşünüldüğünde kendisine verilen bu görevleri yerine getirmekte son derece başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle, antropolojinin pozitif bilim merhalesine yükseltilebilmesi için ırk temel araştırma birimi olarak alınmış, ardından derginin söylemine kalıcı bir ırkçılık tonu sinmiştir. Bu ırkçı anlayış çerçevesinde, ırkların hiyerarşisi, ırksal özelliklerin çevresel koşullar karşısında değişmezliği, ırksal özelliklerin zihni ve psikolojik faaliyetler üzerindeki etkisi gibi düşünceler ciddiyle araştırılmıştır.

Yazarlar hem milliyetçi ideolojiye karşı kendilerini sorumlu hissettiklerinden hem de devletin tartışılmaz denetimi altında görev yaptıklarından, araştırmalarını hazırlarken yönetici seçkinler tarafından dayatılan tüm reçetelere uymuş görünmektedirler. Bu yüzden *Mecmua*'nın iddialarıyla, resmi ideolojinin buyrukları arasında hiçbir çatışma olmamıştır. Bu sorunsuz uyum, *Mecmua*'nın, Türk milli kimliğinin tanımlanmasında Türk ırkının asli unsur olduğunu benimsetmeye çalışan devletin, bilimsel propaganda aygıtlarından biri olarak kullanıldığını kanıtlar niteliktedir.

Türk Antropoloji Mecmuası'nın genel tutum ve söylemindeki ırkçılığı açıkça sergiledikten ve devletle olan sağlam bağlarını gösterdikten sonra, derginin Türk milliyetçiliğinin bünyesinde görünür hale gelmeye başlamış olan ırkçı temaların teorik altyapısını oluşturan bir meşruiyet mekanizması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

V.

Türk Milliyetçiliğinin İrkçi Tonlamaları: İstisna mı Kaide mi?

Antropoloji bütün dünyada daha doğuşundan itibaren ırkçı düşüncelerle çepeçevre sarılı durumdaydı. 19. yüzyılın başından 20. yüzyılın neredeyse ortalarına kadar milliyetçi ideolojiler tarafından kullanılma süreci içinde, fiziksel antropoloji 18. yüzyılın liberal düşünce mirasıyla mücadele eden önemli bir savaşçı haline geldi. "Geç Milliyetçilikler Çağı"nda öncelikle Eşitlik, ama onunla birlikte Kardeşlik ve Özgürlük alt edilmesi gereken kilit kavramlar olarak görülüyordu.

Ulus-devletlerin kuruluş aşamasında milliyetçi söylemin içinde yer tutmuş ırkçı temalara rastlanmaktadır. Avrupa'da kurulmuş devletlerin gelişim çizgisine paralel şekilde, ırkçı temellere dayanan bir disiplin olan antropoloji, milliyetçi söylemin ırkçı vurgularını "bilimsel araştırmalarla" desteklemiş ve meşrulaştırmıştır. Böylelikle milli kimliğin birincil kurucu öğelerinden birinin ırk olduğu sadece uygulama alanıyla, ayrımcı pratiklerle sınırlı kalmıyor, düşünsel ve bilimsel dokuda da yansımalarını bulmuş oluyordu.

Türk Antropoloji Mecmuası'nın Devletle Doğrudan Bağlantıları

Bu çalışmada öncelikle vurgulamak istediğim *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın yayımlanmaya başlamasının bilimsel birikimlerin tetiklediği bir gelişme olmadığıdır. Türk ırkı üzerinde araştırmala-

rın başlaması, milli kimlik ve milliyetçi ideolojinin temel unsurlarından biri olarak görülen ırk kavramının bilimsel altyapısının hazırlanması için girişilmiş bir devlet projesidir. Bu yüzden de, üzerinde durduğum temel noktalardan biri *Mecmua* ile devlet arasındaki kurt ilişki oldu. Bu ilişki, sadık milliyetçileri dergide görevlendirmek, ya da araştırmalara maddi destek sağlamak gibi somut yollardan takip edilebileceği gibi, *Mecmua* yazarlarının resmi ideolojiyle kesinlikle ters düşmemeleri, hatta tam tersine yaptıkları antropolojik araştırmaların milliyetçi ideolojiyi destekleme yönünde son derece istikrarlı olmaları gibi, ürettikleri metinlerin üzerinden, satır aralarındaki tutumlarından da izlenebilmektedir.

Türkiye'de antropolojinin gelişim tarihçesi disiplinin önüne başarılması gereken milli bir hedef konduğunu kanıtlar niteliktedir: Türk ırkının vasıflarını bilimsel olarak teşhis ve tesis etmek. Disiplinin gelişme kaydetmesi ve bu hedefe ulaşılması için devlet bilinçli adımlar atmıştır: Antropolojik araştırmalar yapılıns diye enstitüler kurmuş, üniversitede kürsü açmış, yurtdışına bursla öğrenci göndermiş, *Mecmua*'nın yaptığı araştırmalara maddi ve idari destekte bulunmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün ırk kavramı ile ilgili birçok Batılı kaynağı bizzat inceleyerek Türk ırkının karakteristik özelliklerinin "bilimsel bir anlayışla" ortaya konmasını ve ırk kavramının "sosyal" olarak kitlelere benimsetilmesini istediği belirtilmektedir.¹ Çoğu anatomi profesörü olan bir grup tıp doktorunu, *Mecmua* çatısı altında yaptıkları araştırmalarla Türk'ün ırksal özelliklerini teşhis etmekle yükümlü kılmıştır.

Düşünülecek olursa iktidardaki ideolojinin, pozitivism zırhının arkasına saklanabilen siyasi entelektüelleri "işe alması" ve bu kişilere Türk milliyetçiliğini yayma görevi vermesi son derece tutarlıdır. Söz konusu dergi etrafında toplanmış doktor/antropologlar da, beklenileceği üzere, rejimin uysal destekçileri olmuşlardır. Darülfünun'un Tıp Fakültesi'nde görev yapan tüm bu "hocalar" üniver-

1. M. Cihat Özönder, "Dünyada ve Türkiye'de 'İrk' ve 'Etniklik' Kavramları", *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, no.1, Bahar 2000, s. 65.

sitede yüksek pozisyonları işgal etmekte olan, ayrıca üniversitedeki idari pozisyonları yoluyla olsun, doğrudan siyasete atılma yoluyla olsun devlet kadroları içinde yer almış kişilerdir. Tüm yazarların "üniversite reformu"ndan kazasız belasız çıkması, hatta bazılarının terfi alması devlet nezdindeki pozisyonlarını açıkça göstermektedir.

Mecmua'nın açıkça ideolojik amaçlar çerçevesinde reforme edilen "devlet üniversitesi" ve Maarif Vekâleti ile olan bağlarının altının çizilmesi, bunun yanında derginin yazar ve "idare hey'eti" kadrosundaki kişilerin gözden geçirilmesi, *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın devlet ideolojisinin sadık bir yayın organı olduğunu açıkça sergiler niteliktedir. Maarif Vekili'nin her zaman *Mecmua*'nın "Fahri Başkanı" olması dolayısıyla, derginin bakanlık tarafından onaylandığını, incelendiğini ve desteklendiğini söyleyebiliriz. "Fahri Başkan" sıfatı İstanbul Üniversitesi Rektörlerine ve Sağlık Bakanlarına da verilmiştir. Birçok kanaldan ve güçlü bir şekilde devletle ilişki içinde olduğunu saptayabildiğimiz derginin bir devlet yayını olduğunu söylemek mümkün.

İlişkiler düzleminden düşünce ve ideoloji düzlemine geçtiğimizde de *Mecmua*'nın devlete yakınlığı göze çarpar. Milliyetçi ideolojik mobilizasyon hareketi düşünüldüğünde, dergi hem teori üretme hem de ideolojinin aşılması aşamalarında aktif rol oynamıştır. En başından itibaren elden bırakmadıkları ırkçı yaklaşımlarıyla, yazarlar her zaman Cumhuriyetin milliyetçi ideallerinin temel ilkelerine sadık kalmış ve otoriter devlet bürokrasisinin giriştiği tüm reform hareketlerini meşrulaştırmışlardır. Yapılan araştırmaların birkaç hırslı bilim adamının bireysel, mesleki çabalarının ürünü olmadığı açık. Aksine, *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın doğuşu ve serpilmesi Kemalist ideolojinin içinde barındırdığı, güçlenen ırkçı dokunun gitgide daha görünür hale gelişini temsil etmektedir. Türk Tarih Tezi'nin 1925'te yayımlanan derginin ilk sayısında dahi anahatlarıyla (Orta Asya kökenleri, Türk ırkının üstünlüğü) belirmiş olması, Güneş-Dil Teorisi'nin resmen ilan edilmesinin ardından yayımlanan dünya dillerinin kökeninin Türkçe olduğunu

iddia eden çok sayıda makale bu uyumu net bir biçimde gösteriyor. Dolayısıyla denilebilir ki derginin özerkliği son derece sınırlıdır ve çalışmalarını tepeden inme direktifler doğrultusunda sürdürmektedir. *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın, hem bir seçkinler çevresi hem de bir dergi olarak, egemen devlet söylemini yansıtan, aynı zamanda da pekiştiren bir organ olmak üzere kurulduğunu söylemek yerinde olacaktır.

İrkçi Yaklaşımların Bilimkurgusal Temelleri

Bu çalışmada en çok altını çizdiğim diğer bir tema, her türlü mesele üzerinde söz sahibi olduğu iddia edilen "bilimin tiranlığı"dır. Yeni kurulmuş devlet bilimsellik kisvesi altında her istediği şeye doğruluk atfetmek ve tartışılmazlık kazandırmak istemiştir. Bu yüzden de antropoloji, özellikle de fiziksel antropoloji, Türk ırkı hakkında doğrular "icat etmek" için biçilmiş kaftandır. Türk ırkının her açıdan üstünlüğünü savunan siyaseten kararlaştırılmış tezler bu antropologlara yollanıyor, onlar da gerekli bilimsel altyapıyı hazırlıyordu. Sosyal bilimlerin ve tarihsel araştırmaların devlet bünyesinde kurumsallaştığı ve bilimsel araştırma üzerinde ciddi anlamda devlet tekeli kurulduğu düşünülürse, devletin ideolojik bilgiyi "bilimin buyrukları" gibi gösterebilmesinin zemininin nasıl kurulduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Söz konusu olan *ısmarlama* bir bilimsellikti: Dikilecek kostüm siyasi seçkinler tarafından sipariş ediliyor, bilimci seçkinler de tıpkı terziler gibi parçaları bir araya getirip dikiyordu – tabii artık bu kadar parça bölük kumaştan ne kadar düzgün bir kostüm dikilirse. *Mecmua* çatısı altında yürütülen çalışmalar iddia edilenin aksine bilimsel gelişme kaydetmek için değil, ideolojik mitleri bilimsel doğrulara tercüme etmek için yapılıyordu. Bu yüzden devlet hizmetindeki bu antropolojiyi bilimkurgu yazarlığı olarak adlandırıyorum.

Yazarların kurgusal (bir yandan da fazlasıyla ideolojik) bir zemin üzerinde iş gördükleri bazı makalelerde arızı olarak iç tutarsızlığa yol açan cümleler kurmaları ve böylece kendi kendilerini sobe-

lemeleriyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin Şevket Aziz Kansu, yapılan antropolojik araştırmaları "Orijinal Türk kültürünün büyük abidesi kuruluyor,"² diye yorumlarken, antropoloğun mevcut bir şeyi ortaya çıkarmaktan çok, yeni bir şey inşa etmekle görevli olduğunu söylemiş oluyordu. Aynı şekilde, Saim Ali Dilemre, Türkçe için "en eski bir Hint-Avrupa dilidir,"³ derken Türkçenin hem "en eski" hem de "bir" Avrupa dili olamayacağını fark etmemiş ve kendi kadimlik argümanını kadük hale getirmişti. Örnekler çoğaltılabilir, ancak özetle altını çizmek istediğim, ideolojik kurguların ilk bakışta benimsenmiş izlenimi uyandırdığı ama dil süreçleri yoluyla bizzat seçkinler tarafından, bilinçsizce de olsa reddedildiğidir.

Mecmua'nın İrkçılığı Norm Olarak Yerleştirilmesi

Derginin devletle arasındaki yakın ilişki ve "bilimsel değeri" dolayısıyla dergiye verilen ödevler göz önüne alındıktan sonra, üçüncü aşama yazılan makalelere hâkim ırkçılık olmalıdır. Tüm dünyada milliyetçi ideolojiler milli bilinci güçlendirmek için ortak köken hayaline kucak açarken, ırk kavramı da gitgide popülerleşmişti. İrk kavramı insanların zihninde aslında gerçek olmayan hiyerarşiler yaratmış, böylelikle milleti kurgularken ırkı baş tacı yapan milliyetçi ideolojiler doğrudan ırkçı sınıflandırmalara yönelmiştir. Yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti, "milletler arasında müstakil bir mevkii" talep etmekte ve "akvam ve cemaat-i beşeriye arasında ırkımıza raci olan mevkii" tesis etmek istemektedir. Dergi yazarları "antropolojiye ilk safhada düşen iş" budur demektedirler.⁴ Yapılması gereken Türk ırkının manevi ve tarihsel üstünlüğünü dil, tarih, milli kültür ve antropoloji gibi alanlardaki çalışmalarla kanıt-

2. Şevket Aziz, "Türk İrkı ve Türk Dili", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 13-14, Mart-Eylül 1932, s. 6-8.

3. Saim Ali Dilemre, "Vers La Communauté Linguistique IVeme Partie", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 15-16, Mart 1934, s. 3.

4. Nureddin Ali Berkol ve diğ., "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdâ'nın Lüzum ve Faidasına Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 1, Ekim 1925, s. 5.

lamaktır. Elbette ki bu çabanın ardında yatan esas neden, Türk ırkını överek yeni ulus-devleti oluşturan "milletin" milli gururunu ve özgüvenini ateşlemektir.

Antropolojik çalışmaların bilimsellik adına önemi, araştırma birimi olarak uzun süreden beri ırkı kullanmalarında yatmaktadır. On dokuzuncu ve 20. yüzyıllarda devlet hizmetindeki antropoloji araştırmalarının çoğu ırk hakkında ideolojik doğrular üretmiştir. *Türk Antropoloji Mecmuası* da bu akımdan bağımsız düşünülemez. *Mecmua*'nın birincil hedefi, daha önce de belirtildiği gibi, Türklerin ırkları dolayısıyla üstün oldukları inancını aşıl原因arak bir milli bilinç yaratmaktır. Türklerin ırksal vasıfları üzerinde araştırmalar yapılması, Türk milliyetçiliğinin ırkçı temellerini bilimsel olarak güçlendirmek ve normatif arka plan sağlamak için destekleniyordu. Derginin yazarları da zamanın ırkçı antropolojisinden ilham alarak, Türklerin diğer ırklara kıyasla ne kadar üstün olduklarını vurgulayan makaleler yazıyorlardı. *Mecmua*'nın söylemindeki ırkçı aksanın daha net bir şekilde açığa çıkması için dergideki temaları gözden geçirmek faydalı olmaktadır. On dokuzuncu ve 20. yüzyıllarda Avrupa'da güçlü olan ırkçı antropolojik eğilimler ve kavramlar, *Mecmua*'da güçlü yansımalar bulmuştur. Evrim teorisi insan gruplarını hiyerarşik bir yapı içinde sıralamak için kullanılmış ve ırksal özelliklerin çevresel ve iklimsel faktörlere uyum sağlayarak evrilemeyeceği iddia edilmiştir. Üçüncü güçlü tez ırksal özelliklerin, davranışlar ve zihinsel kabiliyetler üzerinde belirleyici olduğudur.

Türk Antropoloji Mecmuası'nın ırkçı antropolojiyle bağlarına ışık tutacak diğer bir tutum da Türk milliyetçiliği içinde güçlenmeye başlayan, milleti oluşturan ana unsurun Türk ırkı olduğunu iddia eden damarın dergideki makalelerde yer edinmesidir. Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi'nin dergideki makalelerde benimsenmesi ve pekiştirilmesi, karşılaştırmalı çalışmalarda Türk ırkının hem Türkiye'de yaşayan diğer etnik gruplara hem de Avrupalılara kıyasla üstün olduğu iddiasını taşıyan makaleler *Mecmua*'ya büyük ölçüde hâkim olan ırkçı kibri açıkça yansıtmaktadır.

Bu çalışmada göstermek istediğim, milliyetçi ideolojinin Türk milletini tanımlarken Türk ırkını asli unsurlardan biri olarak kullanmış olduğudur. Altı çizilmesi gereken nokta, Türkiye'de ırk kavramının öneminin Türklere imtiyaz tanımak veya Türk olmayanları ayrımcı politikalara maruz bırakmak gibi *sadece* uygulama safhasında ortaya çıkmış olmadığıdır. Irk kavramı, bilimsel çevrelerde, kuramsal temellerin atılması sırasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu unsurlarından biri olarak sürekli tekrarlanmaktadır. 1925-39 arasındaki sınırlı dönemi kapsayan bu araştırma, resmi ideolojinin ırka dayalı tezlerini bilimsel çerçeveler aracılığıyla meşrulaştırırken antropolojiden nasıl faydalandığını sergilemektedir.

Çalışmanın temel argümanına karşı çıkacak çeşitli fikirler öne sürülebilir. Öncelikle, *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın yeterince temsil gücüne sahip, rejimi yansıtan bir devlet organı olup olmadığı sorgulanabilir. Ancak baştan beri belirttiğim gibi söz konusu yayın serbest bir girişim değildi ve devlet tarafından desteklenmekteydi. Bu çalışmada iddia edilen *Mecmua*'nın istisnai bir ırkçı çevre olmadığı, tam tersine milliyetçi ideolojiye içkin ırkçı söylemin güç kazanmasıyla birlikte su yüzüne çıkmış, daha belirgin bir görünüm kazanmış bir dışavurum olduğudur.

Diğer bir eleştiri ırkçı söylemin çok sınırlı bir zaman dilimi içerisinde hâkim olduğu, dolayısıyla bütün burada anlatılanlara rağmen yine de "istisnai" olarak görülebileceğidir. Gerçekten de özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bütün dünyada "ırk" kelimesinin kamusal alanda giderek popülerliğini yitirmesine bağlı olarak, Türkiye'de de gerilediğini söylemek mümkündür. Buna karşılık, dünya genelinde daha derinlerde akmayı sürdüren, biyolojik ırkçılıkla yer değiştirmiş bir "kültürel ırkçılık" çıkmaktadır karşımıza. Burada iddia edilen genetik ya da biyolojik doğalcılık gibi, kültürün de değiştirilemez bir yazgıymışçasına insan davranışları ve toplumsal bağları belirlediğidir. Bireyler ve gruplar "a priori olarak bir soy kütüğüne, dokunulmaz ve değişmez bir soy belirle-

nimine" hapsedilmektedirler.⁵ Türkiye'de de burada incelenen dönemden sonraki yıllarda, milliyetçi ideolojinin, daha örtük de olsa ırkçı tutumlar, yaklaşımlar ve hatta davranışlar sergilediğini iddia etmek mümkündür. Elbette burada da söz konusu olan, örnekleri seyrek de olsa görülmekle birlikte, biyolojik ırkçılık değil, ilk bakışta son derece masum görünen ve sadece farklılıkları teslim etmek gibi bir iddiada bulunan kültürel ırkçılıktır. Şüphesiz bu iddialar, farklı ve daha geniş araştırmaların konusudur.

Bu çalışmanın temel hedefleri bakımından, 1920 ve 1930'larda Türkiye Cumhuriyeti'nin seçkin kadrolarının, bilimsel/ırkçı araştırmaların gelişmesi için hem maddi hem manevi yatırımlar yaptığını göstermek yeterlidir. Irkçı antropolojinin, bilimsel bir disiplin olarak, bütünüyle devlet desteğiyle gelişmesi ve devletin Türk ırkının, Türk milletinin kurucu yapıtaşı olduğunu bilimsel olarak kanıtlama çabasında olması, antropolojinin kimlik kurgulanması çabalarıyla ne kadar iç içe geçtiğini ortaya koyar. Dolayısıyla *Türk Antropoloji Mecmuası*'nın devlet tarafından bilinçli şekilde hayata geçirilen bir proje olduğunu ve derginin, milliyetin ırkçı inşasını bilimsellik kisvesiyle meşrulaştırması beklenen bir "bilirkişi" rolü oynadığını söylemek mümkündür.

5. Etienne Balibar, "Bir 'Yeni-Irkçılık' Var mı?", *Irak Ulu Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, İstanbul: Metis, 2000, s. 31-2.

Ekler

Ek I

On Dokuz ve Yirminci Yüzyıl Antropologlarının Kısa Biyografileri

Blumenbach, Johann Friedrich. Alman natüralisti (Gotha 1752 - Göttingen 1840), fiziksel antropolojiyi ilk kuranlardan biridir; insanları beş ırka ayırdı (beyaz, sarı, kırmızı, kara, Malezyalı). *De Generis Humani Varietate Nativae* (İnsan Cinsinin Doğuştan Çeşitliliği), 1775; *Handbuch der Naturgeschichte* (Tabiat Bilgisi Elkitabı), 1803; *Handbuch der Vergleichenden Anatomie* (Mukayeseli Anatomi Elkitabı), 1805, adlı eserleri vardır.

Bonnet, Charles. İsviçreli filozof ve tabiat bilgini (Cenevre 1720-93). Hukukçu iken tabiat bilimine yöneldi ve bitki bitlerinde döllenmesiz çoğalmayı ortaya çıkardı (1740). Gözlemlerini, *Traité de l'Insectologie* (Böcekler Bilimi Üzerine İnceleme) adlı eserinde topladı (1745). 1764'te yazdığı *Contemplation de la Nature* (Tabiata Bakış) adlı eserinde, Malebranche ve Leibniz tarafından ileri sürülen, tohumların önceden varoluşu ve evrim kuramını savundu.

Broca, Paul Pierre. Fransız cerrahı ve antropoloğu (Saint-Poy-la Grandee 1824 - Paris 1880). Paris Tıp Fakültesinde cerrahi ve Yüksek Araştırmalar laboratuvarında antropoloji profesörü; 1876'da kurulan Antropoloji enstitüsünde çağdaş antropolojinin önderlerinden biri oldu. Hayatının son yıllarında özellikle beyin üzerinde incelemeler yaptı. Afazinin beynin sol üçüncü kıvrımında meydana geldiğini buldu; bu buluş o zamandan beri önemli incelemelere konu oldu. Eserleri *Mémoires Sur les Caracteres Physiques de l'Homme Préhistorique* (Tarihöncesi İnsanın Fiziksel Özellikleri), 1869; *Mémoires d'Anthropologie* (Antropolojiyle İlgili İncelemeler), 1871-75; *Instruction Craniologiques et Craniometriques* (Kraniyoloji ve Kraniyometri Üzerine Dersler), 1875. 1872'de antropoloji okulu ile *Revue d'Anthropologie*'yi (Antropoloji Dergisi) kurdu.

Buffon, George Louis Leclerc, kont. Fransız yazarı ve tabiat bilgini (Montbard 1707 - Paris 1788). 1739'da Fransız Bilimler Akademisi'ne girdi ve daha sonraları tabiat müzesi haline getirilen saray bahçesine müdür oldu. *Histoire Naturelle* (Tabiat Tarihi) adlı eserini bu sırada tasarladı ve yazmaya başladı: İlk üç cilt 1749'da yayımlandı, eserin yayımı 1788'e kadar sürdü (36 cilt). Fazla sistematik bulduğu için Linne'nin sınıflandırmasını beğenmez, hayvanları, yapı ve yaşayışlarını inceden inceye gözden geçirerek incelemeye çalışır. Ona göre yaşayan türlerin değişmezliği tartışılabilir: Böylece Buffon deneyden çok sezgiye dayanarak evrimci kuramlara yol açar.

Camper, Petrus. Hollandalı anatomi ve tabiat bilgini (Leiden 1722 - La Haye 1789). Zekâ derecesini yüz açısıyla ölçmeyi ilk kez Camper denemiştir.

Chamberlain, Houston Steward. Alman yazarı (Portsmouth 1855 - Beyrut 1935). Viyana'da Richard Wagner üzerine hazırladığı inceleme önce Fransızca (1894) sonra Almanca (1896) yayımlandı. Eserinde Wagner'in müziğini övdü; bundan dirimselci ve koyu milliyetçi bir felsefe çıkardı. 1899'da yayımlanan *Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts* (19. Yüzyılın Temelleri) adlı eserinde bu düşüncelerini genişleterek koyu ırkçı bir tarih, daha çok bir medeniyet felsefesi ileri sürer, medeniyeti özden gelme yaratıcılıktan yoksun, dıştan gelme bir şey olarak tanımlar. Kültür, bu medeniyetten apayrı bir varlıktır. Avrupa'da yalnız Germen kaynaklı milletlerin soyundan gelen ari ırkın verimli olduğunu, Avrupa'nın geleceğinin bunların eseri olacağını ortaya atar.

Darwin, Erasmus. İngiliz hekim ve şairi, Charles Darwin'in büyükbabası (Elton, Nottinghamshire 1731 - Derby 1802). Fizyoloji bilgini ve şair olarak büyük ün yaptı. Evrimin canlılar, özellikle de insanlar üzerinde etkili olduğunu düşündü, ancak evrimin sebepleri konusunda fikir yürütemedi.

Galton, Francis. İngiliz gezgini ve biyoloji bilgini (Birmingham 1822 - Haslemere 1911). Charles Darwin'in yeğeni; birçok önemli tıp ve fizyoloji eseri yazdı: *Hereditary Genius* (Kalıtsal Yetenekler), 1869; *Natural Inheritance* (Tabii Kalıtım), 1889 ve *Essays on Eugenics* (Öjenik Üstüne Denemeler), 1909. Öjenik akımının kurucularından biri oldu ve istatistik metotlar, meteoroloji, antropoloji vb. konularda incelemeler yaptı.

Gobineau, Joseph Arthur de, kont. Fransız yazarı ve diplomatı (Ville-d'Avray 1816 - Torino 1882). Başlıca eseri, *Essai sur l'Inégalité des Races Humaines*'dir (Irkların Eşitsizliği Üstüne), 1853-55. Bu eserde Gobineau, insan ırkları arasında tarih, antropoloji ve filoloji bilimleri ile de ispatlanabilecek bir hiyerarşi bulunduğunu ileri sürer. Üstün ırklar ona göre Hindistan'ın Arilerinden gelmedir; ama Arilerin Asya'da oturanları (Samiler ve Hamiler) daha aşağı bir ırk olan zencilerle karışmışlar, Avrupa'da oturanları ise (Keltler ve Slavlar) sarı ırkla karıştıkları için bozulmuşlardır. Geriye

bir tek saf ırk Germenler kalır, yani Slav ve Kelt kırması olan bugünkü Almanlar değil, İngiltere'de, Belçika'da ve Kuzey Fransa'da oturan sarışın ırk.

Lamarck, Jean Baptiste de Monet, şövalye. Fransız tabiat bilgini (Picardie, Bazentine 1744 - Paris 1829). İlk eseri *Flore Française*'dir (Fransa Florası), 1788. Bir süre sonra Poiret ile işbirliği yaparak *Encyclopedie Botanique et l'Illustration des Genres* (Botanik Ansiklopedisi ve Bitki Resimleri), 1783-1817, adlı eserini yazdı; eser çok tutuldu. Diğer önemli eserleri: *Philosophie Zoologique* (Zoooloji Felsefesi), 1809, *Systeme Analytique des Connaissance de l'Homme* (İnsan Bilgisinin Analitik Sistemi), 1820 ve en büyük eseri *Histoire Naturelle des Animaux Sans Vertebres* (Omurgasız Hayvanların Tabii Tarihi), 1815-22. Çağına göre çok dikkatli bir gözlemci ve ileri bir düşünür olan Lamarck evrimciliğin babası oldu. Ne var ki Darwin onu gölgede bıraktığı için onun ününe ulaşamadı.

Linnaeus, Carolus ya da Carl von Linné. İsveçli hekim ve tabiat bilgini (Raashult 1707 - Upsala 1778). Yirmi dört yaşından itibaren bitkilerin tasnifine başladı. Büyük başarı kazanan sınıflandırma sistemini erkek ve dişi organların özelliklerine dayanarak yaptı. Eserleri: *Flora Lapponica* (1737), *Systema naturae* (1735), *Genera plantarum* (1737). *Systema naturae*'nin onuncu baskısında (1758) dört binden fazla hayvan türüyle birlikte insan türünün de sınıflandırması yapılmıştı.

Lombroso, Cesare. İtalyan kriminoloji uzmanı (Verona 1835 - Torino 1909). 1862'de Pavia üniversitesinde, akıl hastalıkları üzerine dersler verdi; Pesaro psikiyatri hastahanesi müdürü (1871), sonra Torina Üniversitesi'nde psikiyatri profesörü (1896) oldu. Ona göre irsiyet, sinir hastalıkları gibi iradeye bağlı olmayan şartlar, suçlunun ruh hali üstünde önemli rol oynar ve onun sorumluluğunu azaltır. Demek ki suçlu her şeyden önce bir hastadır. Suçlular için şöyle bir sınıflandırma öne sürdü: anatomik, fizyolojik ve psikolojik belirtileriyle doğuştan suçlular; akıl hastası suçlular; sıradan suçlular ve şehvet kurbanı suçlular. Başlıca eserleri: *Genio e Follia* (Deha ve Delilik), 1864; *La Medicina Legale Dell' Alienazione* (Akıl Hastalıklarının Adli Tıbbı), 1873; *L'Homme Delinquento* (Suçlu Erkek), 1876; *La Donna Delinquento* (Suçlu Kadın), 1893; bütün önceki çalışmalarını toplayan *Il Crimine, Causa e Remedi* (Cinayetler, Sebepleri ve Çareleri), 1900.

Lyell, Charles, sir (Kinnordy, Forfarshire 1797 - Londra 1875). Avukatlık yaptı. 1832'de Londra Kralık Koleji'nde verdiği dersleri 1833'te *The Principles of Geology* (Jeolojinin İlkeleri) adlı kitapta topladı. Birçok kişiyi, bu arada Darwin'i büyük ölçüde etkileyen bu eserinde, ilk olarak bir jeoloji tarihi ortaya koydu, İncil'e sıkı sıkıya bağlı yorumların uyumsuz yanlarını açıkladı, o sıralar yaygın olan "felaketler" nazariyesine çattı; olguların gerçek sebeplerinin incelenmesi gerektiğini öne sürdü. Tükenmiş türlerin yüzdelerini hesaplayarak tersiyer çökeltilerin yaşını bulmayı denedi.

Maupertius, Pierre-Louis Moreau de. Fransız matematikçisi (Saint-Malo 1698 - Basel 1759). Canlılar için seleksiyonun önemini ilk belirten kişidir. Eserleri: *Essay de Philosophie Morale* (Ahlak Felsefesi üzerine Deneme), 1749; *Essay de Cosmologie* (Kozmoloji), 1750; *Système de la Nature* (Doğa Sistemi), 1751.

Topinard, Paul. Fransız hekimi ve antropoloğu (L'isle-Adam 1830 - Paris 1911). 1871'e kadar hekimlik yaptı, sonra Broca'nın antropoloji laboratuvarına girdi. 1876'da Antropoloji okuluna profesör oldu. Başlıca eserleri: *L'Anthropologie* (Antropoloji); *Elements d'An-thropologie* (Antropolojinin Unsurları); *L'Homme Dans la Nature* (Tabiatla İnsan); *Les Dernieres Etude de l'Homme* (İnsan Şeceresinin Son Safhaları).

Ek II

Antropometrik Sözlük

antropoit İnsansı, insana benzeyen, insanı andıran yaratıklar.

antropometri Yaşayan bedenin ölçümü ve incelenmesi.

brakisefal Kafatasının yan genişliği, önden arkaya olan derinliğin en az beşte dördü kadar olan kimse, kısa kafalı.

brakiskel Bacakları, gövdesine göre kısa olan kimse.

bregma Kafatasının en tepesinde, yan ve ön kafa kemiklerinin birleşme çizgilerinin kesişme noktası.

chamaeprosopy Geniş yüz tipi.

cymotrichy Yumuşak, dalgalı, kıvrıkcık saç.

dolikosefal Uzun kafalı, sefalik endeksi 75 veya daha az olan.

fiziksel antropoloji Doğal insan bilimi: insanın beden yapısındaki evrimsel değişimleri ve yeryüzündeki ırkları fiziksel ölçüler ve görünüş bakımından inceleyen antropoloji bölümü.

frenolog Kafatasından karakter teşhisi yapılacağını iddia eden kişi.

frenoloji Kafa bilimi: insan kafatası yapısının akli meleke ve yetenekleri ve insan karakterini belirleyeceğini savunan, geçersizliği kanıtlanmış kuram.

glabella Kaş arası, kaşlar arasındaki düzlük.

gonion Çene ucu, alt çenenin en alt kısmı.

inion Kraniyometrik nokta, kafanın arkasındaki en çıkık kısım.

kraniyometri fiziksel antropolojinin kafa ölçme bilgisiyle ilgilenen alt dalı.

leiotrichy Düz saç.

leptoprosopy Dar yüz.

leptorrhine Uzun, ince burun.

makroskeli Bacakların gövdeden daha uzun olması.

mesatiskeli Bacak uzunluğunun gövdenin uzunluğuna eşit olması.

metopion Kafatasının alın çıkıntılarının ortasındaki kraniyometrik nokta.

metopik birleşme Doğumda iki kemikten oluşan alın kemiği iki yaşına kadar bileşir. Eğer birleşme tam manasıyla gerçekleşmemişse, metopik birleşme olarak adlandırılmış ve beynin büyüklüğüne delalet olduğu düşünülmüştür.

naison Burun kemerinin üzerinde, kafatasındaki alın ve burun kemiklerinin birleştiği kraniyometrik nokta.

ophryon Alnın ortasındaki hatta, craniyal orbitlerin (göz çukurunu içine alan kemik yapısının) hemen üstündeki kraniyometrik nokta.

ortognat Yüzün hiç dışa çıkıklığı olmaması ya da çok az olması.

öjenik Irk iyileştirmeciliği, soy gelişim bilgisi, kalıtım yolu ile soyu (özellikle insan soyunu) geliştirmeye çalışan bilim dalı.

platyrrhine Geniş, kalın köprülü burun tipi.

prognatik (prognat) Alt çenenin oldukça çıkık olması.

sefalik endeks İnsan kafasının yan genişliğinin yüz katının önden arkaya derinliğine oranı ile ifade edilen sayısal kafatası göstergesi.

somatometri Yaşayan insanın başının ölçümü.

suture Kafatası kemiklerinin dikişe benzeyen ek yeri.

ulotrichy Kıvrıkcık, yünümsü saç.

**Türk Antropoloji Mecmuası'nda Yazan
Antropologların ve Ünlü Türkçülerin
Kısa Biyografileri**

Ahmed Ağaoğlu. Gazeteci, fikir adamı, profesör (Azerbaycan, Şuşa 1869 - İstanbul 1939). Karabağlı bir aileye mensup, tahsilini Şuşa, Tiflis ve Paris'te yaptı. Paris'te öğrenciyken Fransız gazete ve dergilerine yazılar yazdı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyeleriyle tanıştı. Mayıs 1909'da Türkiye'ye geldi ve Maarif Nezareti'ne müfettiş oldu. İttihat ve Terakki Fırkasına girdi. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi başyazarı oldu. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve şair Mehmet Emin Yurdakul ile Türkçülük cereyanına katıldı. *Türk Yurdu* dergisini kurdu. Türk Ocağı'nda çalıştı. Ekim 1909'da Darülfünun'da Rusça ve Türk-Moğol tarihi öğretmenliğine tayin edildi. 1912'de Afyonkarahisar milletvekili ve İttihat ve Terakki Fırkası umumi merkez üyesi oldu. 1918'de İttihat ve Terakki Fırkası'nın diğer ileri gelenleri ile Malta'ya sürüldü. 1921'de serbest bırakılınca Anadolu'ya geçti. 1923'ten sonra ikinci ve üçüncü devre Kars milletvekili oldu. Serbest Cumhuriyet Fırkası kurucuları arasına katıldıysa da parti dağıldıktan sonra siyasi hayattan çekildi ve İstanbul Darülfünunu Hukuk Tarihi müderrisi oldu. Bütün kültür ve siyaset hayatında Türk milliyetçiliği ve fikir hürriyeti için çalıştı.

Yusuf Akçura. Türk siyaset adamı ve tarihçi (1876-1935). Türkçülük akımının önde gelen düşünür ve tarihçisidir. Harbiye Mektebi'nde okudu. 1897'de darbe girişimlerine katıldığı için tutuklandı. Taşkışla Divan-ı Harbi kararı ile müebbet kalebentlik cezasına çarptırıldı. Karar sonrasında Padişah fermanı ile Trablusgarp'a sürüldü. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1899'da yaptığı girişimler sonucu Trablusgarp kenti içinde serbest dolaşma izni aldı. Kısa bir süre sonra da Fransa'ya kaçarak, Paris'teki Jön Türkler'e katıldı; burada Siyasal Bilgiler Yüksekokulu'na devam etti. Bu okulu 1903'te "Osmanlı Devleti Kurumlarının Tarihi Üstüne Bir Deneme" adlı teziyle bitirerek Rusya'ya gitti. Kazan'da öğretmenlik yaptı. Bu dönemde Mısır'da çıkan *Şûra-yı Ümmet* ve *Türk* gazetelerinde çok sayıda imzasız makalesi yayımlandı. Bunlar içinde, 1904'te *Türk* gazetesinde çıkan "Üç Tarz-ı Siyaset" başlıklı dizi makalesi özel bir önem taşır. Bu makalede im-

paratorluğun önündeki seçeneklerin "Osmanlıcılık", "Panslavizm" ve "ırk esasına müstenit Türk Milliyetçiliği" olduğu, bunlardan en uygununun da sonuncusu olduğunu belirtiliyordu. Akçura, II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'a geldi. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Darülfünun'da ve Mülkiye Mektebinde siyasal tarih dersleri verdi. Türkçülük akımına daha çok düşünce düzeyinde katıldı. Türk Derneği ve Türk Ocağı'nın kurucuları arasında yer aldı. *Türk Yurdu*'nun başyazarı ve editörü oldu. Akçura, Osmanlı Türkleri ile Osmanlı Devleti dışındaki Türklerin yalnız dil ve tarih alanındaki ortak geçmişlerine dayanarak bir birlik yaratamayacaklarını savunmuştur. Önemli eserleri arasında; "Üç Tarz-ı Siyaset", "Ali Kemal" ve "Ahmed Ferid" beylerin cevaplarıyla birlikte (1907; y.b. 1976), "Şark Me-selesine Dair Tarih-i Siyasi Notları" (1920), "Muasır Avrupa'da Siyasi ve İhtimai Fikirler Cereyanları" (1923), "Siyaset ve İktisat hakkında Birkaç Hitabe ve Makale" (1924), "Osmanlı İmparatorluğunun Dağılma Devri" sayılabilir. Ayrıca *Türk Yılı* (1928) adlı derlemesi Türkçülük hareketinin kaynaklarını ve gelişimini inceleyen kapsamlı bir çalışmadır. *Mevkufiyet Hatıraları* ise (1914) Rusya'daki etkinlikleri ve tutukluluğu üzerine bilgi verir. Hakkındaki en önemli yapıt, François Georgeon'un *Aux Origines du Nationalisme Turc*; Yusuf Akçura (1980) (Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri) adlı kitabıdır. Yusuf Akçura 12 Mart 1935'te İstanbul'da öldü.

Nurettin Ali Berkol. Türk anatomi profesörü (İstanbul 1880- ??). Askeri tıbbiyeyi bitirdi (1902). Anatomi asistanlığı (1903), Paris'te anatomi ihtisası yaptı (1906). Histoloji üzerine çalıştı. Tıp Fakültesi reisi (1924), Darülfünun emini (1925) oldu. 1927'de mebus seçildi ve meclis başkan vekilliği yaptı. Başlıca eserleri: *Hazım Takımı Anatomiası* (1935), *Sistematik Anatomi* (1939-41), *Diseksiyon Tekniği* (1943).

İsmail Hakkı Çelebi (1873-1939). Türkiye'de kavramsal ve uygulamalı modern Tıbbi Zooloji ve modern Parazitolojinin kurucusudur. 1891'de Avrupa'daki Alfor okuluna gönderilmiş ve dört sene tahsilden sonra 1895'te İstanbul'a dönerek Askeri Baytar okulundaki görevinin yanı sıra Mülkiye Baytar okulunda da hocalık yapmıştır. Askeri ve Mülki Yüksek Veteriner Okullarının 1921'de birleşerek tek okul olmalarının ardından 1933 yılına kadar "Tıbbi Zooloji" ve "Parazitoloji" dersleri İsmail Hakkı tarafından verilmiştir.

Saim Ali Dilemre. Türk hekimi ve dil bilgini (İstanbul 1880 - İstanbul 1954). İstanbul'daki öğreniminden sonra Almanya'da Giessen Üniversitesi'nde okudu. Türkiye'ye dönünce Tıp Fakültesinde asistan oldu. Profesör iken morg müdürlüğünde bulundu. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde genel dilbilgisi okuttu (1935-40). Beşinci dönemde Büyük Millet Meclisine üye seçildi. Tıp alanındaki eserleri: *Hususi Marazi Teşhis* (1928), *Uykusuzluk ve Tedavisi* (1928), *Hekimlik Dili Terimleri* (1945). Türk dili alanındaki eserleri: *Les Affixes Indo-Européens et le Turc* (Hint-Avrupa Ekleri ve

Türkçe), 1935; *Problème Turco-Celtique* (Türk Kelt Meselesi), 1936; *La Théorie Güneş-Dil* (Güneş-Dil Teorisi), 1936; *Dil Coğrafyası*, 1937; *Genel Dil Bilgisi*, 2 cilt, 1939-42; *Dil Devrimi İçin*, 1949; *Dil Devrimi İçin II* (Terimler Meselesi), 1949.

Halil Halid Bey, Çerkesşeyhizade. Türk yazarı (Ankara ? - İstanbul 1934). Öğrenimini İstanbul Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. İngiltere'ye yerleşerek gazetecilik yaptı; Türkiye hakkında sosyal ve siyasi yazılar yayımladı. Cambridge Üniversitesi öğretim görevlisi olarak Türkçe dersleri verdi (1902-11). Bir ara Cezayir'e gitti. Ünlü şarkiyatçı ve Türkolog H. G. Borrowne'ye yardım etti. İngiltere'de Pembroke Üniversitesi'nden lisansüstü derecesi aldı. Hindistan memurun araştırmaları dairesinde öğretmenlik yaptı (1902-6). Dışişleri Bakanlığına bağlı Dış Hizmetler okulunda Türkçe okuttu.

Neşet Ömer İrdelp. Türk hekimi (İstanbul 1882-1952). Atatürk'ün özel hekimi ve iç hastalıkları profesörü Neşet Ömer İrdelp 1882 İstanbul'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Numune Terakki özel okulunda yaptı. 17 yaşında tıp öğrenimine başladı. Sivil tıbbiyeyi bitirerek 1902 yılında hekim oldu. Ankara'da bir süre çalıştıktan sonra ihtisas için Fransa'ya gitti. Paris'te profesör H. Vaquez'in yanında iç hastalıkları ihtisası yaptı. Yurda dönünce 1910 yılında açılan sınavı kazanarak, İstanbul Darülfununu Tıp Fakültesi İç hastalıkları Kliniği şefliğine atandı. 1914'te Muallim Muavini (doçent) oldu. Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye cephesinde önce Kızılay Yardım Kurulu başkanı, sonra 4. Ordu Sağlık İşleri Başkanı olarak çalıştı. Sina ve Hicaz cephelerinde hizmet gördü. 1921'de üniversiteye döndü. Tıp Fakültesi İç Hastalıkları profesörlüğüne atandı. 1925'te Tıp Fakültesi dekanı (1925) ve Darülfünun emini (1927) oldu. 1933 üniversite reformu sırasında kürsüsünde bırakılarak ordinaryüs profesörlüğe yükseltildi ve rektörlüğe seçildi (1933). Sonraki yıl İstanbul milletvekili seçildi (1934). Antropoloji enstitüsünü ve dergisini kurdu. Eserleri: *Mide ve Ema Hastalıkları; İntani Hastalıklar; Kebet Hastalıkları; Kalp ve Ema Emrazı.*

Şevket Aziz Kansu. Türk antropoloğu (Edirne 1903 - Ankara 1983). İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi (1923). Devlet bursu kazanarak Paris'e gitti (1927), Sorbonne Üniversitesi'ne bağlı Ecole des Hautes Etudes'de antropoloji öğrenimi gördü. Türkiye'ye döndükten sonra (1929), iç hastalıkları uzmanı ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Antropoloji Enstitüsünde doçent olarak çalışmaya başladı. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde antropoloji profesörü oldu (1934). Atatürk'ün isteğiyle, Ankara Üniversitesi kurulunca ona bağlanacak olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde antropoloji ve etnoloji profesörlüğüne atandı (1935), aynı fakültenin dekanlığını yaptı (1942-44). Ordinaryüs profesör oldu (1944). 1946'da kurulan Ankara Üniversitesi'ne rektör seçildi, 1948'e kadar bu görevde kaldı. 1973'te emekli oldu. Şevket Aziz Kansu, 1937'den başlayarak Türk Tarih

Kurumu adına Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki tarihöncesi araştırmaları yönetti. Ankara yakınlarındaki Etiyokuşu'nda bir yerleşme saptadı ve N. H. von der Osten ile birlikte burada kazı başlattı (1937). Marmara Bölgesi ve Trakya'da araştırmalar yaptı (1959-62). Kılıç Kökten'le birlikte İstanbul Küçükçekmece'deki Yarımburgaz mağarasında ilk sistemli kazıları gerçekleştirdi. Tuzla yöresinde de bir sondaj yaptı ve Bakırtaş dönemine ait bir yerleşme saptadı. İzmit Körfezi, İzmit Gölü ve Bursa çevresinde çeşitli yüzey araştırmaları yaptı. Alacahöyük, Arslantepe, Kumtepe, Kusura gibi çeşitli kazı bölgelerinden çıkartılan insan bulgularını antropoloji yönünden inceledi. Ankara Antropoloji Enstitüsü'nü kurarak ilk laboratuvar çalışmalarını gerçekleştirdi.

Léon MacAuliffe. Fransız doktor ve morfolog (Paris 1876 - Paris 1937). 1900-14 arası Lyon'da C. Sigaud'nun derslerini takip etti. 1901'de tıp dalında tezini savundu, *La Révolution et les Hôpitaux de Paris* (Devrim ve Paris'in Hastaneleri). Mide hastalıkları için bir klinik açtı. 1914-18 arası askeri doktor olarak görev yaptı. 1923'te yayımlanan makaleleri şunlardır: "Les Tempéraments" (Mizaç), "Développement et Croissance" (Gelişme ve Büyüme), "Les Origines de l'Homme Actuel" (Modern İnsanın Kökenleri). 1932'de *La Personnalité et l'Hérédité* (Karakter ve Veraset) yayımlandı

Georges Ferdinand Papillault Fransız antropolog (Châtellerault 1863 - Paris 1934). Tıp tezi olan *Sur la Suture Métopique*'i 1896'da savunmuştur. Broca'nın kurduğu (1868) Laboratoire d'Anthropologie de l'Ecole des Hautes Etudes'e bu laboratuvar Dr. Topinard ve Dr. Manouvrier'nin idaresi altındayken girmiş ve 1897'de laboratuvarın prepatörü 1927'de müdürü olmuştur. 1898'de Antropoloji kürsüsünde dersler vermeye başlamıştır. 1904 yılında aynı okulda sosyoloji kürsüsüne geçmiştir. Papillault'nun ilk çalışmaları sırf fizik antropoloji üzerinedir. 1898'de *Etude Morphologique de la Base du Crâne*'i ve 1902'de iki yüz ceset üzerinde yaptığı antropolojik tetkikleri *L'Homme moyen de Paris* adıyla yayımlamıştır. 1927-29 yılları arasında Şevket Aziz Kansu Paris'e antropoloji eğitimi görmek için gönderildiğinde Papillault'nun yanında çalışmalarını sürdürmüştür.

Eugène Pittard. İsviçreli antropolog (Cenevre 1867 - Seine-et-Oise 1962). Cenevre Üniversitesi'nde antropoloji profesörü ve bu şehrin Etnografya müzesi müdürü oldu. Eserleri: *Les Crânes Valaisans de la Vallée du Rhône* (Rhône Vadisi Kafatasları), 1909-10; *Les Races Belligérantes* (Savaşçı Irklar), 1916; *Les Races et le Histoire* (Irklar ve Tarih), 1924; *Lex Tziganes ou les Bohémiens* (Çingeneler veya Bohemyalılar), 1932; *La Castration chez l'Homme et les Modification Morphologiques qu'elle Entraîne* (İnsanın İğdiş Edilmesi ve Doğurduğu Yapı Değişiklikleri), 1934.

Kaynaklar

BİRİNCİL KAYNAKLAR

Türk Antropoloji Mecmuası Makaleler Listesi

No. 1, Ekim 1925

- Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kaya-
can, İsmail Hakkı Çelebi, "Bir Türk Antropoloji Tettebbu Merkezi İbdânın
Lûzum ve Faidesine Dair", s. 5-11.
Leon MacAuliffe, "Morfolojiya-yı Beşer", s. 12-25.

No. 2, Mart 1926

- Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kaya-
can, İsmail Hakkı Çelebi, "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların
Mukâyesevi Tetkiki", s. 5-18.
George Dumezil, "Vurma Altının Beynelmilel Eski Bir İsmine Dair Bir Tek-
rir", s. 25-31.
Max Bonnafous, "Potlaç", s. 32-50.
Halil Halid, "Antropolojinin Temmâtını Öğrenmeliyiz", s. 55-6.

No. 3, Eylül 1926

- Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kaya-
can, İsmail Hakkı Çelebi, "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların
Mukâyesevi Tetkiki II: Eşhas ve Efradın İnkişaf ve Neması", s. 5-39.
Leon MacAuliffe, "Cinsiyet Etfal Eşir Tesadüfi midir?", s. 49-60.

No. 4, Mart 1927

- Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kaya-
can, İsmail Hakkı Çelebi, "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların
Mukâyesevi Tetkiki III: Tevsii", s. 10-19.
Lefèbvre, "Coğrafya ve Irklar Meselesi, s. 20-47.
Nureddin Ali Berkol, "İstanbul Darülfünunu'nun Şekli Hâzır", s. 48-57.

No. 5, Ekim 1927

- Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Aime Mouchet, Süreyâ Ali Kaya-
can, "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", s. 6-16.

Lefebvre, "Coğrafya ve Irklar Meselesi II: Hal-i Hazırda Avrupa Irklarının Suret-i Tevzii", s. 41-60.

Max Bonnaufous, "İstanbul'da İntihar", s. 19-37.

No. 6, Mart 1928

Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Aime Mouc-het, Hamza Vahit Göğen, "Türk Irkının Antropolojisi Hakkında, (Mâ-ba'd)", s. 5-14.

George Dumezil, "Sibiryâ Hikayelerinde 'Mani' Dininin Bir Tesiri", s. 15-18.

Max Bonnaufous, "İstanbul'da İntihar", s. 19-28.

Lefebvre, "Coğrafya ve Irklar Meselesi: (3. kısım)", s. 35.

No. 7, Mart 1929

Anonim, "Bir İfade", s. 1.

Nureddin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyâ Ali Kayacan, Aime Mouc-het, Hamza Vahit Göğen, "Türk Irkının Antropolojisi Hakkında Notlar", s. 6-12.

Leon MacAuliffe, "Şahsiyet ve Veraset", *Türk Antropoloji Mecmuası*, no. 7, Mart 1929, s. 13-37.

No. 8, Eylül 1929

Eugène Pittard, "Türklerin Antropolojik Mütalaası", s. 5-26.

No. 9, Mart 1930

Şevket Aziz, "Umumi Prognatisma ve Türk Kafalarının Prognatisması", s. 5-18.

Eugène Pittard, "Anadolu'da Yontulmuş Taş Devri Medeniyetine Dair Not", s. 19.

Leon MacAuliffe, "Bugünkü Şeklimizin Menşeleri ve Müstehase (Fosil) İnsanlar", s. 20-35.

Şevket Aziz, "Antropolojide Kraniyometri, Sefalometri ve Antropometri Usulleri", s. 36-43.

Şevket Aziz, "Türk Kadın ve Erkeğinin Mukayeseli Sefalometrisi Hakkında Bir Muhtıra", s. 44-49.

No. 10, Eylül 1930

Şevket Aziz, "Hititlerin Kronolojik Tetkikatına Methal", s. 3-6.

Şevket Aziz, "Câni Kafalarının Kaideyi Kihf Zaviyeleri Noktayı Nazarından Mütalaası", s. 18-23.

No. 11, Mart 1931

Saim Ali, "Dilbirliği Neden Bir Yabancı Dille Yazılmıştır", *Partie Française*, s. 2.

Şevket Aziz, "Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri", s. 3-15.

No. 12, Eylül 1931

Saim Ali, "Dilbirliği", s. 1-62.

Şevket Aziz, "Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri, İkinci Muhtıra", s. 97-110.

Şevket Aziz, "Antropoloji Tedrisatı Hakkında", s. 111-7.

Şevket Aziz, "İkinci Balkan Konferansı Reisliğine Açık Muhtıra", s. 118.

No. 13-14, Mart-Eylül 1932

Şevket Aziz, "Türk Irkı ve Türk Dili", s. 5-8.

Saim Ali Dilemre, "Deux Congrès: Deux Evenements Culturels en Turquie", s. 9-13.

Saim Ali Dilemre, "Vers La Communauté Linguistique IIIeme Partie: Le Turc devant l'Indo-Européen", s. 14-36.

Şevket Aziz, "Türk Çocuklarında Anadan Doğma Mavi Lekeler Hakkında Bir Tetkik", s. 37-48.

George Ferdinand Papillault, "Tabii Sevklerden Mânevi Şahsiyete Doğru", s. 49-88.

Saim Ali Dilemre, "L'Esprit du Congrès de l'Histoire d'Ankara", s. 89-96.

No. 15-16, Mart 1934

Saim Ali Dilemre, "Vers La Communauté Linguistique IVeme Partie: Les Affixes Indo-Européens", s. 3-26.

Saim Ali Dilemre, "Vers La Communauté Linguistique Veme Partie: Problème Turco-Celtiq", s. 27-40.

Jules Guiard, "Galatlar", s. 41-48.

George Ferdinand Papillault, "Psikanaliz ve Beşer Morfolojisinin Münasebetleri", s. 49-62.

Charles Fraipont, "Antropoloji ve Ani İstihaleler (Başkalaşımlar)", s. 63-68.

Şevket Aziz ve Seniha Hüsnü, "Kafanın Tavsifi Karakterleri ve Morfolojisi Arasındaki Rabıtalara Hakkında Bir Tetkik", s. 70-79.

No. 17-18, Mart 1935

Şevket Aziz Kansu - Seniha Hüsnü Tunakan, "Türklerde Kürek Kemiği", s. 3-15.

Saim Ali Dilemre, "Problème Turco-Celtique", s. 33-53.

Kamil Hudadat, "Kafa Morfolojisine Dair Bir Not", s. 54-64.

Şevket Aziz Kansu, "Anadolu Kraniyolojisi", s. 65-7.

Şevket Aziz Kansu, "Metopizma'nın Kraniyolojik Tetkikine Yardım", s. 68-72.

Saim Ali Dilemre, "Le Deuxième Dil Kurultayı", s. 73-7.

Süheyl Ünver, "Doğumdan Evvel Çocukların Cinsiyetinin Tayinine Dair", s. 79-84.

No. 19-22, Eylül 1939

Şevket Aziz Kansu - Muine Atasayan, "Anadolu'nun İrk Tarihi Üzerine Bir İlk Not", s. 1-5.

Muine Atasayan, "200 Türk Kafası Üzerinde Alın, Duvar, Kafa Kemiklerinin Büyümleri ile Kafa Karinesi Arasındaki Rabıtalara Hakkında Bir Not", s. 6-21.

Şevket Aziz Kansu - Muine Atasayan, "Ahlabe İnsan Kemikleri Üzerinde Tetkikler", s. 22-35.

Nebile Gökçül, "Ankara İsmet Paşa İlkokulu Talebelerinden 422 Kız ve Erkek Türk Çocuğu Üzerinde Antropometrik Araştırmalar ve Neticeleri", s. 36-46.

Halil Güler, "Türk Kafası Üzerinde Kafa, Yüz, Alın, ve Alın Meyli Karinele-ri Arasındaki Rabıtalara Hakkında Bir Tetkik ve Neticeleri", s. 49-60.

Naciye Çınar, "Ankara Devrim İlkokulu Talebelerinden 433 Kız ve Erkek Üzerinde Antropometrik bir Tetkik ve Neticeleri", s. 61-79.

Baki Seven, "Türk Kafalarında Pterion Nahiyesinin Mukayeseli Tetkiki", s. 80-91.

Abdullah Bilge, "Türklerde Kafa Dikişlerinin Morfolojileriyle Kafanın Diğer Karakterleri Rabıtalara Tetkiki ve Neticeleri", s. 101-59.

Kemal Güngör, "Denizli Havalisinde Protohistorya ve Historyayı Alâkadar Eden Buluşlar Hakkında", s. 164-72.

Melih Kınay, "Ankara Gedikli Ortaokulu Talebelerinden 200 Erkek Çocuk Üzerinde Antropometrik Bir Tetkik ve Neticeleri", s. 176-86.

Kemal Güngör, "Denizli Mıntıkası Yörükleri Üzerinde Antropolojik Bir İlk Tetkik ve Neticeleri", s. 189-206.

Nermin Aygen, "Türk Kafalarının Zaviye Kıymetleri Üzerinde Bir Tetkik", s. 213-31.

Kılıç Kökten, "Samsun İlkokul Çocukları Üzerinde Antropometrik Araştırmalar", s. 247-71.

Şevket Aziz Kansu and Muine Atasayan, "Afyonkarahisar Kusura Hafriyatında Meydana Çıkarılan Bakırçağı ve Eti Devirlerine Ait iskeletler Üzerine", s. 272-313.

Muine Atasayan, "1938 Yılında Gaziantep Köylerinden Dülük Civarında Bulunan Paleolitik Tipte Çakmak Taşı Aleti Üzerine Bir Not", s. 314-7.

Şevket Aziz Kansu, "Ankara Civarında Bulunan Prehistorik Bir Vazo (Gagalı Küçük Testi) Hakkında", s. 326-9.

Şevket Aziz Kansu, "Anadolu Paleolitigine Dair Bir Not", s. 330-5.

Saim Ali Dilemre, "Cevhri Fiil: Türk Fiilleri Tasnif Sistemi ve Hint-Avrupa Fiilleri Tasnif Sistemi ile Aralarındaki Birlikler", s. 336-43.

DİĞER KAYNAKLAR

- Ahmad, Feroz, *İttihatçılıktan Kemalizme*, çev. Fatmagül Berktaş, İstanbul: Kaynak, 1985.
- Akçam, Taner, *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu*, İstanbul: İletişim, 1992.
- Akder, Necati, "Türk Ocakları, Halkevleri, Kültür Dernekleri", *Türk Yurdu*, cilt 2, no. 285, 1962.
- Aksoy, Ömer Asım, *Güneş-Dil Teorisi ve 3. Türk Dil Kurultayı*, Gaziantep: Gaziantep Halkevi Matbaası, 1936.
- Aktar, Ayhan, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uygulanan Türkleştirme Politikaları", *Tarih ve Toplum*, no. 156, Aralık 1996.
- "Trakya Yahudi Olaylarını 'Doğru' Yorumlamak", *Tarih ve Toplum*, no. 155, Kasım 1996.
- Alp, Tekin, *Kemalizm*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1936.
- *The Turkish and Pan-Turkish Ideal*, Londra: Liberty Press, 1951.
- Anderson, Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Londra: Verso, 1991; Türkçesi: *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, İstanbul: Metis, 1993.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri - II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1952.
- Balibar, Etienne, "Bir 'Yeni Irkçılık' Var mı?", *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, çev. Nazlı Ökten, İstanbul: Metis, 2000.
- "İrkçilik ve Milliyetçilik", *İrk Ulus Sınıf* içinde.
- Aydın, Suavi, "Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm*, cilt 2, İstanbul: İletişim, 2002.
- Barzun, Jacques, *Race: A Study in Superstition*, New York: Harper & Row, 1965.
- Belge, Burhan Asaf, "Arkada Kalan Darülfünun", *Kadro*, cilt I, sayı 8, Ağustos 1932, s. 47-8.
- "Bizdeki Azlıklar", *Kadro*, cilt II, sayı 16, Nisan 1933.
- Berksoy, Biriz, *Party Conferences 1935-1945: Academia's Contribution to Ideological Mobilization in Turkey*, Boğaziçi Üniversitesi, yayımlanmamış lisansüstü tezi, 2000.
- Bilsel, Cemil, *İstanbul Üniversitesi Tarihi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1943.
- Birinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Zabıtları, Konferanslar, Münakaşalar 1932*, Ankara: Maarif Vekâleti, 1932.
- Biyoloji ve İnsan Hayatı II*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.
- Bozdoğan, Sibel, Reşat Kasaba (der.), *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, Seattle: University of Washington Press, 1997; Türkçesi: *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, çev. Nurettin Elhüseyni, İs-

- tanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Bozkurt, Mahmut Esat, *Atatürk İhtilâli*, İstanbul: Altın Kitaplar, 1967; Kaynak: 1995.
- Breisach, Ernst, *Historiography: Ancient, Medieval & Modern*, Chicago: University of Chicago Press, 1994.
- Breuilly, John, *Nationalism and the State*, Chicago: Chicago University Press, 1982.
- Cahnman, Werber J., "Religion and Nationality", *American Journal of Sociology*, 49 (4), 1944, s. 524-9.
- Chalk, Frank ve Kurt Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide*, New Haven: Yale University Press, 1990.
- Cihan, Ali Rıza (der.), *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, Birinci Cilt*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, No: 56, 1992.
- Dilaçar, Agop, "Alpin Irk, Türk Etnisi ve Hatay Halkı", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 19, Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1940, s. 3-17.
- Dölen, Emre, "Cumhuriyet'in Onuncu Yılında Kurulmuş Olan 'İstanbul Üniversitesi' ile 'Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün Kuruluşlarının ve Akademik Yapılarının Karşılaştırılması", Zeynep Rona (der.), *Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi, Ankara, 10-12 Aralık 1998 içinde*, Beşiktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, cilt 1, s. 235-51.
- Cumhuriyetin 75 Yılı*, cilt 1, 1923-53, İstanbul: Yapı Kredi, 1998, s. 143-4.
- Duru, Kazım Nami, "Muallimlerin Kıymeti", *Muallimler Mecmuası*, 1 Nisan 1930.
- *Kemalist Rejimde Öğretim ve Eğitim*, İstanbul: Kanat Kitabevi, 1938.
- Elias, Norbert, *The Germans*, Cambridge: Polity Press, 1996.
- Ergang, Robert Reinhold, *Herder and the Foundations of German Nationalism*, New York: Octagon Books, 1966 [yak. 1931], s. 95.
- Eroğul, Cem, "Aydınlanma Aracı Olarak Öz Türkçe", Zeynep Rona (der.), *Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi, Ankara, 10-12 Aralık 1998 içinde*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, cilt 1, s. 275-83.
- Ersanlı, Büşra, *The Turkish History Thesis: A Cultural Dimension of the Kemalist Revolution*, Boğaziçi Üniversitesi, doktora tezi, 1989; Türkçesi: *İktidar ve Tarih, Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul: AFA, 1992; İletişim, 2003.
- Ertürk, Hocaoglu S., "İrkçi-Turancı Atatürk", *Orkun*, cilt 41, 13 Temmuz 1951.
- Esin, Ufuk, "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Atatürk Düşüncesinde Ulusal Kimliğin Oluşumu", *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Bilim "Bilanço 1923-1998" Ulusal Toplantısı, Ankara, Eylül 1999*, İstanbul: TUBA, 1999, cilt 1, 2. Bölüm, s. 277-88.
- Gellner, Ernest, *Nations and Nationalism*, Ithaca: Cornell University Press, 1983; Türkçesi: *Uluslar ve Ulusçuluk*, İstanbul: İnsan, 1992.

- Georgon, François, *Aux Origines du Nationalisme Turc: Yusuf Akçura, 1876-1935*, Paris: ADPF, 1980; Türkçesi: *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- "Les Foyers Turcs à L'Epoque Kemaliste", *Turcica*, cilt XIV, 1982, s. 170-6.
- Gökay, Fahrettin Kerim, "İrk Hıfzısıhhasında İrsiyetin Rolü ve Nesli Tereddiden Koruma Çareleri", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 12, Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 1940, s. 11-15.
- Haddon, Alfred C., *The Races of Man and Their Distribution*, New York: Macmillan, 1925.
- Harris, Marvin, *The Rise of Anthropological Theory: A History of Theories of Culture*, New York: Crowell, 1968.
- Hobsbawm, Eric J., *Nations and Nationalism Since 1780*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983; Türkçesi: *Milletler ve Milliyetçilik: 1780'den Günümüze Program, Mit, Gerçeklik*, İstanbul: Ayrıntı, 1995.
- *Age of Extremes – The Short Twentieth Century 1914-1991*, Londra: Abacus, 1995; Türkçesi: *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991: Aşırılıklar Çağı*, İstanbul: Sarmal, 1996.
- Hobsbawm, Eric, Terence Ranger (der.), *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- İrmak, Sadi, "Milletlerin 'Tereddi' ve 'İstıfa'sı", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 12, Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 1940, s. 19-35.
- "Suç İşlemenin Amillerine Dair", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 13, Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 1940, s. 49-63.
- İğdemir, Uluğ, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973.
- İkinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul, 20-25 Eylül, 1937, Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara: Maarif Vekâleti, 1943.
- İnan, Afet, "Tarih İlminin Dinamik Karakteri", *Ankara Üniversitesi Yayınları*, 38, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1956.
- *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı Anadolu* (64.000 kişi üzerinde anket), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1947.
- Kansu, Şevket Aziz, *Antropoloji Dersleri*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.
- *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1940.
- Karpat, Kemal, "The Republican People's Party, 1923-1945", Metin Heper ve Jacob Landau (der.), *Political Parties and Democracy in Turkey* içinde, Londra-New York: I. B. Tauris and Co. Ltd. Publishers, 1991, s. 42-64.
- Katoğlu, Murat, "Yeni Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Kurumu", *Türkiye Tarihi* 4, İstanbul: Cem, 1992, s. 413-23.
- Kazamias, Andreas M., *Education and the Quest for Modernity in Turkey*, London: George Allen and Unwin, 1966.
- Kazancıgil, Aykut ve Hamit Er, "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında 1933 Üniversite Reformu", *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Bilim "Bilanço*

- 1923-1998" *Ulusal Toplantısı*, Ankara, Eylül 1999, İstanbul: TUBA, 1999, cilt 1, 2. Bölüm, s. 59-88.
- Kevles, Daniel J., *In the Name of Eugenics, Genetics and the Uses of Human Hereditary*, New York: Alfred Knopf, 1985.
- Kirişçi, Kemal, "Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices", *Middle Eastern Studies*, cilt 36, no. 3, Temmuz 2000, s. 1-22.
- Kohn, Hans, *The Idea of Nationalism*, New York: Mac Millan, 1944.
- Kushner, David, *Expressions of Turkish National Sentiment During the Time of Sultan Abdulhamid II, 1876-1908*, University of California, Los Angeles, doktora tezi, 1968; Türkçesi: *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, 1876-1908*, çev. Ş. S. Türet, R. Ertem, F. Erdem, İstanbul: Kervan, 1979.
- Lowry, Heath W., *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsünün Perde Arkası*, çev. Belkıs Torfilli, İstanbul: İSİS, 1991.
- Maarif Vekâleti, *Milli Arma Müsabakası Şartnamesi*, Ankara: İktisat Matbaası, 1926.
- Malefijt, Annemarie De Waal, *Images of Man: A History of Anthropological Thought*, New York: Knopf, 1974.
- Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, 1895-1908*, İstanbul: İletişim, 1999.
- McDowall, Donald, *A Modern History of the Kurds*, Londra: I. B. Tauris, 1996.
- Morton, Samuel George, *Crania Americana: A Comparative View of the Skulls of Various Aboriginal Nations of North and South America*, Philadelphia: J. Dobson, 1839.
- Nacci, Michela, "The Present as Nightmare: Cultural Pessimism among European Intellectuals in the Period between the Two World Wars", Zeev Sternhell (der), *The Intellectual Revolt Against Liberal Democracy, 1870-1945* içinde, Jerusalem: The Israel Academy of Sciences and Humanities, 1996.
- Nipperdy, Thomas, "In Search of Identity: Romantic Nationalism, Its Intellectual, Political, and Social Background", Joan S. Skurnowicz (der.), *Romantic Nationalism and Liberalism: Joachim Lelewel and the Polish National Idea* içinde, Boulder: East European Monographs; New York: Columbia University Press, 1981.
- Oommen, T. K., *Citizenship, Nationality, and Ethnicity: Reconciling Competing Identities*, Cambridge: Polity Press, 1997.
- Oran, Baskın, *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı bir İnceleme*, Ankara: Bilgi, 1990.
- Öz, Esat, *Tek-Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*, Ankara: Gündoğan, 1992.
- Özdoğan, Günay Göksu, *The Case of Racism-Turanism: Turkism During Single Party Period, 1931-1944: A Radical Variant of Turkish Nationalism*, Boğaziçi Üniversitesi, 1990; Türkçesi: *"Turan"dan "Bozkurt"a: Tek Parti Döneminde Türkçülük, 1931-1946*, İstanbul: İletişim, 2001.

- Özönder, M. Cihat, "Dünyada ve Türkiye'de 'İrk' ve 'Etniklik' Kavramları", *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, cilt II, no. 1, Bahar 2000, s. 65-72.
- Parla, Taha, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku*, cilt 3, İstanbul: İletişim, 1992.
- Peker, Recep, *İnkılâp Dersleri*, Ankara: Ulus Basımevi, 1936.
- Poulton, Hugh, *Turkish Nationalism and the Turkish Republic: Top Hat, Grey Wolf and Crescent*, Londra: Hurst & Company, 1997.
- Rahmi, Mustafa, *Islahî İrk*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Maarif Vekâleti Neşriyatı'ndan 37, İstanbul: Matbaai Âmire, 1939.
- Ramsay, Sir William Mitchell, *Impression of Turkey During Twelve Years' Wanderings*, Londra: Hodder and Stoughton, 1897.
- Schwartz, Philipp, *Kader Birliği: 1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları*, çev. Nagihan Alçı, İstanbul: Belge, 2003.
- Sevig, Vasfi Raşit, *Türkiye Cumhuriyeti Esas Teşkilat Hukuku: Yüksek Polis Enstitüsü'nde Verilen Dersler*, Ankara: Ulus Basımevi, 1938.
- Smith, Anthony D., *National Identity*, Londra: Penguin Books, 1991; Türkçe-si: *Milli Kimlik*, İstanbul: İletişim, 2004.
- *Nationalism in the Twentieth Century*, Oxford: Martin Robertson, 1979.
- *Theories of Nationalism*, Londra: Duckworth, 1971.
- Stanton, William, *The Leopard's Spots: Scientific Attitudes toward Race in America, 1815-59*, Chicago: University of Chicago Press, 1960.
- Tanrıöver, Hamdullah Suphi, *Dağyolu*, İstanbul: Yeni Matbaa, 1929.
- Tanyu, Hikmet, *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği*, Ankara: Orkun, 1961.
- Tilly, Charles (der.), *The Formation of Nation-States in Western Europe*, Princeton: Princeton University Press, 1975.
- Tekeli, İlhan; Selim İlkin, *Bir Cumhuriyet Öyküsü: Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- Togay, Muharrem Fevzi, *Yusuf Akçura, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Hüsnü-tabiat Basımevi, 1944.
- Toprak, Zafer, *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, Ankara: Tarih Vakfı Yayınları, 1982.
- Tunçay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Türk Tarihinin Ana Hatları: Kemalist Yönetimin Resmi Tarih Tezi* (Türk Ocağı "Türk Tarihi Heyeti" azalarından Afet Hf. ile Mehmet Tevfik, Samih Rifat, Akçura Yusuf, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin, Vasıf ve Yusuf Ziya Beyler tarafından iktitaf tercüme ve telif yollarile yapılmış bir teşebbüstür), İstanbul: Kaynak, 1999.
- Uzman, Mazhar Osman, "Öjenik", *CHP Konferanslar Serisi*, Kitap 2, Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 1939, s. 3-12.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken, 1979.
- Ünver, Cennet, *Images and Perceptions of Fascism Among the Mainstream Kemalist Elite in Turkey, 1931-1943*, Boğaziçi Üniversitesi, yayımlanma-

- miş lisansüstü tezi, 2001.
- Üstel, Füsün, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul: İletişim, 1997.
- Weiss, Mark L. ve Alan E. Mann, *Human Biology and Behavior: An Anthropological Perspective*, Boston: Little and Brown, 1975.
- Widmann, Horst, *Atatürk Üniversite Reformu*, çev. Aykut Kazancıgil-Serpil Bozkurt, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, 1981.
- Wilson, Howard E. ve İlhan Başgöz, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk*, Ankara: Dost, 1968.
- Wiskemann, Elizabeth, *Europe of the Dictators, 1919-1945*, New York: Harper & Row, 1966.
- Woods, Henry Charles, *Washed by Four Seas, an English Officer's Travels in the Near East*, Londra: T. F. Unwin, 1908.
- Yedinci Milli Türk Tıp Kurultayı, *Öjenik Tatbikatı, Raportör: Prof. Dr. Ali Esat Birol*, Ankara 1938, İstanbul: Kader Basımevi, 1939.
- Yetkin, Çetin, *Türk Halk Hareketleri ve Devrimler Tarihi*, İstanbul: Say, 1984.
- *Türkiye'de Tek-Parti Yönetimi*, İstanbul: Altın Kitaplar, 1983.
- Yıldız, Ahmet, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etnoseküler Sınırları, 1919-1938*, İstanbul: İletişim, 2001.
- Zürcher, Eric J., *Political Opposition in the Early Turkish Republic - The Progressive Republican Party 1924-1925*, Leiden: E. J. Brill, 1991; Türkçe-si: *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1924-25*, İstanbul: İletişim, 2003.

Dizin

- Adıvar, Halide Edip, 43.
Agassiz, Louis, 23.
Ağaoğlu, Ahmed, 43, 63, 191.
Ahmad, Feroz, 46.
Akçam, Taner, 52.
Akçura, Yusuf, 43, 49, 77, 104, 191.
Aksoy, Ömer Asım, 70, 71.
Aktar, Ayhan, 7d.
Alataş, Hülusi, 110-3.
Alman milliyetçiliği, 30-1, 52-3.
Almanya, Almanlar, 36-9, 52, 78, 115; Almanya etkisi, 45-6, 50, 116.
Alp, Tekin, 17, 47.
Alpin ırk, 26, 81, 94, 124-5, 128-9, 145, 170.
Ammon, Otto, 26, 36.
Anadolu, 50, 53, 57, 69, 80, 98, 132, 140, 153, 159, 168-70.
Anadolu'nun "temizlenmesi", 50.
Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi (ADTCF), 10, 79, 80, 88.
Antropoloji ve Etnoloji Araştırmaları [Yıllığı], 12.
antropometrik ölçümler, 11, 23, 65, 93-4, 114-26, 129, 133-4, 146-7, 167, 169-70, 173.
antropometrik terimler, 189-90.
Arapça, 68, 69.
arılık, arileştirme, 32, 57, 139-40, 156, 161, 163, 168.
Atasayan, Muine, 131-2.
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 47.
Atatürk, Mustafa Kemal, 40, 41, 43-4, 48, 53-5, 57, 59, 73, 77, 87-8, 94-5, 140, 177.
Aybar, Celal, 95.
Aydınlanma, 16.
Aygen, Nermin, 143, 172.
Balibar, Etienne, 8.
Başgil, Ali Fuat, 53.
Batı, Batılılaşma, 53, 72-3, 91-2, 109, 136, 165, 167, 177.
Bayar, Celal, 95.
Bayur, Yusuf Hikmet, 110-3.
Belge, Burhan Asaf, 45, 46, 76.
Berillon, Edgar, 37.
Berkol, Nureddin, Ali, 87, 88, 92, 93, 98, 99, 105, 107-13, 118, 121, 123, 128, 140, 147, 151, 154-5, 160, 171, 192.
Bertillon, 115.
Bilge, Abdullah, 172.
bilimsel hegemonya, 11, 73, 80, 94.
bilimsel totaliterlik, 71-80, 85, 126, 179.
bilimselcilik, 73.
Bilsel, Cemil, 78, 108.
Birinci Dünya Savaşı, 37, 101.
Bismarck, 36.
Blumenbach, Johann Friedrich, 185.
Boas, Franz, 26.
Bonnet, Charles, 19, 185.
brakisefal, 25-6, 36-8, 61, 94, 118-9, 124-5, 127-8, 137, 139, 145, 148-9, 151-3, 160, 170-3, 189.
Broca, Paul Pierre, 16, 23-5, 27, 115, 134, 185.
Buffon, George Louis Leclerc, 19, 186.

- Camper, Petrus, 24, 186.
 Chamberlain, Houston Steward, 18, 186.
 Chambers, Robert, 20.
 cinsiyetçilik, 171-3.
 Collignon, Réne, 28.
 Comte, Auguste, 34.
 Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 40-6, 57, 68, 73, 80, 83-4, 104, 113; parti programı (1935), 45; parti tüzüğü (1927), 42-3; parti tüzüğü (1931), 46; ikinci parti kongresi (1927), 41; üçüncü parti kongresi (1931), 42, 44, 46; dördüncü parti kongresi (1935), 42, 47.
Cumhuriyet gazetesi, 76.
 Çambel, Hasan Cemil, 59.
 Çelebi, İsmail Hakkı, 93, 105, 108, 128, 160, 192.
 Çınar, Naciye, 167.
 Çınar, Vâsıf, 110-3.
 çok-soyluluk (polygenesis), 21-3, 61, 143.
 Darülfünun, İstanbul Üniversitesi, 10, 75-8, 88-90, 98, 105, 107, 109, 154-5, 177.
 Darwin, Charles, 17, 20, 21.
 Darwin, Erasmus, 19, 186.
 Daubenton, Louis-Jean-Marie, 24.
 devletin bilim üzerindeki tekeli, bkz. bilimsel totaliterlik.
 devletin ırkçı antropoloji ile bağı ve desteği, 92-3, 104, 174, 183.
 dil kurultayları, 67-9, 154, 157.
 dil, sadeleşme, 67-8, 154, 156; ırksal unsur olarak -, 31-3, 35-6, 53, 55, 64, 66-70, 75-6, 79-81, 154-60.
 Dilaçar, Agop, 81.
 Dilemre, Saim Ali, 108, 110-3, 156-8, 180, 192.
 doğal seçme, 19, 20, 28.
 dolikosefal, 25-6, 37, 61, 118-9, 127, 129, 137, 139, 152, 189.
 Duru, Kazım Nami, 75.
 Edwards, William F., 25.
 eğitim, 43, 72, 74-5, 79, 90, 92, 96, 107, 115, 149.
 Elias, Norbert, 52.
 Emin, Mehmed, 43.
 Enver Paşa, 50.
 Eroğul, Cem, 52, 53.
 Ertürk, Hocaoglu Selahattin, 54.
Essai sur L'inégalité des Races Humaines (Gobineau), 17.
 evrim teorisi, 19-2, 135-7, 141, 144, 172, 181.
 Farsça, 68, 69.
 Faşizm, 9, 39, 42, 48.
 Ferit, Ahmed, 43.
 Fraipont, Charles, 144.
 Fransız Devrimi, 19, 30.
 Fransızca, 154-7.
 frenoloji (kafatası bilimi), 25-6.
 Galip, Reşit, 62, 77, 78, 104, 110-3, 160, 165.
 Gall, Franz Joseph, 25.
 Galton, Francis, 28, 29, 82, 186.
 gayrimüslimler, 9, 134, 159-64.
Genç Kalemler (dergi), 17.
 genetik, bkz. kalıtım.
Germans, The (Elias), 52.
 Gobineau, Joseph Arthur de, 16, 17, 126, 186.
 Gögen, Vahit, Hamza, 123, 171.
 Gökalp, Ziya, 43, 81.
 Gökay, Fahrettin Kerim, 82.
 Guiard, Jules, 152.
 Güler, Halil, 171.
 Günaltay, Şemsettin, 104, 110-3.
 Güneş-Dil Teorisi, 12, 56, 66-70, 79, 85, 154, 156, 158, 178, 181.
 Güngör, Kemal, 128, 145.
Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, 76.
 Halid, Halil (Çerkesşeyhizade), 91, 102, 135, 193.
Halk Bilgisi Haberleri (dergi), 12.

halk, 30-1, 50, 53-4, 94, 159.

Halkevleri, 42, 45.

Haydarpaşa Tıp Fakültesi, 10, 89, 113, 174.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, 34.

Herder, Johann Gottfried von, 31.

Hereditary Genius (Galton), 28.

Hitler, Adolf, 34, 45, 46.

Hobsbawm, Eric, 34, 39.

Hunt, James, 21.

Huxley, T. H., 20.

ırk, kavram olarak, 38, 51, 60, 84, 92, 100, 149, 169, 177, 180, 182; ~ ve çevresel koşullar, 19, 22, 26, 28-9, 117, 119, 129, 135, 142, 144-5, 175, 181; ~ ve hastalık, 29, 37, 82-4; ~ ve kan, 38, 53-5, 57, 61, 80, 84, 139-40; ~ ve romantizm, 30-1; ~ ve sosyal koşullar, 28, 128-9; ~ ve suç, 27, 29, 37, 81-3, 149.

ırkçılık, 15-7; ırkçılığın norm olarak yerleştirilmesi, 180-1; ~ ve milliyetçilik, 8, 30-8, 51-5.

ırklar hiyerarşisi, 15, 135-9, 158, 165, 175, 180-1; Afrikalılar, 22-3; aktif ve pasif, 34; Amerikalılar, 22-3; Asyalılar, 22-3, 124, 168; Avrupalılar, 9, 17, 22-3, 67, 124, 127, 139, 159, 164-9, 181; Avustralyalılar, 137; Ermeniler, 143, 159-60, 163; eski Yunanlılar, 24, 123; Kafkasyalılar, 23; Kürtler, 169-70; Levantenler, 140-1; Rumlar, 143, 159-62, 164; Trakyalılar, 169-70; Yahudiler, 45-6, 143, 159, 161.

ırksal farklılık ölçütleri, bacak uzunluğu, 118, 170; beyin ağırlığı, 119; boy, 25, 28-9, 116-8, 129, 142, 160, 164, 166, 173; burun endeksi, 123; çene tipleri, 121; göz tipleri, 124; kafa biçimi, 24-6, 29, 37, 61, 90, 114-6, 118-23, 125, 133-4, 137, 143-5, 147-8, 171; saç rengi, biçimi, 29, 98, 116-7, 124, 144; yüz en-

deksi, 119, 121.

ırksal özelliklerin kalıcılığı, 141-2, 144-5, 148.

Irmak, Sadi, 83.

"icatçı" tarihyazımı, 10, 33, 55-6, 60, 69, 125, 179.

İkinci Dünya Savaşı, 12, 182.

İnan, Afet, 58-61, 63, 77, 94, 95, 104, 165.

İnkılâp Dersleri (Peker), 45, 84.

İnönü, İsmet, 41, 87, 95.

İrdelp, Neşet Ömer, 78, 93, 105-8, 110-3, 118, 121, 123, 147, 151, 160, 171, 193.

İstanbul Üniversitesi, 10, 48, 78-9, 88, 90, 106-10, 118, 178; ayrıca bkz. Darülfünun.

İtalya, 36, 38-9, 45, 52.

İttihat ve Terakki, 42, 72.

İzmir Suikastı, 40.

Jön Türkler, 49-50, 72.

Kadro (dergi), 44, 45, 76.

kafa karinesi, bkz. sefalik endeks.

kalıtım (genetik), 15, 28-9, 82, 103, 119, 136, 142-3, 145, 166.

kan birliği, 54, 84; ayrıca bkz. ırk ve kan.

Kansu, Şevket, Aziz, 10d, 61, 65, 77, 87, 89, 90, 95, 96, 101-2, 106, 108, 110-3, 115, 117-8, 123, 125, 127, 131-2, 143, 147-9, 153, 158, 168-70, 172, 180, 193.

Kayacan, Süreyyâ Ali, 93, 105-8, 110-3, 118, 121, 123, 147, 151, 160, 171.

Kemalizm, 45-7, 54, 81.

Kınay, Melih, 96, 124, 169, 170.

Kirişçi, Kemal, 7d.

Klemm, Gustav, 34.

Kökten, Kılıç, 132, 173.

Köprülü, Fuat, 64, 104, 110-3.

kraniyometri, 24, 65, 114-6, 118.

Kushner, David, 52.

Lamarck, Jean Baptiste de Monet, 19, 187.
 Lapouge, Georges Vacher de, 26, 36.
 Latin alfabesinin kabulü, 10, 67, 154-5.
 Lefebvre, 98, 116, 118, 119, 151.
 Linnaeus, Carolus (Carl von Linné), 22, 187.
 Lombroso, Cesare, 27, 83, 187.
 Lyell, Charles, 20, 187.
 Maarif Vekâleti, 59, 78-80, 83, 107, 109-10, 178.
 MacAuliffe, Leon, 110-3, 136, 149, 152.
 Mahir Bey, 110-3.
 Malche, Albert, 77-8.
 Maupertius, Pierre-Louis Moreau de, 19, 188.
 medeniyet, 9, 16, 21, 49, 54-60, 62, 67, 71, 80, 99, 136, 153, 156, 160, 165.
 Metaxas, General, 39.
 millet kavramı, 8, 9, 11, 13, 20, 30-7, 49-51, 54, 56, 60, 75, 84-5, 100, 135, 163, 173, 180-1.
 milli kimlik, 9, 35-6, 52-3, 55-6, 58, 73, 94, 99-100, 103-4, 175-7.
 milli tarih, 55, 59, 62-6.
 milliyetçilik, kültürel ~, 31, 34, 52; siyasi ~, 30.
 Mjoen, Jon Alfred, 29.
 Morton, Samuel G., 23.
 Mouchet, Aime, 93, 105, 108, 110-3, 118, 121, 123, 128, 147, 151, 160, 171.
 Mussolini, B., 45.
 mutasyon (başkalaşım) teorisi, 143-5.
 Müller, Frederick, 158.
 Naziler, 28, 39; ayrıca bkz. faşizm, Almanya.
 Nietzsche, Friedrich Wilhelm, 16, 18.
 Nimetullah, Halil, 64.

Oran, Baskın, 7d.
Origin of Species, The (Türlerin Kökeni, Darwin), 20, 23.
Orkun (dergi), 54.
 Orta Asya, Türklük ve göç, 53, 57-61, 67, 79-80, 139, 151, 153, 168, 178.
 Osmanlılık, 48-9.
 Osmanlılar, 45, 48-9, 54, 57, 60, 67, 76.
 öjenik, 28-9, 38, 80-3, 146, 167.
 ölçme, 11, 23-6, 65, 74, 90, 114-5, 118-9, 121-8, 133-4, 146.
 özcülük, 103.
 Özer, Yusuf Ziya, 69.
 Özgü, Melahat, 77.
 Özmen, Abidin, 110-3.
 Papillault, Georg Ferdinand, 110-3, 146, 194.
 Parla, Taha, 7, 13.
 Peker, Recep, 45, 46, 48, 84.
 Pittard, Eugène, 18, 60, 94, 110-3, 131, 139, 160, 162-3, 194.
 Prichard, James Cowles, 20.
 Rahmi, Mustafa, 82.
 Ranke, 166.
 Renan, Ernst, 16.
 Retzius, Anders, 25.
 Rivera, Primo de, General, 39.
 romantizm, 30-3, 52, 55.
 Sagay, Esat, 110-3.
 Sahir, Celal, 77.
 Salazar, Oliveira, 39.
 Sami, Şemsettin, 66, 159.
 Saydam, Refik, 95, 110-3.
scala naturae (yaratılış skalası), 22.
 sefalik endeks, 25-6, 118-9, 127-8, 172, 190.
 sefalometri, 114-6.
 Serbest Cumhuriyet Fırkası, 42, 75.
 Sevig, Vasfi Raşit, 54.
 Sorel, Albert, 62.

- Sosyal Darwinizm, 27, 51, 72.
 soy, 21-2, 28, 31-3, 35, 53, 56, 141, 168.
 Spencer, Herbert, 20.
 Suphi, Hamdullah, 43, 110-3.
Systema naturae (Linnaeus), 22.
 Şerif, İhsan, 60.
 Takrir-i Sükûn Kanunu (1925), 40.
 Talat Paşa, 50.
 Tankut, H. R., 69, 70.
 Tanyol, Cahit, 47.
 Tanyu, Hikmet, 84.
 Taray, Cemal Hüsnü, 110-3.
 tek-soyluluk (monogenesis), 22; bkz. çok-soyluluk.
 Topinard, Paul, 117, 188.
 Tunaya, Tarık Zafer, 41.
 Tunçay, Mete, 43, 74.
 Turan, 57, 158.
Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi (Kansu), 87.
Türk Antropoloji Mecmuası, 10-4, 87-175; makaleler kaynakçası, 195-8.
 Türk Antropoloji Müessesesi, 88, 89, 98.
 Türk Antropoloji Tetkikat Merkezi, 15, 88.
 Türk Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü, 87-8, 90-1, 104, 113, 131, 133, 174.
 Türk Dil Kurumu, 71, 81.
 Türk Dili Tetkik Cemiyeti, 67, 71.
 Türk ırkı, 7, 9, 11, 13, 55-7, 60, 62-3, 65, 75, 92-4, 96, 98-101, 124, 148, 153, 159, 161, 168-70, 177, 180-1.
 Türk Ocakları, 42-4, 57-9, 104, 110.
Türk Tarih Arkeolojya ve Etnografya Dergisi, 12.
 Türk Tarih Heyeti, 58.
 Türk Tarih Kongreleri, 53, 59-60, 66-7, 69, 76-7, 90, 152, 159-60, 165.
 Türk Tarih Kurumu, 57-9, 59, 95.
 Türk Tarih Tezi, 12, 56, 58-9, 63, 65, 76, 79, 85, 107, 150-4, 164, 178, 181.
 Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti, 57, 59, 64-5, 104, 153.
Türk Yurdu (dergi), 62.
 Türkçülük, 9, 42, 49-50, 67, 81.
Türkiye Cumhuriyeti Esas Teşkilat Hukuku (Sevig), 54.
 Türkiye, kuruluş, 7, 9, 71, 73, 100, 153, 159, 180, 182; tek parti rejimi, 13, 39-85, 107, 174.
 Türkleştirme, 51, 67, 165.
 Uğural, Necati, 110-3.
 ulus-devlet, 8, 31, 35-6, 40, 49, 51, 56, 103, 163, 176, 181.
 Uzman, Mazhar Osman, 81.
 Ümmetçilik, 48-9.
 Üniversite Reformu (1933), 11, 74-5, 77-8, 106-7, 178.
 Ünver, Süheyl, 108.
 vatandaşlık, 7, 8, 11, 30-1, 33, 48, 55, 101.
 Wagner, Wilhelm Richard, 16, 186.
 Wallace, Alfred Russell, 20.
 White, Charles, 23.
 Yahudiler, 46, 51, 143, 160, 162.
Yeni Kültür (dergi), 75.
 yerlileştirme, 33.
 Yıldız, Ahmet, 8.
 Yücel, Hasan Ali, 110-3.

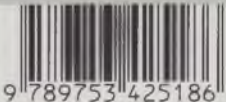
Nazan Maksudyan Türklüğü Ölçmek

Burada "ölçme" ile kastedilen, pozitivist bilimin 20. yüzyıl başındaki prestijinden yararlanarak insan kafatasının, kemiklerinin, alın açıklığının ve benzeri beden parçalarının ölçülmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında bu bilimkurgusal antropolojinin "bilimselliğine" dayanarak "ırkın" bir gerçek sayılması, gerçekmişcesine kullanılmasıdır. Hiç bir insanın ayağına tam gelmeyen, masal kahramanlarına yaraşır, camdan bir ayakkabıdır bu tasarı. Ama bu debdebeli fantastik ayakkabı (ölçü) bir işe yaramıştır: Batı ile onun terimleriyle aşık atabilmek, Batı karşısında "ezeli ve ebedi bir millet" olarak rüşünü kanıtlamak, içerde ise birilerini aşağılamak, etnik ve dilsel çeşitliliği homojen bir kalıba dökmek... Bu ölçme tutkusunun giderek kimin daha Türk, ya da kimin daha vatansever olduğu yargılarına vardığını biliyoruz.

Nazan Maksudyan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun "vatandaşlık" temelinde olduğu iddiasının sadece kağıt üzerinde kaldığını, çünkü ırkçılığın Türk milliyetçiliğine sonradan dahil olmuş, onu bozunduran bir sapma ya da istisna olmadığını, tersine, Türk milliyetçiliğinde daha en baştan güçlü ırkçı tonlar bulunduğunu düşünüyor. İncelemesine konu aldığı Türk Antropoloji Mecmuası'nın devlet destekli bir girişim olarak bunun özel bir örneği ve kanıtı olduğunu gösteriyor.

Türkiye'de ırkçılığı belli bir siyasi çevreyle ve ırkçı edimlerle sınırlayan, ırkçılığın hiçbir zaman –örneğin Avrupa'daki gibi– teorik ve ideolojik bir temele sahip olmadığını varsayan yaygın bir anlayış var. Bu anlayış milli kimliğin kuruluşunda "ırk" kavramının oynadığı temel rolü görmezden geldiği, ya da küçümsediği için Cumhuriyet tarihi boyunca ortaya çıkan çeşitli sonuçları bununla ilişkilendirmekte de güçlük çekiyor. Bu incelemeyi, tarihteki belli bir dönemin aydınlatılması için olduğu kadar, oradan günümüze miras kalmış belirli zorluklara farklı bakılabilmesine olanak sağlayacak önemli bir katkı olarak yayımlıyoruz.

Metis Tarih Toplum Felsefe
ISBN 975-342-518-X

9 789753 425186

Metis Yayınları
www.metiskitap.com

10 000 000 TL
10.00 YTL

